

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2025
2

Márton László, Janne Teller, Kovács Dominik és Kovács Viktor prózája ■ Veszprémi Szilveszter, Doina Ioanid, Pintér Lajos versei ■ Török Lajos, Z. Kovács Zoltán, Szabó Erzsébet, Erika Erlinghagen tanulmányai ■ Hajós-Szabó Dóra és Dudás Győző képregénye ■ Zsávolya Zoltán és Maksa Gyula a *Koromcsillagról* ■ Kritikák Irene Solà, Leonora Carrington, Sigríður Hagalín Björnsdóttir könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 24. évfolyam

Szerkesztők:

Borcsa Imola (*próza*), Pataki Viktor (*tanulmány*), Pinczési Botond (*líra*),
Pintér Kitti (*líra*, honlap), Szenkovics Enikő (*műfordítás*),
Szép V. Árnika (*Kortárs olvasatok*), Vass Norbert (főszerkesztő-helyettes, *kritika*),
Vincze Ferenc (főszerkesztő), Zahari István (*repertórium*), Zsávolya Zoltán (*Figyelő*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com
www.szepirodalmifigyelo.hu
Szerkesztőségi titkár: Katona Petra

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén
Előfizetési díj: 4000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

Márton László: <i>Csikasz Virgil a demokráciában</i>	3
Kiss Lóránt: <i>Felsővezeték-szakadás</i>	10
Egy másik busz lehetősége	11
Veszprémi Szilveszter: <i>akik megtalálták a varázskagylót</i>	12
<i>Az első ember</i>	13
Kiss Tibor Noé: <i>Olvadás</i>	14

MŰFORDÍTÁS

Doina Ioanid: <i>Mindennapi ajtóink</i> (Lövétei Lázár László fordítása)	17
Janne Teller: <i>Büszke vagy rám, Joanna?</i> (Pap Vera-Ágnes fordítása)	21
Sylvia Amptmeijer: <i>Műhely</i>	27
<i>Mindjárt visszahívlak</i> (Hermán Dániel fordításai)	28
Verena Mermer: <i>Az utolsó remény autóbussa</i> (Goda Regina fordítása)	29

KÉPREGÉNY

Hajós-Szabó Dóra: <i>Növények hőbörögnek</i> (2. rész)	39
--	----

FIGYELŐ

Pintér Lajos: <i>Fák</i> (Új Forrás, 2025/2.)	50
Tamás Menyhért: <i>Zárszó és folytatás</i> (Lyukasóra, 2025/1.)	51
Cseh Katalin: <i>Kiruccanás</i> (Látó, 2025/1.)	52
Kovács Dominik – Kovács Viktor: <i>Hideg falak</i> (Bárka, 2025/1.)	53
Csanádi Szilvia: <i>A preparátor éneke</i> (www.ligetmuhely.hu , 2025/1.)	59
Zsille Gábor: <i>Termál</i> (Országút, 2025. január 31.)	60
Fátyol Zoltán: <i>Bernben, újra</i> (Vigilia, 2025/2.)	61
Kutas József: <i>Osztály, vigyázz!</i> (Élet és irodalom, 2025. január 24.)	62

MAGYAR KRIMI

Török Lajos: <i>Magyar krimik küszöbhelyzetben</i>	69
Szabó Erzsébet: <i>A költői igazságszolgáltatás</i> Kondor Vilmos <i>Budapest Noir</i> című krimijében	82
Z. Kovács Zoltán: <i>Ha krimi, ha irodalom</i>	94
Erika Erlinghagen: <i>Magyarságprezentációk a burgenlandi regionális krimiben</i>	105

KÉPREGÉNY

Dudás Győző: <i>Édes, mint a méz</i>	114
--	-----

KORTÁRS OLVASATOK

Csukás István: <i>Koromcsillag</i> , Szépirodalmi, Budapest, 1968.....	118
Zsávolya Zoltán: <i>A csacsiságok küszöbén</i>	119
Maksa Gyula: <i>Adalékok Csukás István Koromcsillag című kötetének értelmezéstörténetéhez</i>	129

KRITIKA

Gáspár Sára: <i>Az emberi test szomorúsága</i> (Han Kang: <i>Görög leckék</i>)	138
Káli Anita: <i>Az elme hasonlatosságára</i> (Sigríður Hagalín Björnsdóttir: <i>DEUS</i>).....	142
Ruff Orsolya: <i>Varázslatos felnőttmese gyászról, babonákról, férfiakról, de főleg nőkről</i> (Irene Solà: <i>Szemet adtam neked, s te a sötétségbe néztél</i>)	147
Ozsváth Eszter Judit: <i>Minden út Berdábe vezet</i> (Narine Abgarjan: <i>A szín hallgatása</i>).....	151
Kolozsi Orsolya: <i>Az elszabadult képzelőerő lázadása a konvenciók ellen</i> (Leonora Carrington: <i>Fehér nyulak</i>).....	156
Varró Annamária: <i>Hosszú közbizalom, kiszámítható végkifejlet</i> (Sally Rooney: <i>Intermezzo</i>)	160

REPERTÓRIUM

2025. január–február.....	164
Számunk szerzői.....	186

Lapszámunk borítója Dudás Győző grafikájának felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

SZÉPIRODALOM

Márton László

Csikasz Virgil a demokráciában

(részlet egy készülő kisregényből)

A történet hőse egy piarista szerzetestanár, aki megjárta a háborús Németországot. 1946 őszén dr. Csikasz Virgil O. Sch. P. (elfelejtettem mondani, hogy még 1942-ben sikeresen megvédte doktori disszertációját a középkori magyar Mária-himnuszok strófái közé illesztett latin nyelvű szekvenciákról) már Pesten tartózkodott, és a demokratikus igazoló bizottság színe előtt állt. Az igazoló bizottság a nevezett személyt nem igazolta. A nemrég alakult vagy újjáalakult demokratikus pártok képviselői a Németország angol megszállási zónájából visszatérő szerzetest még feddével sem voltak hajlandók igazolni. (Utóbbi megoldásra a Független Kisgazdapárt kádere tett bátorlaton javaslatot, de a többiek lehurrogták.)

A piarista szerzetestanárnak először is azt kellett volna hitelt érdemlően igazolnia, hogy 1944. október 16. után *nem* tett esküt Szálasi Ferencre és a nyilasokra. Utána azt kellett volna alátámasztania tanúkkal és dokumentumokkal, hogy *nem* az esetleges felelősségre vonás elől menekült Szombathelyről a hitleri Németországba. Végül azt kellett volna okadatolnia, hogy kinti tartózkodása során *nem* tanúsított semmiféle egyetértést a hitlerista eszmevilággal, de még az ősgermán mitológiával sem, illetve hogy a külföldre hurcolt magyar fiatalok körében állhatatos antifasiszta magaviselettel mutatott követendő példát.

Ezek egyikét sem tudta bizonyítani vagy tanúvallomással megerősíteni.

Egy szerencsésen hazatért fiú tanúsította, hogy amikor kitört rajta a flekktífusz, Virgil atya törődött vele, több éjszakán át virrasztott mellette, és ezáltal megmentette az életét.

Egy másik fiú tanúsította, hogy Virgil atya megosztotta vele az utolsó falat kenyert.

A harmadik fiú előadta, hogy amikor az éhségtől elcsigázva ellopott egy csirkét a közeli tanyáról, és emiatt a német őrség agyon akarta lőni, Virgil atya közbelépésének köszönheti, hogy végül megkönnyörültek rajta.

Mindez vajmi kevéssé érdekelte az igazoló bizottságot. A legutóbbi vallomás még ártott is a bajba került piaristának. „Szóval maga csirkefogókat és tolvajokat vett védelmébe!” – förmedt rá a Magyar Kommunista Párt küldötte, Develák Antal. (Éppen ő! Aki a Gazdasági Főtanács tagjaként aktívan közreműködött az államosítás előtt álló gyógyszer-tárak kifosztásában.)

Fidelényi Achilles volt szombathelyi római katolikus tábori püspök hajlandó lett volna tanúskodni Csikas Virgil mellett, de vallomását nem hallgatták meg. Egyébként ő maga is nyakig benne volt a pácban: a németekkel és a nyilasokkal való kollaborációval vádolták. Hiába hozta fel azt az érvet, hogy említett elemekkel csak az nem működött együtt, akit Sopronkőhidán felakasztottak, a szociáldemokrata küldött, Fedlmayer Lipót ráordított: „A picsába, téged is miért nem akasztottak fel?!” A Nemzeti Parasztpárt küldötte, Czuppi Béla pedig nem volt képes felfogni, mi a különbség a tábori püspökség és a tábori csendőrség között. Váltig ismételte: „A kettő egykutya!” (Látszik rajta, hogy nem volt katona! Ő maga pedig az orra hegyéig sem lát azzal a szódásüveg szemüvegével.)

Az igazoló bizottság negatív döntése ellen a rend magyarországi tartományfőnöke fellebbezést nyújtott be. Mire az illetékes hatóság, amely sietséggel vagy kapkodással nemigen volt vádolható, a fellebbezést elbíráltta volna, érvénybe lépett az 1948. évi XXXIII. törvénycikk, amely az egyházi iskolák állami tulajdonba vételéről intézkedett.

*

A következő két év története homályba vész. Annyi biztos, hogy 1948 őszétől Virgil atya akkor sem taníthatott volna piarista gimnáziumban, ha politikai szereplését makulátlannak minősíti a demokratikus igazoló bizottság, mert nem létezett többé piarista gimnázium. A hatóság lefoglalta a rendházakat, az ott élő szerzetesek számára pedig kényszerlak-helyet jelölt ki.

Ezt a sorsot Virgil atya elkerülte. Az új tartományfőnök, az elődeinél rugalmasabban gondolkodó Sík Sándor azt ajánlotta neki: amíg a viszonyok jobbra nem fordulnak, rejtőzzön el a polgári életben. Keressen olyan munkát, megélhetést, amely összhangba hozható az örökfogadalom kötelezettségeivel, és álljon készen, hogy folytathassa a tanítást, ha majd ismét lesznek tanítványok.

Virgil atyát arra utasította Sándor atya, hogy ő maga ne hazudjon kilétét illetően, de ha mások azt állítják vagy feltételezik róla, hogy „kiugrott” a piarista rendből, azt ne cáfolja meg, hanem adjon kitérő választ, vagy fogadja az ilyen kijelentést hallgatással, amit a többiek akár egyetértésnek is tekinthetnek.

Csikasz Gyurinak (szerzetesi nevét naftalinba tette) nem akadtak ilyen gondjai. A Margit-híd újjáépítésén, ahol munkát kapott, senki sem kérdezte, ki volt, mi volt azelőtt. Ott majdnem mindenkinek volt valamiféle múltja. A munkálatokat a Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyár (röviden MÁVAG) hídépítő osztálya végezte, ennek élén pedig Zimányi Gergely hídépítő mérnök állt, a beton- és vasbeton szerkezetek anyagtudományi kérdéseinek nemzetközi hírű kutatója, aki történetesen Gyuri osztálytársa volt a debreceni piarista gimnáziumban.

Nem derült ki rögtön, illetve nem jutott Zimányi tudomására, hogy a régi jó barát segédmunkás az ő vállalatánál. Gyuri, aki többnyire sódert talicskázott, került minden feltűnést, és igyekezett elbújni egykori barátja elől, valahányszor Zimányi osztályvezető elvtárs helyszíni szemlén győződött meg az újabb eredményekről. Hát még amikor Gerő Ernő közlekedési miniszter is vele tartott!

Előadódott azonban egy kis probléma, amelynek elhárításában jelentős érdemet szerzett Csikasz György. A hídv és a hosszanti tartóelem közötti nagy teherbírású acél keresztrácsok (a hídépítők tréfásan András-keresztnek hívták őket, amíg a klerikális vonatkozás miatt a belügyminisztérium propagandaosztálya be nem tiltotta ezt a kifejezést), szóval az András-keresztek az 1944-es sajnálatos események során részint a híddal együtt megsemmisültek, részint belezuhantak a Dunába, és pótolni kellett volna őket. Az új András-kereszteket az Ózdi Kohászati Üzemek durvahengerművének kellett volna legyártania, csak hogy a hengermű teljes kapacitását lekötötték a Szovjetuniónak háborús jóvátételként szállítandó acéllemezek.

Ekkor azonban Zimányi elvtárs, miniszteri felhatalmazás birtokában, elutazott Ózdra, és megállapodott a durvahengermű főmérnökével, Temesfelsőszentandrassy Guidóval, hogy a hengermű plusz műszakokban, a szovjet jóvátételi munkák minimális átütemezésével mégiscsak legyártja a szükséges András-kereszteket.

Be is indult a gyártás, de az András-kereszteknek még a negyede sem készült el, amikor a szovjet katonai elhárítás szabotázs miatt elhurcolta Temesfelsőszentandrassyt, aki jelenleg ismeretlen helyen tartózkodik. Így tehát leállt mind az András-keresztek gyártása, mind pedig a szovjet jóvátételi acélhengermunka.

Ekkor támadt az az ötlete az egykori Virgil atyának, aki már a wismari Flak-kaszárnyában is hidat épített, igaz, akkor még csak gyufaszálakból, hogy feldarabolt, méretre vágott vasúti sínekkel lehetne pótolni az András-kereszteket. A sındarabok mint függőleges acéloszlopok stabilan rögzítenék a hosszanti tartóelemet.

Így történt, hogy a két részletben újjáépített Magit-híd déli oldalát már 1947. november közepén, másfél hónappal a tervezett határidő előtt át lehetett adni a forgalomnak.

Az avató ünnepségen beszédet mondott Gerő Ernő közlekedési miniszter, miközben a több tízezer főnyi tömeg ütemesen ismételte: „Éljen Gerő, a hídverő!”

Zimányi Gergely 1948. március 15-én elsőként kapott Kossuth-díjat az ipari termelésben nyújtott kiemelkedő teljesítményéért.

És hogy Csikasz György se távozzék üres kézzel, neki háromszáz forint újítási jutalom ütötte a markát. Jó pénz volt ez akkor, megfelelt egyhavi munkabérnek.

A legfőbb jutalom nem is ez volt, hanem az, hogy Zimányi felfigyelt rá. Mindkettőjüknek volt annyi esze, hogy meg se próbálják felújítani a serdülőkori barátságot, viszont Zimányi magával vitte Csikaszt a Lánchíd újjáépítésére, ahol már a tervezőirodán kapott kisebb megbízásokat, majd, miután az újjáépített Lánchidat az eredeti híd avatásának századik évfordulóján, 1949. november huszadikán átadták, Csikasz elkísérhette Zimányit a következő nagy munkára, a Duna alatt áthaladó földalatti gyorsvasút építésére is.

*

Amikor Rabinovics Ármin filmrendező írni kezdte a *Mélyépítők* című termelési nagyjátékfilm forgatókönyvét, Csikasz György már javában dolgozott a MÁVAG-tól különvált Földalatti Vasútépítő Vállalatnál. Rabinovics róla mintázta Forba almérnök alakját, aki csak színleli a hűséget a népi demokráciához, de a szíve mélyén ő a klerikális reakció megtestesült ördöge.

A filmben Forba almérnök, amikor azt hiszi, hogy nem látja senki, rendszeresen imádkozik, és rózsafüzért morzsolgat a zakója alatt. Elhiteti az építkezésen dolgozó egyszerű falusi emberekkel, hogy a Horváth főmérnök által tervezett alagút egyenesen a pokolba vezet, és majd egyszer, akárki meglássa, a két fúrópajzs találkozásakor előzőnlük az építkezést az ördögök. Hiába bizonygatja az üzemi párttitkár, hogy ördögök nem is léteznek, és hogy a vallás a nép ópiuma, az egyik mellékszereplő, név

szerint Kendermaghoss Kotlós Vilmos azzal torkolja le, hogy bárcsak szívhatnánk megint egy kis ópiumot, mint annak idején Sanghajban, ahová 1916 őszén vetődtünk el, miután megszöktünk az orosz hadifogságból.

Előbukkan Forba almérnök egy cinkostársa is, bizonyos Fábászorulth Frédi, aki sekrestyés volt a „fordulat éve” előtt, és ketten együtt kifőzik a valóban ördögi tervet: a munka gyorsításának ürügyével tíz köbméter hígan folyós betont zúdítanak a megbillent keszonra. Ettől a keszon fala beszakad, és a keszonban dolgozó sztahanovisták mind egy szálíg szörnyethalnak. Ezt a galád imperialista és klerikális kártevést az utolsó pillanatban akadályozza meg Horváth főmérnök édesapja...

Nem mesélem tovább, Rabinovics Ármin filmjét ugyanis kivonták a forgalomból, kevéssel a bemutató után. Pártunk és kormányunk egyik percről a másikra leállította a földalatti gyorsvasút építését, így tehát a hősie mélyépítést bemutató termelési filmre sem volt szükség a továbbiakban.

De ne szaladjunk előre! Most még ott tartunk, hogy javában zajlik a föld alatti munka, és Zimányi elvtárs elkérte Rabinovics elvtárstól a készülő film technikai forgatókönyvét.

Miután pedig elolvasta a forgatókönyvet, irodájába hívatta egykori osztálytársát. Halálsápadtan, feldúlt arccal közölte vele, hogy új munkahelyet kell keresnie. Rabinovics filmjében rá lehet ismerni az egykori Csikasz Virgilre, aki hiába változott vissza Gyurivá: az Államvédelmi Hatóság egészen biztosan ott lesz az első vetítésen. Rögtön rájönnek, hogy a szocialista építőmunkát zavarkeltéssel akadályozó egykori szerzetes, akit a filmben láthatunk, az építkezésen dolgozó Csikasszal azonos! Még a Forba almérnököt alakító színész is, valami Somló, feltűnően hasonlít rád, Gyurikám! Rabinovics mutatta a fényképét.

Rabinovics mindent tud! Rabinovics még a wismari gyufakísérleteiről is hallott. Benne lesz a filmben, amint Forba almérnök gyufaszálakból hidat épít, és parafadugókkal utánozza az alagútfúrást, hogy ezzel is gúnyt űzzön a népi demokráciából. És amit Rabinovics tud, azt – hidd el, Gyurikám! – az ÁVH is tudja.

Úgyhogy sipirc!

*

Addigra már létrejött a magyar állam és a magyar katolikus egyház közötti „megállapodás”, amely egy sor elnyomó intézkedést igyekezett rákényszeríteni a püspöki karra, ugyanakkor engedélyezte az országban összesen nyolc egyházi iskola működését. Ezek egyike volt a pesti

piarista gimnázium. Valódi nevét kerülte a sajtó, helyette így emlegették: „a Mikszáth Kálmán téri iskola”. De legalább a tanítás elkezdődhetett.

Csikasz tanár urat szerették a tanítványai. Tárgyainak szeretetét és egyéniségének melegszívű jóságát sugározta rájuk. Hittanárként sokaknak adott lelki eligazítást, felkészítve őket a keresztény életre, lelkiatyaként sokakat vezetett az elmélyültebb istenkapcsolat útján. Sokakat tanított meg arra, hogyan lehet gyönyörködni a zenében és a képzőművészeti alkotásokban.

Tanítványait szünidőben hosszabb kirándulásokra vitte. Hol egy-egy várrom láttán varázsolt lelki szemek elé reneszánsz csodapalotát, hol a természeti képződmények alakulását szemléltette egy-egy szikla- vagy löszfalon, vagy a balatonfelvidéki tanúhegyek bazaltsapkáin. Sohasem vitt magával nagy kíséretet, inkább nagyszámú erényei kísérték.

Ugyanolyan jól beszélt a kisiskolások nyelvét, mint az egyetemi hallgatókét, ugyanúgy fel tudta kelteni az analfabéták érdeklődését, mint az akadémikusokét. Sohasem voltak fegyelmezési gondjai: egyrészt megbabonázta diákjait lenyűgöző előadásmódjával, másrészt a régi szentekhez méltó béketűréssel fogadta kisebb-nagyobb csínytevéseiket.

Ha egy kisi diák nem tudta a leckét, azt is mondhatta: „Bikmakk!” Ez kegyelemkérés volt, és „kegyelemből elégséges” osztályzatot eredményezett. A nagyobb diákok, ha felkészületlenül érte őket a szóbeli számonkérés, választhattak az elégtelen osztályzat és az arculütés között. Aki az utóbbit választotta, azzal az történt, hogy Csikasz tanár úr az előrenyújtott mutató- és középső ujját könnyedén hozzáérintette az orcájához. Hangsúlyozta: nem testi fájdalmat akar okozni. Nem bántani vagy megalázni, hanem emlékeztetni szeretné a készületlen diákok.

Azt is mondogatta: minden csorbát ki lehet köszörsülni, amíg a penge tart. Délutánonként sorba álltak szobája előtt a csorbult pengéjű diákok. Nem sajnált sem időt, sem fáradságot, mindenkinek adott lehetőséget, hogy javítson.

Egy hosszabb római tartózkodás alatt, már idős fejjel, diplomát szerzett levéltárosságból és régészetből is. Az 1980-as évektől, amikor könnyebbé vált a kiutazás, különböző ásatásokon vett részt Anatóliában és az akkor még békés, biztonságos Szíriában, egyszer pedig, már a nyolcvanadik évén túl, bejárta a Yucatán-félszigetet és Guatemala északi harmadát.

Utítársai csodálták, milyen könnyen és fürgén mássza meg a legmeredekebb tolték piramisokat is, és milyen hatalmas tárgyi tudás birtokában hasonlítja őket össze az egyiptomi építészeti emlékekkel. Időskori utazásairól írt egy igen érdekes beszámolót egy földrajzi folyóiratba.

Közreadott egy könyvet, amelyben a szívének legkedvesebb húsz vagy huszonkét pápa jellemrajzát írta meg Nagy Szent Gergelytől II. János Pálig. Akik olvasták ezt a munkát, váltig állítják: Plutarkhosz államférfi-portréival vetekszik. Írt egy könyvet a középkori liturgia fejlődéséről, egy másikat a szentté avatás jogtörténetéről. Ugyanakkor a számítás-technika fejlődését is nyomon követte, és az 1960-as években hajómodell-építő szakkört is tartott legkedvesebb diákjainak. Sokaknak feltűnt, milyen sok kimagasló hajómérnök és informatikus került ki a Mikszáth Kálmán téri iskolából.

Késő öregségében is sziporkázóan okos maradt, megőrizte legendás hírű emlékezőtehetségét, és bármikor mozgósítani tudta szerteágazó ismerettömegének bármelyik regiszterét. Csak a szeme romlott el. Ez a testi fogyatékoság nehezítette eleinte és tette lehetetlenné végül, hogy továbbra is tanítson.

Új tanítványai már nem lehettek, de a régiek az utolsó években is rendszeresen látogatták, és rendkívül tartalmasnak találták ezeket a kései beszélgetéseket, amelyeket az idős Virgil atya szelíd ironiával így emlegetett: „Vak vezet világtalant”.

Kiss Lóránt

Felsővezeték-szakadás

És ígérték nekünk pótlóbuszokat,
hol meggyűlöljük egymást,
mint földből
kibányászott kövek,
amik először látnak napfényt,
és jellemnek hiszik
ügyetlenül kivésett határaikat.
A mi otthonaink
is homorú hegyek.
Mondták, hogy csak
az elmenőket jegyzi
meg a táj,
de nem hittük volna,
hogy ennyi tagadás van
egy felsővezeték-szakadásban,
és hogy saját arcunk
fog legjobban hiányozni,
amikor a szerelvényben
lekapcsolják a fényeket.

Egy másik busz lehetősége

Ahogy utazunk haza az éjszakaival,
az ablaküveg nem is visszatükröződik,
inkább egy másik busz lehetőségét
vázolják fel a fények.
Szánom a halvány alakokat,
mert ugyanolyanok, mint mi,
csak a lebegést irigylem,
hogy erőlködés nélkül vájnak utat maguknak a sötétben.
Mégis, mintha a körülöttem ülők lennének a szellemek,
egyik sem figyel a hozzánk tapadt árnyra,
csak én nézek egyenesen túlsó énem arcába,
aki mintha most értené meg,
alig tíz perce van hátra,
amíg végleg meg nem szűnik.
Keresem, mindebből mi folytatható.
Talán a kitettség, hogy nem kell sok, és szertefoszlik
egy másik busz lehetősége.

Veszprémi Szilveszter

akik megtalálták a varázskagylót

döntöttek
hívja őket
nem mondják ki
hangosabb a bátorságuk
túlkiabálnak
nem maradna nyugtuk
megvan mindenük
nem értik
jobbat képzelnek
apáink szándéka nemes
de rettegnek az úttól
nem mondhatják ki a tűznél
nem adhatják jelét
csak egy gyerek félhet
egy lány mint én
akinek tilos beszélnie
mert rosszakat idéz
mi leszünk a rosszak
nem a döntés
hogy mi lesz velünk
és mihez kell hűnek maradjunk
hogyan élünk tovább
nem tervezhetjük
nem dönthetünk most a parázsról
a szájukban nincsenek válaszok
és rettegnek a kérdéseinktől
az ő hitük lángolása kell
utat mutasson

Az első ember

Minden fordulatát ismerem, minden gondolatát,
bólintásaim hol elnézőek, hol egyetértők,
heves szavai nem ijesztenek, állom őket,
tetézem, magamra hívom, ébresztem,
a nagy igazságok prófétája meg nem értett,
tanítványa vagyok és műzsája,
nem riasztanak meg a tanai, azok az én tanaim is,
átmosnak, tisztán látok bennük,
magának nevel, anyag vagyok, formáz,
hangjával húz rajtam végig, hasít belőlem,
eszköz vagyok az új ember teremtésében,
nyelve szent hitünk saját képére formál,
nem szólít a nevemen, mert nem szolgáltam meg,
teremtmény leszek, a legborzasztóbb,
akit a víz tükrében valaha láttak, legyen kegyetlen velem,
marjon, vágjon, harapjanak szét a szavai,
legyek bálvány az egyetlen igazságnak,
mert a világ a zsarnokok kezében van,
hogy magával ránt, az is tanítását bizonyítja,
fogadja el kezemből az áldozatot!

Kiss Tibor Noé

Olvadás

(regényrészlet)

Április 9., Ljuganka/Vaszkínó

Tegnap egy sort sem tudtam írni, az élet elvitt mindent.

Arra számítottunk, hogy Fomin kora délután megérkezik, de már reggel látszott, hogy nagy a baj. Vot, voda uzse dosla do navesza, ezzel fogadott Kolja. A víz feljött a féltető alá, az ajtón is alig tudtunk kilépni. Orkánszerű szél fújt, recsegett-ropogott az erdő. Semmit sem lehetett látni. Az eső olyan sűrű volt, mint valami áthatolhatatlan fal. Kolja feldúltan járt-kelt a házban, és folyton a madáretetőt emlegette. Nekiláttunk eltorlaszolni a házat. Mindenféle rongyokkal és kendőkkel tömködtük be azokat a réseket, ahol beszivároghatott a víz.

A helikopter sztornó, Fomin biztos nem örült meg, hogy ilyen időben elinduljon. Eleinte miattad aggódtam. Tudtam, hogy ha nem jutok vissza Vaszkínóba, és nem üzenek neked, akkor totál kiborulsz. A helyedben én is kiborultam volna. Tehetetlennek éreztem magam, hogy nem tudlak megnyugtatni.

Aztán rájöttem, hogy magunk miatt is aggódni kell. Ilyen szélvihart én még soha nem éltem át Ljugankában. Igaz, máshol sem nagyon. Az orkán felkapta a vizet, majd vízszintesen szórta szét, egyszerre verte a tetőt és az ablakokat. Mintha hullámok csaptak volna át a házon.

Miközben az izbuskában pakolásztunk, Koljától megkaptam életem legnagyobb dicséretét. Azt mondta, öregnek érzi magát, és egyedül már nem is jött volna ki a tajgába, de velem szívesen vállalta az utat, mert bennem megbízik. Én nem látom őt öregnek, inkább a saját esetlenségem bosszant. Még most sem értem, mire gondolt: semmi olyasmit nem tudok, amit ő ne tudna tízszer jobban. Mindenesetre életemben nem voltam még ilyen büszke magamra.

Ahogy beszélgettünk, más is kiderült. Kolja szinte retteg attól, hogy nem-sokára a lányok elhagyják Vaszkínót, de hát mit csináljanak ott? És akkor teljesen egyedül marad. Furcsa és kicsit ijesztő, hogy Olgát már egyáltalán nem említi. Mintha biztos lenne abban, hogy már soha többé nem fogja látni.

És az igazán megdöbbenő fordulat még csak most következett. Zajt hallottunk kintről, de mire felfogtuk volna, mi történt, az ajtóban megjelent Kuzmin és Fegya. Fentről jöttek, nem messze innen, a Szuholka partján Kuzminnak is van egy vadászháza. Mattrészegek voltak, csoda, hogy nem fagytak meg valahol. Ez az egész teljesen lehetetlen volt.

Rögtön töltötték maguknak a bragát, nagy hiba volt tegnap este az asztalon hagyni. Befalták a mokus maradékát is. A piálásban sosem tudtam tartani velük a lépést, de legalább most volt mire hivatkoznom: vészhelyzet van. Vészhelyzet? Milyen vészhelyzet?, kérdezett vissza Kuzmin. Itt a csónak, beülünk és hazaevezünk. Fegya lábra sem tudott állni. Összevissza beszéltek. Kezdem megérteni, miért történik ennyi baleset a hantiknál.

Délután kettő körül megint kinéztem. Az eső kicsit enyhült, de a szél tombolt tovább. Akkor már biztosak voltunk benne, hogy Fomin nem jön ki értünk. Dühömben elindultam a bódéhoz, de ez hiba volt, mert a pitvar mellett térdig elsüllyedtem a vízben. Egy pillanatra azt hittem, hogy az áradás alámosta az udvart, és kész, vége, nyom nélkül elnyel a föld, de hamar rájöttem, hogy ez lehetetlen. Nem tudom, milyen gödörbe léptem, de inkább bosszankodva visszafordultam. Egyébként is magamat hibáztattam egész nap: miért erőltettem ezt az egész ljugankai kitérőt?!

Még a csizmámba is befolyt a víz. Kitettem a vaskályha mellé száradni, a nadrággal és a pulóveremmel együtt. Kolja rögtön látta, mi a helyzet, de nem szólt semmit. Már mindent összepakoltunk, én meg túrhattam fel újra a táskámat. Szerencsére egy tiszta nadrágom maradt, és felvettem az áldozatnak szánt, füstszagú pulóvert. Reménytelennek látszott a helyzet. Előfordult, hogy a rossz idő miatt négy-öt napot kellett várunk egy gépre, de akkor nem volt árvíz. Kolja már azt tervezgette, hogy átmegyünk egy magasabban fekvő erdei vadászházba.

És akkor még ott volt Fegya és Kuzmin is. Egyre rosszabb állapotba kerültek. Az a két marha megállás nélkül beszélt és ivott. Olajbányászokkal sefteltek, így keveredtek ide. Valószínűleg tudták azt is, hogy Fomin ma jön a géppel. Csak ez a kurva ivás ne lenne, az mindent leegyszerűsítene.

Estére bevackoltam magam, de nem tudtam elaludni Kuzminék miatt. Be nem állt a szájuk. Kolja időnként csitíttgatta őket, de hiába. Hajnalig ment a duma, szidtak mindenkit, például Szonyát (fent hordja az orrát) és az olajbányászokat (kihasználják a vadászokat). Humorizáltak Olgán és Bikov szerencsétlen hajtóvadászatán is, de Kolja észnél volt. Könnyen elfajulhatott volna a dolog.

Végül mindenki kidőlt. Hallgattam, ahogy horkolnak. Odakint az eső már csak szitált, a szél is enyhült. Jó megérzéseim voltak a mai nappal kapcsolatban. Rád gondoltam elalvás előtt. Nálatok akkor már reggel volt. Rettenetesen sajnáltam, hogy semmilyen életjelet nem tudok adni magamról, megint önzőnek éreztem magam. Viszont most már teljesen biztos vagyok abban, hogy megszakitom a terepmunkát, és az első adandó alkalommal hazarepülök hozzád. Két-három nap elég lesz arra, hogy elintézzem a legfontosabb dolgokat,

megbeszéléseket Vaszkinóban. Mostantól május végéig úgyis a faluban kellene kuksolnom. Legalább nem lesz annyi üresjárat, majd szépen összesűríték mindent.

A megérzéseim nem csaltak. Reggelre elállt a szél, és újra kitisztult az ég. Lúdcapat repült el Vaszkinó felé, hangosan gágogtak. A víz megmaradt a tegnapi szinten. Három óra alvás után, kissé kótyagos fejjel öntöttem ki a maradék bragát, a tivornyázásnak ezzel vége. Abba bele sem akartam gondolni, hogy Fomin ma sem tud kijönni.

Unalmas délelőtt volt, Kolja a burzsujka mellett cigarettázott, Kuzminék nyöszörögtek a vaságyon. A ruháim megszáradtak, visszapoltoltam őket a hátizsákomba. Sok volt ez most, ha májusban visszajövünk, az lesz az igazi. A tavasz, színekkal, virágokkal, illatokkal. Még több madár, jávorszarvasok. Az ábrándozásomnak a helikopter zúgása vetett véget. Fomin!

A gép a szokásos helyen szállt le, a nyiladék melletti, magasabban fekvő, nagyobb, egyenletes talajú tiszttáson. Háromszáz métert kellett gyalogolnunk. Gyakorlatilag vízben gázoltunk, a szokásosnál is óvatosabb voltam. Számomra felfoghatatlan, hogy Kuzmin és Fegya másnaposan, totál szétesett állapotban is milyen könnyen és magabiztosan haladt az ösvényen. (Reggel még alig éltek!) Nem tudtam tartani velük a lépést...

A gépről megint olyan csodálatos volt a tajga. Fomin tett egy kört Ljuganka felett, az egész falu vízben állt. Aztán nyugatnak fordultunk, alattunk a végtelen urmán, nyírfaerdők, madárcsapatok, felázott mocsarak. A táj újra és újra elbűvöl, de a tanulság megint az, hogy a hely szépsége nem téveszthet meg, nem szabad elfelejtenem, hogy én elsősorban a tájban lévő emberek miatt vagyok itt.

A repülőút másik tanulsága az volt, hogy a tajga átalakulása felgyorsult. Ahogy látom, egyre több a kivágott erdő, a nyiladékút, az olajvezeték, sorra nyílnak a kutak. Jórészt még érintetlen a táj – de meddig? Az sem vigasztal, hogy tudományos értelemben egyre több a téma, és amivel az elmúlt tíz évben foglalkozni kezdtem, fontos kutatási területnek számít.

Ezeket a sorokat összeviszsa írtam be a füzetbe, most éppen a helikopteren körmölök. Ha leszállunk, befényképezem, és elküldöm neked. Aztán, ha lesz egy kis nyugalmam, beviszem a gépbe a ljugankában írt jegyzeteimet is. Szegény napló, teljes a káosz benne. C'est la zszizny.

Szeretlek! alig várom, hogy legyen térerő, és írhaszak neked.

[...]

A fenébe! Nem mentem fel a padlásra, hogy megkeressem a tarisznnyát a házi bálványokkal. Na, majd májusban!

MŰFORDÍTÁS

Doina Ioanid

Mindennapi ajtóink **(Ușile noastre de toate zilele)**

(Részletek)

Igen, egy ajtó néha több egy ajtónál. Inkább afféle tér, aminek a négyszögében anya megjelenik. Hagytam, hogy hadd nyikorogjon a zsanér, nem lustaságból kifolyólag, hanem mert a nyikorgás hangja megtöri a köztünk lévő csendet. Régi ajtó, még a tömbház építésének idejéből származik, anya már ezerszer lépett be rajta, hogy elrendezze kivasalt dolgaimat, hogy közöljön velem ezt vagy azt vidéken élő nővéreiről, hogy elmondja, milyen idő várható vagy milyen híreket hallott a tévében (ezért is kereszteltem el Tévényanyának), vagy hogy öt percre leüljön a fotelembe, míg kifújja magát. Néha klór- és cigiszag marad utána, pedig én azt szeretném, ha Coco Chanel, Blue Lagoon vagy Elizabeth Arden parfümtől illatozna. De így is köszönöm Istennek, hogy van egy ajtó, aminek a négyszögében anya néha megjelenik. Egy olyan ajtó, ami mindkettőnk cinkostársa.

*

És mindig lesz egy ajtó, anya drága, aminek a küszöbéről legeltetheted rajtam a szemed, hogy végül sürgetve rám szólj: „Gyerünk, menned kell. Isten segítsen!”

*

Egy sarokban állva, ajtóra tapasztott füllel. Így mondjuk, ha valaki hallgatózik. Ismerek ilyen, ajtóra tapasztott fülű nőket, és nem szeretem őket. Pedig nálunk otthon, a bejárati ajtónk mögött is áll egy vörös copfos hajas baba a sarokban. Strázsaként őrt áll.

*

Egyes ajtókon tükrök vannak, hogy tetőtől talpig szemügyre vehesd magad. Nem árt néha egyben látni magunkat, majd így szólni: „A saját lábamon állok, épen és egészségesen. Gyerünk az emberek közé.”

*

Más ajtók miatt egyenesen barátságok kötöttek. Ha hinni lehet a kortársaknak, Chaim Soutine tehetséges volt ugyan, de eléggé zárkózott és modortalan. Márpedig szegény orosz festőnek – aki szinte megfagyott a La Rouche-ben lévő műtermében – bizony szüksége lett volna egy nyitott ajtóra, de senki nem törte magát, hogy segítsen. Végül Modiglianinál húzta meg magát. S a két tehetséges festő ezután gyakran lépte át egymás küszöbét, úgyszólván kebelbarátok lettek. Később Modigliani le is festette a barátját, aki egyszer csak megjelent az ajtajában, egy kis melegségre vágyva. Lefestette a barátját, hogy mindig a közelében legyen.

*

Ha bevásárolni megyek, gyakran megállok, és az embereket nézem, ahogy belépnek az üzletek ajtaján. Szeretem figyelni a gesztusaikat, az arcukat, gyors vagy félénk lépteiket, fiatalokat és cipekedő öregeket egyaránt. Nevető kamaszok rázzák a hajukat. Öreg néni zsörtölődik, hogy összevissza vannak az árcímkék a polcokon. Görkorcsolyás fiatalok csókolóznak, a lány belép a Carrefourba, a fiú a buszmegálló felé veszi az irányt. Néhány testesebb hölgy süteményrecepteket cserél. A könyvesboltban, sorbanállás közben vagy a kasszánál, szemem sarkából figyelem, hogy ki milyen könyvet vett. Nem statisztikát akarok készíteni, csak úgy, kedvtelésből nézelődöm. És mindenki köré kerekítek egy történetet. De most, ezekkel a maszkokkal az arcunkon... Íme, a Mega Image-ban, ez a barna hajú lány vett egy üdítőt, s máris hazafelé tart. Derűsen és karcsún megy a kizöldült fák alatt. Meleg tekintet, ragyogó barna szemek. Biztos vagyok benne, hogy a maszk gyönyörű arcvonásokat, milliókat érő mosolyt takar. Uramisten, vajon hogy bírják elviselni az arab nők azokat a lepleket, mikor én ötpercenként szeretném letépni a maszkot magamról...

*

Egy ajtónak is lehet személyisége, a faajtók például gyöngédek, nyári estéken melegség árad belőlük, ahogy félig kitarva állnak, mintha vendéget várnának. És vannak vasajtók, ridegek és visszautasítók, gazdájuk besavanyodott és félénk. Egy-egy ajtóból árad a por, mint a lélek padlásáról. Napos és csillagos ajtók előtt különféle lábtörlők, de ezek legalább mutatnak némi intimitást.

*

Valaki lábbal rugdos egy ajtót. Erélyesen követeli, hogy nyissák ki neki. Vérig sértett, féltékeny férfi. Elkerülendő.

*

Kedvenc időtöltésem ajtókat vágni papírlapokba, vagy harmonika-formára összehajtogatni őket. Kár, hogy az ajtóink mostanában hallgatagok lettek. Lefertőtlenítve, hallgaton állnak. És négyzögükben csak ritkán jelennek meg az emberek, legfennebb a postás, a gyorsfutár vagy a polgármesteri hivatal munkatársa. Az ajtókilincsek is tisztán, biztonságosan, süket magányban ragyognak. De én még mindig látom az enyéim kezét ajtóm kilincsén. Hamarosan ismét megnyílnak az ajtók, „Isten hozta!”, „Szívesen látjuk máskor is!”, mondjuk majd mosolyogva. Legalábbis érzelmi intelligenciám ezt mondatja most velem.

*

A parasztházak ajtóí és kapui mindig is vonzottak. Ha Máramarosban jártunk, Maryvel rangsort készítettünk, hogy melyik porta a legdíszesebb. Imádtuk a törlőkendőket az ikonok alatt. És szinte mindegyik konyhában volt falvédő, ahová kóstolót vittünk, ahogy nálunk, Délen mondanák. Nagyon viccesek voltak a falvédők mondókái. Jótanácsokat, naiv versikéket varrtak rájuk a szeretett férjnek készült ételről, a ház tisztaságáról, a szerelemlről, angyalokról, a Szűzanyáról, a Jó Pásztorról és Urunk születéséről. Vagy pávákat és hímzett rózsákat. Egyesek mintha a mi emlékes füzetünkbl származtak volna, amit az iskolában, pad alatt cserélgettünk, hogy a tanárok ne vegyék észre. „Aki jól tud sütni, főzni, / Annak könnyű férjhez menni”. A vesszők nyilván tőlem származnak, mert a háziasszony elfelejtette kitenni őket. Vagy: „Fiatal szív hevesen ver, / Boldogsághoz szerelem kell”. Ölekező pár, körülöttük gerlék ülnek a faágakon. Másokat mintha a népdalokból idézték volna: „Egy a párom, egy a szívem, / Egyet tud szeretni híven”. Szép és fiatal pár, ovális keretben, mintha egy medalionból léptek volna elő, rózsákkal

körülvéve. Vagy: „Jön az uram zsiráfháton, / Finom vacsorával várom”. Maryvel általában a szerelmes és az angyalos-szentes falvédőket választottuk. A főzés akkoriban még nem igazán érdekelt. És ezek a falvédők mindig hozzátettek valami pluszt a konyhához, nyugodalmasabb, vendégszeretőbb lett tőlük. Úgy érezted, hogy egy védett házban jársz éppen. Néha viszont előfordult, hogy gondterhelt vagy síró asszonyt láttam a falvédője előtt. Miközben kitörülgette a tányért, amiben a kóstolót vittem, az asszony rövid történeteket mesélt a megboldogultról. Vagy hogy mit főzött neki, elvégre a halottaknak is van kedvenc ételük. Türelmesen végighallgattam, elszomorodtam egy kicsit, aztán rohantam ki a házból, játszani. Néha viszont, még ma is, látom magam előtt ezeket az asszonyokat, eszembe jut falvédős konyhájuk hangulata. A kandúrjaikra is emlékszem, ahogy elsurranak a lábam mellett, ugató kuvaszaikat is hallom. Íme, ajtóink így idézik föl a régi emlékeket.

Lövetei Lázár László fordítása

Janne Teller

Büszke vagy rám, Joanna?
(*Er du stolt af mig, Joanna?*)

(Regényrészletek)

– Nahát, hogy van?

Brill professzor harsányan, melegen üdvözlő, mintha régi barátok lennénk.

Az irodája olyan, mint bármelyik egyetemi iroda, ahol jártam, és nem is ez érdekel. Azért jöttem, hogy a német, amerikai és közel-keleti helyzetről beszéljünk, és ezt is tesszük. Brill professzor kétszer is felhívott, amióta Párizsban találkoztunk, én azonban nem hívtam vissza.

– Nagyon elfoglalt voltam az utóbbi hónapokban – mentegetőzöm.

A professzor a jelek szerint nem neheztel rám. Meginvitál a szinte kórházian steril, ám meglepően széles kínálattal rendelkező kávézóba, és rendel két kávét.

Szóval, merrefelé tart Európa? – kérdezi, miután visszatérünk az irodájába.

Ez egy kolosszális kérdés, de értem, mire gondol, és beszélni kezdek arról az Európáról, amely a tömeges bevándorlással szemben a nacionalizmus felé és önmagába fordult, arról az Európáról, ahol paradox módon csak Merkel kancellár Németországa ragaszkodik még egy erkölcsi iránytűhöz, arról az Európáról, amit olyannyira átszöttek a háborúk és a különféle belső és külső szövetségek szálai, hogy szinte lehetetlen egységként tekinteni rá, olyan egységként, ami egy modern kori Európához méltó befolyással bírhatna a világban. Arról az Európáról, amely nem tud megegyezésre jutni, hogy hogyan és milyen mértékben avatkozzon bele a megszállt területek ügyébe, vagy hogy beleavatkozzon-e egyáltalán, mert a nemzetei mind más oldalon állnak, minden egyes konfliktus esetében. Pont úgy, ahogy a történelem során mindig.

– Sosem értettem, hogy az európaiak miért ragaszkodnak ilyen mértékben a múlthoz. Mintha csak hozzáláncolnák magukat a történelmükhöz. Minden racionális döntéshozatal előfeltétele az, hogy megfeledjünk a múlt sérelmeiről, legalábbis egy időre... Tisztában vagyok azzal, hogy az Atlanti-óceán innenső partján is jócskán volt részünk téves döntésekben – neveti el magát a professzor. – Csakhogy mi itt túllépünk rajtuk, és megyünk tovább, a következő kihívás felé.

Ez kissé sértően hangzik, de a professzor nem sértésnek szánta, és én is elnevetem magam, noha úgy vélem, hogy túlságosan leegyszerűsíti a dolgokat. A kedvessége ragályos.

– A történelmet nem lehet semmibe venni – mondom, továbbra is mosolyogva. – Ezt maga a történelem professzoraként mindenkinél jobban tudja... Különösen nem egy több ezer éves történelmet. Nézze csak meg, hogy ez mennyire félrevezette Amerikát Irakban. Panamáról, Vietnámról, Koreáról nem is beszélve...

Széttárom a karjaimat.

– Ne feledkezzen meg arról, hogy hova vezetett a történelem a maguk kontinensén – feleli Brill professzor. – A teljes múlt század erről szól, hol is kezdjük, ott van az első, majd a második világháború, a Balkán, nem is beszélve a gyarmatokról és azokról a háborúkról, amelyeket épp a gyarmatok függetlensége ellen vívtak. És aztán az összes fennmaradt gyarmati szövetség, amelyek igazából alá-fölé rendeltségről szólnak... Európa sajátos maszkabálja... Ha az ember belekeveredik, olyan, mint egy kibogozhatatlan fonálköteg...

Ismét nevetünk, hosszan és szívből, mintha ráébredtünk volna valami abszurd, nálunk nagyobb dologra.

– Azon gondolkodom, hogy vajon jobb vagy rosszabb-e a helyzet, ha a hibákat egy ország erkölcsi és szellemi felsőbbrendűségének gondolata diktálja? És mi van azokkal a tévedésekkel, amikor egyszerűen a hagyományokhoz ragaszkodva, vagy akár csak megszokásból és kényelemből tartjuk továbbra is tiszteletben a régi barátságokat és ellenségeskedéseket? – kérdezem, miközben a nevetésem köhögésbe fordul. Egy kis szünet után hozzátésem: – És bármi is a válasz, vajon ez egyaránt vonatkozik a nemzetekre és az egyénekre?

Erről az jut eszembe, hogy az amerikaiak milyen könnyedén váltanak karriert, költöznek más országrészekbe, milyen könnyedén cserélik le a barátokat és ismerősöket. Egyedül a pártpolitikai hovatartozásukhoz ragaszkodnak, azt nem cserélik le. Ellentétben velünk, kontinentális európaiakkal, akik be vagyunk zárva a kulturális és társadalmi körünkbe, akik ragaszkodunk a karrierünkhöz, és akiket röghöz köt a lakóhelyünk. És mégis úgy tűnik, hogy mi, a modern Európa nagy részében, az amerikaiakkal ellentétben, elég könnyen tudunk politikai nézeteket váltani, attól függően, hogy merről fújnak a gazdasági szelek, és mi a trend.

A fényszóró belehasít az erdő sötétjébe, táncoló fény-alakokat idézve elő, olyan közhelyes a kép, hogy egy pillanatra úgy érzem, mintha egy olcsó krimisorozat szereplője lennék, amit valami effektekre áhítózó B kategóriás filmrendező talált ki.

Hagyom, hogy a kocsi üresjáratban, csendben guruljon lefelé a hegy-oldalon, amíg el nem érem a város szélén lévő sík platót. Nincs ugyan forgalom, egyetlen autó vagy ember sincs a láthatáron, mégis nagyon lassan vezetek. Amint lefelé hajtok a North Main Streeten, a temetőhöz közeledve, egyre lassítok, az autó végül már olyan lassan gurul, hogy akár sétálni is lehetne mellette, aztán még lassabban, míg végül a temető bejáratánál megállok.

Lekapcsolom a motort.

Kiszállok az autóból, és tétova léptekkel felmegyek a lépcsőn, sarkam üregesen kopog az öreg gránitköveken, felidézve egy elhalványult emléket, visszhangzó lépteim hangját a párizsi Louvre boltívei alatt néhány hónappal és egy örökkévalósággal ezelőtt. Senki sincs a közelben, mégis lassan, halkán lépkedek, szinte lábujjhegyen, mintha attól tartanék, hogy felébresztem a temető lakóit. Nem megyek egyenesen a sírodhoz, megállok, amikor meglátom Stonewall Jackson a sötétségből lassan kiváló szobrát. Fenségesen és mindenhatóan lebeg sok méter magasan a talapzatán, és csak az teszi emberivé, hogy egyik lábával mintha éppen előre lépne, miközben úgy támaszkodik a kardjára, mint egy sétatálcára.

Közelebb megyek, de a szobrot körülvevő rácsos vaskerítés megállít. Nem magas kerítés, csak combközépig ér. Körülnézek, senki sehol, majd átlépek rajta, kissé ügyetlenül, az egyik vasoszlop tuskéi elszakítják a nadrágomat, aztán ott állok a szobor lábánál.

Ilyen érzés volt, Joanna? Ilyen érzés megtenni valamit, ami tilos?

Nekem volt egy célom, apa. Mégis, mi a fenét csinálsz te itt?

Megvetés, mindig ez a megvetés.

Tényleg nincs rá mód, hogy jóvátegyem, amit tettem és nem tettem, Joanna?

Ami tőlem tellett, mindent megtettem, ezt meg kell értened.

Nem. Mindig ez van: nem, nem és nem.

– Te nem vagy az apám!

Egy becsapódó ajtó hangja.

Vagy csak képzelődtem?

Innen lentről még Jackson lábát sem érem el. De a lábazat alja piramisformájú, négy egymásra helyezett kőlapból áll, ami egyfajta lépcsőként használható. Aztán bonyolultabb lesz a dolog. A talpazat tetején van egy kiálló perem, azon nehéz lesz átjutni. Végül kihúzom a bőrvet a nadrágomból, az egyik végét feldobom, és némi küszködéssel sikerül hozzáerősítenem Jackson előrelépő, jobb lábához, kipróbálom, hogy megtart-e. Az övet hevederként használva óvatosan felhúzom magam, és lábaimmal kicsit ügyetlenül körülfonom a lábát. Összekuporodva, görcsösen kapaszkodom a bronz lábba, nehogy lezuhanjak.

Innen, a szobor lábától nem látok mást, csak Jackson nagy szakállát. Barátságosnak látszik, amolyan nagypapás módon. Feljebb akarok mászni, óvatosan térdre állok, aztán felegyenesedem, és a koszos bronzba kapaszkodva lassan felkúszom először a hasáig, majd a mellkasáig. A bronz csúszik, és a cipőm alig fér el Jackson katonacsizmája mellett, de már megragadtam a derekát, és ha hozzásimulok, nem veszítem el az egyensúlyom.

Óvatosan lenyúlok, lecsatolom az övet Jackson lábáról, majd új hurkot készítek, és a nyaka köré dobom. Nem tudom megmagyarázni, miért, de olyan magasra akarok mászni, ahol szembenézhetek vele. Bal kezemmel az övbe kapaszkodva felmászom a törzsén, a behajlított bal karnál lévő rés tökéletes támasztékot nyújt jobb lábamnak, és már fent is vagyok: ott ülök Stonewall Jackson vállán, két karomat szorosan a nyaka köré fonva.

Odalent a föld borzasztó messze van, olyan messze, hogy a sötétben nem is látom, olyan messze, hogy tudom, hogy ha leesnék, összetörném magam. Talán egész komolyan. Egy pillanatra a fivéreidre gondolok, és az unokahúgodra, Theresére. Aztán ismét rád.

Bátorság, apa.

Repülj, nagy madár, repülj.

Szárnycsapások.

Repülj.

Vigyázva, hogy ne veszítsem el az egyensúlyomat, kicsit oldalra dőlök, és szembenézek Jacksonnal. Elég nehezen megy, mert kénytelen vagyok a bal karommal átölelni a nyakát és a jobbal a karjába kapaszkodni, hogy ne csússzak le a válláról. A szeme fakó, de furcsán élethű tekintete balra, felfelé irányul, és egyenesen a szemembe néz.

Meghúzó a szakállát, tudom, hogy gyerekes, ráadásul teljesen felesleges is, mit sem változtat sem az ő szigorú arckifejezésén, sem azon, hogy én mit gondolok róla. Heves késztetést érzek arra, hogy leüssöm a fejét. De az egyetlen eszköz, ami nálam van, a kulcsom, és bár minden erőmet bevetem, csak néhány felületes karcolást ejtek kiálló arc-csontján. Másutt is megpróbálkozom, de túl erős az öntvény, még egy gombot sem tudok leverni az egyenruhájáról. Visszacúsúszom egy kényelmesebb testhelyzetbe, és kicsit ellazítom a hátamat, miközben lábaimat a nyaka köré fonva kapaszkodom. Egy pillanatig mozdulatlanul ülök, a lehetőségeimet mérlegelve. Nem akarom annyiban hagyni a dolgot, de nem jut eszembe semmi, amit hatékonyan megtehetnék. Hoznom kellett volna a pisztolyt! Az lett volna az igazi, ha szétlövöm Stonewall Jackson fejét!

Támad egy ötletem. Bal karommal Jackson fejébe kapaszkodva, jobb kezemmel leoldom a vékony gyapjúsálat a nyakamról, és óvatosan rátekerem Jackson fejére, bekötöm a szemét. Hátral megcsomózom.

Így ni.

Most épp olyan vak, amilyen valójában volt.

Így járultam hozzá a történelem revíziójához.

Vajon mit gondolna erről Brill professzor? Szinte hallom rekedtes nevetését.

Aztán óvatosan leereszkedem, az öv segítségével biztonságosan visszaengedem magam a talapzat tetejére, onnan lecsúszom az alsó fokokra, majd földet érek.

Kicsit hátralepek, hogy megcsodáljam Vak Stonewall Jacksont. De csatlódnom kell. Nem sokat látok a sötétben. Csak a sál két lebegő vége vet árnyékot, tanúsítva, hogy valami nem stimmel.

Mégis elmosolyodom.

Jöjj hát, napfény!

Elégedett vagyok a művemmel.

Csak miután már átmásztam a vaskerítésen, akkor veszem észre a halovány holdfényben, hogy az övem ott maradt a nyakára hurkolva. A francba! Vajon ez nyomravezető jel lehet-e? Nem, csak Lou ismeri majd fel. Egy egyszerű, régi, fekete bőrv. Hadd maradjon ott. Végül is ott van a gyapjúsál is, bár az is szürke és egyszerű, mert igyekeztem a lehető legkevésbé feltűnően felöltözni. Sok férfi hord ilyet, ez sem lesz áruló jel.

Ez nem is sikerült rosszul, igaz?

Egyszerű diákcsinynek tartják majd, azt hihetik, hogy valamelyik rebellis egyetemista kitalálta, hogy elvakítja egy olyan tábornok szobrát, aki egyes embereket másoknál kevésbé értékesnek tartott, aki még háborúzni is hajlandó volt azért a jogért, hogy bizonyos emberekkel embertelenül bánhassanak.

Egy utolsó biccentéssel elbúcsúzom Vak Stonewall Jacksontól, majd megfordulok, és határozott léptekkel elindulok a sírok között.

Hozzád indulok.

A halott gyerekemhez.

Az egyetlen gyerekemhez.

Ne érts félre, te nem voltál kudarc, Joanna.

Elbuktál, de nem voltál kudarc.

Én viszont az vagyok.

Szerettelek.

Büszke vagyok rád.

A sötétben szinte öntudatlanul megtaláltam az utat a sírodhoz, és miközben beszélek, kezemmel végigsimítom sírköved hideg, fehér márványát, aminek semmi köze hozzád.

Ó, Joanna.

Repülj, kicsi lány. Repülnél egy kicsit, kérlek?

Lehet, hogy elbuktál, de legalább megpróbáltad.

Elengedem a márványt, felállok, és lesöpröm a port nadrágomról.

Most rajtam a sor.

Ígéretet tettem neked.

Pap Vera-Ágnes fordítása

Sylvia Amptmeijer

Műhely
(Verfschuur)

valaki mással akarom érezni
most először kívánom a kólát szénsavval
te az altatóiddal meg a festőműhelyeddel
ezüstkanalak a konyhafiókodban
a pöcsformájú sörnyitó mellett Baliból

gondoltam mekkora jegyeim lennének
ha nyugodt tanulási környezetem volna
a csűr egy nagy fekete íróasztallal
néhány téglá bújik meg a
vászonfestékeid alatt

a tér többet is kínál:
egy vonatalkatrészt egy kiégett izzót
ezereurónyi festékkannát
a bátyád zongoraprojektjét

soha nem voltam még tulajdonosa egy forgószéknek
ez az első évem forgószékkel
ha köröket írsz le
folyton ugyanaz
kerül eléd

hirtelen csomó öngyújtóra bukkanak
habár eleinte egyet sem találtam

egy tömbházban születtem Gelderlandban

a rólad szóló történetet nem tudom befejezni
még el akarom neked mesélni mennyire jó fogselymezni
mikor a fogorvos azt mondja hogy naponta kell
akkor azt komolyan gondolja írókám
egy idő után magától eláll a vérzés

Mindjárt visszahívlak (*Ik bel je zo terug*)

cukkinit először egy
egy borzadály lakásában ettem

az életem máshogy alakult volna
nélküled
éppen ezért nem bocsátok meg neked
egyszer készítettél egy rajzot
vázlat volt
egy férfiről üveggel az egyik kezében
a másikban
telefon
felülre azt írtad:
mindjárt visszahívlak

megkérdeztem miért csináltad
nem tudtad
vagy egyszerűen csak
nem akartad elmondani

vicces hogy az életedet
ilyen korán elhajítottad

minden nap kint
ünnepelni a kudarcokat
vagy eltompulni

de hát ki vagyok én

Hermán Dániel fordításai

Verena Mermer

Az utolsó remény autóbusza (*Autobus Ultima Speranza*)

(Regényrészlet)

Hójelentések

A buszpályaudvar: hirdetési felületek és drótkerítés mögött eldugott terület. Az indulásokat, érkezéseket és késéseket jelző képernyő mellett egy tábla, rajta egy csillag alakú kép. A piros háttérből tengerkéék nyilak emelkednek ki, amelyek a négy égtáj valamelyike felé mutatnak. Egy délre tartó utazáshoz persze már késő, az Olaszországba induló buszokra már egy hete nincs üres hely, ha valaki pedig ma spontán Horvátországba vagy Szerbiába szeretne utazni, annak sem lesz szerencséje, kivéve, ha a stoppolást választja. És talán éppen ezért nyugatra vagy északra? Az olyan úti célok, mint Párizs és Berlin: minden hely elkelt. Talán kapható még néhány jegy Brnoba, Drezdába vagy Münchenbe. De hogyhogy nem a reklámra hallgatunk, ami a habozóknak azt tanácsolja: Fedezzék fel keletet! Akik a következő órákban kelet felé utaznak, azoknak persze más terveik vannak, mint hogy felfedezőútra induljanak Lengyelország, Magyarország vagy Románia számukra amúgy is jól ismert városaiba vagy falvaiba. Feltéve, hogy egyáltalán megérkeznek – elvégre az olyan weboldalak, mint az autogari.ro, már kiadták az év első hójelzéseit.

A tizenkettes kociállás szélén egy buszsofőr áll, mélyet szív cigarettájából. Ioannak hívják; a szeme alatti karikák és borostás arca árulkodóak: az utóbbi időben túl sokat dolgozott. Rosszul illeszkedő kék egyenruhájának kabátjára egy pink logót erősítettek: SPERANZA, így hívják a román buszjáratot, amellyel úton van. Ma ő felel a pink buszért, amelyen a BÉCS–NAGYVÁRAD–KOLOZSVÁR tábla olvasható. Rutinosan illeszkedik a rendszerbe, amelyet indulások, érkezések, késések, járműkarbantartás és időjárási viszonyok alkotnak. Ennek ellenére az olyan helyeken, mint a berlini központi vagy a bécsi nemzetközi pályaudvar, illetve a müncheni keleti pályaudvar, a hivatlan vendég szerepét ölti magára. Általános iskolásként Ioan azt hitte, hogy a világ a Román Népköztársaság határainál ér véget; hogy az Erdélyi-középhegység nyúlványain

túli nagy síkság és az a mögötti terület csak egy óriási fekete lyuk. És ha túl azon egy lépést kellene tennie, a semmibe zuhanna, vagy talán feloldódna a levegőben. Milyen szép elképzelés a halálról, gondolta később, amikor már tudta, hogy a két tehervagon közti menekülők a sínekre estek, mások a Dunába fulladtak, vagy közvetlenül a jugoszláv határ után lelőtték őket. A vágy, hogy megtudja, mi van valójában a népköztársaság másik oldalán, nem hagyta őt nyugodni. Magától nőtt, éppúgy, mint Ioan végtagjai és felelőssége fiatalabb testvéreiért. Amikor ezt a kíváncsiságból és vágyból álló bizonytalan elegyet követni kezdte, alig volt húszéves. Nem esett bele a fekete lyukba, és a levegőben sem oldódott fel. Szakadék helyett egy titokzatos, tüskékkel és bogáncsokkal teli bozótos várta őt a sövények és a csípőig érő fű között, bomlási tünetek helyett éhség és szomj. Kisebesedett lábai vitték át a zöld határon, s ahelyett, hogy lefeküdt és kis időre megpihent volna, hajtotta tovább a miliciától való félelem. Vagy talán a csempészekről való félelem volt az? Ők durva módon adták volna tudtára, hogy végig kell mennie az úton, egyik lépés a másik után, és még egy – addig, míg nem szólnak, most már biztonságban van. Már nem emlékszik a csoport többi tagjára, akik át akartak jutni Magyarországra vagy még távolabbra, Nyugatra, bármi áron, ismerősök vagy rokonok elérhetőségeivel vagy éppen azok nélkül. Csak egy nő képe maradt meg az emlékezetében: rövid, fekete haj, alacsony homlok és egy májfolt az arcán. Kisebb volt, mint a többiek, de szívós. Nem panaszkodott, nem reszketett. Miközben neki rá kellett parancsolnia az idegeire, hogy kitartsanak, anélkül, hogy tudta volna, vajon hallgatnak-e rá. Manapság hetente kettő-négy alkalommal is átlépi a határt, egészen jelentéktelen, alig száz kilométerre délre van a helytől, ahol akkor átszöktek. Tíz és hatvan közötti az utasok száma, akiket óvatosan, a közlekedési szabályokat és a beutazási feltételeket betartva fuvarozza abból az országból, amit majd' harminc éve már nem népköztársaságnak hívnak. Céljukig vagy a következő megállóhelyig viszi őket. Magyarországon át. Ausztriába. Németországba. Olaszországba. Nagy-Britanniába. Írországba. Vagy vissza Romániába.

Ioan elhessegeti az emléket, mint egy legyet – határozottan, de ártalmatlanul. Megvakarja a fejét. Hajat kellene valamikor mosnia – majd otthon. Átmegy az üvegezett, fehér keretes ajtón, két síoverános gyereket figyel fogócskázás közben, és válla felett egy fiatal nőt fürkész. Már korábban is feltűnt neki. A haja világosbarna, arca fiatalos, és kifejezetten felnőtt ruhát visel: térdig érő, sötét mintás szőtt kabátot, fején pedig

szürkés-kék kötött sapkát. Keresztretjvényt fejt. Vízszintes tizenöt, kilenc betű: „Az átutazóknak nincs előcsarnokuk, csak helyük és hangjuk a...” Lisa mosolyog, az üres rubrikákba a Wartesaal szót írja, majd becsukja a könyvet. Sikerült figyelmen kívül hagynia a buszsofőr pillantását – a hétvége Linzben éppen elég megterhelő volt, nincs kedve beszélgetni. A sarokban két automata áll: egy a hideg, egy a meleg italoknak. Ioan ez utóbbi felé veszi az irányt. Egy rendes kávé jó lenne, de szükség esetén megteszi a Chococino, a Caramel Capuccino vagy valami hasonló is. A kávéautomata valami világosbarna folyadékot köp ki. Túl sok tejpor és túl kevés cukor. Az ital elfogyasztása közben rá kell gyújtania, tehát újra ki kell mennie. A két lengyel sofőr, akik rövidesen úton lesznek Németország felé, szintén rágyújtanak. Izzó pontok a szájszegleteikben, az égen egy leszállóban lévő repülőgép, és a betonból készült oszlopok mögött néhány férfi, akik nem elutazni, hanem sört inni jöttek ide. Kis ideig nyugalom van, aztán felordít egy gyerek, majd rögtön ezután megszólal egy mobil. A csengőhang: karácsonyi zene. *Jingle bells, jingle bells / Jingle all the way / Oh what fun it is to ride / In a one-horse open sleigh ...* Éppen befuthatott az U-3-as metró. A kevés várakozóból sok lett, gőzölgő műanyag poharakat tartanak a kezükben, telefonálnak vagy játszanak a készülékeikkel. Újra szól az iménti csengőhang: *Jingle bells, jingle bells / Jingle all the way / Oh what fun it is to ride / In a one-horse open sleigh ...*

Adrian a pink busz anyósülésén gubbaszt, ugyanolyan kék egyenruhában, mint Ioan, csak hogy neki még kevésbé passzol sovány felsőtestére. Még nem gyűjtött elég zsírt magára – és különben is, önmagát idősebb kollégája jobb kiadásának tartja. Sovány és magas, rugalmasabb a munkaidőt illetően, és lazábban bánik az utasokkal. Adrian feláll, a seprút keresi, felsepri az utastér padlóját, eltünteti az otthagyt zacskokat, kézfejével letörli a morzsákat és a többi koszt az ülésekről. A támlákat egyenesbe állítja, ellenőrzi a mennyezeti lámpákat. A Kolozsvár–Nagyvárad–Bécs vonal kilométerein Ioannal osztozik. Oda és vissza. Pirkadat előtt indultak ma Kolozsvárról, szinte teljesen üres busszal; a pihenőhelyig pontosak voltak, aztán sűrűbb forgalom és megálló nélküli utazás. Szűk egy óra múlva aztán utaznak is vissza. Adrian bezárja a buszt és elmegy WC-re. Ellenőrzi a menetrendet, hogy lássa, vajon másik járat is megy-e ugyanabba az irányba. Legtöbbször vigasztaló, ha másoknak is fel kell kelniük ilyen lehetetlen időben és át kell magukat küzdeniük a sűrű forgalmon. Egyetlen kivétellel, és ez egy magyar látszatvállalat vonala, amelynek buszait senki sem akarja a közelében tudni. Az indulási

időket mutató kijelző azonban elárulja, hogy a szellembuszok egyike ugyanazon az útvonalon közlekedik, mint ők, szinte ugyanakkor, alig tíz perc különbséggel. A tizenhármassal kocsiálláson már várakozik egy lakkozott jármű; céglogó nélkül, de jól olvasható táblával a szélvédő mögött: BÉCS–NAGYVÁRAD–KOLOZSVÁR. Legalább az ablakai épek. Dumitru mesélte, hogy tavaly késő ősszel ennek a cégnek az egyik busza szélvédő nélkül indult el Kolozsvárról – vagy Nagyszebenből? Az utasok egyik fele visszakövetelte a menetdíjat. A másik fele felszállt, de jól hallhatóan panaszkodtak. Mi van, ha rovarok, egy galamb vagy egy ragadozó madár repül be? Vagy jön egy zivatar? Vagy ha a sok teherautó egyikéről lerepül a rakomány, fahasábok vagy egy tyúkketrec? Mielőtt a veszekedés elcsitult volna, vagy egy másik járművet készenlétbe helyeztek volna, Dumitru távozott, hogy pontosan indulhasson Firenze felé.

A hamutartók, jegyirodák és indulásra kész buszok között munkavállaló migránsok, turisták, ingázók várakoznak. Egy nő eloltja a cigarettáját, egy másik a WC-re siet. Adrian szünete is túl gyorsan telik. A maradék háromnegyed órára hálófülkéjébe vonul. A legtöbb utas, akiket csak szeme sarkából észlel, nem rájuk várnak, sem az ő buszára, sem arra a szerencsétlen fehér járműre, amely mellett elmegy a hálófülke felé. Nem tehet róla, de egy pillantást vet rá. Ezekkel az elkopott abroncsokkal át lehet egyáltalán jutni az előre jelzett hóviharon? Hogy a motor megbízható-e, azt kívülről nem tudja megítélni, de erre vonatkozóan szkeptikus. Két fiatal nő beszélget, nevet. A háttérből hangok hallatszanak. Az előbbi mobil újra csörögni kezd: *Jingle bells, jingle bells* – rövid csend. Ioan és Adrian a tizenkettes számúval kedvezőtlen indulási helyet kaptak – az utasok összecserélik a busszal a tizenhármassal, Adrian többször is rossz jegyet mutatnak. Amíg nincs defekt, addig az idegen utasok nem érdeklik. Ennek ellenére elég valószínű, hogy majd valahol Magyarországon fel kell vennie őket. Végül is szinte minden nap lerobban egy-egy ilyen szellembusz a pusztában – az utasok legtöbbször amúgy is tudja, hogy az érkezés szerencse dolga. Ennek ellenére mindig újból felszállnak ezekre a járatokra, mivel az útiköltség feleannyi, mint az ilyen hosszú távokra lenni szokott. Adrian kinyitja a hálófülkét, befekszik, az ajtót résnyire nyitva hagyja és lehunyja a szemét. Vidám zene kúszik a fülébe. *He's Orange / He has a lot of friends / They live together in a fruit stand / They have adventures all across the land / And even play in a rock'n'roll band / He's Orange, Annoying Orange...* Négy vagy öt évvel ezelőtt, egy novemberi reggelen, röviddel azután, hogy

a szellemcég elvesztette monopóliumát ezen az útvonalon, Adriannak húszt átfagyott utast kellett magával vinni Budapestre a kelet-magyarországi senkiföldjéről. Fehér busz hajtóműproblémákkal, ismételten. A pink busz a SPERANZA-logóval volt közel és távol az egyetlen járat, Adrian hagyott mindenkit felszállni, és teli utastérrel utazott tovább. Egy gyerek, aki a sofőrülés mögött talált helyet, folyamatosan köhögött; egy öttagú család együtt siratta a repülőgépet, amely nélkülük fog felszállni, anélkül, hogy a londoni rokonokhoz vinné őket. Adrian szünetek nélkül vezetett hazáig, ahová kétórás késéssel meg is érkezett. Általában mindegy volt neki, ha egy szolgálat nem problémamentes. Annak az éjszakai szolgálatnak a végén azonban nem akart többé buszt vezetni.

Ioan a kávé ellenére érzi a fáradtságot. Pillantását hagyja elkóborolni, hiszen jobb dolga most úgyszincs. Különben is, mi mást tehetne? Zenevideókkal terelni el gondolatait a várakozásról, mint ahogyan a mellette lévő fiú teszi? *Hop in a cannon / With no seat belt / Get put in a fire / Just to melt / Annoying ways to die / Annoying ways to do-ho-ho / So many / Annoying ways to die / Get cut* – egy idősebb nő elveszi a telefont a fiútól, akinek elragadtatott arckifejezése sértődöttre változik, Ioan újra nyugodalomban tudja figyelni a váróterem előtt álló turistákat és munkába járó migránsokat, a gyerekeket és a nyugdíjasokat. A fél négyes busz, amely mellett egy kisebb tömeg csoportosult, a csehül beszélő párt Prágába, a négy fiataalt, akik szűk farmert és parkát viselnek, Berlinbe fogja vinni. Némelyikük mintha előre örülne, amikor beszáll a kétemeletes buszba. A fiatalok között ez leginkább a fiúkra jellemző, a lányoknál az a divat, hogy pillantásuk egy hűvös eszményképpé merevedik, kihívó és unott egyszerre. Kissé ritkul a köd, a lemenő nap – az előbb csak egy hidegfehér homályos pont az égen – utolsó sugaraival egy gyerek orrát simogatja, aki az apjával együtt – vagy talán a bátyjával? – a beszállásra vár; egy másik, előbb még ordító gyereknek az anyja bizonyára megkönnyebbült, hogy az övé most alszik. A férfi a kék hátizsákkal fáradtnak tűnik, mintha várt volna az alvással az utazásig. Általában négy arcból három kifejezéstelen marad.

Ioan számára az arcok amúgy is helyettesíthetők; mint a történetek, amelyeket útközben neki – és jóllehet csak neki – mesélnek el. Úgy néz ki, mint akinél mindenki otthagynak az élettörténeteit? Rövid haja van, ami egykor fekete volt, most pedig sötétszürke szálak tarkítják – pár év múlva ősz lesz, ilyen az élet. A teste teljesen átlagos méretű, a hasa

nem nagyobb vagy kisebb, mint a legtöbb kollégájáé, zöld szeme a barna foltokkal szintén nem számít különlegesnek. Nem a kinézetén múlik, hogy az utasok, pincérnők és benzinkutasok szinte minden pihenőhelyen közelednek hozzá és beszélni kezdenek, mialatt a kollégái maguk között maradhatnak. A történetek ismétlődni kezdtek, abban az évben, amikor felfedezte az első ősz hajszálait: házassági problémák különböző féltékenységi jelekkel; gyerekek, akiket nem volt jó egyedül hagyni, de külföldre vinni sem; veszekedés az apóssal és az anyóssal, saját szülőkkel, kollégákkal vagy a főnökkel. Az elmeséltek kissé kárpótolják azért, hogy a saját családja máris megszokta a hiányát, és hogy ő lemarad a felesége és a fia történeteiről, miközben idegen embereket és történeteiket viszi külföldre vagy haza, benzinkutasokkal és pincérnőkkel csak elvétve találkozik a benzinkúton vagy az étteremben, akkor, ha a szolgálati beosztásuk egybeesik átutazásának időpontjával. Cigarettyája kialudt, égett filter szagát árasztja. Valaki mögötte egy sms-t kap. Beep! Beep! Beep! Távolabbról kutyaugatás; csivava, törpeuszkár vagy valami hasonló. Megpróbálja figyelmen kívül hagyni a zavaró hangokat. Belső zsebében a dobozt és az öngyújtót keresi, és rágyújt egy másik cigarettára.

A váróteremhez és a mellékhelyiséghez vezető ajtók mellett egy harmadik ajtó van, mögötte található a jegyiroda. Az utcáról egy alak közeledik a buszpályaudvar felé, belép, a három ajtó felé indul. Ismerősnek tűnik Ioannak. Egy átlagos arcú és testfelépítésű férfi, talán valamivel kisebb és köpcösebb, mint a legtöbb, de nem lényegesen. Valószínűleg román, de magyar is lehet. Az öltözeke inkább csúnya, de a többieké is ilyen. Két vastag pulóvert visel és egy homokszínű mellényt egy, az időjárásnak megfelelőbb dzseki helyett.

Borotválkozhatott volna, de hát ki borotválkozik meg egy utazásra? Fején megsárgult, piszkos szélű baseballsapka egy fizetésképtelen cég logójával. Kissé részegnek tűnik. E tekintetben ő kivétel, ha nem az egyetlen. A férfi kinyitja a jegyirodához vezető ajtót – olyan lelki nyugalommal, mintha a jegyiroda nem öt perc múlva zárna –, és Ioan úgy emlékszik, hogy egyszer Rădăuți (vagy Bukarest?) irányába utazott, a másik sofőr (Adrian vagy Dumitru?) lent feküdt a hálófülkében, és mögötte ez a férfi foglalt helyet, akkor is két pulóvert viselt és egy mellényt, habár már tavasz volt vagy majdnem nyár. (Adrian volt az, aki lent aludt, most már emlékszik.) Ioan a nyitott ablaknál dohányzott – a főnöke nem érezheti meg a cigarettát. Azonban ez az átkozott utast is arra ösztönözte,

hogy rágyújtson. Ioan szinte felrobbant a dühtől. A szembejövő forgalom tartotta őt vissza. (Később Adrian úgy gondolta, egy balesetnél úgys szinte mindig az sérülne, aki a sofőr mögött ül – és így magát is a sírba küldené.) Ioan hangosan káromkodva szólt hátra, a férfi eloltotta a tüzet, nyilvánvalóan vízzel, Ioan hallotta a csepegést, aztán a szemeteszsák zörgését. Az ismeretlen köhögött és elkezdett mesélni – folyamatosan beszélt, nem hagyta abba. A mondatok között nem tartott szünetet. Mindezt elmesélt, szülőfalujáról és az anyja konyhájáról, az ígész Catîţáról, akinek a testét részletesen leírta, mesélt az ismerősről, aki egy buszcégnél dolgozott, de háromezer eurót keresett egy hónapban – háromezer euró, há-rom-e-zer! Ő maga ezt és azt csinálta ... Ioan poshadt ízt érzett a szájában, a dohányzástól, a kávétól és egy kellemetlen megérzéstől: meglehet, hogy az idegesítő alak még gyorsan vesz egy jegyet, és aztán az ő járatára száll fel, hogy a karácsonyt az ő Catîţájával tölthesse, vagy tudja az ördög, melyik nővel, aki kitart mellette!

Adrian ásít. Elhagyhatta volna a hálófülkét, hogy hozzon magának a bejárat melletti standról egy hot dogot, vagy egy kávé az automatából, állhatott volna a hidegben is, és rágyújthatott volna egy cigarettára. Nem fog eleget állni még? Amint megérkezik Tordára, a félig felújított lakásnak szenteli magát, ott folytatja, ahol tegnap délből befejezte. Karácsonykor már nem nézhet ki úgy a ház, mint egy építkezés! Felszereli a vécéartályt, gondoskodik a mosógép bekötéséről. A konyhapadlót sem csiszolja fel senki, és erősen kétli, hogy Silvana elintézte ezt, amíg ő felváltva vezetett és aludt. Még szeretne egy kicsit szundítani, a bepakolás végül is még várhat. Becsukja a szemét, és Silvanát látja maga előtt állni, sztreccsnadrágban és topban – gyakori látvány, a nem szabályozható fűtés miatt október elejétől február végéig félig meztelenül futkos át a lakáson. Képzetele felizgatja (furcsa módon jobban, mintha ténylegesen lengén öltözve állna előtte). Előző szerda vagy csütörtök este kivételesen mindketten szabadok voltak – ez elég volt, hogy mindkettőjükben várakozást ébresszen. A kanapén ültek, sült krumplit és húst ettek, Silvana bekapcsolta a tévét, és fejét Adrian vállára hajtotta. Masszírozta a nő nyakát, az a pár négyzetcentiméteren érzett állandó fájdalom alkalmanként arra emlékezteti, hogy abbahagyja a pincérkedést, és valami könnyebb munkát keres. Nevetett, szinte úgy, mint korábban, csábítóan és kihívóan – csak ez alkalommal ez egy mosoly volt, ami már az elején félresikerült. Kicsit nyugtalan és csöppnyit begyakorolt. Mintha a csomó a nyakából az arcába vándorolt volna, vagy mimikájában az elbizonyta-

lanodás tükröződött volna, ami órá is átragadt. Kezét a pólója alá csúsztatta, kitapogatta a nadrágcsatot, nézte a nőt, ahogy egymás után leveszi a ruháit. Silvana érezte bátortalan érintését, megfogta a férfi kezét, és oda vezette, ahol érintésre vágyott. Miután együtt aludtak, hosszasan figyelte a nő arcát: csomó nem volt látható.

Adrian fülében lépések hangoznak, mintha kavicson és útsón járna valaki, közben Silvana topban járkál fel-alá – a hálófülkének szobává kellett tágulnia, különben nem lenne neki hely itt. A falon egy óra van, amely azt mutatja, hogy az idő megállt. Nem kell tehát felkelnie, s ha mégis, akkor Ioannak kell majd őt felébresztenie. Silvana kinyitja az ablakot, Adrian kinéz rajta, a bécsi nemzetközi buszpályaudvart látja. Az indulási helyek üresek, a pink busz, amit vezetnie kell, eltűnt, a méregzöld kétemeletes szintén. Csak a fehér szellembusz áll ott, és Silvana azt mondja, hogy az Romániába megy. (A végcél nem érdekli őt, éppolyan kevésbé, mint az, hogy milyen útvonalon.) Szükség esetén, ha rossz helyre érkeznek, rokonoknál szállnak meg.) Adrian felveszi az egyenruháját és azon gondolkodik, hogy a szellembuszt kell-e vezetnie, vagy vissza kell utasítania a kérést. Kérte őt egyáltalán valaki – vagy rosszul értette? Az ablakhoz megy. Silvanának nyoma sincs, és a fehér busz is eltűnt. Ehelyett azt a buszt látja, amit Ioannak és neki jelöltek ki, őt alakot lát, akik embernek tűnnek, de egészen biztosan nem azok, vérfoltos arccal kopognak a szélvédőn, egyikük felemeli a fejét, mintha távirányított lenne, ránéz és azt kiáltja: »Nem kért téged!« Adrian lefut a lépcsőn, kinyitja a házkaput – négy test menekül robotszerű mozdulatokkal, az ötödiket Ioan megüti a vészkalapáccsal. Silvana lefut utána, táskájával és a napi újsággal a hóna alatt: azt mondja, hogy Craiovában eltűnt egy gyerek, Debrecen és a határ között egy gyalogos nő holttestet talált, a rendőrségi szóvivő úgy véli, nem lehet tudni, ki az áldozat és hol történt az eset; Kolozsváron valaki kirabolt egy nyugdíjas házaspárt és utána elmenekült. Ioan szól a vezetőüléstről, Adriannak segítenie kell neki elfogni őket: a bestiákat, a szörnyetegeket, a bűnözőket. Sietve átöleli Silvánát, Ioan felé indul. Valami keménységet érez a lába alatt, egy bukkanót, ami nem az aszfalt egyenetlensége. Lenéz, ordítani szeretne. A horda ötödik tagjára lépett, akinek a kalapácsot a szemébe vágta. Ioan odaszól Adriannak: »„Nem tesz semmit, már amúgy is halott!«

A pályaudvar hidegében áll Petru, aki már túl van egy nappali utazáson, és vár még rá egy éjszakai. Londonból Bukarestbe, négy átszállással.

Petru kezeit beletemeti parkája zsebeibe. Sötét borostája és az alvásnyomok ellenére szép arca van: telt ajkak, markáns arccsont és éber tekintet. Figyeli, ahogy az egyik sofőr – a valamivel idősebb, rövid fekete-ősz hajú – kopogtat a hálófülkén, vár, kopog, vállat rándít és távozik. A jelet egy korábbi történésre emlékezteti, amit nem tud rögtön felidézni. Eszébe jut, ahogy egy parkolóban London és Leicester között a teherautója vezetőfülkéjében szundított, és csak akkor ébredt fel, amikor két gyerek kövekkel dobálta a szélvédőt és románul kértek tőle pár fontot. Ez volt Petru első útja, ami oda vezette őt. Egy családi összejövetel után; közös számolás, gondolkodás, hogy hogyan kellene kezelni a pénzügyi szűkösséget, ki talál munkát bel- vagy külföldön, a testvére vagy ő. Végül Petru feladata lett, hogy kivándoroljon Angliába és sofőrként tisztességesen keressen. *Oh Long Johnson / Oh Long Johnson miaow Johnson miaow / Oh Long Johnson miaow / Oh Long chaiochchrrr Oh lo lo...* Valaki áll Ioan mellett, az unalmat macskás videókkal űzi el. A nap időközben lement. Ioan Marinára gondol. Ő fog érte menni, amikor néhány órával napfelkelte előtt megérkezik Kolozsvárra. Meg fogja várni, amíg az utasok kiszállnak, átadja a csomagokat, kitakarítja a buszt és bezárva a parkolóhelyen hagyja. Vajon Cosmin ott lesz? Cosmin, a fia – négy-öt évvel ezelőtt még gyerek volt, időközben kiszámíthatatlan tinédzser lett. Tulajdonképpen azt tervezték, hogy a karácsony előtti napokat együtt töltik. Korcsolyázni mennek, karácsonyfát hoznak az erdőből. Tavaly Cosmin nem akart mást hazavinni, csak egy apró, lógó ágú lucfenyőt, mintha sajnálta volna a magas fenyők között. Marina bajlódott azzal, hogy valamelyest feldíszítse. Idén valószínűleg a testvérét kérte meg, hogy szerezzen egy rendes fát. Cosmin majd megmutatja Ioannak az új cuccait – mindenekelőtt a számítógépes játékokat. A túlórák neki pluszpénzt jelentenek, a fiának pedig egy játékkonzolt. Valószínűleg nehezményezte a műszakcserét, legalábbis az utolsó SMS-ére csak ennyit válaszolt: »Miért nem maradsz ott???« Semmi szia, semmi csaó. Ioan kidobja az üres kávéspoharat a szemetesbe, megy egy kört a pályaudvaron. Nem tudja eldönteni, hogy aggódik-e a hójelzés miatt, és hogy a férfi a két pulóverben és mellényben vajon mindig hazudik-e – akkor is, ha az időről vagy a sifutás legutóbbi győzteséről kérdezik.

Még mielőtt Ioan az utasokról vagy egyáltalán a megérkezésükről gondolkodhatna, a csomagok vannak soron. Két nappal karácsony előtt ezek jelentik a valódi nehézséget. Aki nem tud a családjához utazni, kárpótlásként csomagot küld. Ioan már rutinos, tudja, mi várható; minden

év november végétől számol azzal, hogy a hirtelenpink buszára hamarosan újra egy lila pótkocsit szerelnek. Az utánfutón az áll SPERANZA – ahogy a buszon is, csak valamivel kisebb betűkkel. A küszködés ma elviselhetőbb: egy tucatnyi embert lát bőrönd helyett rakománnyal. Alig indította be a motort, egy család megy oda hozzá – vélhetően apa, anya, fiuk és lányuk, talán valamiféle patchwork-család. Együtt jöttek, hogy feladjanak egy csomagot, amelyet Nagyváradra kell vinni. A család megvárja majd, amíg a busz elindul az ajándékkal. Egy idősebb nő egy kisebb kartondobozt hoz, ami nehezebb, mint amilyennek tűnik, és enyhe étel-szagot áraszt. Aztán egy páron a sor, akik azzal az információval adják át a csomagot, hogy az a közös lányuknak lesz, de átvenni a nagynénje fogja. Úgy tűnik, mintha ők ketten az összes anyai és apai szeretetüket a fogyasztási cikkekkel együtt bebugyolálták volna a csomagolópapírba – hogy mennyi érkezik meg a szeretetből és mennyi illan el az úton, Ioan nem meri mondani. Az első, amit a lány letép majd, mindenesetre nem az arany kötöző és nem is a színes szalag lesz, hanem a többsávnyi barna ragasztószalag és egy felragasztott cetli, amelyen a neve, a címe és a telefonszáma áll. A karácsonyfadísz és a lehulló fenyőtű helyett az utca porát fogja letörölni a csomagról, mielőtt a karácsonyfa alá teszi. Nemsokára hús, harminc ember áll a sorban. Ioan elveszi a pénzt és bepakol az utánfutóba: egy bőröndöt, amelyben valami törekeny van, állítólag jól be van csomagolva légpárnás fóliába és újságpapírba; egy sárga utazótáskát, amely felül be van varrva; harminc költöztetődobozt és kisebb dobozokat; egy műanyagba csomagolt tárgyat, amely a pakolásnál babakádnak tűnik. Közben felébredt Adrian, szemét dörzsölve felé tart. Ioan kurtán odaszól, hogy ő már elég dolgot intézett, innentől csak a pénz beszédését vegye át tőle.

Goda Regina fordítása

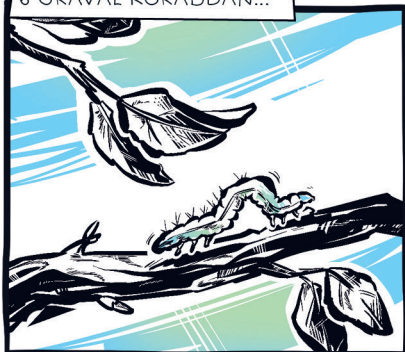
NÖVÉNYEK HÖBÖRÖGNEK

2. RÉSZ

KÉSZÍTETTE:

HAJÓS-SZABÓ DÓRA

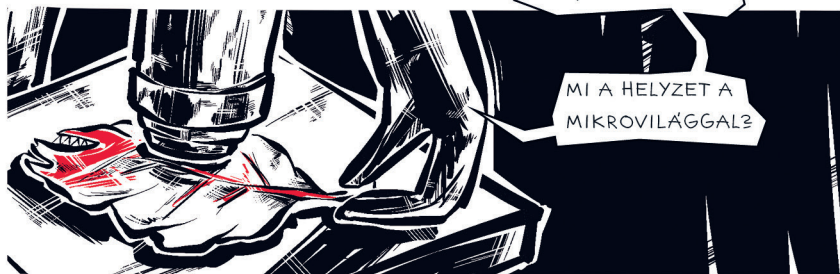
6 ÓRAVAL KORÁBBAN...

HIHETETLEN. A FALEVÉL
MEGTÁMADJA A HERNYÓT...

ÉS NEM EZ AZ ELSŐ
ESET, AMIT LÁTOK.

MI A HELYZET A
MIKROVILÁGGAL?

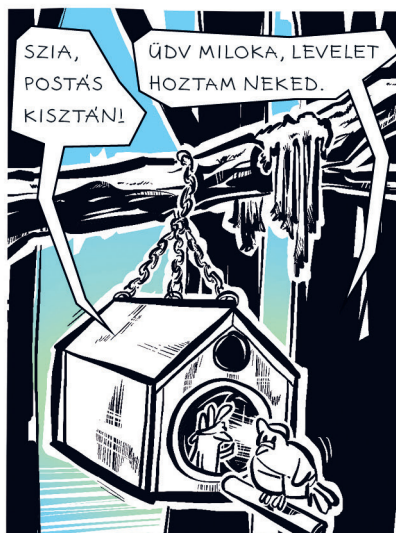
A MIKROSZKÓP
IS HASONLÓ
TENDENCIÁT
MUTAT.

A NÖVÉNYI SEJTEK
EGYSZERŰEN
MEGBOLONDULTAK.

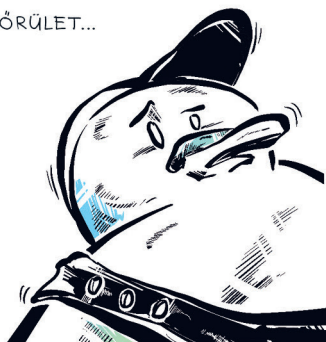
VALAHOGY ERŐSZAKOSSÁ VÁLTAK.

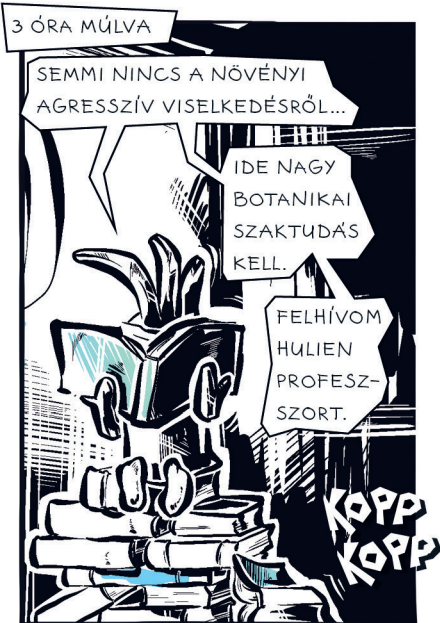
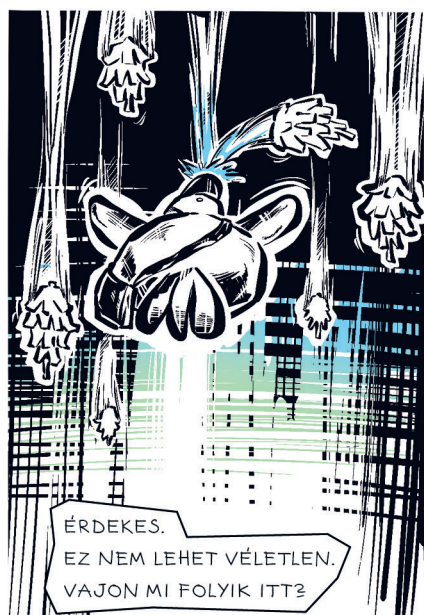
EZ PÉLDA NÉL-
KÜLI ÉS TÖBB,
MINT AGGASZTÓ.
TUDNOM KELL,
MI ÁLL EMÖGÖTT.

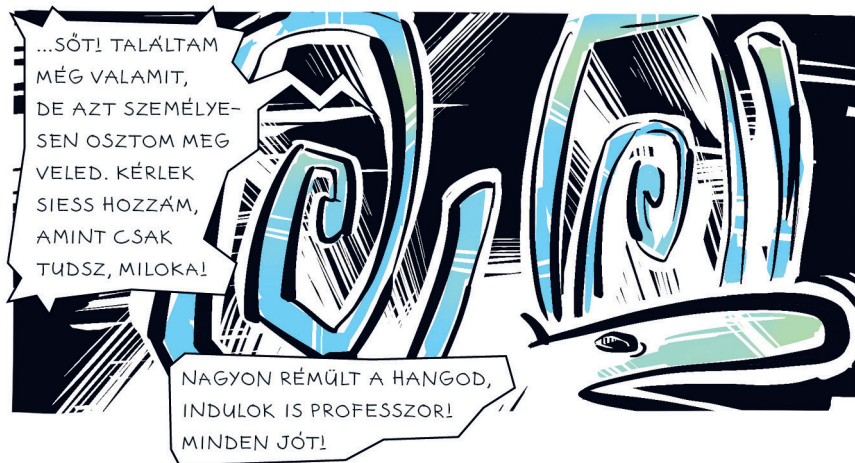
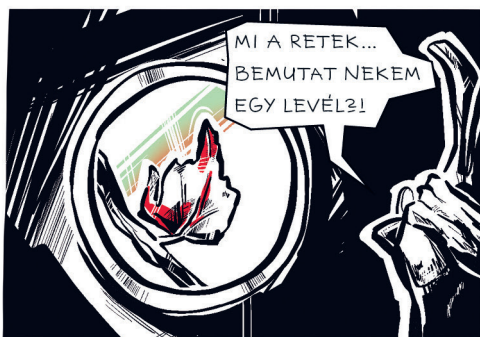

REPÜLÉS KÖZBEN CSAPKODTAK A LEVELEK, ELÉM HAJOLTAK A FÁK TÖRZSEI, ÉN MEG FELKENŐDTEM RAJUK. MAJD ZUHOGOTT RÁM A SOK MAKK - ÜTÖTTEK VERTEK, DE MINDEZ DOBÁLÓZÓ MÓKUSOK NÉLKÜL! AZTÁN MEG AKART TÁMADNI PÁR HOLDKÓROS KUKORICA. MEGDOBÁLTAK KENYÉRREL: MONDJUK AZ JÓ VOLT. ÁHH, ÖRÜLET...

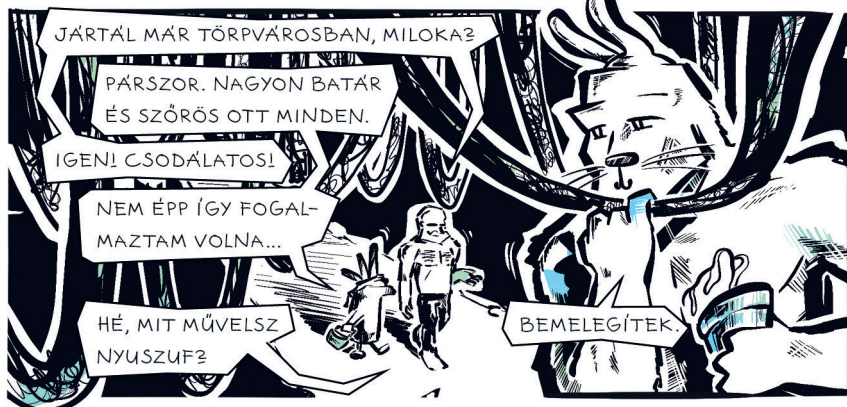

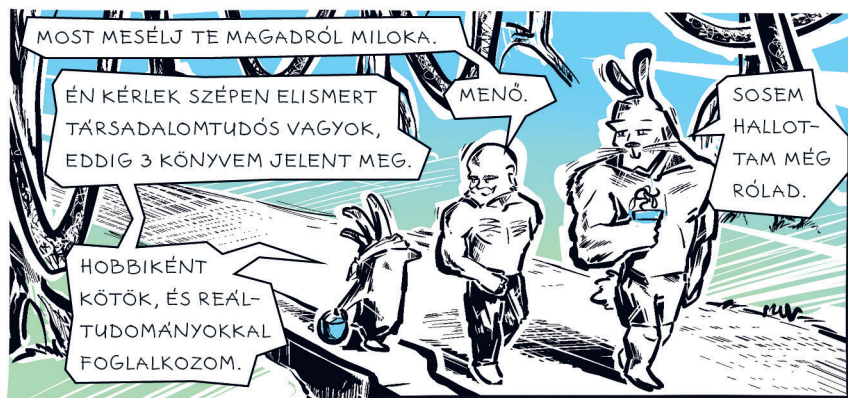
1 ÓRA MÚLVA

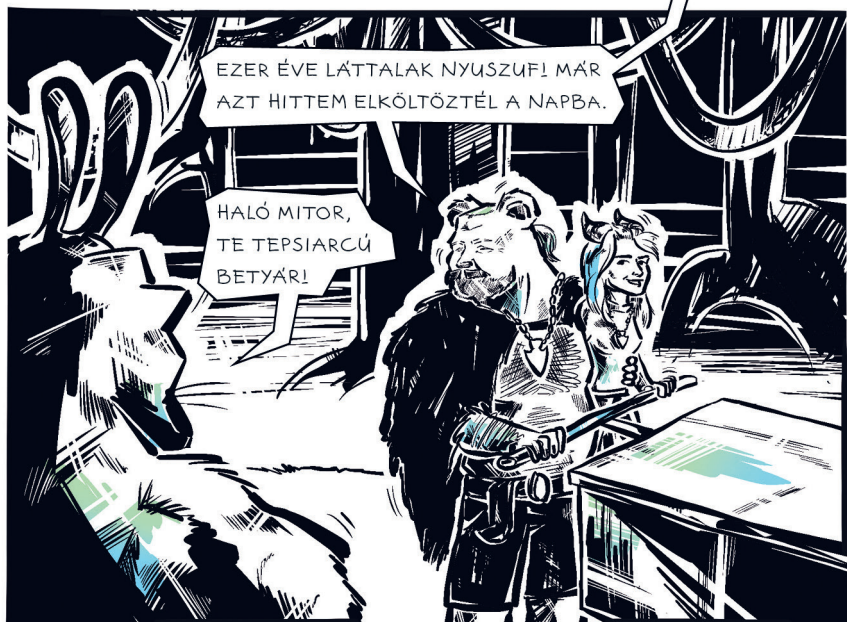

MEGHARÁPOTT
EGY FÜÜÜÜ!!!!

AMIÓTA MEG-
NŐSÜLTEM,
MÁS IZMOKAT
IS EDZEK.

BEMUTATOM AZ ÉN KIS
FELESÉGEMET, DODRINT.

SZERENCSES VAGY,
TE BUNDAS MEDVE.

DE MÉG
MENNYIRE!

MOST MÁR EGYÜTT
BOLTOLUNK, BŐVÍTET-
TÜK A VÁLASZTÉKOT IS.

FEJSZÉK, VÖDRÖK, ÍJÁSZFEGY-
VEREK, MÍVES FARAGÁSOK...

...ÉS MUFFIN.

UUU, AZ MINI
SZÁMSZERÍJZ!

ÚGY ALAKÍTOTTAM KI, HOGY ALKARRA SZÍ-
JAZHATÓ LEGYEN, ÍGY MINDIG KÉZNÉL LESZ.

ZSENIÁLIS!
MEGVESZEM.

FOLYTATJUK...

FIGYELO

Pintér Lajos

Fák

Csongrádnak, városomnak

Megyünk által a Tiszán; fúj a szél,
hajunk, ingünk lobog. Tengerkék az ég.
Fúj a szél; az arcunk is ég. Megyünk
a fák tornyai iránt. Alföld, hajlong
az akác, a fűzfa, csúcsra tör a nyár.

Nyárfa, akácfa, fűzfa; ott víz
egy táska egy kisdíákot! Fut, fut, fut
egy kisdíák, elfut, visszafut, elfutna,
visszafutna már.

Tiszai árterek: Holt-tengerek. Nézd,
nézd, távolabb a réten egy lidérc:
a régi festő ott lebeg.

S lomok: városom herélt szélkakasai
kappankodnak a szemétdombon.

Elúznak, kitűznek, elúznak, kitűznek.
A föld nem az emberé; az ember a földé.
Minden dolog összefügg. Bármilyen történik,
az a föld fiaival történik, Ha az emberek
a földre köpnek, magukat köpik le –
mondja az indián.

Arcomra, testemre sárt kenek, legyek
a föld fia, legyek az indián.

Ha ezt a földet leköpd, az arcomat
köpd le. Ha ezt a hazát fölszántod,
az arcomat szántod föl.

Megyünk által a Tiszán; fúj a szél,
hajunk, ingünk lobog. Megyünk a fák
tornyai iránt.

Új Forrás, 2025/2.

Tamás Menyhért

Zárszó és folytatás

1

Hetekig, hónapokig megszűnt bennem az éhség,
hogy mindent kimondjak magamról, felkészültem,
többé nem élek a szavak sürgésével, mélyemen;
nélkülük annyira sem...

Most állj talpra, ha tudsz, vállalni tudod-e, folytatás
az időtlen harcot, vállalni akkor is, ha semmit sem
tudsz, igaz nem is ígérhet, nem is ígér jövődödről
mint aki semmit sem tanult, fedd fel újra mostani
magad, meglátod, gyümölcsöt terem a szó!

2

Térj vissza, szólít a nap minden órája, azok is
szólítanak, akik ébredésemet várják, csengessen
fülükbe a riasztást – bármekkora fordult az Idő,
a benső szó időtlen parancsolat, meg-megújítható
harsona; a felejtés ébresztése...

Egyetlen dologban hiszek, hihetek: amit félrehall
a fül, áthangolja a szív, egyedül a szív a szív a meg-
mondhatója: ennél többet, mint amennyit veszít-
tettünk, többet nem veszíthetünk!

Sóhajtással kezdem, mikor fogd vissza
fogad-e a termékeny reggel, úja elem terül-e
a napfényt, hogy újra kitaláljak magamból...
Térj vissza! Kímélet után vagy. Eleget kíméltem
a magára sápadt, fehér papírt. Fogadj vissza
reggel, hiányodban azt is megszenvedtem, hogy
álom nélkül ébredek, álom és kímélet együtt:
sötétít, magamra sötétít – Napszakom, napsza-
kaszom: reggel, állj árnyékaim útjába...

2024. január 3.

Lyukasóra, 2025/1.

Tamás Menyhért (Hadikfalva [Bukovina], 1940 – Budapest, 2025) verset és prózát írt, műfordítással foglalkozott. József Attila-, Magyarország Babérkoszorúja- és Kossuth-díjas volt, a Nemzet Művésze címet viselte. A szerző *Zárszó és folytatás* című kötete a Nap Kiadó gondozásában jelent meg 2025-ben.

Cseh Katalin

Kiruccanás

Megígérte, hogy elviszi az állatkertbe,
a közeli kisvárosig másfél óra az út.
Reggel indultak, érkezés után alaposan
szemügyre vették az állatokat, megállapították,
hogy paradicsomi körülmények között élnek,
s halkán megjegyezték, hogy nekünk,
embereknek is ilyen feltétel nélküli odaadással
kellene bízunk a gondviselésben.
Az állatkert melletti kisvendéglőben megebédelték,
sétáltak még félórát a parkerdőben, aztán
autóba ültek. Utazás közben Vivaldi közismert
hegedűversenyét, A négy évszakot hallgatták.
Keveset beszéltek, pedig sok kimondatlan
érzés feszítette belülről mindkettőjüket.
Megérkeztek, ugorj fel hozzám, szólt a fiú kedélyesen.
Nem maradt sokáig, talán tíz percet, kezet mosott,
megivott egy pohár ásványvizet, s máris indult.
Legközelebb hová szeretnél menni? – kérdezte
kíváncsian. Vissza a gyerekkorba.
A tiédbe vagy az enyémbe? – érdeklődött
kissé meglepődve a fiú. Mindkettőnkébe,
mondta rezignáltan az anya, majd lehajtotta
a fejét, mint akit rajtakaptak egy hirtelen
vétekké duzzadt csínytevésen.

Látó, 2025/1.

Kovács Dominik – Kovács Viktor

Hideg falak

Föltétlen a szándékomba áll, hogy ötlet legalább megszabott időre kihozzam, írta a papírra az öreg, majd még egyszer átolvasta az egészet, aztán a félkész levelet a tűzre dobta. Minek irkáljon többet, inkább nekiindul. A padlásról lehozta az egyik vendőt, újságpapírba csomagolt papírpénzt vett elő belőle, hatvan pengőt hagyott csak az edény aljában. Inget vassalt, a szekrényből elővette az évek óta használatlan kimenő öltönyét, vizes ronggyal végigdörzsölte a bakancsát. Aztán elgyújtotta az utcára néző szoba kályháját, a szotyolaszár mellé néhány darab akácot is hozott. Így tovább tart a meleg, s ha még hajnalban is tesz rá egy rakatot, talán a hosszú ideje hűvös falak is engednek valamennyit, mire megérkeznek. Lefekvés előtt türelmetlenül húzta végig az arcán a borotvakést, apró vörös sebek nyíltak a nyomában. Éjszaka nemigen bírt aludni, ha egy-két percre sikerült is neki, rögtön az unokáját látta maga előtt: ahogy a Terike hat-hétévesen szőlőt böngészik a csupaszodó sorok közt. Novemberhez képest szokatlanul fagyos az idő, a gyerek a kezét dörzsöli, hogy ne fázzon.

A negyed ötös vonat, amin utazott, néhány perccel hét óra előtt érkezett a városba. Az égnek már világosodnia kellett volna, de a mozdonyok fekete füsttel köpték tele a pályaudvart. Az öregember próbálta kérdezgetni a járókelőket, merre van az intézet, amit keres, hogy jut innen el a legkönnyebben oda, de nem nagyon igazodott ki azon, amit feleltek neki. Kénytelen volt arra az eligazításra támaszkodni, amit még otthon a járásorvostól hallott. Jegyet váltott, villamosra szállt, a több mint fél órás út alatt az épületek ritkulni kezdtek, széles telkek meg villák között haladt el, a megállótól gyalogolnia kellett még valamennyit. Az épületbe lépve a dolga tovább bonyolódott: a gondnok el akarta küldeni, kikötötte, az igazgató úr biztosan nem tudja fogadni, meglehet, nincs is a klinikán. Ha beszélni szeretne vele, írjon előtte kérvényt. Erre az öreg elmondta, hogy korábban négyet is írt, de egyre se jött válasz, mit csinálhatott volna mást, mint hogy személyesen eltörekszik ide. Különben az egy szem unokájáról volna szó, akit, ahogy ő tudja, itt kezelnek. Mialatt beszélt, a hiányzó kabátgomb helyéről kilógó szálakat pödörte. A kalapja a szemébe lógott, az őr a száját látta csak, meg ahogy az álla egy-egy mondat végén megremeg.

– A másodorvoshoz be tudom vinni – ajánlotta végül a gondnok, s fölgyalogoltak a harmadik emeletig. A lépcsőház ablakai az udvarra néztek, négy alak mászkált a kertben, vörös csíkos vászonkabát volt rajtuk és széles karimájú kalap, a kezük láncsal összekötve, mintha csak börtönben volnának. A lánc végét a felügyelő tartotta, ő irányította a lépéseket. A második szint folyosójának kettős ajtóinak mögül hangok hallatszódtak, jajkiáltás, egy összefüggéstelen szónoklat töredékei, röhej, énekszó. A másodorvos, dr. Felber Géza szobája viszont néma volt és tágas, ide nem szűrődött át a távoli helyiségek zaja. A professzor csak felerészben nézett ki úgy, ahogy az öreg az orvosféle embereket elképzelte. Az óra láncja kilógott ugyan a mellényzsebéből, az arca alján pedig mohaforma szakáll nőtt, se szipka, se pipa nem volt a kezében, merthogy rágta a dohánylevelet, a csöndet néha megszakították az ínszívogatás lassú ütemei. Az öreg igyekezett egybefüggő mondatokban beszélni, értse meg a kegyelmes doktor úr, ő gondját viselné ennek a leánynak, csak engedjék haza, akármilyen orvosság kéne, beszerzi. Ha kell, ide Pestre is fölhozza majd időnként, akkor megnézhetik a doktor urak.

– Akárkinek nem adhatom ki – felelte a másodorvos.

– A nagyapja vagyok.

– De nem maga hozta be ide – dr. Felber próbálta rövidre zárni a dolgot. Az öreg mondatai is rövidebbek lettek. Akármilyen orvosság, akármilyen költség, akármilyen időnként.

– Egy hónapba is beletelik, mire kiállítják a végzést.

Erre az öreg a kabátja belső zsebébe nyúlt, és dr. Felber asztalára rakott kilencszáz pengőt. Ilyesmi összeget soha életében nem adott ki egyszerre a kezéből, még a Meskó János szücsmester műhelyében hagyott pénz sem volt ennyi, azt a költekezést pedig a családja a legnagyobb tévedésének tartotta.

A feleségével mindketten a napszámosvilágba születtek bele, és sokáig úgy tűnt, abban is maradnak. Pedig irgalmatlanul sokat dolgoztak: nemcsak az urasági répföld hosszú sorait kapálták, egyelték, forgatták ki gombos villával, hordták be a vagonokra, de az uradalom bérbe is átengedett nekik egy-két holdat. Olyan lapályos részen azonban, ahol a fölszedés idejére mindig megállt a víz, a termés java alatta maradt. Volt év, hogy csónakon kellett kihordaniuk a néhány kupacnyi répát, amit nagy nehezen betakarítottak. Hogy a faluban telket tudjanak venni, nemegyszer a kommencióba kapott korpát, kenyérlisztet, cukrot is pénzzé tették, s éltek helyettük prószán meg babon. Végeredményben két elgon-dolásuk volt, ami némileg előmozdította a gazdaságukat. Először is, hogy

a nászukból nem született, csak egy gyerek, aki a keresztségben az anyja után a Zsuzsanna nevet kapta, a másik pedig, hogy az öreg valamelyik sógorán vagy nagybátyján, vagy akárkijén keresztül kiközzetítette magát a helyi vasúthoz fűtőnek. Ez az állás a néhány koronányi fizetésen túl egy a korábbinál kedvezőbb földbérleti jogot is biztosított, két és fél holdat a nyulási rész alján.

Az idő tájt több egymást követő télen is rettentő hideg volt, nemcsak a faluvégi tó, de sokszor e konyhában várakozó moslék meg a lavórban hagyott víz teteje is befagyott. A szobát nem bírta fölmelegíteni a kukoricaszár tüze, a vágott akácot pedig sajnálták behordani, hátha rosszabb idők is jönnek. Ezért aztán sokszor napközben is a vastag dunyhák alá kényszerültek, a szülők maguk közé vették a kislányt, két oldalról melegítették. A veszedelemtől való tartás valami furcsa jókedvet ébresztett bennük, régi történetek éledtek föl a szájukon, adomák, egy-egy nóta. A hideg aztán mindig elmúlt valahogy, kiolvadt a tőfedél, a lavórbeli jégkarika mind, az öreg félelme azonban még évek múltán sem akart kiengedni. Mikor az egyik ősszel meglett a szotyola ára, haza sem vitte, rögtön a Meskó szűcshöz ment, hogy két meleg bundakabátot varrasson, egyet a leánya, egyet meg a felesége számára.

– Erre ennyit költeni! – harsant föl az öregebbik Zsuzsanna, miközben a bundakabátját forgatta a kezében. – Nagyasszonyok vagyunk mink?

– Azok vagytok.

– A fenéket vagyunk!

Az ifjabbik Zsuzsanna szívesebben belebújt volna a sajátjába, legalább egy próba erejéig, de az anyja véleményével nem mert ellenkezni. Téli öltözetnek maradt a mellény meg a vastag gyapjúkendő, a bundák pedig a naftalinszagú szekrénybe kerültek, néhányszor vették csak elő az évben, hogy átfésüljék, megtisztogassák. A pazarlás vétké fölött lassan járt az idő, annál is inkább, mert a pénznek mindig szükségét látták. A huszonegy éves leányuknak udvarlója lett néhány faluval odébbrol, s a szülők két-három évig várakoztatták még őket, gyűjteniük kellett a lakodalomra, a staférungra, s közben még a házukat is megtoldották egy szobával. Nem szerették volna, ha a leányuk elmegy mellőlük, a fiatalember pedig, akit Dávid Palinak hívtak, könnyen beletörődött ebbe, elvégre ők öten voltak odahaza. Kezdetben úgy tűnt, szépen alakul majd a dolguk, nem-hogy harag, de hangos szó sem támadt köztük. A Terike, aki a szülei esküvője után másfél évvel jött a világra, valósággal megbolondította a véneket, az apró hátát simogatták, az öreg a vállára ültette, úgy barangoltak a szőlősorok meg a vetemények közt. Mikor nagyobb lett, többen

firtatták, hogyhogy nem beszél a kislány, a nagyszülei ilyenkor a Terike réveteg szeméből próbálták megtudni, hol vannak az ő szavai.

Aztán a család is megnémult, a nők örökre, a férfiak meg majdnem örökre. Januárban, miközben ismét jeges szelek rángatták a kisajtót, a zsalugátereket, a két Zsuzsanna köhögni kezdett, percek alatt a láz is felgyulladt bennük, vacogtak-remegtek. Hiába adta rájuk az öreg a bundakabátot, ledobták magukról. A betegség egy hét múltán sem csillapodott, s bár a járásorvos megjelent náluk, porokat meg szérumokat erőltetett le az asszonyok torkán, mindkettejüket legyőzte a kór. Az öreg sosem haragudott még ennyire a sorsra, amely a legnagyobb nyomorában is gúnyolódik vele. Most aztán öltöztetheti az övét, ahogy akarja, nem húzódik egyik váll sem, nem lendülnek tagadólag a karok. A temetést követő hetekben a két férfi némán kerülgette egymást a házban, az öreg csak néha törte meg a csendet. Mikor főzni kezdett, egyszer-kétszer a sparhelthez hívta a vejét, nem tudná-e megmondani, mennyi lisztel rántson alá a bablevesnek. A vő szóltanul rázta a fejét, éppen úgy, mint mikor a Terike szoknyájának a vasalásáról, vagy a mellénygombja fölvarrásáról volt szó. A leány gondja egyre inkább az öregapjára maradt, ő indította el az iskolába, s ment be kis idő múlva a tanító hívására, végighallgatni, hogy a Terike alkalmatlannak látszik bármiféle oktatásra. A gyerek a saját világában él, ahonnét semmilyen tanári szó nem bírja kimozdítani. Odahaza pedig hallgatott az öregapjára, segített kosárba szedni a lehullott őszi almákat, a szüretkor is ügyesen vagdosta a fürtöket a kezébe adott kiskéssel. Hosszú évekig éltek így, aztán egyszer a Dávid Pali némasága is megtört. Az öreg épp a kertből fölszedett krumplit tisztogatta, dobálta ládádba.

– Megnősülök – mondta a férfi az apósának. Az öreg ingje a hatához tapadt. A veje folytatta: – Van egy asszony Pusztaszentjánoson, az is özevgy. Azt mondta, mehetek hozzá.

A krumpli nagyot koppant a láda alján.

– Ahogy gondolod – felelte az öreg. – A leány marad, ugye?

– Azt is viszem.

– Nem viszed!

Az öreg próbált ellenkezni, titokban a jegyzőhöz, még a járásbíróhoz is elment, de mindenütt azt mondták neki, hogy a Terike törvényes gyámja az apja, nincs mód rá, hogy az akaratával szembeszegüljön. Így mikor a Dávid Pali az új rokonságával szekérre ültette a leányt, nem tehetett mást, mint hogy néhány szem diót adott a kezébe, és hosszasan nézett a kocsí után. Visszaérve a házba egy órát is ült az ágya szélén, aztán

dolgot keresett magának. Vízet öntött a malacok vályújába, fölszedte a veteményből hátramaradt fél sor répát, beszántotta az egész kertet. Később a fészerben időzött, megtisztította a kapáit, megfényesítette a kaszát, a szárvágót, a villákat. Ha zajt vagy kutyaugatást hallott, egyből a kiskapu felé nézett. Egy hétig bírta csak így, majd gyalog elindult Pusztaszentjánosra, Ismert egy-két embert a faluban, azokat kifaggatta, merre lakik az egykori veje. A házat a túlsó kertrész felől közelítette meg, amelyet nem szegélyezett deszkakerítés, a szürkületi ködben is jól látta, amint a Terike a tyúkudvarban mászkál. Az a ruha volt rajta, amit még ő készített ki neki, a bakancs azonban lekerült róla, mezítláb járkált a hideg sárban, a szoknyája vége a talpa alá gyűrődött. Mikor összetalálkozott a tekintetük, a leány elmosolyodott, a kutya ugatni kezdett, csörgött utána a lánc. Az öreg alighogy odaért a Terikéhez, a Dávid Pali is kijött a házból, s hazafelé utasította a volt apósát, most már semmi köze nincs hozzájuk, ne háborgassa őket. A Terike arca vörös lett, érthetetlen fuldokló hangok törtek elő belőle, aztán az apja elkapta a könyökét, s bevitte a házba.

Az öregben felötlött, hogy utánuk megy, jól odavág a Dávid Palinak, a gyereket meg visszaveszi magához, de megint eszébe jutottak a járás-bíró szavai, a törvény nem mellette áll, az egésznek a Terike inná meg a levét. Ezért inkább úgy döntött, nem megy a tájukra, noha egyre rosszabb híreket hallott Pusztaszentjánosról, a végén, hogy a leányt elírtották a háztól, mert állítólag megütötte a nevelőanyját, s a szülők nem akarják megvárni, hogy kegyetlenebb dolog is kiteljen tőle. Intézetbe csukatták, úgy van, valahová Pestre, a többi bolond közé. Ott mégiscsak tudják, hogy kell bánni az ilyenekkel. Az öreg rossz fogai összekoccantak, éppen, mint most, mikor a Felber doktor utasítására kinvittották előtte az ajtót, ő pedig újra láthatta az unokáját. Idegen kép fogadta: az ablakpárkányról a kövezett padló fele lógó sovány, kékes lábszár, az öregasszonyoké ilyen. A Terike a rácsozott ablak előtt ült, és kifelé nézett rajta, a felügyelőknek többször szólni kellett neki, mire a látogató felé fordult.

– Hazamegyünk, Terikém – az öregember közelebb lépett hozzá, óvatosan megsimogatta a vállát.

Sokáig kellett még várakozniuk, míg a kiadási végzés megjárta a főorvos szobáját. A folyosón a Terikéből nevetésfoslányok törtek elő, mászkálni akart, az öreg csitította, a kiskorát emlegette, emlékszik-e az őszi almaszedésre, a szüretre. Épp elérték a két órai vonatot, a meleg fülkében az öreg érezni kezdte a gyomrát, sejtette, hogy az unokája is éhes. Kolbászt meg kukoricalepényt vett elő, kisebb darabokra törte,

úgy adta a Terike kezébe. A leány nagy harapásokkal, hangosan evett, a délutáni fényben a nyál és a kolbászsír megcsillant az állán, a nagyapja odahajolt hozzá, letörölte. Már sötétedett, mire gyalog a házhoz értek, az öreg újra elgyújtotta az utcafronti szoba kályháját, a forró vasalóval végigsimított a dunyhákon. Csak azután hagyta magára a Terikét, hogy az ütemesen szuszogni kezdett. A saját szobáját nem fűtötte be ismét, erő híján inkább az ágyra feküdt, félálomban mégis valami meleg vette körül. Mintha a felesége meg a leánya hevert volna mellé, forgolódás közben úgy érezte, a két bundakabát hozzásimul a testéhez.

Bárka, 2025/1.

Csanádi Szilvia

A preparátor éneke

Nehéz elvonatkoztatni a tükröződéstől,
a vitrinben a prérifarkas úgyis
elvárászerűen helyezkedik.
Nézem a pulóvered, ahogy
az üvegszem csíkján mozog.
Cigarettára gyújtasz, kicsit felolvasol.
Hallod, gyorsan telnek az órák, akkor is,
ha csak a főcímetek nézed,
pedig úgy mondtad,
nyomaszt minden teátrális kezdés.
A műgyantáról még eszembe jut a merülés,
fontolgatom, hogy ellenőrzöm
a víz alatt mímelt
sás körülményeit.
Te meg olyan jó vagy, nem is jelzed,
hogy ezt már mondtam,
empátiával telve duruzsolsz megállás nélkül:
minden preparátor író,
életet fordítgat olvasható jelekké.

www.ligetmuhely.hu, 2025/1.

Zsille Gábor

Termál

Köddel kevert sűrű pára,
mint egy hószín, fakult álom,
lebeg, kering a sós permet
a külső medence felett.

Körben a díszlet: hófoltos,
járhatatlan kopár szirtek,
felgyűrődött néma tanúk
mészkő derékkal, redőkkel.

Gomolyog a jelen, a múlt.
Kisvárosi termálfürdő,
menedék az elmosódó
német–osztrák határ mellett.

Érzéstelen alpesi táj,
ködparába kapaszkodó,
csapzott fenyők az ég alján,
néhány óra csak az ünnep.

Valahol a határ mellett,
a kültéri medencében,
hóesésben a vendégek
ülnek nyakig elmerülve.

A víz színén szoborfejek,
moccanatlan, steril tökély,
rímképtelen férfiak, nők,
áthidalhatatlan a táv.

*Országút, 2025. január 31.
(VI. évfolyam, 2. szám)*

Fátyol Zoltán

Bernben, újra

Megint az árkádok viaduktja
a Marktgasse és Münstergasse oldalain,
óraütéstől óraütésig, lomha vonulásban
az idő hullámai fölött, kapualjak metamorfózisa
az illatokban, vitrinek és üzletek a természetes házak
gyomrai felé vezetve végeláthatatlanul,
és kozmikus magányban öltöztetőbabák
hevernek-állnak néhol, mint mágikus őrzők
a bejáratoknál, igézve prostituálják a Testet,
esendően és elesetten, a Teremtés emblémájaként,
mert mégis mindmáig istenülni képes,
ha olykor földre lépve, vagy elemelkedve
az érintések felfelé szállnak misztériumában,
mint a teliholdak az Aare völgye fölött,
ha idejük jön.

Vigilia, 2025/2.

Kutas József

Osztály, vigyázz!

Reggel nyolc óra volt. Kedd, az iskola második napja. A kölyökarcok a vakáció emlékeitől ragacsosak, az elmúlt hetek szabadságérzetétől bódultak, és egyik-másik tisztán tükrözi vissza néhány külföldi tengerparti üdülőhely bronzát.

Valamennyien sejtik, hogy a megváltozott életkörülmények igen súlyos terheket rónak rájuk, s hogy nekik semmilyen lehetőségük sincs kibújni alóluk, ám az ősz még csupán beszívárgott a jelenükbe, nem hódította meg. Néhány másodperc telt el a képzelt ütközet kezdete óta, és az osztályba belépő felnőttek máris átvették a kezdeményezést. A gyerekek nem állták a tekintetek kartácsüzét.

Egészen biztos, hogy a legtöbben fel sem fogták, hol vannak, hiszen a maguk teremtetten másik világban kalandoztak – az egyik szőke, copfos lány lehunyta a szemét, míg a Ronaldo-frizurás padtársa leeresztette fejét, és ölébe ejtette a pillantását –, hogy aztán a Nyúl üregében, a mumpicok földjén jártak-e, avagy Ríviai Geralt nyomában, ez melleskes volt.

Semmiképpen sem a főváros peremkerületi közoktatási intézményének első emeletén tartózkodtak, a 113. teremben, aminek ablak feletti mennyezete vagy öt éve őrizte egy hajdani nyugati szélviharral párosuló, özönvízszerű zivatar Rorschach-emlékét.

– Osztály, vigyázz. Jelentést kérek. Kik a hetesek? És hol vannak a hetesek? Nem választották meg tegnap a heteseket? Ez, úgy gondolom, kolléga, hiba a javából! Valóságos szarvashiba. Tudja-e valaki közületek, honnan ered ez a szólás? Nem? Senki? Így legyen ötösöm a lottón. Vagy, ahogyan ti mondanátok: full a tippmixen. Esetleg: kimaxolom az esélyeimet.

A túlsúlyos, kissé kopaszodó férfinak valószínűleg kisétált a fejéből az aulabeli haddelhadd során a tény, hogy a hetedik cé vadonatúj osztályfőnöke ott áll mellette, nyers, szigorú tartásban, akár egy katona, akit elfelejtettek leváltani, s valamikor a messzeség szemmel tartásával bízták meg, azért tette fel puskaropogás-szerűen a kérdéseit, amelyekre éppúgy nem várt választ, mint ahogyan a mennydörgés sem.

Mindkét férfi fehér inget viselt, amelynek feltűrték az ujját, hozzá nyakkendő, a kopasz zöld-sárga csíkosat, az iskola színeit, a másik, az

alacsonyabb, a ráncosabb, jajvöröset; mintha a torkába kapott lövésből csordogálna vastagon a vér. A leendő ofő sápadtsága a tábla feletti neoncsőével vetekedett, a ráncok sötétszürkén szótték be a bőrét. Úgy kihúzta magát, hogy már-már hátrabukott, s úgy tűnt, az orrát iránytűként használva tájékozódik.

Az igazgató ellenben kissé előrehajolt, belemerült a harminc gyerek aurájába, de egyszer csak olyan hirtelen hőkölt hátra, hogy csaknem elveszítette az egyensúlyát. Mit látott, mit nem egyelőre titok maradt. Szózuhataga azonban elapadt, és ingerült köhögéssé szelídült.

A szőke lány padtársa, Béla (más platformon Bel@) alig észrevehetően előre küldte felderítő pillantását az idegen, ellenségtől hemzsező partszakaszon, amit valószínűleg aláaknáztak a nácik vagy az élőhalottak. Nem volt kíváncsi az előtérben történetekre, csupán a csend oka érdekelte; vonzották a titkok, a talányok és a rébuszok. A második világháborús szimulációs játékban vagy a D-napot választotta, vagy egy Hitler-ellenes összeesküvés beépült tagja volt.

Ez a némaság vészjósló volt, mert ismeretlen erők és jelenségek ok-okozati összefüggései táplálták. Béla, mindenki Bélája fontolóra vette a lehetőségeket. Az osztály eminense, a Teams-hálózaton feladott matekházik avatott menedzsmenete, aki egy csomó számítógépes alkalmazásban otthon volt, sőt, némelyikben járatosabb az infótanárnál, aki néha nem jött be az órájára (ha bejött, hát elszunnyadt), mert éjszakázott saját fogadójában, amit a Duna-kanyarban működtetett.

Amit látott, aggodalommal töltötte el.

A férfiak nem tűntek kispályásoknak, nyeretlen kétéveseknek. Igyekezett úgy gondolni rájuk, mintha nem léteznének, vagyis nem úgy, ahogyan létezniük kellene s illene... Az viszont csaknem bizonyos, hogy nincs köze hozzájuk.

– Nem is az a lényeg, hogy hol vannak a hetesek, mert a válasz nyilvánvaló, és mi, magyartanárok nem kedveljük a nyilvánvaló válaszok egyértelműségét – mondta közben az igazgató, és valami megnevezhetetlen oknál fogva összedörzsölte a csápjait, illetve, helyesbített Bel@, a tenyerét. Magában rögtön módosította az igazgatói kommentárt, és saját megjegyzéseket fűzött hozzá, amelyek se az igazgatókra, se a magyartanárookra nem voltak túlságosan hízelgőek, sőt, hozzá és mentalitásához képest meglehetősen útszéli stílust képviseltek. Belenyúlt a padba, ahová a Nokiát szokta csúsztatni, ám ujjai nem érintettek szilárd tárgyat a kővé száradt, egykori rágógumik múmiáin kívül.

Szorosan összezárta a szemét.

Nem volt tudatában annak, hogy az okostelefon hiánya mennyire megviseli, illetve egyfajta poszttraumás tünetként, nem fogta fel, mitől fosztották meg; gondolatai, érzései még a közvetlenül az iskola kapuján belépés előtti pillanatban látott insta-videó körül forogtak, ami egy kivételesen érdekes élősakkról szólt. A kép aztán váltott, és a portugál labdarúgó-válogatottban (le)szereplő CR7 a pályán töltött utolsó perceit mutatta.

Az osztály – hasonlóképpen első emberéhez – abban a dermedt, fehér zajos állapotban ült, amit a mai nap többszörös sokkja okozott.

Kezdődött minden azzal a felismeréssel, hogy valaminek a kezdete valaminek a vége is egyben, s hogy a szeptember elseje valójában béna bevezetése egy másik világnak, ahol nem óhajtanak otthon lenni, és szívesen gosztolnának belőle.

A folytatás a görög sorstragédiák kérlelhetetlen és isteni logikájával fúrta előre magát az időben és a térben: korai kelés ma, kapkodó, reggelinek a legnagyobb jóindulattal se nevezhető pár falat, szerelvényigazítás, miként Béla nevezte, irány az iskola, ahol az igazgató a nyugdíjas és szerencsejáték-függő portással kiegészülve fogadta az aulába beeső, egyénileg vagy csoportosan, különítményekben érkező diákokat.

A kicsik csivitelve, a nagyobbak hallgatagon fogadták el sorsukat.

– Ohó, a telefonokat azok a kosarak várják – harsogta az igazgató, ideges, éles fejhangon, mint egy légvédelmi sziréna, amit Bel@ különösen szeretett a játékok során, mert repülőgépek érkezését jelezte (imádták a bombázókat) –, ugye, nem felejtettek el olvasni? Senki se felejtett el? Te se? Te se? Nekem te kicsit gyanús vagy. Nagyszerű. A kosarakon ott van az osztály neve, keressétek meg szépen. Az elsősök a tanító néninél, úgy, szépen, nincs tolongás, mindenkire sor kerül.

Persze mindenki fel volt készülve, de a gyerekek tudása nem haladhatta meg saját képzeletük virtuális tartományokban meghúzott korlátait, s a kihívásra érzelmi arzenáljuk szerint reagáltak. Volt, aki sírva fakadt, miközben megvált a telefontól. Volt, aki megpróbálta kijátszani a rendszert: behelyezte, majd ugyanazzal a lendülettel kivette az eszközt, ám a portás radarját nem tudta megtéveszteni.

Akadtt, aki süketnek tette magát, abban a hiszemben, hogy álmodik vagy még mindig az úrhajó fedélzetén találgatja, ki az imposztor a legénység tagjai közül, és megpróbált továbbsétálni. Őt igen hamar lefülelték.

A többség kábán engedelmeskedett. Támolyogva vagy tőlük idegen reakciókat mutatva haladtak tovább a jelen labirintusában, melynek mélyén talán szörnyetegek szundítanak.

A valóság nem egyszerűen kijózanító erővel hatott rájuk, az atrocitást mindent elpusztító bombatámadásként élték meg, mely romba döntötte az előző két és fél hónapot. Hiába számítottak rá, lelkük mélyén reménykedtek.

– A hetesek biztosítják a rendet, a kiszámíthatóságot, ami a kreativitás és a fantázia keretét adja – szónokolt az igazgató, olyasféle mosollyal, amit akármelyik másodpercben letörölhetett az arcáról, a szája sarkából, akár egy lekvárfoltot.

Bel@ sajnálta ugyan kedvenc labdarúgóját a betlizés miatt, ám kisvártatva visszatért az Among Us űrállomására, ahol a legénység tagjaként záros határidőn belül meg kellett szereznie egy, a túléléshez nélkülözhetetlen vitaminokkal megtöltött tartályt. Egyszerű kis útvesztőben szaladt kétdimenziós karaktere, miközben lázasan kémlelte, nem bukkan-e fel az egyik kanyarban az imposztor (vagyis egy gyanús személy), aki az életére vagy a megszerzett zsákmányra pályázik.

Az igazgató meg az of nem tűntek se veszélyesnek, se érdekesnek – ők nem vettek részt a játékban, ők csak voltak, ott, a rémes, kopott tábla előtt, melynek egyik-másik részén még ki lehetett venni a VAKÁCIÓ felirat iniciáléinak maradványait.

Kezdeti rossz érzete elpárolgott. Már nem kellett sokáig futnia az emeleti játéktáblák között, mert a térkép világosan mutatta a tartály pozícióját, egyetlen sarok, és már zsákolhatja is. Jöhet a következő feladat. Újra augusztust írtak, ő egy kényelmes vászonszékekben ücsörög az árnyékos kertben, és a piros kereszttel megjelölt tárolóedényt keresgéli a szimpla labirintusban, miközben sóvárogva várja, hogy a szomszédból átszökött Szöszi megérintse csupasz karját.

A copfos lány a másik székben ül felhúzott lábbal, és már vagy egy órája pörgeti a Reels-videókat, egyiknél se horgonyoz le huzamosabb ideig, talán pár másodperc, amit egyre rászán, vagy annyi sem, ennek ellenére túlzás lenne azt állítani, hogy Szöszi felületes, csupán a netes halastóban pecázik, s várja álmai halát, azt a rövidfilmet, ami megváltoztatja az életét.

Vajon ezt teszi most is?

Az osztályterem csöndje opálosan ragyog, selymesen hűs a bordó függönyök miatt, melyek mély árnyékokat bocsátanak alá.

– Most átadom a szót osztályfőnököknek, aki tegnap nem lehetett itt, de ígérte, hogy minden be lesz pótolva, a heteseket megválasztjátok, a többi, aktuális napirendi pont is meg lesz beszélve. Igaz?

Az igazgató elbizonytalanodik, újra előredől, bele az osztály ellen-szelébe, és egy pillanatra mintha érezni lehetne a két egymásra ható erő

találkozásának elektromos kisülését, de csupán a régi padok recsegnek-ropognak, nem az elektronok, ahogyan a kölykök keresik helyüket, a régi egyensúlyra vágnak, amit elveszítettek.

A gyerekek a mocorgást leszámítva csöndesek, akár London 1940 nyarán, amikor sötétedés után a holdfény kötelékben közeledő Heinkelek szárnyán csillant meg. Bel@ a Szöszire sandít, a padba nyúl a nem létező Nokiaért, mert megrendíti a napsütötte arc konok reménytelensége – aztán a lány felveti a fejét, felragyog a hajkoronából lecsüngő fonat, mint egy fáklya, ami a legsötétebb éjszakában is mutatja az utat.

A lány csikóhalpózt vesz fel, és atmosolyog az ő, Bel@ térfelére, akár csak azon az augusztuson, amikor megmutatta, micsoda kincset (Taylor Swift ritka koncertfelvételének részletét) talált a neten, s hogy örömmel kész megosztani vele a felfedezés futó boldogságát; hiába talmi ez az erőfeszítés, mintha a víz színén tükröződő képet akarná az ember hazavinni, ez a néhány másodperc megvilágítja az időt, az augusztusi délelőttöt.

– Kedves kolléga, ha óhajtja, bent maradok, amíg szót ért velük – az igazgató összekulcsolja pocakján a kezét, és türelmetlenül malmoz ujjai-val, ezeken a lesült ujjakon fölös számú gyűrű csillan, szabályos, mozgást követő ritmusban, mintha morzejeleket adna a világos ing hőmezején (Bel@ megszerezte a vitaminokat, meg is szabadult tőlük, és most az imposztor nyomait kutatja a térképszobában) –, mert látom, hogy nem lesz könnyű dolga. Rendben van, nekünk se könnyű, higgyétek el – az igazgató csíkos nyakkendőjével babrál, oly óvatosan, mintha egy alvó kígyót simogatna.

A hetedik osztag némán, elnyúlva pihen a szitáló napsütésben, szemlátomást elkerüli az iskolaépület szokásos reggeli hangzűrzavara, bebábozódik a maga teremtetten hangulatba, és vár. Az udvarról tisztán hallatszik az év első tesiórájának lármája, harsan a síp, bárki elképzelheti, hogy egyenpólóba öltözött diákok kocognak körbe a magas kerítéssel leválasztott pályán, a dühöngőben. Per pillanat ez senkit sem érdekel.

Szösz atnyúl, és megböki mutatóujjával Bel@ könyökét, mintha életjelek megléte után kutatna. A fiú egy üvegfalú teremben vesztegel, ami alacsony, fehér asztalokkal és szekrényekkel zsúfolt, és azon töpreng, vajon mikor és kitől érkezik a felhívás a következő feladatról. A csoport többi tagja hozzá hasonlóan a kötelességét teljesíti... kivéve az imposztor. Az imposztor, a báránybőrbe bújt farkas a kínáló alkalmat lesi az ürállomás területén, hogy átvegye a hatalmat, kiiktassa a legénységet, s a játék győztese legyen. Semmit se lehet sejteni róla, de a fiú lázasan gondolkodik.

A Szöszi érintése felkészületlenül éri. A fehér szobába sárga fénycsóva vágódik be.

– Nos, akkor hogy legyen? – az igazgató hangja szisszen, ám hatása nincs. Oldalán a leendő osztályfőnök nem moccan, és bár kisebb a főnökénél, Béla fenyegetőbbnek látja, s amikor felfedezi, hogy a szeme sarkából az osztály minden rezdülését figyeli, összeszorul a szíve a felismeréstől. Most már mindkét keze a padban. Eljött a idő, kiiktathatja az imposztort.

A Szöszi újra próbálkozik, s ekkor Bel@ felnyúl, megfogja a mutatóujjat, belekapaszkodik (a fehér teremben talált egy fogantyút, megrántja óvatosan, nyílik egy doboz, ami pisztolyt rejt), befejezheti a játékot.

Csend van. Fény motoszkál, és az igazgató, mintha mi sem történt volna, kijelöli a csonka hét heteseit, és megígéri, hogy a legközelebbi órára a leendő osztályfőnök leküzdí a betegségét, és ott lehet közöttük.

Élet és irodalom, 2025. január 24. (LXIX. évfolyam, 4. szám)

TANULMÁNYOK

MAGYAR KRIMI

A magyar krimi irodalom és detektívregények jelentős hagyományra tekintenek vissza, aktuális lapszámunk tematikája e kiterjedt tradíciónak ered részben a nyomába, továbbá az összeállítás tanulmányai arra is keresik a választ, milyen formái, tendenciái vannak a kortárs magyar kriminek. A tematikus rovatban szereplő tanulmányok azokat az elméleti, történeti vagy éppen módszertani kérdéseket vizsgálják, melyek mentén elemezni lehet a magyar krimi jelenségeit, és teszik ezt többnyire egy vagy két választott szerző munkáin keresztül. Mág Bertalan életművén keresztül bepillantást nyerhetünk a Kádár-kori krimi irodalom rejtélyeibe, majd a Kondor Vilmos detektívtörténetét elemző tanulmány a költői igazságszolgáltatás lehetőségeit vizsgálja. Az ezt követő írás a szépirodalom és a krimi összefüggéseit és átfedéseit tematizálja, hogy rákérdezhesen a populáris irodalom, ezen belül a krimi „emancipációjára”. Az összeállítást záró szöveg a magyar érintettségű krimi irodalom egy izgalmas szeletét mutatja be az olvasók számára: az Ausztriában születő burgenlandi detektívtörténetek magyarságképeit vizsgálja két kortárs példán keresztül.

Török Lajos

Magyar krimik küszöbhelyzetben

Mág Bertalan utolsó pályaszakasza

Mág Bertalan a Kádár-kori bűnügyi irodalomnak az egyik legnépszerűbb szerzője volt. Az 1966-ban nyugállományba vonult nyomozótisztnek 1969-től haláláig (2001) tartó írói pályáján több tucat regénye, elbeszélése és visszaemlékezése látott napvilágot. Ő alkotta meg a szocialista detektív azon típusát, akinek habitusát nemcsak a politikai rezsim iránti lojalitása, hanem a nyomozói munkában elért sikerei és szakmai profizmusa is meghatározta. Amikor a szerző szögre akasztotta fegyverét, a két évtizedes pályáján felhalmozódott emlékek feldolgozásába kezdett. Művei hibrid alkotások: egy nyomozó memoárjai, a Kádár-kor rendvédelmi mindennapjaiba kalauzoló dokumentarista művek és a rendőrségi regény¹ szocialista modelljét képviselő szövegek. Nemcsak egy politikai rendszer bűnüldözésének mindennapjaiba nyújtanak betekintést, de a detektívtörténet műfaji mintáival is mutatnak némi rokonságot. Mág univerzumában a nyomozó a szocializmus kori rendvédelem intézményrendszerének megbecsült tagja, és egy élet és vagyon elleni bűncselekmények felderítésével megbízott csoport vezetője. A nyomozásairól szóló napló- vagy emlékiratszerű írások egyszerre adnak tanúbizonyságot kriminalisztikai iskolázottságáról, szervezőkészségéről, munkatársai iránti felelősségéről és empátiájáról.

A nagyrészt nyomozati anyagokon alapuló bűnügyi történeteket író Mág népszerűségének fénykora az 1970-es és az 1980-as évekre esett. Ebben az időszakban szinte évenként publikált egy-egy kötetet (olykor kettőt-hármat is), s a korabeli sajtó is rendszeresen hírt adott művei megjelenéséről, emellett több alkalommal is készült vele rövidebb-hosszabb interjú. Közismertsége jelentős szerepet játszhatott abban, hogy munkásságát még a rendszerváltást követő évtizedben is komoly érdeklődés övezte. A szerző 1990 és 2001 között egy tucat könyvet publikált. Ebből a korpuszból két sorozatot érdemes kiemelni. Az egyik Mág 1991 és 1994 között megjelent önéletrajzi trilógiája,² a másik pedig az élet-

1 Ezzel a műfaji besorolással először Varga Bálint próbálkozott. Lásd: VARGA Bálint, *Magádetektívek*, Agave, Budapest, 2005, 302.

2 MÁG Bertalan, *A színésznő halála*, Nótárius, Budapest, 1991; Uő., *Az amatőr bankrabló*, Nótárius, Budapest, 1993; Uő., *Az utolsó nyomozás*, Nótárius, Budapest, 1994.

művet lezáró, hat darabból álló regényciklus.³ Az előbbivel egy korábbi írásomban már foglalkoztam,⁴ ott az elemzésben az önéletrajzot vetettem össze a szerző Kádár-kori autobiografikus írásaival. Mág többször is próbát tett nyomozói pályájának elbeszélésére. A korábbi – az 1970-es évek végén publikált – kísérletben egy olyan detektív karriertörténetét vázolja, akinek sikereiben döntő szerepet játszott a kommunista rezsim iránti töretlen lojalitása, a későbbi viszont egy olyan rendőrtiszt arcképét rajzolja meg, aki már a Rákosi-éra és a kádári diktatúra belügyi rendszerének konfliktusokkal terhelt légkörében dolgozik. Mág itt már olyan figura, akinek mindennapi munkáját megkeserítik a tehetségtelen kommunista felettesek és a korrupt pártvezetés. Míg a korábbi változatban Mág a pártállami rendszer elismert tagja, addig az utóbbiban annak keményhangú kritikusa.

Arra a kérdésre, hogy miért is vállalkozott a szerző nyolcvanesztendőskorában saját múltja újraírására, nehéz volna egyértelmű választ adni. Ha rosszindulatú akarnék lenni, azt mondhatnám, hogy a túlélésért: az egykori detektív és író ezt a megoldást választotta annak érdekében, hogy egykori népszerűségét a megváltozott politikai viszonyok közt is megőrizhesse. Ha viszont jóindulattal közelítenék ehhez a kérdéshez, azt feltételezhetném, hogy Mág a Kádár-rezsim bukásával végre megkapta az esélyt arra, hogy mindazokról a rendszerszintű problémákról, konfliktusokról és traumákról számot adhasson, amelyekről korábban nem beszélhetett. Az első alternatíva alapján a későbbi, a második alapján viszont a korábbi önéletrajzot kellene hamisnak tekintenünk.

Ha a Mág-életmű utolsó periódusának termését bűnügyi irodalomként olvassuk, szükségtelen annak eldöntése, hogy az önéletrajzok hitelesek-e vagy valótlanok. Ám ha műfajspecifikus vizsgálódásba bocsátkozunk, komoly nehézségekkel kell szembenéznünk. Azt még az elmúlt két évtizedben keletkezett, a szocializmus kori bűnügyi irodalommal foglalkozó csekély számú szakirodalmi próbálkozások sem vonják kétségbe, hogy Mág a „szocialista krimi” egyik legmeghatározóbb szerzője volt. Varga Bálint *Magándetektívek* című könyvében – ahogy arra korábban már utaltam – a Kádár-kori „rendőrségi krimi” zsánerére fókuszálva Berkesivel és Szamos Rudolfal együtt említi az író, Bánki Évának

3 A ciklus darabjai időrendi sorrendben a következők: MÁG Bertalan, *A selyemsálas úr*, Nótárius, Budapest, 1996; Uő., *Esőben jár a halál*, Nótárius, Budapest, 1997; Uő., *Halálos utazás*, Nótárius, Budapest, 1998; Uő., *Halál a síneken*, Nótárius, Budapest, 1999; Uő., *A harmadik gyilkosság*, Nótárius, Budapest, 2000; Uő., *A Főth-villa titka*, Nótárius, Budapest, 2001.

4 Írásom a *Szépirodalmi Figyelő* 2020. évi 5. számában jelent meg.

pedig a hard-boiled-hagyomány honi képviselőit kutatva terelődik a figyelmé a szerzőre. Bánki kiemeli, hogy Mág művei a műfaj nemzetközi kánonjához mérve eléggé színvonalatlan alkotások.⁵ Szilágyi Zsófia viszont még ennél is kritikusabb álláspontot képvisel, amikor kijelenti: „Mág Bertalant például szinte büntetés olvasni...”⁶ Az életmű műfaj-történeti státuszára vagy színvonalára vonatkozó megfigyelések az író 1990 előtti munkásságára vonatkoznak. Ez persze nem jelenti azt, hogy a fenti javaslatok és értékítéletek ne lennének érvényesek Mág kései pályaszakaszára is. Varga és Bánki műfaji besorolása és e besorolással kapcsolatos fenntartásai ennek a periódusnak a termésére vonatkozóan sem igazán cáfolhatók. Szilágyi Zsófia megjegyzése pedig egy olyan értékítélet, amelyet az az olvasó is bátran megfogalmazhat(na), aki – Szilágyihoz hasonlóan – a detektívtörténet nemzetközi klasszikusainak színvonalát kéri számon az életmű 1990 utáni darabjain.

Az előbbi szakirodalmi példák azt sugallják, hogy Mág rendszerváltás előtti és utáni írásgyakorlata több szempontból is a folytonosság jegyében értelmezhető. Azok az eltérések azonban, amelyekre okfejtésem első néhány bekezdésében utaltam, korántsem mutatnak ilyen összhangot az életmű két periódusa között. Már csak az a kérdés, hogy az újraírt Mág-önéletrajzzal megalapozott pályaszakasznak lehet-e bármilyen fajta jelentősége a magyar krimi történeti kutatásában. Abban valószínűleg minden magyar krimikutató egyetértene, hogy Mág életművének feldolgozása nélkül a honi bűnügyi irodalom története nem írható meg. Emellett abban is konszenzus lenne, hogy a szerző a szakirodalomban gyakran használt, „szocialista” vagy „Kádár-kori” kifejezésekkel megnevezett krimitörténeti korszak képviselői között kaphat helyet. Az azonban, hogy az életmű egy része a rendszerváltás utáni évtizedben keletkezett, valamelyest elbizonytalaníthatja a kutatót. Mivel a „Kádár-kori” kifejezés pontos kronológiai határokat jelöl ki, használata ebben az esetben megtévesztő lehet. Ha viszont a „szocialista” szóval jelölt periodizációs alakzatot részesítjük előnyben, akkor a Mág-életmű lezárásának dátumáig (2001) kellene meghosszabbítani a korszakhatárt.

A kései Mág-korpusz hovatartozásának zavarba ejtő dilemmáját tovább bonyolíthatja, hogy az írói pálya lezárulása és – a honi irodalom-

5 BÁNKI Éva, „A meghalni nem tudó bűn”: *Hard-boiled-hagyomány a magyar irodalomban = Lepípálva: Tanulmányok a krimiről*, szerk. BENYOVSZKY Krisztián – H. NAGY Péter, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2009, 90–96.

6 HORVÁTH Csaba – SZILÁGYI Zsófia, *A bűn kívülről jön: Beszélgetés a szocialista magyar krimiről*, Kalligram 2009/7–8., 115.

kritika csaknem egyöntetű véleménye szerint a magyar krimi meg- vagy újjáteremtő – Kondor Vilmos első regényének (*Budapest Noir*) megjelenése (2008) között csupán hét esztendő telt el. Innen nézve az a demarkációs vonal, amelyet a műfaj honi hagyománya és a Kondor fellépésétől számított jelene közé húz a *Budapest*-ciklus szerzőjének kezdeményező szerepét hangoztató szakirodalom, valószínűleg revízióra szorul. Az az állítás tehát, hogy „[a] rendszerváltás után a magyar krimi még az addig is kevesebb életjelet produkált”,⁷ vagy a műfaj 1989 előtti termése iránti diszkurzív ellenszenvből, vagy ismerethiányból, vagy pedig abból a meggyőződésből eredeztethető, hogy a zsáner 20. század végi képviselői semmi jelentőset nem alkottak.

A fenti okfejtésből levonhatnánk azt a következtetést, hogy Mág kései munkássága egy magyar krimitörténeti szempontból nem létező vagy periférikus időszakban született. Ezt azonban éppen az olvasót e következtetés levonására ösztönző recepció cáfolja, ugyanis egy olyan művet igyekszik a műfaj honi hagyományába beemelni, amelynek keletkezése időben egybeesik Mág utolsó regényciklusának debütálásával.⁸ Tar Sándornak a magyar krimi Kondor előtti kánonjában (is) méltán helyet érdemlő *Szürke galamb* (1996) című „bűnregénye” így afféle fehér hollóként képviseli a műfajnak a rendszerváltás és a *Budapest Noir* közötti átmeneti időszakát.

Távol áll tőlem, hogy Tar művéhez mérjem Mág kései alkotásait. Azt azonban meg kell jegyeznem, hogy az egykori nyomozótiszt utolsó regényciklusának még az életmű színvonalával kapcsolatos kételyek ellenére is nagyobb a krimitörténeti relevanciája, mint Tar műfaji szempontból bizonytalan besorolású alkotásának. Ha Mág utolsó pályaszakaszának darabjai semmiben sem különböznének a szerző 1990 előtti írásgyakorlatától, joggal tekinthetnénk azt egy szocializmus kori detektív olyan önismétlő visszaemlékezéseinek, amelyek csupán terjedelmileg gazdagítják szerzőjük munkásságát. Ám ez a feltételezés csak részben állja meg a helyét. Miközben a gondolatmenetünk első bekezdéseiben kiemelt önéletrajzi trilógia valóban további esetekkel bővíti az egykori nyomozótiszt autobiográfiáját, le is bontja a kommunista detektív Kádár-korban Mág köré épült mítoszt, s ezzel párhuzamosan megalkotja a korábbi önarcképpel már nem kompatibilis, a rezsimmel már egyáltalán nem rokonszenvező, *horribile dictu* renitens „szocialista” nyomozó figuráját.

7 DECZKI Sarolta, *Nyomoznak a csajok*, Helikon 2023/1., 135.

8 Uo., 135; valamint BÁNKI Éva, *I. m.*, 97–106.

Ezzel a sajátos fordulattal a szerző olyan műfajváltozatot is létrehoz, amely a Kádár-kor fullasztó levegőjétől megszabadult, ám annak népszerű irodalmától továbbra sem idegenkedő honi krimiolvasó számára is fogyaszthatóvá válik.

Mág önéletrajzi trilógiájával a visszaemlékezésekből táplálkozó írói pálya akár be is fejeződhetett volna. A széria utolsó kötetének záró fejezete a nyomozó nyugállományba vonulásáról szól, s ezzel a befejezéssel azt sugallja, hogy a detektív története tovább már nem írható. A kötet és annak utolsó fejezete ugyanazt a címet viseli (*Az utolsó nyomozás*), ám az utóbbi végére Mág kérdőjelet tett. Így a paratextusok közti modalitásváltás következtében a sztori egyszerre keltheti az olvasóban a lezárttság és a folytathatóság illúzióját. A Mág-univerzumra egyébként is jellemző egyfajta nyitottság. Nemcsak a szerző könyveiben található esetek, de a kötetek sorrendisége sem követi a kronológiát. Míg a szerző a pálya kezdetét és végét szinte dátumszerű pontossággal jelöli ki, a két esemény közti idő számtalan fejezettel tölthető fel. Emiatt joggal támadhat a teljes életművet ismerő átlagolvasóban az a gyanú, hogy a nyomozói munka alig több mint két évtizedébe talán bele sem férhetett az az eset- és emlékhalom, amelyről az egykori detektív könyvei beszámolnak. Ebből a gyanúból pedig rögtön adódhat a kérdés: elképzelhető, hogy Mág műveiben nemcsak nyomozati anyagokkal dokumentálható, hanem kitalált történetek is lehetnek? Azt hiszem, erre ma már nem kaphatnánk egyértelmű választ.

E kérdés felvetésével valójában most az a célom, hogy átvezessem gondolatmenetemet Mág utolsó pályaszakaszának záró epizódjához, a korábban már említett hatkötetes regényciklushoz. Hogy regényciklusnak nevezem ezt a féltucatnyi alkotást, nem nyelvbtlás, ugyanis a széria első darabjának – amely a többihez hasonlóan egyetlen cselekményszálra épül – kivételével minden kötet címcímoldalán a „bűnügyi regény” műfaji megjelölés olvasható. Efféle poétikai „gesztust” a szerző korábban sosem tett. Sőt... Írói pályája kezdetétől egészen a sorozat előtt befejeződő önéletrajzi ciklusig több alkalommal is felhívta a figyelmet arra, hogy írásainak semmi köze a krimihez. E konzekvens álláspontra két példát idéznék. Mág első, 1969-ben megjelent *Nyomon a Mág-csoport* című könyvének nyitó fejezetében egy vele készült interjú végén – elhatárolva saját szövegeit a bűnügyi irodalomtól – kijelenti: „nem szívesen keverem össze [...] a megtörtént bűncselekményeket a manapság oly divatos »krimi«-vel. A bűnügyi történetek [...] nyomozói szempontból, túlnyomó többségükben igen silányak. Kiált belőlük a műviség, a csináltság.

S ez csak az egyik hibájuk. A másik, hogy bűnügyi logikai szempontból többnyire zagyalékok. De hát a céljuk nem más, mint az olvasó kedélyének izgalmi állapotba hozása. Ezt a célt elérhetik, de [...] ennél többet nem.”⁹ Huszonöt esztendővel később, *Az utolsó nyomozás* szerzői előszavában pedig az olvasóknak címzett figyelmeztetésében így fogalmaz: „A rendőri munkában járatlan és a jó krimiken nevelődött emberek azt képzelik, hogy a nyomozók egytől egyig Sherlock Holmesok, akik kizárólag Hasfelmetsző Jackek elfogásán fáradoznak. Ez nem így van. A rendőri munka túlnyomó többségét a szürke történetek teszik ki, amelyeknek a kibogozása, a tettes elfogása ugyanannyi fáradsággal jár, mintha a Bostoni Rémet üldöznénk.”¹⁰

A bűnügyi irodalom színvonaltalanságát hangoztató és a Mág-történetek iránt vonzódó, ám a krimi klasszikusaiból (is) táplálkozó olvasót kijózanodásra ösztönző szavak után meglepőnek tűnhet, hogy az írói pálya épp annak utolsó éveiben vesz fordulatot. Ez a fordulat azonban nem nevezhető oly élesnek, mint ahogy azt az életművet záró alkotások paratextuális intenciói és az idézett vallomások mögötti szándékok közti ellentét sugallja. Az önéletrajzi trilógia – függetlenül attól, hogy mit tartalmaz a záró darabjából vett fenti idézet – nem csupán újra- vagy átírja Mág autobiografikus diskurzusát, de elő is készíti a hatkötetes regényciklust. Bár az egyes szám első személyű – Mág Bertalan nevű – detektív továbbra is a Kádár-kori bűnüldözés hivatalos képviselője, személyisége már az önéletrajzi ciklusban megkonstruált én mintázataiból táplálkozik: a rendszer iránti egykori lojalitására utaló vonások eltűnnek, a rezsimit kritizáló szólamai viszont – változó intenzitással ugyan, de – behálózák a bűnesetek felderítésére fókuszáló elbeszéléseket. Ebből a szempontból tehát az önéletrajz folytatása is lehet a széria. Azt, hogy mégsem vehetjük egy kalap alá a két ciklust, nemcsak a szerző eltérő műfaji intenciói igazolhatják, hanem a kései autobiográfia és a hat regény Mág korábbi munkásságához fűződő viszonyában tapasztalható eltérések is. Míg az önéletrajzi ciklusban a szerző egyetlen célja saját múltjának újraírása, addig a regényszéria nemcsak az így meg- vagy rekonstruált múltat bővíti újabb fejezetekkel, de párbeszédet kezdeményez a paratextusokban megjelölt műfaji hagyománnyal is.

Ezt a dialógusszükségletet néhány, a klasszikus és a hard-boiled krimikből ismert klisé és motívum integrálására irányuló kísérletként

9 MÁG Bertalan, *Nyomon a Mág-csoport*, Magvető, Budapest, 1969, 12.

10 Uő., *Az utolsó nyomozás*, 13.

tudnám jellemezni. Azért használom a kísérlet szót, mert úgy vélem, hogy az így létrejött, krimitörténeti szempontból hibrid alkotásokban a szerzőnek – minden erőfeszítése ellenére – nem igazán sikerült ötvöznie a korábbi munkásságához köthető szocialista, illetve a bűnügyi irodalom nemzetközi klasszikusai (Conan Doyle, Agatha Christie és Raymond Chandler) által képviselt műfaji hagyományt. Ez az értéktétele azonban nem zárja ki, hogy közelebbről is szemügyre vegyük, hogyan működik a regények „zsánerkeverő” praxisa. E gyakorlatnak ugyanis – függetlenül attól, hogy sikeres volt vagy sem – a magyar krimi történetének jelenkori (vagy jövőbeli) kutatása szempontjából lehet némi relevanciája. Ha ugyanis a regényciklussal a szerző valóban átlépi azt a demarkációs vonalat, amelyet korábban idézett vallomásaiban maga húzott saját bűnügyi történetei és a krimi közé, akkor életművének műfaj-történeti státuszát is érdemes (volna) újragondolni. Az írói pálya záró szakaszában megjelent regényei ugyanis nemcsak a Kádár-kori bűnügyi irodalom utolsó, hanem a kortárs magyar irodalom első fecskéi is lehetnének. Két évtizedes távlatból szemlélve egyébként az a hét esztendő sem tűnik már soknak, amely *A Fóthy-villa titkát* és a *Budapest Noirt* egymástól elválasztja.

Ahogy azt már korábban említettem, a széria első darabja, *A selyemsálas úr* (1996) paratextusában a szerző még nem tünteti fel a „bűnügyi regény” terminust. Ennek oka valószínűleg az, hogy a hat mű közül ez az, amelyik leginkább igyekszik a Mág korábbi munkásságára jellemző dokumentarizmus illúzióját kelteni. A regény sztorija ugyanis mélyen beágyazódik annak a kornak a politikai kontextusába, amelyben zajlik. A mű hat hónappal Sztálin halála után, 1953 szeptemberében és októberében játszódik. Mág és csapata egy lapszerkesztő meggyilkolásának ügyében nyomoz. A nyomozás során kiderül, hogy a férfi egyik lánya még 1945-ben eltűnt, s feltételezhető, hogy gyilkosság áldozata lett. Életéről annyit tudni, hogy a háború utolsó éveiben prostituált volt, s beleszeretett egy német katonatisztbe, akitől gyermeket várt. Új életet akart kezdeni a tiszttel, ám e tervét a futtatója minden eszközzel próbálta meggátolni. A német férfi Budapest ostromakor halálos sebet kapott. Még halála előtt megajándékozta a lányt egy ékszerekkel teli ládikával. Ezt a prostituált apjának, a lapszerkesztőnek adta, aki azt elrejtette. Mág és csapata kideríti, hogy az áldozat meggyilkolásának indítéka a kincs megszerzése lehetett. A nyomozás során a detektív látóterébe kerülnek a szerkesztő családtagjai és eltűnt lányának egykori futtatója is. A gyilkos utáni hajszák közben Mág interpretálásában betekintést kapunk a sztálinista politikai

modell megrendülésével látszólag a konszolidáció útjára lépő Rákosi-rezsim mindennapjaiba. A dokumentarizmus szándéka döntően ennek a történelmi háttérnek a kidolgozásában érzékelhető. Az ügy felderítésének folyamatát rendre megszakítják a rezsim torzulásait dokumentáló hírek. Ezekről vagy Mág munkatársaitól értesülünk, vagy magától a csoportvezető detektívtől, aki szorgalmasan olvassa a Szabad Népet, s néhány fontos híren megakad a szeme. A visszaemlékező elbeszélő szinte naptárszerű pontossággal datálja ezeket az adatokat. Olyannyira hitelesek hivatkozásai, hogy jelentős részük visszakereshető a kérdéses napilap vonatkozó számaiban. A nyomozócsoport mindennapjaiba fonódó közéleti beszámolókra a kollégák gyakran kritikus hangnemben reflektálnak. Ahogy Mág, úgy a munkatársai sem igazán bíznak a rezsim felülről vezérelt konszolidálásának sikerességében. Míg Mág felettesei efféle kritikai megjegyzéseket gyakran osztanak meg beosztottjukkal, addig az évek során szakmailag és emberileg is összekovácsolódott nyomozócsoport tagjai csak egymás közt vitatják meg a közélet aktuális kérdéseit.

A ciklus további darabjai már az 1960-as évekbe, a kádári konszolidáció esztendeibe vezetik az olvasót. Emiatt a regényekben a rezsim politikai torzulásairól már alig esik szó. Az egyetlen kiemelten kezelt téma a nyomozócsoport tagjai közti viták során – az *Esőben jár a halál* és *A Főthy-villa titka* lapjain olvashatunk erről – az 1968-ban bevezetendő és a rezsim gazdasági reformjaként hirdetett „új gazdasági mechanizmus” programja. Mág figyelme egyébként a politikáról a társadalom mindennapjait érintő nehézségekre terelődik, ám ahogy az előbbi témát, úgy ezeket sem építi be a szerző a bűnesetekre fókuszáló narratívába. Korábbi műveihez képest a regényciklus elbeszélőjét sokkal személyesebb hangnem jellemzi. A Kádár-korban íródott Mág-szövegekben a nyomozó kizárólag a rezsim hivatali rendszerének fogaskereke. Mindaz, amit tesz, mond és gondol, ennek a szerepnek van alárendelve. A kései szériában a nyomozó jellemrajza többször átlépi e szerep határait. Mág itt nem pusztán a munkáját felelősséggel végző detektív, hanem olyan ember is, akinek mentális egészségére kedvezőtlen hatással vannak a rendszer haszonélvezőiből álló felettesek, s akinek lelki békéjét megbolygatják az elkövetett gyilkosságok szörnyűségei. Mindemellett gyermekkori traumáiról, tragédiáiról is megemlékezik, beavatva ezzel az olvasót életének olyan periódusaiba is, amelyek mindaddig hiányoztak önéletrajzaiból.

Az utolsó öt kötet megjelenésének sorrendjében haladva a sztorik a következő időintervallumokban játszódnak: az *Esőben jár a halál* 1967 szeptemberében és októberében, a *Halálos utazás* 1965 májusá-

ban, a *Halál a síneken* 1966 augusztusában, *A harmadik gyilkosság* 1962 júniusában, *A Fóthy-villa titka* pedig 1968 márciusában és áprilisában. A felsorolásból két következtetést vonhatunk le. Először: a regények megjelenésének és cselekményének kronológiai rendje nem egyezik. Ez Mág korábbi írásgyakorlatának ismeretében nem meglepő, hiszen – ahogy arra már a fentiekben utaltam – a szerző 1990 előtti műveiben sem alkalmazta a linearitás elvét. Másodszor: az öt regény közül három is akad, amelynek cselekménye már akkor játszódik, amikor az író befejezte rendőrtisztai pályáját. Mág 1966 júniusában nyugállományba vonult,¹¹ s így az *Esőben jár a halál*, a *Halál a síneken* és *A Fóthy-villa titka* semmi esetre sem vezethető vissza valós eseményekre. Bár a többi regény történései kronológiailag elhelyezhetők a nyomozó aktív korszakában, erős a gyanúm, hogy azok sem megtörtént bűnügyeket dolgoznak fel. Az öt könyvből ugyanis négy – *A Fóthy-villa titka* számít kivételnek – kegyetlen sorozatgyilkosokról szól. Az *Esőben jár a halál* és a *Halál a síneken* szexuális indíttatásból nőket gyilkoló – az utóbbiban guillotine-nal lefejező – férfiak, a *Halálos utazás* egy rituális gyilkosságokat elkövető sátánista szökött rab, *A harmadik gyilkosság* pedig nyereségvágyból elkövetett emberölések elkövetői utáni hajszáról szól.

A felsoroltakhoz hasonló, a gyilkosságok módját és motivációit tekintve még a korabeli jogszabályok szerint „különös kegyetlenséggel elkövetett” emberölési eseteknél is bizarrabb és extrémebb példákra sem Mág korábbi életművében, sem pedig a cselekmények idejével kronológiailag azonos időszakban megjelent honi orgánumokban és belügyminisztériumi közlönyökben nem találhatunk utalást. Az említett regények tehát két szempontból is felfüggesztik a Mág korábbi munkásságára jellemző dokumentarizmus elvét: olyan történeteket tartalmaznak, amelyek sem a szerzővel nem történt(het)tek meg aktív nyomozóként, sem pedig az 1960-as évek Magyarországon nem es(het)tek meg. Innen nézve válik fontossá a művek paratextusaiban található „bűnügyi regény” kifejezés. Ennek használatával ugyanis Mág éppen azt igyekszik az olvasó tudtára adni, hogy könyvei már nem megtörtént, hanem kitalált bűnügyekről szólnak.

Ahogy azt már korábban említettem, az öt utolsó regény paratextusai a krimihagyománnyal való párbeszéd auktoriális szükségletére hívják fel a figyelmet. A művek ismeretében azonban e szándék megvaló-

11 Vö. CSIZMADIA György, *Egy nyomozótiszt portréjához*, Magyar Rendőr 1966. június 23., 12.

sulása csak fenntartásokkal nevezhető sikeresnek. Hogy a nyomozótiszt krimivel szembeni kifogásait tartalmazó korábbi vallomását idézzem, a bűnügyi irodalom hagyományából eredeztethető klisék és az annak emléket idéző allúziók nem illeszkednek organikusan a zsáner szocialista modelljéből táplálkozó regényciklus világába. S ha nem is „kiált belőlük”, de érződik rajtuk „a műviség, a csináltság”. Olyan hatáselemekről van szó, amelyek célja nem lehet több, „mint az olvasó kedélyének izgalmi állapotba hozása”. Nézzünk néhány példát...

Mág kései regényeiben a főhős és más szereplők is előszeretettel hivatkoznak a krimi klasszikusai által megteremtett figurákra. Már *A selyemsálás úrban* találhatunk erre példát: Szabó Teri, a nyomozócsoporthoz csinos, fiatal tagja elakad egy ügyben, s főnöke segítségét kéri. Mág hasznos tanáccsal ajándékozza meg a lányt, aki így dicséri felettesét: „Főnök, győzelem! [...] Maga egy Sherlock Holmes, az ötletével átbillentette az ügyet a holtpontra.”¹² Ugyanezt a dicséretet kapja Mág egy osztrák detektívtől az *Esőben jár a halál* egyik jelenetében is. Conan Doyle hősné neve más kontextusban is többször felbukkan, de nála jóval gyakrabban találkozunk Simenon népszerű figurájának, Maigret felügyelőnek a nevével. A *Halálos utazásban*, miután a gyilkos elnyeri méltó büntetését, így dicséri Mágot a főnöke: „A miniszter a legjobb kívánságait küldi neked, Becikém, s valami olyat is mondott, hogy nagy vagy, mint Maigret felügyelő.”¹³ A *harmadik gyilkosság* egyik polgári szereplője – egy budapesti gimnázium igazgatónője – pedig így hízeleg Mágnak: „Ebben a kalapban, istenemre mondom, szakasztott olyan, mint Maigret felügyelő.”¹⁴ Előfordul az is, hogy az előbb említett detektívregényhősök nevei együtt szerepelnek.

Ugyancsak a *Halálos utazásban* hangzik el Mág szájából egy születésnapját ünneplő fiatal kollégájának címzett figyelmeztetés: „[...] azt kívánom neki, próbáljon inkább olyanná lenni, mint Sherlock Holmes vagy mint Maigret, ezek az igazi példaképek, még ha irodalmi alakok is.”¹⁵ A Sherlock Holmes- és Maigret-allúziók idézői a fenti példákban – különösen az utolsóban – minden bizonnyal tisztában vannak a citált alakok fiktív eredetével, vagyis a fenti esetekben – ha tréfás hasonlatokról van szó – a nevek használói nem keverik össze saját valóságukat Conan Doyle és Simenon világával.

12 MÁG, *A selyemsálás úr*, 117.

13 UÓ., *Halálos utazás*, 297.

14 UÓ., *A harmadik gyilkosság*, 66.

15 UÓ., *Halálos utazás*, 55.

Vannak azonban olyan esetek, amelyek fikció és valóság efféle megkülönböztetését felfüggesztik. Erre a változatra is hoznék egy példát. Az *Esőben jár a halál* egyik jelenetében Mág kollégája javaslatot tesz a gyilkos elfogásának módjára. Mág ezt szakmailag megalapozatlannak tartja, s megjegyzi: „ha elvileg elfogadnánk ezt a gyakorlatilag kivihetetlen ötletet, akkor azt ismernénk be, hogy a nyomozómunka eszközeivel képtelenek vagyunk elfogni a tettest. [...] Ez a klasszikus nyomozómunka halála lenne! Istenem, ezek hallatán bizonyosan megfordul a sírjában Sherlock Holmes, Maigret és Philip Marlowe. Ők sok mindent elmondtak a szakmánkról, és főként példát mutattak. Szerintük a jó nyomozó kitartó, mint a hosszútávfutó, eszes, mint egy sakkmester, elszánt, mint a triplaszaltóra készülő légtornász...”¹⁶ Ebben az idézetben Mág nemcsak követendő példának tekinti a megnevezett detektívek habitusát, de össze is mossa Conan Doyle, Simenon és Chandler világát a sajátjával.

Mág – mint legtöbbször a klasszikus krimi nagy detektívjei – a sorozatgyilkosok rács mögé juttatását személyes ügyként kezeli. Az ismeretlen elkövetőket gyakran démonizálja: elméjében e gonosz figurák az ördög megtestesüléseként értelmeződnek, s a nyomozó többször is úgy érzi, hogy a tettes figyelni minden lépését. Az efféle gyilkos agyafúrt, s gyakran egy lépéssel a nyomozó előtt jár. Olyan figura, akit csapdába kell csalni ahhoz, hogy lelepleződjék. A gonosz elleni küzdelem személyességét tovább erősíti, hogy bizonyos esetekben maguk a tettesek is Mágot tekintik közvetlen ellenfelüknek. Az *Esőben jár a halál* egyik jelenetében az elbeszélő által „Fantom”-nak keresztelt elkövető felhívja az irodájában tartózkodó nyomozót, és életveszélyesen megfenyegeti. A *Halálos utazás* egyik utolsó jelenetében a sátánista sorozatgyilkos fogságba ejti Mágot, ám mielőtt megölné, a nyomozó kollégái ott teremnek, s megmentik őt. Ugyanez a dramaturgia ismétlődik a guillotine-os gyilkosságokról szóló *Halál a síneken* fináléjában is.

A holmes-i és a maigret-i köntös mellett Philip Marlowe öltönyt is magára ölti a Mág-regények első személyű hőse. Többször kerül a Chandler-hőiséhez hasonló helyzetekbe: előfordul, hogy figyelmen kívül hagyva a nyomozás hivatalos protokollját, saját szakállára cselekszik: ilyenkor éppen olyan öntörvényű detektívvé válik, mint Marlowe. Csak egy példa: A *Fóthy-villa titkában* a nyugdíj előtt álló, szellemi frissességéből még semmit sem veszített Mág főfelügyelő kéthetes szabadságát tölti, amikor egy fiatal hölgy felkeresi a lakását, s arra kéri, segítsen megoldani

16 Uő., *Esőben jár a halál*, 180.

nővére rejtélyes eltűnésének ügyét. A nyomozó vállalja a megbízatást. Mág ideiglenesen magánnyomozói szerepbe bújva ered a rejtély nyomába, vállalva ezzel a feletteseivel való konfrontálódás lehetőségét. Amikor megbízója felveti, hogy nem szeretné, ha miatta a detektívet kellemetlenségek érnék, a tapasztalt zsaru olyan választ ad, amihez hasonlót Mág korábbi műveiben aligha találhatnánk, kisebb módosításokkal viszont akár Marlowe szájába is adhatnánk: „Már mindent kipróbáltam az életben, a jót és a rosszat, a dicséreteket és a büntetéseket. Engem soha többé nem akadályozhat meg senki abban, hogy saját utamat járjam. Se beképzelt főnökök, se alattomos barátok, se kacér nők. Akarom, nem akarom, kifelé megyek ebből az átkozott és áldott világból.”¹⁷

A lehetséges Marlowe-minták követéseként értelmezem Mág alkohol iránti vonzalmát. Lehet tél vagy nyár, a nyomozó szolgálatban vagy azon kívül előszeretettel fogyaszt szeszes italokat. A sört imádja, különösen a német importból származó fajtákat, de – ha kínálják – nem veti meg a pálinkát és a konyakot sem. Az allúziók közül talán a leginkább zavarba ejtő Mág libidójának megjelenése és látványos fokozódása. Tudvalévő, hogy Marlowe detektívmunkájának sikereit nemcsak kiváló szakmai képességének, de szexuális vonzerejének is köszönheti. Nos, az idősödő, nyugdíj előtt álló Mágnak hasonló kisugárzása van. Az életmű 1990 előtti részében teljesen aszexuális nyomozónak az utolsó öt regényben a gyengébb nem iránti érdeklődése látványosan felélénkül. Többször is előfordul, hogy a detektív az adatgyűjtés céljából felkeresett, kiváló alakú fiatal vagy középkorú hölgyektől leplezetlen ajánlatot kap. Miközben Mág felesége napokon át várja a munkájába beletemetkezett férjét, s ura hazaérkezései előtt szorgalmasan készíti a nyomozó legkedveltebb ételét, a grenádírmarsot, Mág a húségét kockára tévő kalandokba sodródik. A *Halál a síneken* egyik hölgyszereplője az érkező nyomozót lenge ruházatban fogadja. A jelenetet, amelyben Mág a nő csáberejétől meg-részegül, a következőképpen beszéli el az első személyű narrátor: „A vér a fejembe tolult, felálltam és mint tehetetlen vasdarab a végtelenül erős mágnes vonzására, megindultam feléje. Mosolygott, amikor odaértem, átölelt és vörösre festett érzéki száját az enyémre tapasztotta. Hosszú csók volt, aztán átölelve az egyik ajtó, nyilvánvaló a hálószoba felé húzott. Engedelmesen követtem az elégedetten mosolygó nőt, keze már a kilincsen volt, amikor megszólalt a telefon.”¹⁸

17 Uő., *A Fóthy-villa titka*, 12.

18 Uő., *Halál a síneken*, 100.

Mág libidójának legfőbb céltáblája azonban Teri, a fiatal nyomozólány. Csaknem minden kései regényben tesz egy-két célzást a nő csodás alakjára. A *Halálos utazásban* egy alkalommal az éppen beszámolót tartó lány szépségéről elmélkedik.¹⁹ A *Halál a síneken* lapjain azonban már nyíltan tájékoztatja az olvasónak a hölgy alakjára vonatkozó megfigyeléseiről. Egy példa: „Különösen felkeltette figyelmemet, hogy lenge selyem blúza alatt jól látszottak lányos mellének körvonalai.”²⁰ Ugyanezen regény egyik későbbi jelenetében a még ismeretlen gyilkos leüti Terit. Az alélt lány, félig öntudatlan állapotban, az őt megtaláló Mágot arra kéri, csókolja meg.²¹ A nyomozó ezt háromszor is megteszi. Mivel Teri később már nem emlékszik az esetre, kapcsolatuk visszatér annak hivatalos medrébe.

A fenti példák jól mutatják, hogy a kései Mág nem maradt érzéketlen a bűnügyi irodalom hagyománya iránt. Arra a kérdésre, hogy próbálkozásai eredményesen ötvözték-e a szocialista krimi a zsáner nemzetközi klasszikusainak világával, nehéz volna igenlő választ adni. A magyar krimi 20–21. századi korpuszának kutatója számára azonban nem is ennek eldöntése a legfontosabb feladat, hanem inkább annak tisztázása, hogy a szocialista bűnügyi irodalom első számú honi képviselőjének kései munkássága milyen szerepet kaphat annak a provizórikus időszaknak az újragondolásakor, amely a szakirodalom csaknem egybehangzó véleménye szerint eseménytelenül ékelődik a Kádár-kori és a kortárs magyar krimi periódushatárai közé.

19 Vö. Uő., *Halálos utazás*, 112.

20 Uő., *Halál a síneken*, 55.

21 Uo., 166.

Szabó Erzsébet

A költői igazságszolgáltatás Kondor Vilmos *Budapest Noir* című krimijében

1. A detektívtörténet műfaja és a *Budapest Noir* műfaji sajátossága

A detektívtörténet az egyik legismertebb és legnépszerűbb modern irodalmi műfaj. Középpontjában kialakulásától fogva egy, az ábrázolt világ morális rendjét felforgató rejtélyes bűntény áll. A hangsúly mégsem magának a bűnténynek a bemutatásán, sokkal inkább az azt követő nyomozáson van. A klasszikus detektívtörténet azt ábrázolja, ahogy egy kivételes kognitív képességekkel rendelkező, csavaros észjárású detektív az általa észlelt nyomok és különböző következtetési folyamatok segítségével lépésről lépésre rekonstruálja a bűntényig vezető múltbeli eseményeket, és eljut a rejtély megoldásához, azaz a bűntény elkövetőjének leleplezéséhez. Mindezt – mind a cselekményt, mind az elbeszélés eszközeit tekintve – egy jól körülhatárolható, sematikus eszköztár segítségével teszi.¹

A detektívtörténet teoretikusai az elmúlt évtizedekben több elképzelést is megfogalmaztak e sematikus műfaj kivételes népszerűségének okairól. Egyes szerzők, mint pl. Siegfried Kracauer,² a detektívtörténet vonzerejét az ábrázolt világ racionális rendezettségét sugalló meséjében látják, mely az egzisztenciálisan elbizonytalanodott modern ember egy gondolati úton átlátható, jól strukturált világ iránti vágyára rezonál. Mások, mint Richard Alewyn, Bertolt Brecht, Roland Barthes és Peter Hühn,³ a műfaj popularitását e művek rejtélystruktúrájában fedezik fel,

1 Ezeket az eszközöket, illetve szabályokat már a 20. század elején több szerző is összefoglalta, vö. például S. S. VAN DINE, *Twenty Rules for Writing Detective Stories* (1928), <https://www.staff.u-szeged.hu/~gnovak/vandine.htm>; Ronald A. KNOX, *Ten Commandments of Detective Fiction*, 1929, <http://www.classiccrimefiction.com/commandments.htm>.

2 Siegfried KRACAUER, *Filozófiai értekezés a detektívrégényről*, ford. TELLER Katalin, Kijárat, Budapest, 2009.

3 Richard ALEWYN, *Anatomie des Detektivromans = Der Kriminalroman. Zur Theorie und Geschichte der Gattung*, II, szerk. Jochen VOGT, Wilhelm Fink, München, 1971, 372–404, itt: 394; Bertolt BRECHT, *Über die Popularität des Detektivromans = Der Kriminalroman. Zur Theorie und Geschichte der Gattung*, II, szerk. Jochen VOGT, Wilhelm Fink, München 1971, 315–321, itt: 319; Roland BARTHES, *S/Z*, Osiris-

mely egy, az ember pszichéjében mélyen gyökerező hajtóerővel, a titkos információk, rejtélyek megismerése iránti ösztönös törekvéssel hozható összefüggésbe. Az evolúciós szemléletű kognitív poétika ezeket a meg-látásokat azzal egészíti ki, hogy rámutat arra, hogy a műfaj népszerűsége cselekményének morális vonatkozásaival is magyarázható. E művek a költői igazságszolgáltatás konstrukciós elve, vagyis a bűn-büntetés cselekményséma által szervezett, morálisan rendezett világokat ábrázolnak, ahol a közösség szabályai és normái ellen vétő elkövetőket szükség-szerűen leleplezik, majd megbüntetik. Ezzel nagymértékben az olvasó morális ítélkezésére apellálnak,⁴ és beteljesítik intuitív morális elvárásait. Bár a művek magát a büntetést nem ábrázolják, az olvasó számára a büntetés bekövetkezésének bizonyossága a bűn és a rejtőzködő bűnös büntetlensége által keltett feszültség örömteli feloldásához vezet.

Ebben a tanulmányban ehhez az utóbbi állításhoz kapcsolódom. Elsőként a költői igazságszolgáltatás konstrukciós elvével foglalkozom. Majd az utóbbi évek egyik legsikeresebb és minden bizonnyal egyik legizgalmasabb magyar detektívtörténetének, Kondor Vilmos *Budapest Noir* című történelmi krimijének zárlatát elemzem. Kondor a művet a hagyományos detektívsémát követve a költői igazságszolgáltatás konstrukciós elvére építi, és a történetet úgy alkotja meg, hogy végül mindkét bűnös – az apa és Pelyva is – elnyerje méltó büntetését. Az író azonban két ponton is eltér a megszokott műfaji sémától. Egyrészt a történet nem ér véget a bűnösök leleplezésével. A szerző hosszan – két fejezeten keresztül – és részletesen bemutatja a bűnösök detektív általi megbüntetését: büntetésük kitervelését és kivitelezését is. Ezzel strukturálisan jóval nagyobb hangsúlyt helyez magára a büntetésre, mint ami a klasszikus detektívtörténetekben megszokott és művét a *hard-boiled* krimi irányába mozdítja. Másrészt – és ez a mű meglátásom szerint legmeglepőbb és egyben leginnovatívabb eleme – kitágítja a krimi evilági, a földi igazságszolgáltatáshoz kötődő határait, és felveti az isteni igazságszolgáltatás, a világ kozmikus igazságosságának kérdését. A történet a folyamatosan hivatkozott Mirjam imakönyv és a belőle származó, mottóként idézett könyörgés összefüggésében az olvasó számára a földi büntetés ellenére is nyugtalanító, rémisztő és elgondolkodtató.

Gond, Budapest, 1997; Peter HÜHN, *The Detective as Reader: Narrativity and Reading Concepts in Detective Fiction*, *Modern Fiction Studies* 33. (1987), 451–466.

4 HORVÁTH Márta – SZABÓ Erzsébet, *Hogyan olvasunk krimi? A detektívtörténet kognitív megközelítései = Hogyan olvasunk krimi? Új perspektívák a detektívtörténet kutatásában*, szerk. UŐK., Ráció, Budapest, 2019, 7–22.

2. A költői igazságszolgáltatás konstrukciós elve és az olvasó igazságérzete

A költői igazságszolgáltatás (*poetic justice*, *poetische Gerechtigkeit*) egy évszázadok óta ismert történetyszerkesztési elv. A fogalmat Thomas Rymer, az angol neoklasszicista kritika egyik meghatározó alakja alkotta meg 1677-ben a *The Tragedies of the Last Age* [*Az előző korszak tragédiái*] című írásában.⁵ Az elv megköveteli, hogy a költő igazságos világot teremtsen, azaz olyan történeteket meséljen, amelyekben az erkölcsileg megkérdőjelezhető tetteket végrehajtó szereplők megfelelő büntetést, az erkölcsileg helyesen cselekvők pedig megfelelő jutalmat kapnak. Cselekedeteik és büntetésük vagy megjutalmazásuk között ok-okozati logikai kapcsolat van. Azért kapnak jutalmat, mert erényesek és helyesen cselekedtek, és azért büntetést, mert helytelenül. A cselekmény így egy erkölcsileg rendezett, példaszerű világ értelmezési horizontjában zajlik, ahol egy, a jutalmazásért és büntetésért felelős rendszer – égi vagy földi hatalmak, a sors, a végzet – gondoskodik a világ erkölcsi rendjének fennmaradásáról.⁶

Ez az elv már az antikvitás óta folyamatosan jelen van az irodalomról való gondolkodásban. A 17. században normatív poétikai elvvé emelkedett, és Európa-szerte a tragédiák, majd a 18. században a polgári szomorújátékok és a regények konstrukcióját irányító szabállyá vált. A század végén azonban – többek között az irodalom didaktikus jellegének, morális-nevelési funkciójának megkérdőjeleződése, valamint a természetutánzás és a valószínűség elvének elterjedése következtében – mint valószínűtlen, nem hihető, esztétikailag olcsó, költőietlen és erőltetett szerkesztési megoldás – elhagyta a szépirodalom területét.⁷ Azóta, ha nem is kizárólagosan, de jellemzően a 19. század folyamán kialakult, a szélesebb olvasóközönség elvárásait kiszolgáló populáris narratívák, pl. kalandregények, romantikus történetek, és nem utolsósorban a krimik konstrukciójának meghatározó eleme.⁸

5 A fogalom történetéhez lásd Wolfgang ZACH, *Poetical Justice'. Theorie und Geschichte einer literarischen Doktrin. Begriff – Idee – Komödienkonzeption*, Max Niemeyer, Tübingen, 1986 (Anglia, 26), 25–27.

6 Vö. Hartmut REINHARDT, *Poetische Gerechtigkeit = Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*. Bd. 3., szerk. Klaus WEIMAR, de Gruyter, Berlin – New York, 2003, 106–108; Sebastian DONAT, *Zu Geschichte, Formen und Inhalten poetischer Gerechtigkeit = Poetische Gerechtigkeit*, szerk. Sebastian DONAT – Roger LÜDEKE – Stephan PACKARD – Virginia RICHTER, Düsseldorf UP, Düsseldorf, 2012, 9–38.

7 Vö. ZACH, I. m.

8 Így például Susanne KAUL *Poetik der Gerechtigkeit. Shakespeare, Kleist, Fink, Paderborn, München*, 2008, 22.

Hogy mi az oka annak, amiért a költői igazságszolgáltatás a populáris kultúra narratíváit lényegében máig töretlenül uralja, arra az utóbbi években a kognitív elméleteken belül több magyarázat is született. A legelfogadottabb a többek között William Flesch evolúciópszichológus és Karl Eibl irodalomteoretikus által képviselt elképzelés, amely a választ az ember elemi *igazságérzetéből* fakadó elvárásaiban és ennek az elvárásnak a populáris narratívák általi kiszolgáltatásában fedezi fel.

Az igazságérzet Flesh és Eibl értelmezése szerint egy univerzális, minden emberben jelen lévő pszichológiai képesség, egy velünk született morális irányultság, mely arra készíti minket, hogy mások cselekedeteit, valamint önmagunkat és cselekedeteinket morális szempontból megítéljük. Nem hosszadalmas racionális mérlegelés alapján történő ítéletalkotásról van szó, hanem egy automatikusan fellépő érzésről, a morális kárhoztatás vagy helyeslés pillanatok alatt megszülető zsigeri érzéséről. Eibl és Flesch álláspontja szerint ez a mechanizmus szociális eredetű: az evolúció során a kis létszámú embercsoportok működésének szabályozására, a csoport túlélését veszélyeztető viselkedésformák (mint a csalás, árulás, gyilkosság, haszonlesés, önzés) megbüntetésére és a túlélést támogató viselkedés (pl. az altruizmus) megjutalmazására alakult ki. Annyira alapvető és mélyen gyökerező, hogy nemcsak valós, hanem fikcionális környezetben, nyelvi ingerek hatására is automatikusan működésbe lép. Meghatározó szerepet játszik a szereplőkhöz való érzelmi viszonyulásunk kialakulásában, a narratívákba való érzelmi, morális bevonódásunkban, az eseményekre adott reakcióinkban. Neki köszönhető, hogy a bűn fikcionális ábrázolására is undorral vagy haraggal reagálunk, és az események igazságos végkimenetelére, azaz igazságos büntetésre, az igazságosság érvényre jutására vágyunk. Azt akarjuk, hogy ki-ki megkapja, amit érdemel, azaz az igazságosság érvényre jusson.⁹ Ez az elvárásunk olyan erős és olyan mélyen gyökerező, hogy a művek végén bekövetkező, kauzálisan ténylegesen motiválatlan büntetéseket – akár a mű félreértelmezése, jelentésstruktúrájának torzítása árán is – a bűn viszonylatában, annak megtorlásaként, kauzálisan értelmezzük.

A klasszikus detektívtörténetek, ahogy említettem, azon zsánerműfajok közé tartoznak, amelyek kiszolgálják az olvasó igazságérzetét. Népszerűségüket nagyrészt annak köszönhetik, hogy szerzőik a költői igazságosság konstrukciós elvét követik, így megbízhatóan teljesítik az olvasó morális elvárásait és szükségleteit: a bűnös elnyeri méltó büntetését,

9 Karl EIBL, *Az értelmet generáló költői igazságosság*, ford. GULES Krisztina = *Költői igazságosság*, szerk. HORVÁTH Márta – SZABÓ Judit, Helikon 2021/3, 416–441.

így az olvasó a bűn által keltett morális felháborodása, dühe vagy undora a mű végén feloldásra talál.

Kondor Vilmos *Budapest Noir* című történelmi krimije látszólag ezt a konstrukciós elvet követi.

3. Kondor Vilmos: *Budapest Noir*

A történet Kondor Vilmos ötkötetes *Bűnös Budapest* című ciklusának első darabja. A mű 2008-ban jelent meg.¹⁰

A cselekmény 1936-ban játszódik javarészt Budapesten, a fasizálódó Magyarországon. 1936. október 7-én, szerdán, egy szokatlanul hideg napon, az esti órákban, Gömbös Gyula halálhírével kezdődik, és tíz nap múlva, október 16-án, pénteken az esti órákban ér véget. Az elbeszélő idő tehát kerekén tíz nap. A történetet egy heterodiegetikus, külső fokalizáltságú, azaz az eseményeket egy külső nézőpontból regisztráló, a szereplők tudatába nem belelátó elbeszélő mondja el tíz fejezetben, mindegyik napnak egy-egy fejezetet szentelve.

A történet tehát 1936. október 7-én indul, amikor Gordon Zsigmond, az Est bűnügyi újságírója, Gellért Vladimir, a Budapesti Rendőr-főkapitányság gyilkossági ügyekért felelős csoportja vezetőjének irodájában egy Gellért által nyitva hagyott fiókban felfedez egy felirat és jelölés nélküli hivatali dossziét, benne semmi mással, csak két fényképpel. A fényképek ugyanazt a dacos, szomorú szemű fiatal lányt ábrázolják, meztelenül, kiszolgáltatott helyzetben. Gordont röviddel ezután egy női holttesthez hívják a belváros egyik kétes hírű utcájába. Felismeri, hogy az áldozat, akinél semmi más nem volt, csak egy *Mirjam*, egy női zsidó imakönyv, azonos a képeken látott lánnyal. A rendőrség az esetet öngyilkossággként kezeli és lezárja, nem indít nyomozást.

Bár Gordont az ügy kezdetben nem igazán érdekli, végül barátnője, Eckhardt Krisztina unszolására, valamint az ügy körül halmozódó furcsaságok és megválaszolatlan kérdések hatására magánnyomozásba kezd, és lépésről lépésre haladva, az egyre növekvő fenyegetettség ellenére is (kis híján agyonverik, őt és barátnőjét is életveszélyesen megfenyegetik) lényegében már a 8. fejezet végére megoldja az ügyet.¹¹

10 A továbbiakban az oldalszámok megadásával ebből a kiadásból idézek: KONDOR Vilmos, *Budapest Noir*, Libri, Budapest, 2017.

11 Kondor egyik interjújában maga is említi, hogy „Nézzé, a Budapest noir története tudatosan és szándékoltnak nem egy bonyolult és szövevényes sztori (*ha úgy tetszik, nem whodunitokat írok, hanem whydunitokat*)”. KOVÁCS Krisztián, Kondor Vilmos:

Eszerint az áldozat egy kikeresztelkedett zsidó családból származó, tehetős kereskedő, Szöllőshegyi Szöllősy András egyetlen leánya, Szöllősy Fanny. Szöllősy kávékereskedő túlélte a nagy gazdasági világválságot, és a '30-as évek elejére a legnagyobb magyar kávéimportőrre és a német piac egyik vezető kávéexportőrévé vált. Amikor leánya bejelenti, hogy férjhez megy Teitelbaum Slomóhoz, egy rabbi fiához, és ezért felveszi az izraelita hitet, éktelen haragra gerjed. Attól tartva, hogy gondosan titkolt származása lelepleződik, és ezzel elveszíti piaci pozícióit és a felső körökhöz fűződő kiváló kapcsolatait, eltiltja lányát a fiútól. Mikor az erre összepakol és elköltözik otthonról, eltávolítja a fiút az országból, lányát pedig kitagadja. Fannyt ezt követően először egy Csuli nevű kisstílű strici karmai közé kerül, aki bántalmazza, majd örömlánynaként munkába állítja. Tőle vásárolja meg egy exkluzív kéjnéket futtató, Zsámbéki nevű üzletember, aki az alsó- és felsőház tagjait és a külföldi politikusokat szolgálja ki. Szöllősy a barátaitól értesül az új lányról. Amikor megpillantja a fényképét Zsámbéki kéjnéket tartalmazó katalógusában, rájön, hogy neki vége, ha a lány hozzá fűződő kapcsolata kitudódik. Ezért felbéreltet egy kiugrott bokszolót, Pojvát, hogy verje meg a lányt, de csak annyira, hogy az megijedjen és hazamenjen. Pojva, aki nem tudja, kiről van szó, és teljességgel alkalmatlan a feladatra, először csak meglegyinti, majd – amikor látja, hogy jelentős mennyiségű készpénz van nála – egy, a gyomorszájra mért brutálisan erős ütéssel megöli, és lelkiismeret-furdalás nélkül kirabolja az ekkor már várandós Fannyt. Szöllősy ezt követően Bárcziházy Bárczy István államtitkár segítségével egy hazugsággal leállíttatja a Gellért által vezetett nyomozást.

Gordon ezekhez a megállapításokhoz az első nyolc napon, a klasszikus detektívtörténet és a *hard-boiled* krimi detektívjeinek módszereit egyítve jut el. Klasszikus detektívként viselkedik, amennyiben segítőkivel – két Watsonjával: a fotós illusztrátor menyasszonyával, Krisztinával, és a korábban orvosként dolgozó nagypapjával, Mórral – együtt intellektuális úton nyomoz, tehát a lehetséges gyanúsítottakkal és a tanúkkal folytatott beszélgetések, megfigyelések és következtetések alapján, az észlelt nyomokat követve vizsgálódik a lány rejtélyes sorsa és halála ügyében. Például az áldozatot a szemszíne és a karján felfedezett anyajegy alapján köti össze a Gellért irodájában talált dossziében látott fényképeken

szereplő lánnyal; a fényképek készítőjéhez, Skublics Izsóhoz a fényképek stílusa alapján, a főváros szerelmi életét jól ismerő szerkesztő, Vogel Jenő útmutatásával jut el; a lányért fizetett 500 pengős vételár miatt gondolja, hogy aki ilyen sok pénzre áldoz egy lányra, az befolyásos ügyfeleket szolgál ki; a Vörös Margó által megosztott információ, miszerint a lány mindig megkérdezte, hogy a felszolgált kávé honnan származik, és soha nem ivott az Arabsnál vásárolt kávéból, Szőlőssyhez viszi közelebb. Ugyanakkor Gordon egy jellemében összetettebb *hard-boiled* detektív is.¹² Nem makulátlan jellem. Az igazság felderítése érdekében gond nélkül hazudik (például Csulinak a 4. fejezetben, amikor azt állítja, hogy ha nem segít, megírja róla, hogy köze van a halott lányhoz), a zsarolástól sem riad vissza (Skublicsot az 5. fejezetben egy őt Gerő Ernővel ábrázoló fényképpel zsarolja, hogy kiderítse, ki a fotón szereplő lány és kinek dolgozott), lefizet informátorokat (például Skublics szomszédját), az erkölcsrendészettel fenyegetőzik (Skublics esetében), megveszteget másokat (Vécsey Leót két egyiptomi cigarettával a 7. fejezetben), a fizikai konfrontációt felvállalva, kemény ütésekkel kapva és osztogatva nyomoz (például az 5. fejezetben, a Vörös Margónál tett látogatását követően), és nem utolsósorban maga veszi kézbe az igazságszolgáltatást. Az utolsó két fejezetben ő gondoskodik Szőlőssy és Polyva megbüntetéséről, azaz ő a költői igazságszolgáltatás eszköze.

4. A költői igazságszolgáltatás

4.1. Szőlőssy és Pojva megbüntetésé

A műnek a klasszikus detektívtörténet műfaji konvencióin túlmutató hangsúlyos eleme a két utolsó fejezet. Gordon ezekben a fejezetekben amellet, hogy egy teátrális elemeket sem nélkülöző klasszikus zárójelenetben feltárja a *bűntény történetét* és lezárja a *nyomozás történetét*,¹³ új történetbe kezd. A '30-as évek Magyarországának gazdasági és politikai elitjével együttműködő, a történetek eltussolásában érdekelt igazságszolgáltatási rendszer helyett e két fejezetben maga gondoskodik önmaga

12 A *hard-boiled* krimi a *Budapest Noir*ban megjelenő műfaji sajátosságairól lásd még: KÁLAI Sándor – KESZEG Anna, *A hard-boiled krimi lehetőségei Magyarországon*, Apertúra 14. (2019), 1–20; A *hard-boiled* krimiről általában lásd BENYOVSZKY Krisztián, *Bevezetés a krimi olvasásába*, Lilium aurum, Dunaszerdahely, 2007, 47–60.

13 A klasszikus detektívtörténet Tzvetan Todorov szerint két történet feszültségén alapul: a „bűntény történetén”, vagyis annak történetén, ami történt. Ez mindig hiányzik. És a „nyomozás történetén”, amelyet a mű bemutat. Utóbbi egyedüli funkciója a rejtett történet feltárása. Vö. Tzvetan TODOROV, *Typologie des Kriminalromans* = *ÜÖ., Poetik der Prosa*, Athenäum, Frankfurt am Main, 1972, 54–64.

és szerettei biztonságáról, és érvényt szerez az igazságosságnak: a 9. fejezetben Szöllősy, a 10. fejezetben Pojvát bünteti meg.

Lényeges, hogy a heterodiegetikus elbeszélő a kettős *büntetéstörténet* mindenben a nyomozás ábrázolásával azonos elbeszéléstechnikával, az eseményeket kívülről láttatva, külső fokalizációval meséli el, nem enged bepillantást Gordon elméjébe. Az olvasó így csak annyit tud, hogy Gordon készül valamire, feltehetően bosszúra. Erre utal a 7. fejezetben Vécsey Leóval folytatott beszélgetése („Tennem kell valamit”, 201), ez következik a 8. fejezet végén Krisztinának hátrahagyott leveléből („Gyorsan kell cselekednem”, 253), ezt erősítik Vörös Margó szavai a 9. fejezet elején („Azért jött ide, mert bosszúra szomjazik. Vagy a lány halála miatt akar bosszút állni, vagy azért, mert megverték. [...] De talán csak azért dühös, mert megfenyegették a barátnőjét.”, 264), a fejezet végén nagyapja is bosszúról beszél („Emlékszel, mit mondott az apád a bosszúról? [...] Ő soha nem állt bosszút”, 304), Krisztina pedig elégtételt emleget („Elégtételt akar venni – jelentette ki Krisztina”, 308). A bosszúterv mibenlétéről és konkrét tartalmáról ugyanakkor szinte semmilyen információ nem hangzik el.

Ez különösen annak fényében érdekes, hogy az azonos módon, külső fokalizációval elbeszélt nyomozástörténet a külső fokalizálás ellenére is egyre közelebb viszi az olvasót a bűntény megoldásához. Mindegyik fejezet felvet egy kérdést, amelyre a következő választ ad,¹⁴ az információk gyűlnek, lineárisan egymásra épülnek, a megértést pedig az is jelentősen támogatja, hogy Gordon a Watsonjaival folytatott beszélgetésekben a részeredményeket többször össze is foglalja. A 9. fejezet nagy leleplező jelenetében így már kevés meglepetés éri az olvasót. A kettős büntetéstörténetben ezzel szemben semmiféle támpontot nem kapunk. Az elbeszélő ismétlések révén folyamatosan utal ugyan arra, hogy a főszereplő immár a bosszú végrehajtásán dolgozik, ennek konkrét részleteiről azonban néhány információn kívül – „piszkos munka” (271), „[Én is tudok] mocskosan játszani” (308) – semmit nem árul el. Ennek az elhallgatásra épülő információközvetítési technikának kettős funkciója van. Egyrészt, az olvasó figyelmi fókuszát a nyomozás történetének lezárásáig a nyomozás történetén és a bűntény feltárásán tartja. Másrészt, az ismétlés figyelemfelkeltő,¹⁵ és az elhallgatás az olvasó kíváncsiságát

14 Vö. HORVÁTH Márta, *A történetmondás eredete*, Typotex, Budapest 2020, 97.

15 Az ismétlés figyelemfelkeltő szerepéről irodalmi narratívákban lásd például Nadin VAN HOLT – Norbert GROEBEN, „Das Konzept des Foregrounding in der modernen Textverarbeitungspsychologie”, *The Journal of Psychology* 13/4. (2005), 311–332.

felébresztő¹⁶ affektív hatását kihasználva folyamatosan tematizálja és fokozatosan az olvasó figyelmi előterébe helyezi a büntetéstörténetet, amely egyre nagyobb mértékben veszi igénybe az olvasó kognitív aktivitását, valamint a hosszas késleltetésből, a bosszú bizonytalanságából, a főszereplők sorsa miatti aggodalomból fakadó érzelmi, indulati bevonódását.¹⁷ Mindez a nyomozásnál is hangsúlyosabb feszültség- és figyelemfelkeltő erővel bír.¹⁸ A szöveg úgy épül fel, hogy az olvasó a történet végére fokozott feszültséget érezzen, és fokozott figyelmet fordítson a bosszú beteljesülésére, a politikai összefonódások miatt lehetetlennek tűnő igazságszolgáltatás megtörténésére.

A szöveg feszültségkeltő hatását, valamint a bosszú beteljesülése iránti olvasói várákozás fokozását szolgálja az is, hogy a mű utolsó két fejezetében Szöllősy és Pojva kerül az elbeszélés fókuszába, akiket az elbeszélő kizárólag antipátia kiváltására alkalmas módon, részletesebben jellemez.¹⁹ Az antipátia egy erkölcsi érzelem, a csoportnormát be nem tartó személyekkel szembeni elutasító érzés.²⁰ Alkalmas az olvasó igazságszolgáltatás iránti vágyának megerősítésére és támogatására. Kiváltásának legfőbb eszköze a szereplők morálisan elítélhető cselekedeteinek ábrázolása, amelyeket a két bűnös többet is elkövet (a saját gyermek kitagadása, a szerelmesek szétválasztása, gyilkossági kísérlet és gyilkosság).²¹ Az antipátiát fokozza, hogy az elbeszélő e két fejezetben a bűnösöket ugyanazokkal a kizárólag negatív tulajdonságokkal, megbánás és lelki-

16 Az olvasó kíváncsiságát felébresztő elbeszélés azt sugallja az olvasónak, hogy valamilyen fontos információról nem tud, lásd Michael SCHEFFEL – Matias MARTÍNEZ, *Einführung in die Erzähltheorie*, Beck, München, 1999, 151.

17 Az érzelmek és a kognitív aktivitás összefüggéséről lásd Winfried MENNINGHAUS et al., *The Distancing-Embracing model of the enjoyment of negative emotions in art reception*, Behavioral and Brain Sciences, 2017, 40.

18 Uo.

19 A figyelemirányítás egyik legfontosabb eszköze a főszereplő figyelmi irányultságának ábrázolása. Az olvasó automatikusan fontosnak tartja és előtérbe emeli azokat a jelenségeket, amelyeket a főszereplő megfigyel. Ebben a két fejezetben az elbeszélő az eseményeket belső fókuszálással, Gordon tekintetét követve ábrázolja.

20 Vö. Nancy EISENBERG, *Empathy and sympathy = Handbook of emotions*, szerk. Michael LEWIS – Jeanette M. HAVILAND-JONES, Guilford Press, New York 2000, 677–691. A kognitív emóciókutatásról részletesebben lásd: HORVÁTH Márta, *A történetmondás eredete*, Typotex, Budapest, 2020, 68–104.

21 Bizonys feltételek mellett természetesen az olvasóban ébredhet szimpátia a morálisan megkérdőjelezhető karakter iránt. Szimpátiát válthat ki, ha a szerző morálisan pozitív tulajdonságokkal is ellátja őt, vagy hosszasan igazolni próbálja tetteit (pl. szörnyű gyermekkorral), vagy morálisan még szörnyűbb karakterek közé helyezi őket. Vö. Noël CARROLL, *Sympathy for the Devil = The Sopranos and Philosophy*, szerk. Richard GREENE – Peter VERNEZZE, Open Court, Chicago, 2004, 121–136.

ismeret-furdalás nélküli, érzelmileg közönyös, becstelen és pénzéhes karakterként ábrázolja.²² Szöllősy feleségével, az asszony heves emocionális reakcióival szembeállítva teszi még negatívabbá.²³ Pojva teljes embertelenségét pedig a szereplő torz emberi és állatias attribútumaival jeleníti meg: arca eltorzult, ajka lifeg, orra ferde (155),²⁴ mocskos nyomortelepen, fojtogató füstben és bűzben (319), egy disznóól szomszédságában lakik (323). Mindez arra szolgál, hogy táplálja a méltó büntetésre, a költői igazságszolgáltatásra irányuló olvasói törekvéseket, és az olvasókkal elfogadtassa, hogy e két ember a főszereplő aktív közreműködésével nyeri el végső sorsát.

Gordon Szöllősy az eset külföldi lapokban történő nyilvánosságra hozásával fenyegeti meg és arra kényszeríti, hogy teljes vagyonát egy anyaotthonnak adományozza.²⁵ Pojva esetében a manipuláció eszközéhez nyúl. Pojva illegális bokszmeccse előtt mindkét félnek hamis információkat ad. Az önérzetes lengyel bokszolót azzal a hazugsággal hergeli fel, hogy Pojva a meccs eladásával dicsekszik, míg Pojvát már előző nap lefizeti, hogy veszítsen. Így az sokáig nem védekezik, amikor a felbőszült Jacek lerohanja. A költői igazságszolgáltatás mindkét esetben a szemet szemért, fogat fogért elve (az ún. *tálio elv*) alapján történik. A bűnösök nem egyszerűen csak büntetést kapnak a bűneikért. Szöllősy pontosan azt veszíti el, amit mindenáron védeni próbált. Nem akarta megöletni egyetlen lányát (és leendő unokáját). Hamis identitását, a náci kereskedelmi körökhöz fűződő jó kapcsolatain alapuló vagyonát és egzisztenciáját féltette. Gordon a büntetéssel egyrészt rádöbbeníti, hogy féltve őrzött identitása nyílt titok, másrészt vagyonától és egzisztenciájától fosztja meg. Pojva büntetése még „szimmetrikusabb”. Ő nem csak bűnével arányos büntetést kap, hanem pontosan ugyanazt a hátrányt szenved el, amellyel részt vett Fanny és meg nem született gyermeke halálában. Becstelen módon, anyagi érdekből, a fejre, majd a gyomorszájra mért brutális ütéssel ölt. Ugyanígy, egy, a gyomorra mért rúgással, majd az állra mért brutális ütéssel próbálta elrettenteni Gordont a további

22 Pojva esetében vö. 176, 280, 294, 295, 338.

23 Willie VAN PEER – Henk PANDER MAAT, „Narrative perspective and the interpretation of characters’ motives”, *Language and Literature: International Journal of Stylistics* 10/3. (2001), 229–241.

24 A szája, „már ha annak lehetett nevezni egyáltalán”, „lefelé biggyedt, alul alig voltak fogai”, „szája fölött egy rettentően elferdült orr ült” (155).

25 „Ezen egy anyaotthon címe van. Holnap szépen átutal nekik százezer pengőt. Aztán november elsején újabb százezeret. És minden hónap elsején ugyanennyit. Amíg el nem fogy a vagyona” (302).

nyomozástól. Vele így egy olyan boksoló végez, akit épp a megvásárolhatóság és a becstelenség vádja bűszít fel, halála pedig egy, a hasra, majd az állra mért ütéssel következik be. A szimmetriát fokozza, hogy az állatias attribútumokkal felruházott, dehumanizált Pojva halála is állatias. Állatként hal meg, egy hentes kezei által (Jacek a vágóhídon dolgozik, 281), a holttestét állattetemekhez hasonló módon taligára dobják, majd eltüntetik (340).

A történet konstrukcióját tehát a poétikai igazságosság irányítja. A szöveg által ábrázolt fikcionális világban a két bűnös elnyeri méltó büntetését, és az elkövetett bűnökkel strukturálisan és tartalmilag is összecsengő büntetést kap. Noha a társadalmi jogrendszer az adott ügy kapcsán működésképtelennek bizonyul, vannak olyan szereplők a világban, akiknek az igazságérzete a helyén van, és gondoskodnak arról, hogy a felbomlott morális rend helyreálljon. A képlet azonban, ha alaposabban megnézzük, mégsem ilyen egyszerű.

4.2. A világ rendje és az isteni igazságszolgáltatás

A *Budapest Noir* valódi sémabontó innovációja nem a földi büntetés hangsúlyos, két fejezeten átívelő ábrázolásában, hanem az isteni igazságszolgáltatás kérdésének felvetésében áll. A detektívtörténet köztudottan a modern igazságszolgáltatás talaján áll. A 19. században jött létre a bizonyítékokon és a racionális bizonyításon alapuló ítélkezés kialakulásával. Egyik legfontosabb alaptétele, hogy az igazság kiderítése és a bűnösök megbüntetése nem valamilyen transzcendens erőből (istentől, a sorstól) várható, hanem a társadalmi jogrenden alapul. A detektívtörténet a szekuláris társadalom műfaja, minden válfaja, még a *hard-boiled* krimi is, a földi igazságszolgáltatás talaján áll. Épp ezért rendkívül szokatlan, és a műfaji jegyeknek is ellentmond, hogy a *Budapest Noir* tematizálja Isten szerepét a világban.

A téma Fanny és Slomo, az egymástól elválasztott szerelmesek történetén keresztül vetődik fel. Mindkét szereplő csak mások emlékein és szavain keresztül, illetőleg egy-egy írásos dokumentum által jelenik meg a műben. Fanny holtteste mellett megtalálják a dr. Kiss Arnold által írt női zsidó imakönyv, a *Mirjam* egy példányát. Slomót pedig egy Fannynak írt (és Vörös Margó által elloptott) levél által ismerjük meg. A két írásos dokumentum belső világukba enged betekintést, és mindkettő az egyes embernek az apjához és a Teremtőhöz való viszonyát tárgyalja.

A *Mirjamból* idézett rész az apátlan lány imájából tartalmaz egy részt, az ima végétől. „Az apátlan lány imája” így kezdődik:

Korán vetted el tőlem az én legszilárdabb támaszomat ezen a földön, ifjú életem hajnalidején tanítottál meg engem keserűséges siralomra. Amikor mások az én koromban boldog reménnyel nézhetnek a jövőndő elé, és bizalmukat magosra emeli föl az a tudat, hogy balsors és bánat ellen megvédelmezi őket az édes atyának erős és szerető keze – addig nekem komoly a sorsom oly korán, és az én drága apámnak oltalmazó és áldó karja dermedten nyugszik a sír ölében. Hiába hívom – nem felel nekem. Hiába panaszkodom, hogy nélküle olyan vagyok, mint az árva repkény, amelynek oszlopát, a büszke tölgyet ledöntötte a fejszecsapás, és fiatal lombjaival nem ölelheti többé át az árnyékot és a védelmet nyújtó fát, hanem gyászolva kell a földre roskadnia.²⁶

Majd a lány a Teremtőhöz fordul, és védelemért könyörög. Hasonló helyzetkép rajzolódik ki Slomo leveléből. Slomo az apjáról, a rabbiról és az apjához fűződő kapcsolatáról ír Fannynak, hogy rajta keresztül mutassa be saját viszonyát Istenhez. Az apa nem tudja mindenre a választ, de úgy tesz, mintha tudná, és ez épp elég az embereknek. Ő azonban hiába olvassa a Tórát, ez nem segít: „Nem tudom, mihez kezdek nélküled. A napok vánszorognak, a tóra nem segít. Keresem benne a válaszokat, de nem találom” (165).

Úgy tűnik, a '30-as évek Magyarországon a Mindenható elhagyta ezt a világot. Gordon igazságot szolgáltatathatott ugyan, ő azonban nem hallja meg a könyörgéseket. És nem válaszol a kétségbeesettnek.

26 Vö. <https://archive.org/details/mirjam-arnold-kiss-1904/page/n1/mode/2up>

Z. Kovács Zoltán

Ha krimi, ha irodalom

Milbacher Róbert *Léleknyavalyák*
és Cserhádi Éva *Az Albatrosz-rejtély* című regényei

„– A ’88-as részek nagyok jók – mosolygott a feleségére bátorítóan. – Nem gondoltam, hogy így is történhetett volna.

– De hát nem ez a nyomozás? Hogy kitaláld, hogyan történhetett volna?

– Az más. Az bizonyítékokon alapul. Nem kitaláció.”

A 21. századi magyar irodalomértés egyik látványos fejleménye a korábban populáris irodalom kategóriája alá rendelt műfajok, ezek közt pedig a krimi emancipálása. A folyamat kétirányú. Az intézményesített, nyílt kánon által más műveik miatt beemelt szerzők vonatkozó művei immár nem részesültek a korábban például a *Pendragon-legendát* ért lesajnálásban (*Macskakő*, *Szürke galamb*), míg a „hivatalos” (irodalmi folyóirat- és kiadószerkesztői) látóköron kívülről érkező írók regényei egyre inkább beszédtemává váltak – kevésbé az uralkodó kritikai kánon, de legalább – a változó irodalomtudományi megközelítések számára. A magyarországi vezető irodalmi folyóiratokban túlnyomórészt a 20. század vége óta érvényes elvárásrendszernek megfelelő szövegek jelennek meg (a nagy hagyományú folyóiratok közül üdítő kivételt jelentenek a Kortárs tematikus számai), míg a látszólag konzervatívabb (az aktuális trendekre érzékeny) irodalomtudomány jóval progresszívebb hozzáállást tanúsít a jelenlegi folyóirat-kultúra vezető lapjainak irodalomszemléletéhez képest (lásd a Helikon krimi-számát).

A következőkben két olyan regényről lesz szó, amelyek meglehetősen különböző módon, de egyaránt átértelmezik a krimi műfajának konvencióit. Az egyik regény Milbacher Róberté, aki már elismert irodalomtörténészként kezdett regényeket írni. Első könyve, a *Szűz Mária jegyese* „osztatlan sikert aratva” Margó-díjat kapott. Második könyve az itt tárgyalt *Léleknyavalyák*, melynek megjelenése óta két regényt és ifjúsági könyveket publikált. Bár Milbacher a belterjes irodalmiság egyik jelentős kritikusa, talán nem tévedünk nagyot, ha – már csak iro-

dalomtörténészi munkássága okán is – elfogadott (például *Jelenkor*- vagy *Alföld*-kompatibilis) szerzőnek tartjuk. Ennek ellenére (vagy éppen kanonizált funkciója miatt) a *Léleknyavalyák* alig rendelkezik számottevő recepcióval. A másik szerző Cserhádi Éva, aki a krimi zsánerét kimozdító, többszintű történeteket létrehozó regényeivel bármennyire feszegeti a műfaj határait, újító tevékenysége az uralkodó (nyílt) kánon számára észrevétlen maradt. Két eltérő hagyományból érkező műről lesz szó, amelyek egyaránt a jelenlegi magyar irodalmi nyílt kánon kritikájaként szolgálhatnak.

Milbacher Róbert *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* című, 2018-ban megjelent regénye¹ arra vállalkozik, hogy visszamenőleg megalkossa egy irodalmi zsáner, a krimi magyar kezdetét. Pontosabban, ahogy az utószó keretnarrátora fogalmaz (aki sem nyelvhasználatban, sem a nézőpontot tekintve nem azonosítható az elsődleges történet elbeszélőjével):

Most már elárulhatjuk, hogy a kedves olvasó egy irodalomtörténeti eseménynek, vagy ha tetszik: kísérletnek a résztvevője és egyben elszenvedője – úgy is mondhatnánk, hogy „kísérleti alanya” – volt mind ez ideig, ugyanis tudtán kívül az első magyar detektívregénynek, vagyis mivel a szó akkoriban még nem létezett, az első magyar „bűnregénynek” járt a végére, amely jó húsz évvel megelőzte az első Sherlock Holmes-történeteket (233).

A regény Hummel Ferenc nyugalmazott városi alkapitány nyomozását beszéli el néhány szeptemberi napban az 1851-es Pesten, amelynek során Czakó Zsigmond 1847-es öngyilkosságának körülményeit igyekszik rekonstruálni. Egy, a Csengery Antal eljegyzéséről tudósító újságcikk elolvasása indítja el a nyomozást, amelyet a regény elsődleges narrátora mond el, a korabeli nyelvhasználatot imitáló módon. A „végtelenül unatkozó” Hummel különböző dokumentumok (újságcikk, szakkönyv, jegyzőkönyv, Czakó-tragédiák) értelmezése során igyekszik rekonstruálni és megérteni a másodlagos történetet, az öngyilkosságához vezető eseményeket. A nyomozás során a nyugalmazott alkapitány nem talál cáfolatot az öngyilkosság tényére, de az utolsó fejezetben sikerül azonosítani annak okát Czakó „romántos világlátásával”, ami visszahelyezi

1 MILBACHER Róbert, *Léleknyavalyák avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről*, Magvető, Budapest, 2018. [A regényből vett idézetek oldalszámait erre a kiadásra vonatkoznak – Z. K. Z.]

Hummelt a cselekmény kezdetekor megismert „nyugalmas” helyzetébe:² „Az eseményeknek és motivációknak eme logikus és immáron kielégítően, szinte hiánytalanul egybefűzött láncolata [...], mely mégiscsak a világ berendezkedésének átláthatóságát bizonyítá, elégedettséggel és az újra visszanyert nyugalom örömeivel tölté el Hummel József nyugalmazott alkapitányt” (204).

A tudományosan kidolgozott okfejtést azonban az epilógusban romba dönti egy Czakó testvérétől megkapott iratcsomó. Ebben Egressy Béni feleségének Czakóhoz írott levelei találhatók, amelyek alapján Hummel egy féltékenységi drámában véli megtalálni az öngyilkosság okát (Csengery már 1847-ben udvarolni kezdett Egressynének, akit aztán 1851-ben el is vett feleségül), annak módját pedig (az öngyilkosság Csengery jelenlétében és az ő pisztolyával történt) az „amerikai-féle párbaj” szabályai magyarázhatják. „Lehetséges-e, hogy végső soron egy egyszerű és meglehetősen közönséges szerelemfáltás álljon mindennek a hátterében tehát – gondolá keserűen a saját rationalis képességének bizonyosságában némileg megingott Hummel –, mi oly végzetes tette sarkallá a szerencsétlen poétát?” (228) A nyomozás így tulajdonképpen sikeresen végződött, nemcsak az öngyilkosság ténye vált bizonyossá, de annak okait is sikerült kideríteni (amennyiben helyesen értelmezte Egressyné leveleit). A természettudományokban bízó és a romanticizmust kárhóztató nyugalmazott alkapitány azonban éppen ennek révén kénytelen szembesülni egész pályafutását meghatározó világszemléletének korlátozottságával és az ezen alapuló módszereinek elégtelenségével. Ennek belátása meglehetősen „romántos” reakciókat vált ki belőle: megjelenik Csengeryék esküvői szertartásán, majd megszokott hídlátogatásának rendjét felborítva kísétál a cselekményből:

Miután egy darab ideig, nyilván míg csak kivethető szemmel, figyelte kalapjának bucskázató sodortatását a hullámokon, ahelyett, hogy ugyancsak szokása szerint visszafordult volna, óvatos és némileg tétova léptekkel – mint ki félve vízbe gázol, vallotta a hídfőn szolgálatot teljesítő poszt indokolatlannak tűnő poétikussággal – átment a hídon a Tabán irányába tartván, hogy aztán alakja belevesszen a túlpárt ugyan már sárgulni, sőt itt-ott rozsdállani kezdő, de még mindig buja vegetációjába (230).

- 2 Ezt az illúziót erősíti a szivarfüstről szóló szövegrész (az első reggelen, 24) szinte szó szerinti megismétlése az utolsó fejezet zárlatában (208), bár az utóbbi passzus három ponttal végződik, sejtetve a lezáratlanságot.

A *Léleknyavalyák* jelentésrétegei közül az egyik a történeti-filológusi szempontokat érvényesítő olvasó számára hozzáférhető. Az archaizáló narráció, a történelmi-irodalmi utalások, Czákó Zsigmond „másodlagos” főszereplővé tétele, az anakronizmusok használata (mint amilyen az előbbi idézetben az 1857-es *A lejtőn* utolsó előtti, átalakított sora) ha nem is szabja túlságosan tágra az olvasóközönség körét, de legalább szavatolja a „bűnregény” „szépirodalmiságát”.

Szintén történeti horizonton merül fel a műfaji meghatározás kérdése. Bár Milbacher szövegének keretelbeszélője a „bűnregény” fogalmát a detektívregény mint modern meghatározás korabeli megfelelőjeként említi (amely megelőzi a műfajt megalapító Sherlock Holmes-történeteket is),³ ez a terminus a közelmúlt magyar irodalomkritikai beszédmódjában is előkerült (igaz, egy utóéletében terméketlennek bizonyuló meghatározásként). A Beszélő folyóirat ugyanis 1995-ben pályázatot hirdetett magyar „bűnregények” megírására. („Krimi? A szó bizonyára suta és gyakran félrevezető is. De nem kevésbé elégtelen a detektívregény, a ponyva, a bűnügyi regény, a rémregény, a thriller vagy a suspense novel elnevezés sem. Magunk bűnregény névvel illetük vállalkozásunkat, némileg érzékeltetve így az ötlet játékos, kísérleti, egyszeri jellegét.”)⁴ Maga a fogalom itt a szerkesztőtől, Bán Zoltán Andrástól származik, s ennek a pályázatnak köszönhetően készült el Tar Sándor *Szürke galamb* című munkája, alcímében is tartalmazva a kategóriát. Bán, aki az egyik résztvevője volt a műfaj felélesztésén dolgozó „irodalmi négykezesnek” is, így írja le Tar regényét:

Tar Sándor *Szürke galamb* című, 1996-ban megjelent könyve jelentette a fordulatot. A könyv alcíme szerint nem krimi, hanem „bűnregény”. Tar ezzel mintegy azt akarta hangsúlyozni, hogy regénye legfontosabb eleme nem a nyomozás és nem is a gyilkos személye, hanem maga a bűn. Ebben alighanem Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című regénye volt a legfőbb ihlető. A cselekmény szerint furcsa

3 „A krimi atyja valóban Poe”, jelenti ki Varga Bálint, de aztán Milbachert igazolva így folytatja: „aki aztán jelentős hatást gyakorolt Conan Doyle-ra, és ha jól belegondolunk, azóta is mindannyian valamilyen formában Sherlock Holmes pipájának füstjét szívjuk akár akarjuk, akár nem”. VARGA Bálint, *Nyomozás az első magyar krimi után = Lepipálva. Tanulmányok a magyar krimiről*, szerk. BENYOVSZKY Krisztián – H. NAGY Péter, Lilium Aurum, Érsekújvár, 2009, 54. (A tanulmány online változata: <https://magyarkrimiszemle.hu/2021/04/09/nyomozas-az-elso-magyar-krimi-utan.>)

4 Beszélő 1995. február 16., 33.

epidémia támadja meg egy megnevezetlen magyar kisváros lakóit, mely egyfajta „mutáns” galambok megjelenésével áll összefüggésben. Tar rendkívüli szuggesztivitással jeleníti meg nem is elsősorban a város lakóinak, de sokkal inkább a rendőrségnek a belső világát. Végtelenül lezüllött, az aljasságoktól, gyilkosságoktól sem visszariadó, tökéletesen korrupt világát. A szórakoztató krimi helyett lesújtó társadalmi összképet kapunk, az ezredforduló előtt álló Magyarország megrendítően mély, szinte apokaliptikus rajzát. Tar regénye sajnos nem talált követőkre.⁵

A második kontextus tehát, hasonlóan az elsőhöz, egyfajta megemelt státuszt biztosít a regénynek (ez nem „krimi”, hanem „bűnregény”, amely – legalábbis Tar regényén keresztül – egyenesen a *Bűn és bűnhődés* hagyományához kötődik).

Benyovszky Krisztián szerint Varga Bálint használta először a bűnregény fogalmát „az 1930-as évek amerikai irodalmában feltűnő művek megnevezésére, amelyek nem magándetektívekről, nem rendőrökről szólnak”.⁶ Varga definíciója több ponton is érintkezik Bán Zoltán András meghatározásával:

Ezekben a regényekben maximum mellékszereplőként tűnik fel egy rendőr vagy egy magándetektív, és elvétve lehet csak nyomozásról olvasni. Amennyiben tehát a krimi általános definíciójából indulok ki, a bűnregény nem krimi. Viszont mégis a bűnügyi irodalomba tartozik, hisz ha nem is mindig bűnözőkről, de szinte kivétel nélkül a bűnről szól. A bűnregények ritkán foglalkoznak a bűn részletes elkövetésével és a bűnhődéssel. A központi téma egy helyét kereső, talajt vesztett ember, aki vagy kényszerből, vagy opportunizmusból követ el bűncselekményt.⁷

5 BÁN Zoltán András, *A magyar krimi nyomában*, <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/20604287.html>

6 BENYOVSZKY Krisztián, *Bevezetés a krimi olvasásába*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2007, 63.

7 VARGA Bálint, *Magándetektívek*, Agave, Budapest, 2005, 236. A *Magyar krimi-szemle* portál némileg talányos megfogalmazásában (amely után példaként egyedül Tar Sándort említik): „A bűnregény nem krimi. Viszont mégis a bűnügyi irodalomba tartozik, hisz ha nem is mindig bűnözőkről, de szinte kivétel nélkül a bűnről szól. A bűnregények ritkán foglalkoznak a bűn részletes elkövetésével és a bűnhődéssel. A központi téma egy helyét kereső, talajt vesztett ember, aki vagy kényszerből, vagy opportunizmusból követ el bűncselekményt. Arról pedig szó sincs, hogy a világ összegyűrődött erkölcsi rendje bármilyen módon is kisimulna a bűnregény végére. Épp

Ezt az irodalomtörténeti szálát erősíti, hogy Milbacher regényében nincs gyilkosság és elítélhető bűnös, ehelyett öngyilkosság és esetleg egy amerikai párbaj beteljesedése szerepel. Hogy Czakó Zsigmond öngyilkossága, illetve annak Csengery Antal általi kikényszerítése (ha jól értelmezi Hummel a bizonyítékokat) bűn-e, nem derül ki a szövegből.⁸ Ráadásul a romantika (Hummel alkapitány nézőpontjából való) folyamatos kárhoztatása még az életnek egyfajta metafizikai indokoltságú magyarázatát is elveti, végső soron eljutva oda, hogy – az alacsonyabb rendűnek tartott – féltékenység következtében kialakult konfliktusnak tulajdonítsa Czakó halálát. A *Léleknyavalyák* esetében a bűn feltárásának lehetetlensége a nyugdíjazott városi alkapitány, a senki által fel nem kért nyomozó saját, négy évvel korábbi, részben elfeledett esetének a nyomokból immár fel nem oldható rejtélyét hordozza. Ennek logikus következménye a regény cselekményének zárata, Hummel Ferenc eltűnése, átkelése Buda felé a Lánchídon.

További kontextust jelent Milbacher regényének értelmezéséhez a 2010-es évektől megélénkülő magyar krimi irodalom. Ahogy Bán Zoltán András fogalmaz idézett tanulmányában: „A 21. század elején valóságos »boom« történt a magyar krimiírás területén. Egyre-másra jelennek meg a regények, mintha a magyar irodalom most akarná behozni a több évtizedes lemaradást.”⁹ A magyar krimi 21. századi reneszánsza, ami Kondor Vilmos *Budapest Noir* című regényének megjelenését követően a 2010-es években vette igazán kezdetét, több jelentős alkotót és szöveget termelt ki a 2020-as években is. Az „első hullámból” azok a szerzők maradtak jelen a kortárs krimiszcenában, akik – Kondorhoz hasonlóan – sorozatok formájában publikálták műveiket (bár nem minden esetben egyenletes színvonalon). Csabai László először Szindbád, aztán

ellenkezőleg: a regény azt a folyamatot mutatja be – néha hátborzongató alapossággal –, hogy mi sodorhat egy embert az erkölcs senkiföldjére, ahol nem egy magasabbrendű jónak akar megfelelni, hanem egyszerűen csak életben akar maradni. Bizonys olvasatban a bűnregény arról is szól, hogy milyen valójában az élet, míg a krimi „csupán” arról, hogy minden mocska ellenére az életnek milyennek kellene lennie. A krimiben a gyilkost elkapják, míg a bűnregényben a jó kapja meg megérdemelt büntetését, a rossz pedig éli világát. De ez az álláspont is mindössze csak azért használható kiindulópontként, hogy aztán mind az egyes művek rácafoljanak.” <https://magyarkrimiszemle.hu/mufajok/>

8 Három évtizeddel Czakó Zsigmond halálát követően törvényt hoztak az amerikai párbaj ellen, az életben maradt félre öttől tíz évig tartó szabadságvesztést szabva ki. Lásd: BELOVICS Ervin, *Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai*, Magyar jog, 2014/4., 193–202, <https://szakcikadatbazis.hu/doc/5920452>

9 BÁN, I. m.

Sherlock Holmes alakja köré fonta történeteit (2023-ban jelent meg eddig legutolsó darabja *Sherlock Holmes Nyárligeten* címmel, amely inkább stilizált történelmi regény, cserében ironikus-alternatív regényzárlatokat kínálva fel az olvasónak). Baráth Katalin szintén 2010-től jelentette meg az amatőr nyomozó, Dávid Veron eseteiről szóló köteteit, amelyek „történelmi” hagyományát az idén megjelent *Detektív kacér kalapban* című regény folytatja.

2020 körül jelentkezett a következő nemzedék, amelynek szerzői közül többen is képesek voltak önálló sorozatvilágot létrehozni az elmúlt pár év alatt. Ennek az „új hullámnak” több szerzője is sorozatok, jellemzően trilógiák létrehozásába fogott. Ezek a projektek részben még folyamatban vannak, két kötetnél tartva a sorozatépítésben (ilyen Gráczer L. Tamás *A budai hóhér* és N. Nagy Zoltán *A Babits-gyilkosságok* című trilógiája, illetve Mészöly Ágnes „Gota-regényei”). A már beteljesült sorozatok közül Hász Róbert Fábián Marcell-trilógiájának utolsó darabja (*Fábián Marcell és a Hét nővér*) két éve jelent meg. Hász krimiregényei az előző századelőn játszódnak, ahol az újító „pandúrdetektív” (az újonnan felállított rendőrség felügyelője) Zomborban nyomoz. Hász trilógiája némileg kilóg a tárgyalt szövegtörzsből, mivel regényei nem krimik, sokkal inkább történelmi regények (a szerző nem is tartja magát krimiírónak): a zsáner bizonyos kötelező elemeit felhasználva a szövegek érdeklődése alapvetően a korabeli bácskai valóságra (és annak élethetőségére) irányul.

A három, talán legnépszerűbb kortárs magyar krimiíró közül Zajácz D. Zoltán első „retró krimijét” (a címke a regények borítóján szerepel) 2021-ben publikálta, s a „Véres Balaton” sorozatban azóta három újabb regény is megjelent (legutóbb a *Gyilkos Balaton* című előzménykötet). Mind a négy kötet a Kádár-korszakban játszódik, ebből adódóan a nyomozást a rendőrség hivatalos nyomozói végzik (néha kiegészülve a Szovjetunióból vagy az NDK-ból küldött kollégáikkal). Zajácz meggyőzően hoz létre egy „Kádár-korszak”-atmoszférát, a cselekmény mindegyik regényében a műfaji elvárásoknak megfelelően fordulatos, míg a karakterek kellően statikusak ahhoz, hogy az olvasó – beállítódásának és életkorának megfelelően – a történet csavarjaira koncentráljon vagy éppen nosztalgiázzon. (Idén, talán érezve a monotonitás fenyegetését, *Sötétség Malmöben* című könyvével megszakította a Balaton-sorozatot.) Hasonló erényekkel bír Szlavicssek Judit „Balatoni krimik” trilógiája (2020-ban jelent meg az első kötet, idén pedig a harmadik, *Halál Tihanyban* címmel). A történeteket a hol a testület keretei között, hol azon kívül nyomozó,

jó ideig alkoholizmusával küzdő Kardos Júlia alezredes kapcsolja össze (a Balaton jelenléte mellett). A cselekmény a kortárs magyar valóság kulisszái előtt bonyolódik, így egyik regényből sem marad ki például a korrupció és a politika közti kapcsolat témája. Szlavicsék is kiugrott egy könyv erejéig a sorozatból az elsődleges történetét tekintve az Adrián játszódó *Viharcsapda* című regényével (bár ennek a szövegnek is jelentős hányada játszódik előzményként a Balatonnál).

Mi magyarázhatja ezeket a „kiugrásokat” két ilyen népszerű szerzőnél? Valószínűleg a – jobb híján – „szubkulturális” kánon, finomabban fogalmazva a „zsánerelvárás” támasztotta kényszerrel való szembesülés. Ahogy a „hivatalos” (hagyományosan intézményesült) irodalom össze-zár a „zsánerművek” ellenében, úgy az ezeket a műfajokat (krimi, science fiction, fantasy) művelők is kialakították a saját kánonjukat, részben intézményrendszerüket. (Üdítő kivételek a krimi esetében a Török Lajos által a Károli Gáspár Református Egyetemen szervezett, eddig két alkalmat megélt konferenciasorozat, valamint a Helikon 2018-as krimiszáma – ezek esetében nincs különbségtétel az eladott példányok vagy a publikációs csatornákhöz való hozzáférés szempontjából a tárgyalt szerzők között.) Ez az egyre kevésbé „lappangó” kánon, ahogy megalakítja magát (nem utolsósorban a meggyőző példányszámokra alapozva), úgy jönnek létre a normákat megfogalmazó kritikák, recenziók. Csak egyetlen példát említve: Szlavicsék első regénye (*Légy/ott*) sajátosan osztotta szét a nézőpontokat: Kardos nyomozóé csak egy volt az eseményeket vizsgálók és értelmezők fókuszai közül (ráadásul szinte a történet kezdetétől tudta az olvasó, hogy ki a gyilkos). Ezt az amúgy jó szándékú és a kortárs magyar krimi szemlélésében, megismertetésében jelentős szerepet játszó „Kortárs krimi blog” úgy interpretálta, hogy első regényében még követhet el hibát a szerző – s valóban, a második regényben már minden a „whodonit” tradíciójának megfelelően alakult. Ezért talán nem véletlen, hogy az elvárások kényszerei ellenében a *Halál Tihanyban* című legutóbbi művében bár van halott, de nem történik gyilkosság...

A kortárs magyar krimi valószínűleg legjelentősebb képviselője Cserhádi Éva. Regényei esetében fel sem merül, hogy ne krimit olvassánk, ugyanakkor arra is nehezen lehetne érvet találni, hogy ezek a szövegek ne illeszkednének a „magas irodalom” kánonja által is elfogadott hagyományba. Cserhádi játszik a műfaji szabályokkal: ha valaki krimit akar, akkor van itt halott, gyilkos, nyomozás; ha valaki nem minden irónia nélküli történetet szeretne jelenünkben élő szereplőkkel, akkor van itt „Bridget Jones”-szerű szál; ha pedig valaki realista történetre vágyik,

akkor van itt a nemi szerepekkel, függőséggel, gyermekkori traumákkal szembesítő karakter. Cserhádi K.É.Z.-történeteinek főszereplője egy nyomozócsoport, majd annak megszűntével egy magánnyomozó iroda. Legutóbbi regénye, a 2024-ben megjelent *Az Albatrosz-rejtély*¹⁰ megjelenésével tetralógiává váló sorozat virtuóz módon vegyíti a krimi topozsait (a zárt szoba rejtélyének átértelmezésétől a kiegészített, alkoholista detektív figuráján át a nő mint detektív szerepének többszempontú bemutatásáig). Művei nem ódzkodnak megosztó kérdések köré fonni regényeinek cselekményét. A K.É.Z.-sorozat első, 2019-es kötetében, *A sellő titkaiban* a görög menekültek magyarországi beilleszkedése kapcsán a kommunista múlt; második könyvében, a *Szabadulósobában* egy fiatal ellenzéki politikai mozgalom hajótörése és az abortusz kérdése; harmadik kötetében, a *Zarándoklat a halálba* című regényében a kommunista múltban történt egyházüldözés és az egyházi pedofília: ezek azok a témák, amelyek az egyes bűnügyi esetek megoldása után is a történetek továbbgondolására késztető elemei maradnak.

Legutóbbi regényének történetét a jelenben zajló események mellett – ahogy Cserhádi többi regényében is – egy múltbéli történetszál alkotja. Az újdonság ebben a krimiben az, hogy a múltban játszódó jelenetek egy filmforgatókönyv részeként kerülnek megjelenítésre (de a jelenbéli cselekmény néhány eseménye is – erre csak a regény végén kap magyarázatot az olvasó). A múltat ebben az esetben a szocialista korszak Magyarországának végnapjai jelentik, ugyanakkor hangsúlyozottan fikciós keretben (forgatókönyv a regényben).

Az *Albatrosz-rejtély* főszereplői Milbacher *Léleknyavalyák* című regényének alkapitányához hasonló feladatra vállalkoznak: olyan, egyszer már lezárt bűnügyet oldanak meg, amelynek rejtélyét részben ők maguk hozták létre. (Ebben az esetben látszólag nagyobb a megfelelés a műfaji elvárásoknak, hiszen gyilkosságról van szó, és kiderül, ki volt az igazi gyilkos – ugyanakkor a cselekmény számos epizódját elbeszélő forgatókönyvrészletek írója csak nyomozó férje elmondása alapján alkotja meg a jeleneteket, amelyeket nem igazol egy külső elbeszélői nézőpont, sőt az egyikről ki is jelentik, hogy nem úgy történt.) Vasvári, a nyugdíjba vonult alkoholista százados, a magánnyomozó iroda alkalmazottja krimiírásba fog, de a megismert részletekből hamar kiderül a többiek számára, hogy plagizál: egy 1989-ben az Albatrosz-sorozatokban megjelent krimi mondatait írja át szóról szóra. A csoport tagjai, bevonva az

összeesküvésbe a nyugalmazott százados élettársát is, egy tudósítást csempésznek a Vasvári által másolt kötetbe. A Népszabadságból származó cikk annak a férfinak a tárgyalásáról szól, akit a Vasvári ballisztikai vizsgálatain alapuló érvek alapján ítélték el 1988-ban felesége meggyilkolásáért (s a börtönben hamarosan meg is halt). A rég lezárt, megoldottnak tűnő gyilkossági ügy, amit a plagizáló nyomozó megráfálására vettek elő, a cselekmény során olyan nyomozást indít el, aminek a végén kiderül az igazi tettes személye.

Az *Albatrosz-rejtély* több krimizsánert is játékba hoz, s ezeket nagy találékonysággal ötvözi. Felfedezhetünk benne hard-boiled elemeket (a felelevenített gyilkossági történetben Csordás Imre brutalitása, némileg a K.É.Z. tagjának, az alkoholista-láncdohányos Vasvárinak – bár ebben a regényben inkább már a múltból felidézett – tettei), a történelmi krimi sajátosságait (a cselekményt mozgató gyilkosság rendszerváltást megelőző idősíkja), némileg a cosy mystery elemeit (a nyomozók közül kettőnek – Telki-Nagynak és Kötelesnek – nagymértékben befolyásolja tetteit családi életük, sőt utóbbi felesége férje tudtán kívül krimiíróvá válik). Ugyanakkor ezek egyike sem válik kizárólagos jelentőségűvé. Ráadásul a krimizsánereket kiegészíti egy alapvetően a nőiséggel összefüggő kérdésekre fókuszáló történetszál, ami Cserhádi korábbi regényeiben is meghatározó volt. A magánnyomozó-irodát vezető Magyar Vanda állandó kisebbségi komplexussal küzd gyermekkori traumái miatt, amit súlyosbít kopaszága; kolléganőjének, Adminnak állandósult testsúlyproblémái vannak; volt főnöküket, Telki-Nagyot pedig Down-szindrómás gyermekével, illetve az újabb terhességgel kapcsolatos problémák gyötrik. S nem utolsósorban, a nő írók és elbeszélők a regény több szintjén is meghatározó szerepet játszanak. A *Ne nyeld le szó nélkül* Albatrosz-könyv, amelynek másolását megakasztja a belecsempészett újságcikk, Zsámboki Mária francia álnév alatt megjelent krimije, míg az újra elővett gyilkosság áldozata, Faragó Éva volt férjének „ghost writer”-e volt halálig.

Az alműfajokkal való játéknak és a női nézőpont érvényesítésének köszönhetően az *Albatrosz-rejtély* szövege kimozdítja a bűnügyi regény konvencióinak megfelelő főszereplő-konfigurációt. Talán Vasvári Lajos nyugdíjas századosnak, jelenleg az iroda alkalmazottjának alakja a legismerősebb a krimi Hammet-Chandler 20. századi hagyományából: cinikus, ciklikusan alkoholista (amikor fontos nyomozásban vesz részt, nem iszik), egyedül él Csepelen (bár régi barátnője újból kísérletet tesz a kapcsolat folytatására), szexista – de szakmailag, mint ballisztikus,

kikezdhethetlen. A csoport másik férfi tagja a „jó rendőr”, Köteles László főhadnagy, aki éppen gyesen van ikerlányaival. Ő a folyton elpiruló, állami gondozásban felnőtt, a feleségét érvényesülni engedő nyomozó, aki egyaránt igyekszik megfelelni a családi és a nyomozói elvárásoknak. Telki-Nagy Judit őrnagy, a felszámolt rendőrségi nyomozócsoport vezetője kényszerszabadságát tölti Walesben a magyar irodalmat fordító férjével és Down-szindrómás lányukkal. Telki-Nagy hazavágyódik, s bár sokáig csak online van jelen a nyomozásban, az első hívó szóra visszautazik segíteni, sőt egyre inkább irányítani a munkát. Az ügyben való lelkes részvételét szakmai elkötelezettsége mellett sikertelen második terhessége, a kudarcokról való megfélekedezés is magyarázza.

Az iroda két alapítója közül Admin képviseli a komikumot és az iróniát. Magyar Vanda talán a regény legösszetettebb karaktere, végig kommentálja az eseményeket és saját tetteit, de még így sem válik rezonőrre. Cserhádi meglehetősen arányérzékkel korlátozza szereplőit saját nézőpontjuk körében, így nem merül fel az olvasóban bármely szuperpozíció feltételezése (az egyetlen külső nézőpont a forgatókönyv írójáé lehetne, de a műfajból és információi korlátozottságából adódóan írása megmarad egy lehetséges értelmezésnek). Az immár negyedik regényben visszatérő főszereplők karaktere különösen az egymáshoz való viszony révén teszi, ha nem is formabontó, de legalábbis a műfaji hagyományt átértelmező művé *Az Albatrosz-rejtélyt*. A nyomozás története nemcsak a „ki a gyilkos?” kérdés megválaszolása körül forog, hanem alkalmat ad a benne részt vevő magán- és állami nyomozók közti viszony kibontására. Cserhádi krimijeiben a nyomozócsoport tagjai közt a viszony nem statikus, hanem folyamatosan változik az egyes regények világán belül is. A nyomozás jelentése a kriminológiai jelentés mellett kiegészül az önmegértés és a többiek megértése utáni vágygal.

Milbacher Róbert és Cserhádi Éva egyaránt a zsánerelvárásokhoz képest hozzák létre krimijük cselekményét. A *Léleknyavalyák* esetében maga a bűntett is csak hipotetikusnak bizonyul, míg *Az Albatrosz-rejtélyben* egy fikcióként kezelt összefüggés vezet el a bűntény megoldásához. Mindeközben Hummel számára bizonyossággá válik világának irracionalizmusa, míg Cserhádi regényében – a magánéleti történetszálak elvárásán túl – a nyomozás mint a felborult rend helyreállítója válik fikcióvá.

Erika Erlinghagen

Magyarságrepresentációk a burgenlandi regionális krimiben

„Hát hol van a Zsolt?”

Az utóbbi néhány évtizedben egyre nagyobb figyelmet kapott a német irodalomtudomány részéről a bűnügyi regény, különösen annak jelenleg igen keresett alműfaja, a regionális krimi. Kristina Seibert a regionális krimikről írt disszertációjában¹ e műfaj kortárs irodalmi elemzésére vállalkozik.² Munkájában beazonosítja a regionális krimikre jellemző sajátos elemeket, mint például a helyszínt, azaz a konkrét régiót, ahol a cselekmény játszódik, és különösen a nyomozók, a tettesek és az áldozatok, valamint a főnyomozók személyes környezetének szereplőit, akik többé-kevésbé mind megfelelnek az adott régió lakóinak tulajdonított közismert kliséknek és sztereotípiáknak – feltéve, hogy az adott régióból származnak vagy már régóta ott élnek. A helyi lakosság ábrázolása mellett a régióba látogató turistákat néha a kontraszt példajaként vagy éppen a (feltételezett) idillbe való betolakodóként ábrázolják. Ezek a szövegek általában hátborzongató bűncselekményeket – gyakran sorozatgyilkosságokat – tematizálnak, amelyeket ugyanolyan, gyakran szintén a régióra jellemző elemekkel látnak el.³ Egy másik lényeges összetevő a helyi színezet, amely a regionális dialektus használatában, a helyi hagyományok vagy étkezési szokások leírásában tükröződik. A regionális krimikben a régió összetett topográfiai, társadalmi és kulturális egységként jelenik meg. Urszula Bonter ezzel kapcsolatban joggal jegyzi meg, hogy az általában sorozatban megjelenő, sikeres regionális krimik egyes szerzői jövedelmezően kapcsolódnak a turisztikai marketinghez. Főként azért, mert a regionális krimi a gondosan és nagy tudással kidolgozott helyi háttérrel, amelyet gyakran a táj részletes és túlnyomórészt pozitív leírása, valamint a szereplők többnyire humoros ábrázolása jellemez, az

1 Saját fordítás – E. E.

2 Kristina SEIBERT, *Schöner Ort - schöner Mord? Die Region als konstitutives Element im aktuellen deutschsprachigen Regionalkrimi*, Dr. Kovac Verlag, Hamburg, 2018, 49.

3 Martina Parker *Hamdraht* című művében a gyilkosság áldozata például egy Blaufränkisch-fürdőben fekszik, azaz egy fürdőkádban, amelyet a jellegzetes burgenlandi borral töltöttek meg egy spa kezelés keretében. Lásd Martina PARKER, *Hamdraht. Ein Gartenkrimi*, Gmeiner, Meßkirch, 2022, 160.

önmagában tragikus bűnügyi történet ellenére az esetek túlnyomó többségében hozzájárul a helyszínül szolgáló régió népszerűsítéséhez.⁴ A regionális iránti nemzetközi érdeklődésre Wolfgang Brylla is rámutat, amelyet a regionális krimik – hogy csak néhány példát említsünk – Németországban, Ausztriában és Svájcban, de Angliában, az Egyesült Államokban, Franciaországban, valamint Magyarországon⁵ való felbukkanásai támasztanak alá, és ezek a szövegek a regionalitást és az otthonosságot illetően szinte identitásképző tendenciával szolgálnak, miközben a narratív potenciál kevésbé a régi megjelenítésére és megőrzésére, mint inkább az új előállítására összpontosít.⁶ És valóban, a regionalitás jelenlegi hatásának értelmezésében egy meghatározott helyi terület iránti lelkesedést a határokat nem ismerő globalizált világ kiegészítő mozgalmának, a késő modern társadalmi rendben a hagyományok felbomlási folyamatának helyettesítőjének kell tekinteni.⁷ Alig több mint tíz évvel ezelőtt a sajtóban már észleltek egy újfajta vágyakozást a vidéki élet után,⁸ és ebbe a képbe illeszkednek a regionális krimik, különösen a műfaj osztrák példái, amelyek Burgenlandban játszódnak, és túlnyomórészt olyan nyomozókaraktereket vonultatnak fel, akik vagy a fővárosból költöznek (vissza) Burgenlandba, vagy nyomozásuk során többször is visszahúzódnak korábbi szülőföldjükre, ahol gyakran helyzeti előnyt élveznek a nyomozásban a régióhoz való erős érzelmi kötődésüknek, valamint a régió alapos ismeretének és az azzal való azonosulásnak köszönhetően.⁹ Mindezek alapján a legtöbb esetben a regionális színezet jelentősen hozzájárul a műfaj magjához, szervesen és hitelesen kapcsolódik az ügghöz vagy a nyomozáshoz, és nem csupán kellemes háttérként szolgál.

4 Urszula BONTER, *Stadt – Land – Mord. Einige Bemerkungen zu den aktuellen deutschen Regionalkrimis = Facetten des Kriminalromans. Ein Genre zwischen Tradition und Innovation*, szerk. PARRA-MEMBRIVES EVA – BRYLLA WOLFGANG, Narr Francke Attempto Verlag, Tübingen, 2015, 93–94.

5 Lásd például Szlavicek Judit balatoni krimisorozatát vagy Patkó Ágnes szekszárdi krimijeit.

6 Wolfgang BRYLLA – Maike SCHMIDT, *Ausdifferenzierungen und Entwicklungstendenzen des Regionalkrimis. Zur Einleitung = Der Regionalkrimi. Ausdifferenzierungen und Entwicklungstendenzen*, szerk. Wolfgang BRYLLA – Maike SCHMIDT, V & R unipress, Göttingen, 2022, 13–14.

7 Katharina LÖFFLER, *Allgäu reloaded. Wie Regionalkrimis Räume neu erfinden*, transcript-Verlag, Bielefeld, 2018, 9.

8 Henning PETERSHAGEN, *Das große Sehnen. Warum sich viele Menschen ein Leben auf dem Land wünschen und was sie dort erwartet*. Südwest Presse 2013. augusztus 10.

9 Melanie WIGBERS, *Krimi-Orte im Wandel. Gestaltung und Funktionen der Handlungsschauplätze in Kriminalerzählungen von der Romantik bis in die Gegenwart*, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2006, 209–210.

Képzeltetbeli regionális terek és lehetőségeik

Ezzel összefüggésben Jochen Vogt azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy az adott régióknak milyen igényeket kell kielégítenie a regionális krimiben. Az ismerős helyek felismerése pozitív szerepet játszhat, de az olvasóközönség rohamosan növekvő mobilitása ellenére ez korlátozott marad. Bár a következő nyaralás várakozása minden bizonnyal kedvezően befolyásolhatja a könyvvásárlást, és a kiadók ezt a tényt célzottan ki is használják, Vogt szerint a legfontosabb, hogy a regionális krimik a gyakori klisék vagy markáns sztereotípiák mellett elegendő teret hagyjanak a projekcióknak, amelyeket a szerzők és az olvasók kreatívan tölthetnek ki, függetlenül attól, hogy ez a folyamat reális pályákat követ-e vagy sem.¹⁰ A (feltételezett) idillben elkövetett gyilkosság, mint arra Maike Schmidt rámutat, nem rontja a régióról alkotott képet, sőt, épp ellenkezőleg, felkelti az érdeklődést a régió iránt,¹¹ és aligha érinti az ideális világot a maga meghittségében.¹² Érdekes azonban, hogy Vogt szerint előny, ha a szerzők a régió ismerete ellenére kívülről érkeznek, és képesek arra, amit ő „kettős látásmódnak” nevez.¹³

Ha az alább tárgyalt burgenlandi regionális krimik példáit nézzük, láthatóvá válik, hogy azok egyrészt felmutatják a műfaj fentebb vázolt lényegi jellemzőit, és a „siker receptje” szerint alakulnak, másrészt éppen a Vogt által pozitívként hangsúlyozott „kettős nézőpont”, azaz a kívülálló nézőpontja az, ami a burgenlandi kontextusban gyakran buktatóvá (csapdává?) válik, amikor ennek a történelmileg multikulturnális és többnyelvű régióknak a megjelenítésére kerül sor. A külső perspektíva különösen problematikusnak bizonyul a burgenlandi magyar népcsoportokhoz tartozó szereplők ábrázolásában, mivel az esetek túlnyomó többségében, amikor a szerző nem belső nézőpontból ír a népcsoport tagjairól, a jól ismert kliséket veszi át és reflektálatlanul reprodukálja azokat. Pedig éppen az irodalom médiumának van vitathatatlanul

10 Jochen VOGT, *Regionalität und Modernisierung in der neuesten deutschsprachigen Kriminalliteratur (seit 1990). Nebst einigen Lektüreempfehlungen = Der Regionalkrimi. Ausdifferenzierungen und Entwicklungstendenzen*, szerk. Wolfgang BRYLLA – Maike SCHMIDT, V & R unipress, Göttingen, 2022, 29.

11 Maike SCHMIDT, *Berlin-Krimis seit 2000. Von der Metropole zur Provinz = Facetten des Kriminalromans. Ein Genre zwischen Tradition und Innovation*, szerk. Eva PARRA-MEMBRIVES – Wolfgang BRYLLA, Narr Francke Attempto Verlag, Tübingen, 2015, 107.

12 BONTER, *Stadt – Land – Mord*, 98–99.

13 VOGT, *Regionalität und Modernisierung*, 29.

fontos kommunikációs funkciója az interkulturális folyamatban, mivel szembesíti az olvasót a „másikkal”. Az irodalmi szövegek, amelyekben idegen kultúrák képei tárulnak az olvasók elé, és korábban ismeretlen nézőpontokat ismerhet meg, különleges szerepet játszhatnak az interkulturális kompetencia fejlesztésében, mivel számos lehetőséget kínálnak a kultúrák közötti megértés elősegítésére. A regionális krimik esetében, amelyekben a földrajzi helyszín alapvető szerepet játszik, különösen világossá válik, hogy a helyszínek szubjektíven feltöltődnek, és sajátos értékekkel, történelmi emlékekkel és érzésekkel társulnak. Így az ekként kialakuló, alapvetően fiktív elképzelés a régióról, amely a főszereplők számára általában az otthont jelenti, nem feltétlenül felel meg a valós körülményekből fakadó valóságkényszereknek,¹⁴ így a megélhető és a megtapasztalt valóságok keverednek, és – Homi K. Bhaba szavaival élve – virtuális „harmadik térré” válnak.¹⁵ Ennek következtében az imaginárius terek mindig identitások konstellációivá változnak, ezért a terek elemzése egyúttal a bennük cselekvő szubjektumok elemzése is, ahogyan Christoph Meurer hangsúlyozza:

A tér tehát az identitások tárgyalásának lehetőségeit és korlátait írja le. A harmadik térben az egyértelmű, homogén és kölcsönösen körülhatárolt identitások nehezen vagy egyáltalán nem azonosíthatók. Többszörös intra- és interperszonális identitások jelennek meg. A tér tehát az identitás kifejezőjeként és az identitás a tér számára konstitutívként értelmezhető.¹⁶

Ha egy regionális krimiben, amelynek műfaji jellemzője a helyszín – tehát a régió, lakóinak, kultúrájuknak és nyelvüknek – jelentőségteljes ábrázolása, és ez külső nézőpontból történik, többnyire sztereotípiák és klisék felhasználásával, akkor ez nem fedi a valós viszonyokat, s inkább egy olyan harmadik teret hoz létre, mely az előbbi sztereotípiákat és kliséket rögzíti. Ez azt jelenti, hogy elvész a lehetőség, hogy az

14 Doris BACHMANN-MEDICK, *Dritter Raum. Annäherungen an ein Medium kultureller Übersetzung und Kartierung = Figuren der/des Dritten. Erkundungen kultureller Zwischenräume*, szerk. Claudia BERGER – Tobias DÖRING, Rodopi, Amsterdam – Atlanta, 1998, 30.

15 Homi K. BHABHA, *Die Verortung der Kultur*, Stauffenburg, Tübingen, 2000, 55–56.

16 Christoph MEURER, „Ihr seid anders und wir auch”: Inter- und transkulturelle Russlandbilder bei Wladimir Kaminer = *Von der nationalen zur internationalen Literatur. Transkulturelle deutschsprachige Literatur und Kultur im Zeitalter globaler Migration*, szerk. Helmut SCHMITZ, Rodopi, Amsterdam – New York, 2009, 229. (Saját fordítás – E. E.)

irodalom segítségével lebontsa a régióról vagy csoportról meglévő előítéleteket, képeket és sztereotípiákat, megváltoztassa a velük kapcsolatos attitűdöket, és lebontsa a kialakult negatív vagy előítéletes nézeteket.¹⁷ Inkább ezek megszilárdulásához vezet, különösen, ha figyelembe vesszük a műfaj jelentékeny népszerűségét és ezáltal az egyes művek olvasóinak számát. A következőkben az eddig elmondottakat Burgenland egyik leg-sikeresebb regionális krimisorozatának példáján keresztül szemléltetjük.

A kettős nézőpont hiánya

Martina Parker 2021-ben jelentette meg krimisorozatának első részét *Zuagroast* címmel, mely burgenlandi dialektusban annyit jelent, hogy „odaköltözött”.¹⁸ A könyv immár a 13. kiadását éli meg, és 2023-ban elnyerte az Osztrák Könyvkereskedelem Főszövetségének Aranykönyvdíját, mivel több mint 15 000 példányban kelt el. Alig egy évvel később látott napvilágot a második rész *Hamdraht* címmel, mely a „megölt” nyelvjárási megfelelője. Parker, aki éveken át egy nagy osztrák női magazin szerkesztőjeként dolgozott, és így valós tapasztalattal rendelkezik a kifejezetten célcsoportoknak szóló írások terén, műveiben a regionális krimik sikeres receptjére épít, és teljes mértékben megfelel a műfaj elvárásainak. Nyomozókarakterei között találjuk az eredetileg a régióból származó újságírónőt, aki egyedülálló szülőként visszaköltözik édesanyja régi otthonába, valamint egy, a régióban élő rendőrnőt. A kötetek cselekményét illetően az valamilyen konstellációban mindig szembesül a helyiek kontra külföldiek ellentétpárral, ami humoros, mellékes vagy cselekményvezető konfliktusokat eredményez, miközben a helyi főszereplők túlnyomórészt pozitívan, humorosan, apró furcsaságaik ellenére egyenesen szerethetően jelennek meg – ugyanezt erősíti fel a régió idilli ábrázolása is, melyet a valós helyszínek megnevezése¹⁹ egészít ki. Feltűnő azonban, hogy Parker – aki még arra is lehetőséget ad az olvasóinak, hogy részt vegyenek a krimik megírásának folyamatában, és a weboldalan keresztül hozzájárulhatnak a tartalomhoz – gyakorlatilag semmilyen figyelmet nem fordít a krimik helyszínéül szolgáló régió multikulturális és többnyelvű jellegére.

17 Ernst GRABOVSKI, *Vergleichende Literaturwissenschaft für Einsteiger*, Böhlau, Wien, 2007, 129.

18 Martina PARKER, *Zuagroast. Gartenkrimi*, Gmeiner, Meßkirch, 2021.

19 Ez a jellegzetes vidéki helyek leírásától kezdve a régióban zajló fesztiválokon és kulturális eseményeken át a valóságban működő éttermekig és kocsmákig terjed, beleértve a különleges ételek vagy jellegzetes italok megemléztetését is.

A szóban forgó régió társadalmának többek között meghatározó eleme a burgenlandi magyarok kulturális közössége, akik a regény színhelyén, Oberwartban (Felsőőr) és környékén szervesen beágyazódtak a társadalomba, számos egyesülettel, rendszeres rendezvényekkel, magyar nyelvű istentiszteletekkel és közintézményekkel, például kétnyelvű iskolákkal vannak jelen. És mégis, a magyar nyelv megjelenítése Parker műveiben meglepően korlátozott, és csak a közkeletű magyar klisékhez való folyamodás formájában valósul meg. Gyakorlatilag alig vannak magyar gyökerű vagy kifejezetten a magyar népcsoporthoz tartozó szereplők. Egyedül az immár hatkötetesre bővült sorozat második kötetében található egy rövid utalás a bűnügy egyik főszereplőjének családi hátterére:

Mathilde pontosan tudta, miért volt kövér. A gyermekkorá miatt. A szülei átkozott lángosos bódéja miatt. A lángos az volt a magyaroknak és a burgenlandiaknak, ami a bécsieknek a Burenwurst, az amerikaiaknak pedig a hot dog. A népszerű étel egy keltésztáblából készült palacsinta volt, amelyet először zsírban kisütöttek, majd a hagyományokat követve bőségesen megkentek tejföllel és reszelt sajttal szórták meg. Ez azt jelentette, hogy egy klasszikus lángos gyorsan elérte a 800 kalóriát. A szülők büszkék voltak arra, hogy a lángos tésztája házi készítésű volt. [...] Az apa és az anya jó csapat volt. Az apa a dél-burgenlandi magyar ajkú kisebbség tagja volt, Bélának hívták, csendes ember volt, impozáns megjelenéssel, impozáns bajusszal és még impozánsabb pocakkal.²⁰

Itt a Vogt által az elején említett „kettős látásmód”, vagyis Parker külső nézőpontja korántsem bizonyul kedvezőnek a szülők jellemzése tekintetében, akik közül az apa a magyar népcsoporthoz tartozik. Az olvasó az abszolút prototipikus, klisére épülő magyar férfit látja maga előtt: kövér, bajszos, a lángosos bódében álldogál. A többi magyar vagy magyar származású szereplő, akik Parker dél-burgenlandi régiójában felbukkannak, sem javítanak a helyzeten, főként azért, mert csak segédmunkásokkal vagy kiszolgálószeméllyel találkozik az olvasó, akik teljesen alárendelt szerepet játszanak a cselekményben. A *Zuagroast*ban például a főszereplő Vera, egy bűnügyben nyomozó újságíró, egy építkezésen egy munkással beszélget:

20 Az eredeti német szövegben az apa magyar neve a helyesírást tekintve helytelenül (Bela) szerepel. Martina PARKER, *Hamdraht. Gartenkrimi*, Gmeiner, Meßkirch, 2022, 260–261. (Saját fordítás – E. E.)

„Sind Sie Dachdecker?” fragte Vera.

„Wenn Herr Milkovic sagt, ich sein *Dachdäckär*, dann ich *Dachdäckär*, wenn er sagt, ich sein *Fliesenlögär*, dann ich *Fliesenlögär*”, sagte der Mann pragmatisch. Er hatte einen starken ungarischen Akzent.

„Was ist das Problem mit dem Dach?” fragte Vera.

„*Schlimmä Problämä*”, sagte der Arbeiter nur und legte die Stirn in missmutige Falten.²¹

Ugyanezt a logikát követve Parker itt a magyar nyelvjárás sztereotip elképzelését adja vissza, amelyet az ékezetes magánhangzók (Umlaut) helyesírási szempontból helytelen használatával jellemez. Másrészt egy másik elterjedt közhelyet is alkalmaz, miszerint Burgenlandban szinte csak magyarok dolgoznak a szolgáltatási szektorban és fizikai munkásként, mivel ők az olcsó, de gyakran rosszul képzett, német nyelvtudással nem rendelkező munkaerőt képviselik. Mindehhez néha az a feltételezés is kapcsolódik, hogy alacsony munkamorállal rendelkeznek, viszont hajlandóak akár bűncselekményeket is elkövetni – főleg csalás vagy lopás formájában.²² Ezt a közhelyet a második kötetében is megerősíti:

Nos, ez a Zsoltán [sic!], akinek ma este segítenie kellett volna neki a konyhában, határozottan rossz ember volt, gondolta Mathilde sóhajtván. Soha nem találkozott még motiválatlanabb emberrel, mint ez a fickó. [...] „Szar” és „a francba” – kiabálta Zsolt ötpercenként frusztráltan, amikor nagy, ügyetlen ujjai alatt elszakadt a metélőhagyma szára. Mathilde magyar nyelvtudás nélkül is tudta, hogy a férfi durván káromkodik.²³

Nem elég, hogy a magyar, és mint a cselekmény során kiderül, bűncselekményt elkövető konyhai kisegítő neve szintén elírva szerepel – akárcsak

21 PARKER, *Zuagroast*, 212. (Kiemelés E. E.) [– Maga tetőfedő? – kérdezte Vera. – Ha Milkovics úr azt mondja, hogy tetőfedő vagyok, akkor tetőfedő vagyok, ha azt mondja, hogy burkoló vagyok, akkor burkoló vagyok – mondta a férfi pragmatikusan. Erős magyar akcentusa volt. – Mi a baj a tetővel? – kérdezte Vera. – Nagy gondok – mondta a munkás a homlokát ráncolva.] (Saját fordítás – E. E.)

22 Ez részben annak köszönhető, hogy az EU keleti bővítése és Magyarország schengeni övezethez való csatlakozása miatt Ausztriában – különösen a konzervatív és jobboldali populista médiában – felerősödött az ellenérzés. Lásd például: *Kühle Gefühle über Schengen in Österreichs Grenzgebieten*, Neue Zürcher Zeitung, 2007. december 22., https://www.nzz.ch/kuehle_gefuehle_ueber_schengen_in_oesterreichs_grenzgebieten-ld.453680 (utolsó hozzáférés: 2025. 04. 11.).

23 PARKER, *Hamdraht*, 86. (Saját fordítás – E. E.)

Mathilde apjának („Bela”) neve –, de a szereplő magyar nyelvű megnyilatkozásai is csak az idegen nyelv legismertebb kifejezéseire, nevezetesen a káromkodásokra korlátozódnak.

Ez a megközelítés annál is meglepőbb, mivel Parker maga is a dél-burgenlandi Bad Tatzmannsdorfból származik, és honlapja szerint több bécsi év után fő lakóhelyét ismét Dél-Burgenlandba helyezte át.²⁴ Rendelkezik tehát a regionális krimik számára oly fontos helyismerettel, melyet könyveiben sikeresen bizonyít is. És mégis, minden otthonossága ellenére idegenül hat a régióábrázolása, mivel a külső szemléletet, a klisékkel teli látásmódot részesíti előnyben. Csak találgatni lehet, hogy ez gazdasági számításból fakad-e – feltűnő például, hogy Parker a krimijeiben visszatérő szereplői közül csak egyvalakit szólaltat meg következetesen dél-burgenlandi dialektusban, s ezt a szövegben fonetikus átírásban jelöli, és lábjegyzetben standard német fordítással látja el. Különösen a fordítás jelzi, hogy az elbeszéltségen messze túlmutató olvasóközönséget kíván megszólítani, és ezért a térségre jellemző dialektus, amelyet logikája szerint a krimik szinte minden helyi főszereplőjének kisebb-nagyobb mértékben beszélnie kellene, csak kis adagokban vagy egyetlen mellékszereplő szájából tűnik elfogadhatónak – éppen csak annyira, hogy a szükséges helyi színezetet biztosítsa, de elkerülje az olvasási nehézségeket vagy irritációt. Ennek a logikának köszönhető tehát talán az is, hogy Parker a magyarok ábrázolása során az Ausztriában róluk alkotott kliséket használja, amelyek különösen az elbeszéltségen kívül működnek igazán. Még akkor is, amikor a főszereplő Vera visszagondol a magyar kultúrával vagy magával Magyarországgal kapcsolatos korábbi élményeire, gyermekkori emlékei és a jelenre tekintett összegzése nem hangzik meglepően:

Hilda nagymama mindig forintot csempészett Magyarországra papírpénzként a melltartójában, amin aztán olcsó élelmiszereket vásárolt: füstölt sajtot, szalámit, gesztenyés rizst és persze tonnányi pirospaprikát. [...] Magyarországon [ma] az épületek és a táj hasonlóan nézett ki, mint Dél-Burgenlandban. És mégis a figyelmes szemlélő észrevette a különbségeket: [...] fogorvos, fodrász, szépségszalon, szépségklinika. Számos reklámtábla németül szólt a nyugatról érkező vásárlókhoz. Míg korábban az emberek Magyarországra

24 Vö. Teresa SCHAUR-WÜNSCH, *Martina Parker: Zuagroast ins Krimigenre*, Die Presse 2023. február 1. és <https://www.martinaparker.com/> (utolsó hozzáférés: 2025.04.11.).

jártak szabóhoz vagy kést éleztetni, most ráncokat simítottak vagy fogkoronát csináltattak.²⁵

Összegzés

A regionális krimi abból a régióból él, ahol játszódik. A helyszín határozza meg az ott élő, illetve a kívülről érkező szereplők egymáshoz való viszonyát. Az adott régiót általában a hiteles, valós, kézzelfogható tér és a térségben cselekvő alanyok által megélt, átélt tér keverékével ábrázolják. Burgenland, történelmileg multikulturális és többnyelvű régióként, kihívás elé állítja azokat a szerzőket, akik regionális krimijüket ide helyezik: ha a krimi egy kifejezetten többnyelvű burgenlandi régióban játszódik, amelyet valójában egy vagy akár több népcsoport jellemez, akkor meg kell választani egy erre a tényre reagáló és ennek a helyzetnek megfelelő elbeszélői, illetve ábrázolási stratégiát. Azok a szerzők, akik belső nézőpontból írnak, e tekintetben előnyös helyzetben vannak, mivel hitelesen tudják ábrázolni a különböző nemzetiségeket, sőt néha még hasznosan is felhasználhatják őket a regionális krimi sikeréhez.²⁶ A Martina Parker tollából származó egyik legsikeresebb regionális krimisorozat, amely a burgenlandi magyar népcsoport kiemelt terében játszódik, azonban eltekint ettől a belső perspektívától, és helyette a magyar származású szereplők teljes mértékben sztereotipikus ábrázolására támaszkodik a történetekben – ennek megfelelően ezek a karakterek, akik általában egyébként is csak az elbeszélés perifériáján jelennek meg, enyhén szólva két lábon járó klisék. A könyvek sikeréből ez szemmel láthatóan nem von le semmit. A magyar népcsoport, amely valójában – ha a tartomány hivatalos kommunikációs stratégiáját is figyelembe vesszük²⁷ – Burgenland identitásának jelentős részét képezi, reflektálatlanul kerül ábrázolásra, olcsó poénok szereplőjévé válik, és legkevésbé sem kérdőjelezi meg az elterjedt sztereotípiákat, talán inkább gazdasági számítást követhet. A több mint 15 000 eladott könyv és a 13 kiadás, úgy tűnik, igazolja Martina Parker döntését.

25 PARKER, *Zuagroast*, 306. (Saját fordítás – E. E.)

26 Erre kiváló példa a Thomas Stipsits által írt Stinatz-krimik, a burgenlandi Stinatzban játszódó regionális krimisorozat, amelynek főszereplője a burgenlandi horvát népcsoportéhoz tartozik. Ezt a tényt több szinten is hitelesen és humorosan tematizálja. A Stinatz-krimik a legsikeresebb regionális krimik közé tartoznak Ausztriában, és néhányat közülük a televízió számára is megfilmesítettek.

27 Vö. *Land Burgenland. Die Volksgruppen des Burgenlandes*, <https://www.burgenland.at/verwaltung/land-burgenland/die-volksgruppen-des-burgenlandes/> (utolsó hozzáférés: 2025. 04. 11.).

Dudás Győző ÉDES, MINT A MÉZ

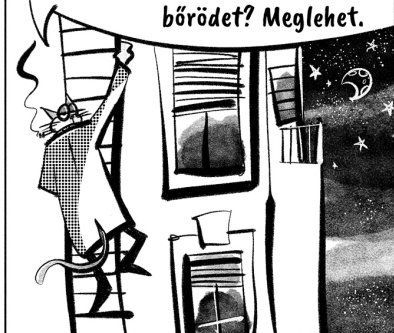
Miért olyan édes a bűn, mint a méz?
És miért vonz bennünket úgy, mint
éjszakai pillangót a fény?
Nem tudom.

De még csak azt sem, hogy miért
olvasod ezt a képregényt.

Bírod a rejtélyeket, csíped a feszkót,
miközben nem te viszed vásárra a
bőrödöt? Meglehet.

Azt tudom csak, órák óta kutyaagolok
itt, miközben már az igazak álmát
alussza az egész város. Két simlis
nyomát követem.

Megfújtak 20 lepedőt, meg egy
marék brillt a rendes évi gengszter-
gála alatt a Continental széfjéből.
Lett is szép ramazuri.

A nagykutya rosszul bírják, ha
lengűlják őket. A zsaruknak nem
szóltak persze, már csak azért se,
mert a szajré forróbb volt, mint
Zuckermanné almáspitéje.

KORTÁRS OLVASATOK

CSUKÁS István: *Koromcsillag*,
Szépirodalmi, Budapest, 1968

kronológiáját. Az emberi, pontosabban a személyes életvitel az, ami szinte kizárólagosan érdekli. Talán mi sem természetesebb ennél, hiszen líráról van szó. Mégis! Egysíkúvá válik az általa fölrajzolt individuum, mert az egyén sorsának és jellemének alakulásában a társadalmi hatótényezőket nem elégségesen vetíti ki. Inkább csak elvont lélektani folyamatok lesznek láthatóvá, sajátos egyedi arculata helyett. Van rá eset, hogy szubjektív élményhalmazát helytelenül azonosítja az objektív valóság egészével, megérzése kizárólagos és perdöntő jogot vindikál magának. Ez meglehetősen zavarja még szép szerelmi líráját is, és nem engedi ezt a »fölnyűszító« gerjedelmekből, hangulatpillanatokból, gondolatszálánkokból, élményforgácsokból, tájfelvételekből boldogtalanságokkal összemontírozódó költészetet ténylegesen súlyossá válni.”

BORBÉLY Sándor, *Csukás István: Koromcsillag*, Kortárs 1969/4., 665.

Zsávolya Zoltán

A csacsiságok küszöbén

Csukás István *Koromcsillag* című verskötetének
(műfajalapú) életmű-perspektivizációja

A Csukás István harmadik „komoly” vagy *érdemleges* lírai versesköteténél¹ megjelenés(idej)ével szomszédos naptári években egy-egy meseregény lát napvilágot az alkotótól,² ugyanabban az esztendőben pedig, kissé megelőzve az úgymond „nagyliteratúrai” összeállítást, a költő első gyerekverskötete.³ Csaknem egyidejű tehát az életműben a gyermeklírai könyvszintű manifesztációjának megtörténte és az abban működte-tett *skillek*nek a kissé más közegben való felvonultatása, megvillantása. Ugyanis az 1968-as verseskötet második, *Gilíce-síp* című ciklusára tulajdonképpen könnyedén *ráfogható* lenne, hogy az gyerekversek szöveg-tartomány. Mármint akkor, ha ilyen vonatkozásban nem tekintjük minden jelentőség nélkül valónak a folklorisztikus mondóka ihletését hordozó cikluscímet (vö. „Gólya, gólya, gilíce...”), magát az alája rendeződő cikluselkülönítést a könyv teljes anyagán belül, illetve az idesorolt versek gyakori dalszerűségét, erős ritmizáltságát (rigmusos, ütemhang-súlyos állagát), a legkülönbözőbb módokon előálló játékos-ságát, amely esetenként a szövegtörténeti analízis alapzatán képződik meg.⁴ És úgy,

1 CSUKÁS István, *Koromcsillag*, Szépirodalmi, Budapest, 1968.

2 UŐ., *Egy szürke kiscsaci*, Móra, Budapest, 1967; CSUKÁS István, *Mirr-Murr, a kandúr*, Móra, Budapest, 1969.

3 UŐ., *Erdőben jártam*, Móra, Budapest, 1968.

4 A hevenyészve felsorolt szövegalkotási tényezők köre messze nem teljes, csupán jel-zésszerű kíván itt lenni. A gyermekversek szövegmódjának ugyanakkor fontos részét alkotja a szemlélet és a modalitás pontos beállítása. Ilyen alapon maradha-tott ki a gyermeki horizont irányába hajló másodikból, és kerülhetett még az első, „posztszerelmes” könyvciklusba a *Mimikri* című, összesen 12 részből álló vers. Ez ugyanis hiába különálló, rövid, állatmotívumokkal, néprajzi elemekkel telített dalok füzére, valamennyi ilyen ének a Csukás korai köteteiből annyira ismerős érzelmi diskurzus (még) drámai lecsapódása. Hasonlóan kényes (habár tagadhatatlanul szórakoztató) a döntő módon játékos-huncutkodó beállítódású második ciklus *Tíz dal* felirattal sorozatából a *Cigánydal*, amely egy hamisítatlan csujjogató: „Szörös ké-pem / orral össze- / fordítottam / véled. Jössz-e? / Dik pik. // Mellem is a / melled hegyét / nyomta, csípőm / járt, nem henyélt. / Dik pik” (CSUKÁS, *Koromcsillag*, 53). Az utóbbi példa önmagában elég annak indoklására, miért is nem tekinthetjük gyermekversegyüttesként a *Gilíce-síp* ciklus egészét... Gyermekirodalmi–„komoly irodalmi” vonatkozásban hamisítatlan és meglehetősen tagolatlan őselegyről van

hogya megtehető egyáltalán bármiféle valóságos (érték)különböztetés a felnőtteknek és a gyerekeknek, az ifúságnak szánt művészet között.⁵ Jeleznénk: amennyiben érvényesül ilyesféle distinkció, az nem tőlünk, értelmezésünktől, hanem alkalmasint (implicite) magától a szerzőtől származik! Ebből következően: a kétségtelen tény mellett, miszerint a *Koromcsillag* bizonyos lapjain Csukás határozottan munkálkodik a (szinguláris-pontszerű) gyerekvers („gyerekrövidvers”) mint olyan műfaji eszköztárán és műveleti terepén, jelentőségteljesnek gondoljuk azt a megfigyelésünket, hogy az éppen *akkortájt* beinduló gyermekirodalmi munkásságának gerincét viszont sokáig nem ilyen, egymagukban is (meg)álló líraszövegekből összeállított kötetek alkotják. Sőt, amennyire az idővel mind szerteágzóbb, egyre kaotikusabbá váló szerzői bibliográfiából kivehető, az ilyesféle, vegyes, esetlegesebb tematikájú gyerekvers-kötet még évtizedekig *sem* kerül ki újra ebből a szerzői műhelyből.⁶ Ami pedig már a maga véletlenszerűségében is szinte várható, akár kézenfekvő lehetne! Nem, a számos vagy inkább „számtalan” mese, meseregény, „gyermekregény”, ifjúsági regény a leggyakrabban: próza. (Legalábbis a hetvenes-nyolcvanas években, amely időszak megalapozónak tekinthető a gyermekirodalmi és/vagy mediális-műfajkiterjeszkedési történések,

errefelé szó, amelyből inkább még csak készül kiválni, ki-önállósodni az előbb említett terület, és amely így Csukás István költészetének általános-játék(osság)át mutatja inkább, mintsem bármi mást. Egyfajta eldöntetlenség ez az adott pillanatban, amit jól szemléltet a következő versindítás hibriditása: „[Hóésés ringat] megfagyott eget, / no, még egy dalt az elshant / fények után, mint nagy üveghez, / éghez verődik a varjú-csapat, / Isten szemüvegéhez a látomás, / földbe ásott halottakra hó / rakódik – közbul bukfencez a nyúl, / inal, maroknyi szór, csont, vércsomó” (Uo., 64). A már-már József Attilá-s [d]údoló vagy radnótis [b]ájoló műfaji (ön)reflexióba, illetve szerzői intenció-közlésbe csúszik át, s a látványos-szemléletes, bár kissé szimpla égmetaforika után riasztó az elmúlás éles jelzése, ehhez képest az állatalak mintha kedves mesefiguraként lenne jelen, mígnem testének tárgyilagos-tudományos elemzését kapjuk...

- 5 A gyermekirodalom létező fogalmának valamiféle ellentettjeként vagy akár kiegészítőjeként aligha lenne szerencsés „felnőtt irodalomnak” titulálni az (egyre) érettebb, s nem utolsósorban nemileg megérett befogadók körében adekvátan érvényesíthető, érvényesülni képes literatúraválogatások összességét, hiszen a „felnőtt tartalom” (magához az általános „mediatartalom” kifejezéshez hasonlóan) *egészen más* értelmezési irányba vezetne az internet által uralt kulturális tér viszonylatában, mellesleg: olyan teoretikus körülmények között, amikor a korszerű esztétikai gondolkodás többé már nem tételezheti úgynevezett „tartalom” és „forma” éles, valóságos szétválasztását.
- 6 Jobban belegondolva, az említett *Erdőben jártam* kötet is félúton van a tematikus szerveződés felé, hiszen a flórával-faunával való mégoly esetleges és sokrétű, változatos gyermeki/gyermekded megéneklések mégiscsak, s akár önkéntelenül, kompakt motívumkészletre gyűjtik össze a mérsékelt öv komplex élőhelye és növényi „zárótársulása” környékén szerezhető tapasztalatokat.

fejlemények, a vonatkozó szerzői szocializáció tekintetében.) S úgy próza, hogy korábban nem(igen) publikálódott próza(könyv). Adódik tehát a feltételezés: Cs. I., a költő (szinte) mindig a prózát választja olyankor, amikor gyermekirodalmi műveit megalkotja. Határozottan, jól kivehetően elkülönítve így, ha nem is lírikusi önmagától, de legalábbis lírikusi (szöveg)egzisztenciájától a költészet egy másik, döntően eltérő(nek gondolt?) típusának művelését, művelőjét...

Az érdemi költészeti műveknél mármost nehéz lenne eldönteni, hogy a *Koromcsillag* „jellegzetes”, vagy éppen ellenkezőleg, úgymond „atipikus” kötet-e Csukás verseskönyveinek sorában. Rokonsága és elkülönbözöttsége az életmű-felépülés sorrendileg szomszédos „felnőttlírái” összeállításával/-tól éppúgy nyilvánvaló, mint ahogyan számottevő eltérései is mindkettőtől.⁷ A tapadás ugyanakkor mind időben, mind „módszertanilag” erőteljesebb hátrafelé, még előbbre visszanyúlva pedig összességében már egész mintázat képzete támadhat fel az értelmezésben.⁸ Ugyanis egyaránt ismétlés- vagy perfekciós (perfektáló) gesztus köti össze – ha más-más módozatú is – Csukás István második és harmadik verseskötetét az elsővel, és e funkcionális-strukturális kapocs szükségképpen még külön is rokonítja egymással a másodikat-harmadikat. Léván utóbbiak végső soron olyan kísérletekként is felfoghatók, amelyek utólagosan, visszamenőlegesen, virtuálisan *rámódosítanak* az 1962-es kötet kissé talán túl bőre sikerült (vad)romantikus összeállítására. Mégpedig úgy, hogy a második könyv az irónia, míg a harmadik egyenesen a szarkazmus reagálásának (reakciójának) plusz szintjeit húzza fel arra a már amúgy is „magasföldszintes” építményre, amely eredetileg, az első könyvben is duplikálódott, nevezetesen a nettó érzelmi/szerelmi élményaktivizmus megélése/megjelenítése, valamint az arra eleve, közvetlenül rátelepített rezignatív reflexió megkettőződés-rendszerét kiépítve. E szerintünk jól felismerhető és tehát a három első Csukás-könyvön végigvonuló önkéntelen/lényegi, hol virtuálisnak tetsző, hol konkrétabbnak érződő átírásszisztematikát most nem jellemezhetjük behatóbban, ám az nyilvánvaló kell legyen, hogy a *Koromcsillagot* nyitó *Tavaszi ének* című vers rögtön a szarkasztikus (át)értékelés reflexió's szintjét építi bármiféle érzelmes, romantikus, netán éppenséggel érzelgős (?) beállítottság *feelingje* fölé. És ez nemcsak hangsúlyos expozíció, hanem

7 Lásd CSUKÁS István, *Előszó a szerelemhez. Versek*, Szépirodalmi, Budapest, 1965; *Uő.*, *Ima a vadevezősökért. Versek*, Szépirodalmi, Budapest, 1968.

8 Ez esetben érdemes még a költő első (verses)könyvét is szorosabban vizsgálódásba vonni: CSUKÁS István, *Elmondani adj erőt! Versek*, Szépirodalmi, Budapest, 1962.

az új kötetnek, pontosabban az új kötet adekvát, illetékes részének (amely tehát még ezzel az erőteljesen szerelmi problematikával foglalkozik 1968-ban is...) az általános alapállását szintén fémjelzi:

Jut már fény a gyöngécske füveknek,
vedlett kutyáknak hegyoldal, lányoknak szerelem.
Ló hátán legényke, a lovak tüzelő tökökkel ügetnek
a folyóra, habzik tőlük a víz, felforr hirtelen.
Milyen lesz a lányok álma, ó, ha tudhatnám milyen?
Csillagokig érő édes sóhajtással kisbabák születnek,
hanyatt fekvé ringatgatni, becézgetni jó az álom mélyiben.
Zizzenő holdfényben a kutyák figyelő pofája: lelkesen
lessük az éjt, az álmot, elnyújtózva a vizes füveken.⁹

A „gyöngécske füvek” a Petőfi-féle, nagyon finomra szublimált „vett a füvektől édes illatot” kifejezésre éppúgy emlékeztetheti az olvasót, mint ahogyan a magyar költészet még régebbi tárnáihoz is visszautalhat (füveskönyvekhez akár!), s az is meglehetősen megszokott, esetleg egyenesen szokványos, hogy a lányok alakjához a szerelem képzeete társul. Illeni látszik mindehhez a „legényke” is, a „vedlett kutyák” azonban már sem nem romantikus, sem nem éppen költői emlékeket ébresztő kifejezés. A tüzelő tökü lovak rajza ugyanakkor hirtelen szinte brutálisan profán, sőt rusztikus, lévén a népi szóhasználat szokása bármely hímnemű élőlénynek egyenesen a „tökeiről” beszélni, amúgy rurális módon a biológia által normál esetben az egyénnek ajándékozott (mind)két heregolyóra meglehetősen precizitással utalva... S a természet nyilvánvalóan természetfeletti vehemenciával reagálja túl itt a nyilvánvalóan eleve magas érzelmi-érzéki hőfokot, míg az álmok kutatása álnaivitásba, álpátoszba fullad, szándékosan. A jambikus lüktetés, valamint a hexameter mértéknyomaitól sem teljesen mentes az a kozmikus perspektívájú sejtelmemfogalmazás, amely a szerelmeskedés sejtett „következményét” nagyon is reálisan ragadja meg, egyúttal népies-régies, emelkedettséget előstilizáló szóválasztással él („mélyiben”). A gyakorított, finomkodó igealakok bensőségessege stílárisan gúnyos, így szemantikailag ambivalens, kissé álságos, akárcsak a „zizzenő holdfény” motívuma, különösen e szintagma jelzője, amely – a lentebb szereplő „éj” alakváltozattal együtt – giccses ráadásul. Akárhogyan is, eléggé éles ellentétben áll vele

9 CSUKÁS, *Koromcsillag*, 7.

a kutyapofa, a „lesni” ige közönségessége. Ráadásul az utolsó előtti sor kettőspontja a központosítás eszközével azt az értelmezéslehetőséget játssza fel, netán proponálja egyenest, hogy a versben kitapintható beszélő(k) kutyák... Mindez tehát a frenetikus iróniának, gúnynak olyan sűrűségi fokát jelenti, amely már méltán nevezhető szarkasztikusnak, műfajilag: szatírának. Mindenesetre igen figyelemre méltó, hogy a „századereki trubadúrnak” is titulálható szerző a talán legintenzívebbé fejlődni képes emberi érzelem hangsúlyos *megköltését* a dehumanizáció felé tréfálkozza el.

Mindjárt a következő vers (*Ha szerelem hajt ostorával*) alanya mármost világosan elkülönül a kutyáktól, amelyekkel azonban mégis meg lehetős közösséget vállal, főként a funkcionálisan felismert szituációs hasonlóság révén. A nyers és profán prózaiságot ugyanakkor vágáns, garabonciás színezetű idealizmussal színezi át, hangsúlyos kontrasztot alakítva ki a leginkább földhözragadt és a mindazonáltal mégis rá boltozódó kozmikus távlat között. A *csillagos ég fölött*e van ugyan a szólambirtokosnak, a stilizáció szerint, ám nem feltétlenül a hűvös-éles *erkölcsi törvény* az, ami elsődlegesen mozgatja őt. Sokkal inkább a póre ösztön. A szellemisséget ugyanakkor így is hangsúlyozza a bár egyszerű (*parlando* elbeszélő hangulatot végigvivő), mégis zenei forma (rímes sorpárok egymásutánja), illetve a költészeti tradicionalizmusnak az a megoldása, amely a szövegnyitó sort vagy – mint ebben az esetben – szószerkezetet emeli ki címnek a vers elé.

Ha szerelem hajt ostorával, én és a kutyák
ügetünk csapzott irhával sikátoron át,
boldogtalan szívünk visszük, kövön kattogót,
szimatolunk kölyöklányt és vedlett bugyogót,
zsenge csípőt s mázsás combot, hogy a víz kiver,
pofánkon a sóvárgás is tündért hívó jel,
űznek innen, űznek onnan, konyhaajtó becsapódik,
hátrálunk is vicsorogva rongy odúig, kutyaólig.
Égre fölnyüszítő vágunk ki értheti meg?
Szívünkben az olthatatlan csillagfény remeg.¹⁰

A mai (oldott) szóhasználat fényében aligha árt megjegyezni: a „kölyöklány” nem valamiféle pedofiliára, ellenben a szövegben előforduló reáliák,

denotátumok (jelentettek) közül a 'fiatalabb kutyaszuka' fenoménjére utal. A „vedlett bugyogó” közönségessége pedig megint egyszer nem kérdéses, a „mázsás comb”-bal egyetemben a *Vastag Margó* legsikerültebb magyar fordításait s ezekkel François Villont idézi emlékezetbe. Ennél szublimáltabb megoldásokat keresve azonban máris annak a veszélye jelentkezik, hogy az olvasási tapasztalat elhagyja a realisztikus, földi szférát. Érdemes részletesebben követni, hogyan!

Az 1968-as kötet szerelmi adekvációjú, azaz ugyan már nem éppen szerelemmániás, de többé nem is feltétlenül frontálisan érzelmes tájékozódású, tehát az *Orpheus keresése* felirat alatt futó ciklusában a *Villanásnyi búcsú* és a *Sanzon* című versek közé ékelődik egy különleges, ingyenc munka, *A harmincéves férfi éneke*. Ebből a szorosabb szövegegyüttesből, mikrokontextusból később kivonódik, mivel a gyűjteményes kötetekben¹¹ átkerül a harmadik ciklus – pontosabban az egykori, *A felnőtt titkaiból* cím alatt futó harmadik ciklus – versei közé. Az áthelyezés eléggé indokoltnak, hatékonyan korrektív véglegesítésnek tetszik megközelítésünk számára. Az eredeti szövegsorba ugyan tematikusan illeszkedik a nevezett munka, a valószínű élményanyag, a realisztikus-autobiografikus (?) esemény-/átéléskonzisztencia feltétlenül megfelelteti a szöveget az érzelmi tájékozódás összefüggésrendjének, illetve az ahhoz most már „csak” kissé távolabbról kapcsolódó új, reflexiós gondolkodás logikájának, azonban a *Villanásnyi búcsú* és a *Sanzon* egyaránt pontszerűen rövid, és egyaránt a grammatikai jelennek valamiféle „nettó állapotra” való reagálását valósítja meg a szenvedély vonatkoztatási rendszerében, míg velük szemben *A harmincéves férfi éneke* nemcsak amolyan „hosszabbvers”, hanem epochális mondandójú, *tartamú* is szemléleti, tájékozódási horizontját tekintve. Mégpedig legalább kétszeresen, lévén figyelme a megvalósított visszatekintés rostáló-szelektáló kiértékelésgesztusa után elhatározott jövőprojektumot szintén tartalmaz. Ezenfelül a beszélő lírai hős mintegy kiemelődik valamennyire a mindennapok, a jelenkor, a banális-érzelmes élethalakulás aktualitásának koordinátái közül: „érzem erőmet, a sejtek, hormonok / hajnali hitét, hogy vagyok, / hogy kél a nap

11 Pl. CSUKÁS István, [Ö]sszeűjtött versek, Könyvmolyképző, Szeged, 2015, 162–163. A jelzett gyűjteményes kiadásban a ciklushatárok feloldódnak, azaz már nem jelződnak, a kötet anyaga mintegy ömlesztve kerül közlésre. Mégis, természetesen kirajzolódik *A harmincéves férfi éneke* szöveg megváltozott környezete. Az írás új mikrokontextusát a talányos *Az önkívület délelőttje* és az apokaliptikus *Történet* című versek alkotják, amelyek közé az most már *örökre*, éspedig jelentőségteljes többletszemantikumra szert téve betagozódik.

s évmilliók reggelek / unszolják fiatal gerincemet. // Nyújtózkodom is derűsen, csendben, / erős vágy, lélek, a végtelenben, / lepattannak rólam ajtók, ablakok, / Saturnus-kalapban homlokom ragyog.”¹² A lexika (még) a „lidérces” elemeket sem nélkülözi („hitét”; „kél”; „végtelenben”; szokvány költőiségével valamennyire a „hajnali”, stilárisan az „unszolják” és ünnepélyességével a „ragyog”), ám a természettudományi precízió („sejtek, hormonok”), a felbukkanó *végtelennek* azért a kétségkívül fennálló úrkutatási indexelhetősége együttesen kulturális dimenziójává tudja szelídíteni-oldani a személyiségvízió, az öntudatra ébredés mitologikusra nővő kifutását: még csak az imént veszítette el az emberiség T. S. Eliotot (+1965) – akinek halálára Csukás egyik mestere, Weöres Sándor a *Merülő Szaturnusz* című költeményét bírta szerezni...¹³ Az idő, a termékenység, a természet, a közösségiség/társadalmiság és – modern kifejezéssel élve – az eszközhasználati racionalitás, a technológiai megújulóképesség antik (rég-i római) istenének képe, portréja mindamellett nem kizárólagos, a *harmincéves férfi* jelképes érvényűvé stilizált alakja, hangütése még sokban szemezget a szerelemre áhító (úgy érzés-hangulat, mint ahogyan vágyott társ is!) *addigi* fiatalember megfontolásaiból. Mert önnön ifjúságát ez a figura most már emblematikusan ellöki, bele – nem utolsósorban – a kozmikussá táguló momentumba vagy kortalanságba, ahol a történelmi váltakozásban (megújra) konkretizálódó, avagy temporálisan képlékennyé lett, különböző pillanathorizontok között szalamozó, mintegy „időutazni” képes szemlélet-, azaz létezéslépték kikristályosodó individuuma/figyelme veszi át az uralmat. A „nézem, mivé lett tiszta csillagom: / hőmérő vacog a falon”¹⁴ szövegrész meteorológiai, éghajlati utalása alighanem az űrhideg stilizációját hozza, amihez szervesen érződik hozzátapadni a világegyetem képzete (amelyen belül a „csillagom” ≈ ’égitem, bolygóm’ ≈ [a] f/Föld[em]). Mindezzel a tudományos fantasztikum legalább enyhe *feelingje* is jelenvalóvá válik a munkában, ami pedig magyarázatot adhat a verseskönyv meglehetősen talányosnak minősíthető címadására.

12 CSUKÁS, *Koromcsillag*, 15.

13 Weöres költészete múlhatatlan viszonyítási pont a Csukásé számára. A csöngői (születésű) írófejedeleme nagyjából 1970-től beköszöntő nonszensz/bagatell szövszenetes korszaka is az marad, ami Cs. I.-nél 1975-ös, *Ima a vadevezősökért* című verseskönyvében érezhető a legerőteljesebben. Ennek szövegállományában ugyanis feltűnően, már-már zavarba ejtően, sőt, szinte *zavaróan* nagy mértékben vannak jelen olyan/azon versek, melyek lényegében csak pillanatnyinak tűnő ötletek, ötletcsírák, rögtönzések, rittyenetek.

14 *Uo.*, 14.

A *Koromcsillag* ugyanis talán túlzottan – de legalább némileg (és ez aligha csupán fonetikai/morfológiai alapú szójátékosság a kifejezés-alakításban, sokkal inkább valóságos hang(ulat)festő sugallat) – *komor*ságot és valamennyire pátoszt sugalló neologizmus, amely előtt az olvasó a könyv egésze, legalábbis annak első, nagyobbik fele befogadástapasztalata alapján (sokáig) tulajdonképp értetlenül áll. Aminek következtében azután majdhogynem zavartan kezdi kutatni a kifejezés, az összetétel, vagy akár egyszerűen csak a „csillag” szövegi pozicionáltságát, hely(iérték)ét a kötetben... S annak (át)motiváltságaira, összességében vehető indokoltására tényleg(esen) csak a kötet vége felé, az eredeti záróciklusban, pontosabban annak egykori szövegterében talál rá – főleg azt követően, hogy *A harmincéves férfi éneke* áthelyezése, illetve a könyv ciklustagolásának feloldása megvalósul.¹⁵ Ami azt illeti, *csillámlásról* realisztikusabban is szó van ezen a kötetfertályon, a *November* című vers „hamvadó csillaga” minden bizonnyal a deres növényzet, egyáltalán tájék fényziporkáira, jeges káprázatára utal, amely a vegetáció évszakos pusztulásával szinkronban „visszatükröződik a rothadásból”, azonban *A delfin szöveg(é)ben* előforduló „lebegő koromcsillagok”, úgy tűnik, gőzmozdony kéményéből, annak füstjével szálldosnak, s mint ilyenek pernyét jelentenek, afféle félmetaforaként, főleg a feketéjükre alapozottan, de (?) hasonlati mivoltukban cikkcakkos alakzatiságra mutatva... A delfinállat mármost egyebek mellett isten háta mögötti indóháznál téblábol („ögyeleg”!), s vagonba szállva „ujjni tengert” (olajos padló? holdfény?) talál a vonaton, ami pedig már nyíltan *sci-fi* jellegű elbillentés, legfeljebb a 20. század közepi tárgyi rekvizitumok plasztikus találása teszi, azaz *tehet*te otthonossá az egykorú olvasónak az előjátszott, eléggé változatos, időnként lelki tájakba áttűnő környezetet. A *felnőtt titkaiból* (a többihez hasonlóan utóbb, az újabb kiadásokban felszámolt) ciklus darabjaiban felvillanó természettudományos mozzanatok, furcsa és radikális szemléleti foszlányok külön, speciális gondolati-filozófiai elemzést érdemelhetnek, ugyanakkor legalább ennyire érdekesek és változatosak a különböző szövegekben többnyire beszélőként, de legalábbis

15 Mint már elkezdttük pontosítani: ez a *ciklusáthelyezés* nagy részben voltaképp csak *cikluskivonás*, lévén mire/ahol a szöveg új pozícióját megkapja, addigra/ott már nincsen jelen (a) ciklustagolás, ahogyan a *Koromcsillag* kötet összes korábbi ciklushatára feloldódik a gyűjteményes kiadásban. Mindazonáltal a *mikrokontextus* ciklikus autenticitása megmarad, ugyanis az egykori ciklusok anyaga azok eredeti sorrendfelépítésének megfelelően rendeződik egymásra, illetve a néhány szövegkivétel okozta változástól eltekintve az egykori ciklusmintázatok is lényegében változatlanul öröklődnek bele az új, részleteiben amorfi kötetfelépítésbe.

szereplőként fel-felbukkanó, így vagy úgy csodálatos, néha szárnnal rendelkező, mindazonáltal mégiscsak emberi lények, mondhatni angyalszerű férfigépek, akik/amelyek testüket, állapotukat, korukat, szándékaikat jóformán a ruhaviselethez hasonlóan variál(gat)ják. A legfőbb tulajdonságuk éppen ez a képlékenység. A rögzítetlenség mind a szövegek között, mind a szövegeken belül is vándorolva. „Kitakarva, csupaszon / magamat mutatom – szögezi le feltárulkozóan (lírai értelemben is!) *Az önkívület délelőttje* című szöveg indítása. – Hold röntgenfényében vacogok, / sütkérezem ibolyántúli napon. / Bekerítve s mégis szabadon / tűnődöm; őrzöm s cserélem alakom.”¹⁶ Félelmetes, egyben magától értődő felismerés, hogy e különös lények sorában mindössze egy a *harminc-éves férfi* figurája. Ő éppúgy reprezentálja az első és második verseskötet hős-, majd ironikus szerelmesét, mint amennyire aztán, a harmadik kötet *ide adekvát*, az érzelemreflexió aktuális típusú megalkotását, élményfeldolgozását végző ciklusának/könyvrészének (*Orpheus keresése*) szarkasztikus érzelemreflektáló kohójában afféle humanoidd is roggyan/olvad/kovácsolódik... És rengeteg variáción keresztülmenve, lényegében a ciklus összes (végtére mind a kilenc), valamiként már egyaránt kisebb kompozíciónak tekinthető szövegében így vagy legalábbis hasonlóan.

Kompozicionális jellegű, valamelyes mennyiségi-szerkezeti szerkesztést igénylő, annak nyomait magukon viselő kezdemények szórványosan már az 1962-es könyvben fellelhetők, ezek ciklusnyi mennyiséggé azonban csak a *Koromcsillag* kötetben sűrűsödnek (*A felnőtt titkaiból*). A „felnöttség” hangsúlyozása, persze, kontrasztosan kiemeli (természetesen főként „csak” visszamenőlegesen) a *Gilice-síp* elnevezésű könyvegység általános-naiv szemléletperspektíváját, gyermekirodalminak sejtethető, akként is tételezhető jellegét és mivoltát. Illetve: lényegileg segíti egyfajta „gyerekes” szemléletrend hangsúlyos létrejöttét, láthatóvá válását, működésbe lendülését az egész csukási költészet számára. Éspedig sokkal inkább az utóbbi, tágabb összefüggésben érvényesülve, mintsem olyasmit körvonalmazva, miszerint valóságosan szükség lenne itt, a szellemi, értelmiségi, költészeti téren valamilyen kimondottan felnőtt látásmódra is, külön. Hacsak nem a társadalmi, kozmikus, „természet-tudományi”, a maghasadás-technológia történelmi korszakának kétségeit, félelmét és emberi-értelmiségi felelősségét hordozó, tehát úgymond *atomkori* diskurzus, kérdésfelvetés kimunkálása jegyében... Mert nem szabad elfelejtenünk, hogy a harmadik „komoly” költészeti gyűjtemény

anyaga az űrhajózás emblemikus csúcsra járatása idején keletkezik, és egy évvel az amerikai holdra szállás előtt jelenik meg. Csakhogy ez egyúttal olyan szempont(rendszer) is, amelynek aztán nyoma sem marad a nem csekély „késéssel” megjelenő következő szerzői kötetben. („Szerzői kötetnek” Csukás azon könyveit nevezzük, amelyek az alkotó valódinak tűnő íróambíciójának jegyében születnek – a következő évtizedekben meglehetősen ritkán.) Az *Ima a vadevezősökért* nem weöresi ihletésű, nem „szösszenetes”, érdeminek tartható része egyszerűen nagyon másfajta komolyságot mutat fel, mint amilyennel *A felnőtt titkai* szöveg és ciklus amolyan asztronauta krisztusai fájdalmas, megszenvedett világ fölé feszülnek. Ez az új bölcsesség két lábbal nehezedik a földre, esetenként még többel. Máskor meg annyira színjőzan, hogy csaknem porzik és szikrázik; beszédlejtése bombabiztos, kibillenthetetlen (virulensen és vajtfülűlen modernista-próza). Igazi kockázatot sem gondolatilag, sem poétikailag nem vállal ez az egyébként kétségtelen igényesség, így aztán nem is „hibázhat” semmilyen téren. Eszmélkedései feltűnően sokat foglalkoznak a verssel, a versírással, irodalmi, írószervezeti szervezésű utazásokkal, a professzionális írói létezés külsődleges, egzisztenciális részleteivel, biztonságával, hedonista élvezetével.

Nehéz nagyobb távolságot elképzelni, mint amekkora Csukás István 1968-as és 1975-ös szerzői kötetei között fennáll (szemben az egy vonulattá felfűződő első hárommal). És ez akkor is így van, ha az utóbbi bizonyos részei egyaránt megmagyarázhatók, kikövetkeztethetők, levezethetők az előbbi némely összetevőjéből, illetve abból, ami a korábbiából, legalábbis *abban* a kifejtett formában, még hiányzik. Mert ez a valami időközben önállósul, s pontosan ebben a bő fél évtizedben kissé el is szabadul, kicsit túl is teng rögtön. Ez a valami pedig a gyermekirodalom, amely a lószérum erejével, volumenében épül bele ekkor(tól) az életműbe. S ez a lószérum lórúgást jelent a Költészet számára. Az ugyan igaz, hogy van miből veszíteni...

Maksa Gyula

Adalékok Csukás István *Koromcsillag* című kötetének értelmezéstörténetéhez

„Bekerítve s mégis szabadon
tűnődöm; őrzöm s cserélem alakom.”

(Az önkívület délelőttje)¹

Irodalom és médiakultúra

Túlzás nélkül állítható, hogy Csukás István kiemelkedő hatású alkotó. Százezrek olvasták – és százezreknek olvasták fel – ifjúsági és meseregényeit, elbeszéléseit, milliók látták televíziós sorozatait és ismerik az általa megalkotott emblematikus, nem egyszer médiabranddóvá vált szereplőket Süsütől Oriza Triznyáig, Mirr-murrtól Pom Pomig és Gombóc Artúrig. Sajdik Ferenc grafikussal való találkozásának eredményei a *Pom Pom*-mesekönyvek és az ezekből készült televíziós animációs sorozat, amely a populáris médiakultúra részeként is széles körben, nemzedékeken átívelő módon tudta alakítani attitűdjeinket, értékválasztásainkat és azt, hogy miképpen viszonyuljunk a különöshöz, az akár a sajátot is átformálni képes, első látásra zavarba ejtő idegenséghez. Festéktüsszentő Hapci Benő, Radírpók, Ásító Szörnyeteg, Óriástüdejű Levegőfújó, Lesbőltámadó Ruhaszáritókötel, Órarugógerincű Felpattanó, vagy éppen Magányos Szamovár történetei mind-mind annak a példái lehetnek, hogy egy közösség számára első látásra talán nehézségnek, a közmegelegedés akadályának tűnő, bosszantó különbségek sikeres menedzselése akár erőforrásként is kezelheti e különbségeket. Aligha vitatható a *Pom Pom*-sorozat aktualitása manapság – akár a történetmesélés problematizáltsága,² akár egy kultúraközi kommunikációs érdekelttségű, példázatos olvasási stratégiát érvényesítő értelmezés nézőpontjából sem.

Csukás István a magyar irodalom azon alkotói közé tartozik, akiknek munkássága vagy legalábbis annak jelentős része szorosan összefonódik korának médiakultúrájával. Sőt, aktívan, mi több, meghatározó módon alakítja a kor médiakultúrájának egy jelentős szeletét. 1968-tól

1 CSUKÁS István, *Koromcsillag*, Szépirodalmi, Budapest, 1968, 93.

2 Erről a típusú aktualizáltságról bővebben szól MÉSZÁROS Márton, *Pom Pom meséi*, Irodalmi Magazin 2021/2., 58–62.

1971-ig a korszakban kiemelt jelentőségű Magyar Televízió munkatársa, 1978 és 1985 között a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó főszerkesztője, népszerű ifjúsági regények és azokból készült még népszerűbb televíziós sorozatok szerzője. A televízióval kapcsolatos munkája a hetvenes évek közepére beérik: a legendássá vált, máig népszerű ifjúsági sorozata, a *Keménykalap és krumpliorr* (még 2025 tavaszán is IMDb 8.2-es értékelésű) jelentős nemzetközi elismerésekben részesül. Az író 1973-as regényéből készült televíziós sorozat, amelyet Csukás István forgatókönyvíróként jegyez (rendező: Bácskai Lauró István), 1974-es müncheni és 1975-ös hollywoodi sikerei nyomán nemcsak a Magyar Televízió fesztiváldíjas produkcióinak sorát gyarapítja, de egyben nemzetközileg is az egyik legismertebb alkotása.³

Kora médiakultúrájának érzékeny és nagy hatású alakítójaként Csukás István olyan írók követőjének tűnik, mint például a piaci alapon szervezett média működésmódját megértő és az ezzel kapcsolatos elvárásoknak megfelelni képes Jókai Mór,⁴ Krúdy Gyula⁵ vagy éppen a Csukáshoz hasonlóan szintén kisújszállási kötődésű Móricz Zsigmond.⁶ A következőkben annak az óvatos sejtésnek a részletesebb megfogalmazására törekszünk, miszerint Csukás István *Koromcsillag* című kötetének jórészt az 1970-es évekre tehető kanonizálásához – egyéb okok és körülmények mellett – talán hozzájárulhatott a szerző médiasikere is. Legalábbis érdekes időbeli egybeesés, hogy a kezdeti vegyes fogadtatás után éppen abban az időszakban jelölik ki újra a *Koromcsillag* helyét a következő évtizedek irodalomértése számára is érvényes módon a Csukás-életművön belül, amikor Csukás István műveit a televíziózás is felfedezi. Lehet persze ez mindössze egy olyan időbeli egybeesés is, amelynek háttérében nem áll közvetlen kapcsolat, mégis figyelemre méltó.

Az 1956-os forradalom leverése utáni években újra- és átszervezik a magyarországi médiarendszert is. A Kádár-rendszer tömegmédiájában már szinte a kezdetektől fogva fontos szerep jut a (korábban legalábbis)

3 A regényről és a sorozatról is részletesebben ír LAPIS-LOVAS Anett Csilla, *Vadlibák a faliújságon. Csukás István: Keménykalap és krumpliorr*, Irodalmi Magazin 2021/2., 104–108.

4 VINCZE Ferenc, *A médiumvándor: Tallérossy Zebulon. Transzmediális gyakorlatok és történetmesélés a 19. század második felében = Uő., Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítések egy médiumhoz*, Ráció – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022, 59–110.

5 WIRÁGH András, *A szeriális közlés diadala. Jelenetek Krúdy Gyula karrierjének első szakaszából*, *Literatura* 2022/4., 411–425.

6 SZILÁGYI Zsófia, *Móricz Zsigmond*, Pesti Kalligram, Budapest, 2023.

piaci alapon szervezett média és az ehhez kapcsolódó populáris média-kultúra jellegzetes közegeinek, műfajainak, szereplőinek, témáinak.⁷ Sok esetben éppen azoknak a médiaműfajoknak és -formátumoknak, amelyek 1948 előtt és különösen a két háború között is sikeresek voltak: népszerű mozi, bulvárkomédiák, képregény, populáris zene, bűnügyi elbeszélések, divat, reklámok. Van egy egyre jelentősebbé váló új szereplő is ebben a médiarendszerben: az 1957-ben induló nyilvános televíziózás kitüntetett szerepet kap a média szórakoztató funkciójának betöltésében, egyúttal az ezzel összefüggő szükségletek kielégítésében. Míg a két világháború között jelentős részben a színházra, a mozira, a filmiparra és az ezekhez kapcsolódó nyomtatott sajtóra épült sztárrendszer,⁸ addig 1957 után a televíziózás ebből a szempontból is nehezen megkerülhetővé válik. Általában a tömegmédia politikája és kultúrája kiemelten fontossá lesz a rendszer működtetői számára. Ahogyan az MSZMP Politikai Bizottsága üléseinek jegyzőkönyveit feldolgozó kutatásai nyomán Gedeon Sarolta megállapítja:

A kádárista vezetés már uralma elején felismerte a sajtó és általában a tömegkommunikáció kiemelkedő szerepét a társadalom befolyásolásában, ezért az előző gyakorlattól eltérően már nem az egyre anakronisztikusabbá váló irodalmi kultúrának, hanem az azonnali reagálásra képes tömegkommunikációnak szánta a főszerepet az alakuló rendszer az ideológiai átnevelésben. A sajtóval kapcsolatban Kádár János már egy 1956. november 21-i vitában megfogalmazta, hogy „a rádió és a sajtó többet ér, mint a puska”. Az irodalom és a tömegkommunikáció megváltozott politikai viszonyait mutatja a PB 1960. december 20-i ülése is, melyen Kádár elismételte, hogy ha az eszmei meggyőzés nem elég, akkor adminisztratív és pénzügyi eszközöket kell alkalmazni. „[...] működjük jobban a kiadói kritika és ne adjon le olyan dolgokat, ami nem érdemli meg a nyomdafestéket, vagy a rádiót, vagy a színházat... Szerintem első a napilap, a rádió, a színpad, második az irodalmi folyóirat. Ott már nem bánom,

7 A szórakoztató jellegű, tabloid vagy bulvárságírás olykor még a központi párt-napilapon is átitott. Nem sokkal a forradalom leverése után a Népszabadság 1956. karácsonyi, pontosabban december 25-i számának 24. oldalán (véltetően) a korabeli franciaországi szépségkirálynőt szinte meztelenül ábrázoló fényképet láthatunk *Hű de csinos!* címmel, és a következő képaláírással: „Ezt a fiatal nizzai gépirónőt tartják ma Franciaország legcsinosabb leányának.”

8 GULD Ádám, *Sztárok, celebek, influencerek. A médiában megszerezhető ismertség és hírnév természete*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2021.

akármit nyomnak ki. Ez a mi pártunk általános harcát nem nagyon zavarja, de ami a napilapokban, rádióban jelenik meg, az közvetlenül hat társadalmi életünkre és visszahat a politikai harcra.”⁹

A tömegszórakoztatás társadalmi szükségletének kielégítésére törekvés, az erre vonatkozó médiafunkció ellátása felértékelődik nemcsak a kiépülőben lévő fogyasztói szocializmus kádári ideológiája felől, hanem a kulturális és médiaipari szereplők gazdaságosabb működése érdekében is. Szemben az 1950-es évek első felének merevségével, törekedtek arra, hogy ne azonosítsák a „könnyű műfajokat” kritikátlanul a „kispolgári individualizmust” képviselő giccs fogalmával.¹⁰

Mindeközben idővel a költészet kiadáspolitikája és kritikája is megváltozik. Az irodalmi-kulturális folyóiratokra már a rendszerváltozás időszakából visszatekintő Nyilasy Balázs ily módon hívja fel a figyelmet erre a lassú átalakulásra: „Az ötvenes évek végének – hatvanas évek elejének rendkívüli szigora után a hatvanas évek második harmadában kezdődik meg bizonyos – az új gazdasági mechanizmus bevezetését közvetlenül megelőző időkgig még igen lassú – módosulás, liberalizálódás, korrekciós kiegyenlítőds a közléspolitikában, a kritikai hangvételben, az irodalmi közgondolkodásban.”¹¹

Ezzel összefüggésben a kritikai élet is átalakul: „Az állandó viták háttérbe szorulásával párhuzamosan csökken a légkör túlfűtöttsége, tompul a hangnem élessége, a hatvanas évek elejének kritikus gárdájából többen háttérbe szorulnak, helyüket toleránsabb, nagyobb műveltségű, szélesebb látókörű kritikustársaik és az újonnan fellépő generációk tagjai foglalják el.”¹²

Döntően a fentebb vázolt kultúrpolitikai, médiakulturális és irodalomkritikai közegben formálódik Csukás István életművének korai szakasza, amelynek – mint a következőkben látni fogjuk – a későbbiekre tekintve is fontos állomása a *Koromcsillag* című kötet 1968-as megjelenése.

9 GEDEON Sarolta, *Kádár János és az irodalom. Az MSZMP viszonya az irodalomhoz a dokumentumok tükrében 1957–1989*, Magyar Művészet 2016/4., 37–38.

10 Uo., 39.

11 NYILASY Balázs, *A visszavétel stációi. Adalékok az újabb magyar költészet vizsgálatához – I. rész*, Mozgó Világ 1990/2., 115–116.

12 Uo., 116.

Előkészület vagy megérkezés?

A mai olvasók jelentős része számára meglepő lehet, hogy egy harmincas évei elején járó költő harmadik kötetéről kritikát írnak a Magyar Szocialista Munkáspárt több mint hétszázezer példányban megjelenő központi napilapjában, a Népszabadságban, 1968 májusában. Talán ennél is meglepőbb, hogy ez a kritika nem emeli ki a kötet erősségeit, teljesítményét. A megjelenés helye alapján úgy tűnik, mintha egy meglehetősen széles közönség számára hívná fel a figyelmet egy nehezen érthető, szét-eső, nem sikerült vagy legalábbis középszerű verseskötetre: „főként az zavar, hogy a költemények egymásutánjából nem bontakozik ki a költő arca, a vallomásaiban jelentőssé növekvő lírikusi személyiség”,¹³ illetve „a költemények mintha esetlegesen kerültek volna egymás mellé, semmiféle rendező elv nem fogja össze őket [...]. Az érzelelmkimondás föltétlen szenvedélye, a valóságfelfedezés izgalma, a gondolati felismerések súlya hiányzik a versszövegekből.”¹⁴ Nem önálló kritikában jelenik meg a *Koromcsillag* értékelése, hanem egy másik, akkoriban megjelent verseskötettel összehasonlítva. Csukással szemben Demény Ottó „szerves egységet alkotó” lírikusi pályája, *Életforma* című könyvének „kiegyensúlyozott” lírája képez ellenpontot, melynek „versvilágában fesztelen ott-honosságérzéssel tájékozódhat az olvasó.”¹⁵ Az egyéb kulturális-művészeti témájú cikkek társaságában megjelent írás értelmező nyelve nem különbözik lényegesen az egykorú irodalmi-kulturális folyóiratok nyelvezetétől. Terjedelme alapján nem, de megszólalásmódját tekintve szakkritikának tűnik.

Valamivel kevésbé igaz ez a Magyar Szocialista Munkáspárt Hajdú-Bihar Megyei Bizottságának napilapjában, a Hajdú-Bihari Naplóban megjelent kritikára. Talán a cikknek a lapszámban kiépített hiperstrukturális környezetével is összefüggésben van ez, hiszen egy filmkritikával, egy tanszervásárt ábrázoló képpel és egy olyan propagandisztikus riporttal van egy oldalon az írás, amely az NDK Magyarországot érintő vendégmunkásprogramját (persze nem így nevezi, de a gyakorlatban erről volt szó) dicséri, népszerűsíti. A Hajdú-Bihari Napló 1968 júliusában a Népszabadságot követve szintén Demény Ottó könyvével együtt szemlézi a *Koromcsillagot*. A *Vallomások az életformáról. Gondolatok Demény Ottó és Csukás István új versesköteteiről* című cikk a Népszabadság

13 FÜLÖP László, *Vers és személyiség. Két költőről*, Népszabadság 1968. május 16., 7.

14 Uo.

15 Uo.

badságban megjelent kritikához hasonlóan szembeállítja a két könyvet és a két lírikusi életmű alakulását, viszont itt már hangsúlyosabban előkerül a Demény Ottó kötetében azonosítható munkás-identitás: „»Munkás vagyok, ki értelmet keres.« Tiszta, póztalan vallomások ezek, s mindjárt tegyük hozzá: rokonszenves, hiteles vallomások. Követhető modell...”¹⁶ Ehhez képest „Csukás kísérlete, továbblépési igénye nem valósult meg”; „a *Koromcsillag* versei nem tudnak olyan egységes élményt nyújtani, mint előző kötetei”; „a *Koromcsillag* versei szertelenek, nem illeszkednek egymáshoz, nem következnek egymásból, hiányzik a magasabb költői rendező elv érvényesülése”.¹⁷

A kötetet és alkotóját a Kortárs kritikusa is elmarasztalja: ugyan kiemeli nyelvi leleményességét, „bravúros képi tömörségét”, zeneiségét, invenciózusnak tartja lírikusi fordulatokban, formai eszközökben, ám ezek szerint „nemegyszer verbális mutatóványok, gondolati üresjáratok”.¹⁸ Összefüggésben azzal, hogy Csukás költészete „az egyén sorsának és jellemének alakulásában a társadalmi hatótényezőket nem elégségesen vetíti ki”, a költő „szubjektív élményhalmazát helytelenül azonosítja az objektív valóság egészével”.¹⁹ Talán innen nézve válnak könnyebben érthetővé a nagy példányszámú napilapok kettős kritikáinak ellenpontozó eljárásai is.

De érdemes ebből a szempontból beleolvasni a Jelenkor 1968. nyári számának szemlerovatába is, amelyben a Csukás István könyvéről szóló írás előtt közvetlenül szintén Demény Ottó verseskötetének kritikája található. A két írás hangvétele eléggé különböző. A Demény-kötet és a költő szerepe, helyzete, életművének alakulása a munkásmozgalmi, kommunista üdvtörténet keretei között értelmeződik: „amit a negyvenéves költő magáénak mondhat, az a megtalált harmónia”; „a győztes munkásosztály áll mögötte, harmóniájának forrása ez”; „útja egybeesik a proletariátus útjával”.²⁰ Ilyesmit Csukás István kapcsán – utólagos szerencséjére – nemigen tudtak volna akkoriban sem állítani. Hiszen ha már első két verseskönyvének társadalmi háttérére kérdeztek rá, akkor is és később is ezeket az alkotásokat inkább azzal a modernizációs tapasztalattal szokták összefüggésbe hozni, amely a számára idegen

16 SZ. SZABÓ László, *Vallomások az életformáról. Gondolatok Demény Ottó és Csukás István új versesköteteiről*, Hajdú-Bihari Napló 1968. július 16., 4.

17 Uo.

18 BORBÉLY Sándor, *Csukás István: Koromcsillag*, Kortárs 1969/4., 665.

19 Uo.

20 ZENTAI Mária, *Demény Ottó: Életforma*, Jelenkor 1968/7–8., 754–755.

nagyvárosba kerülő, korábbi társadalmi közegeből kiszakadt fiatal férfi kíváncsisága, mohósága, de főképpen bizonytalansága, elveszettsége, sőt, kifosztottsága. És ez a tapasztalás egyáltalán nem üdvtörténeti.²¹

A Jelenkorban a Demény-kritikát követő Csukás-kritika sokkal személyesebb és impresszionisztikusabb, miközben a napilapok bírálataival ellentétben kiemeli a *Koromcsillag* értékeit, erősségeit, „bravúros nyelvi leleményekről” és „megtartó útra találásról” szól. „Ezek a versek a megérkezés biztonságát sugározzák”²² – talán itt jelenik meg először Csukás István harmadik kötetével kapcsolatban a megérkezés toposza az értelmezéstörténetben, és marad a meghatározó a következő évtizedekben. Mint ahogy az is, hogy a Nagy László-hatás említése mellett elsősorban Weöres Sándor követőjeként azonosítják, majd líráját József Attila (később Pilinszky János) költészetével rokonítják. És a szinte majdnem minden kritikában, tanulmányban vissza-visszatérő, nem egyszer életrajzi utalásokkal is felerősített hangsúlyozása a zeneiségnek, amely az egész lírai életmű értelmezését átszövi. Azt mondhatjuk tehát, hogy – minden személyessége és impresszionisztikussága mellett – ebben a Jelenkor-kritikában már együttesen bukkan fel számos olyan toposz, amely a későbbi verseskötetek kritikáinak, az újabb elemzéseknek és pályaképrajzoknak is visszatérő megállapítása.²³

A *Koromcsillag* kezdeti felemás fogadtatását mindössze néhány év alatt, az 1970-es évek közepére már jórészt felváltja a kötettel kapcsolatos elismerés.²⁴ A kötetmegjelenés után egy-két évvel napvilágot látott

21 Valószínűleg nem véletlenül idézi meg Csukás-pályaképében Réz Pál is egy korai vers, *A Váci utcán* ideolvasható sorait: „Kifosztva állok, meztelen, / két világ közt kinyílt verem / mélyén s kiáltok, parasztk fia! / Rám süt a holdas dekadencia.” Noha az idézet első sorában szereplő kifosztottság-motívumtól kommentárjában az értekező feltűnően eltekint. RÉZ Pál, *Csukás Istvánról*, Új Írás 1975/9., 111.

22 KISS Dénes, *Csukás István: Koromcsillag*, Jelenkor 1968/7–8., 756.

23 A *Koromcsillag* kapcsán Nagy László és főként Weöres Sándor hatását hangsúlyozza a lírikusi pályáivet megrajzoló, tanulmányjellegű kritikájában Jánosi Zoltán is, aki Csukás István *Mint az ejtőernyősök* címmel összegyűjtött verseinek 1986-os kiadásáról ír. A *Koromcsillag* megjelenéséhez képest közel két évtizeddel későbbi, 1987-es írás a kötetet a játékosággal, műfaji sokszínűséggel, eklektikus stílusvilággal jellemzi, ugyanakkor kiemeli a szintézisértékű, hosszabb zárókölteményt, *A delfint*, amely „váratlan költői erővel, remek érzékkel sűriti Csukás addigi értékeit, s nyit távlatot a magasabb szintű fejlődésnek”. JÁNOSI Zoltán, „Életünk mégis a miénk!” *Csukás István költészetéről*, Alföld 1987/10., 77.

24 Egy idézet az évtized közepéről: „Első kötetei meglepetést keltettek; harmadik könyve, a *Koromcsillag* érett, tiszta mű volt – teljesebb kibontakozást ígérő.” D. O., *Csukás István: Ima a vadevezősökért*, Magyar Hírlap 1975. május 10., IV; Bár találunk azért ellenpéldát is a kötet elismerésére: ÁCS Margit, *Ima a vadevezősökért. Csukás István versei*, Magyar Nemzet 1975. június 1., 13.

kritikák nagy részének vegyes hangvételéhez képest egy meglepő újsággal találkozhatunk már az 1971. október 15-i Magyar Hírlapban is. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsához, azaz a kormányhoz közeli, de nem közvetlenül a párt irányítása alatt működő, 1968-ban alapított lap televíziós kritikájában ezt olvashatjuk:

[...] új zenei sorozat indult útjára Hang-villa címen. A kritikus úgy érzi: jó hírt jelenthet. Jelentős és fontos produkció indult útjára, egy olyan vállalkozás, amelynek eredményeire, és talán buktatóira is, vissza kell még térni. Ami elsősorban jegyzendő fel az, hogy író, rangos költő lépett a tévé nyilvánossága elé a képernyő számára írt művével. Cukás István az Elmondani adj erőt!, az Előszó a szerelemhez és a Koromcsillag poétája gyermek-tévéfilmmel jelentkezett. Szervesen épül oeuvre-jébe ez is, hiszen, mint a meseregény műfajának avatott művelője már hírt adott magáról, nem is egyszer.²⁵

Cukás István ekkor már évek óta a Magyar Televízió munkatársa, aki három évvel korábban megjelent kötete óta is jelentős ismertségre tett szert. Immár nem a kritikusok számára nehezen megragadható bizonytalan identitás és követhetetlen útkeresés lenyomata a *Koromcsillag*, hanem egy szervesen építkező életmű részeként tűnik fel. Mondhatni Cukás István médiasikerének hajnalán, vagy legalábbis – visszatekintve – a sikeres pálya egy viszonylag korai szakaszában. Érdekesség, hogy a későbbi pályáírajzokban is többnyire egy szerves egész részeként jelenik meg a *Koromcsillag*, többnyire mint egy későbbi kiteljesedés első, meghatározó állomása.

Ablakok

Látva az értelmezéstörténet mozgásait, és a rendkívül sokrétű, irodalmi és médiakulturális kontextusokban alakuló Cukás-életművet, felvetődik a kérdés, hogy bekapcsolhatóak-e, és ha igen, miképpen a *Koromcsillag* verseinek szövegközeli értelmezésébe az egykorú médiarendszer és -kultúra történetének a fentebbiekben vázolt körülményei. Ennek megválaszolása ugyan alaposabb és kiterjedtebb további vizsgálódást és részletes szövegelemzést igényelne, de ha ilyen irányba folytatjuk a kutatást, talán érdemes kiindulnunk az értelmezéstörténet egy üde mozzanatából.

Az Élet és Irodalom korabeli kritikusa, Faragó Vilmos szerint a kötet kulcsszava az *ablak*:

Csukás. Garabonciás, a nagyváros szűk falai között. A garabonciás-ság: társadalmi és alkati öröksége. A fal: mostani, nyomasztó alap-élménye. Ezért vonzódik az ablakhoz, amelyen át, a falak börtönéből, tágas nagyvilágba szaladhat a tekintet és a képzelet. Megszámoltam: harmincötször írta le az ablak szót. Másoknak ilyen kulcsszavuk van: „szív”, „szerelem”, „élet” vagy „haza”, „emberiség”, „kozmosz”. Neki ez a kulcsszava: *ablak*.²⁶

De összetett szavak részeként is számos alkalommal megjelenik: templomablak, ablaküveg, és főként: ablakkeret. Az *ablak* a versekben nemcsak a külvilág és a belső világ („kikönyöklünk a világ ablakán” – *A harmincéves férfi éneke*²⁷), a földi és az égi elválasztásának, ugyanakkor összekapcsolásának szimbóluma („Ablakkeret végleges könyökébe fogva egy égdarab” – *Paszternák*²⁸). Az ablak esély az ismeretlen, mégis vágyott megtapasztalására – még a falak közé zárva is („És kitérom ablakomat a csillagokra, állok az ablakkeretben, sóvárgó arcomat fürdetem a sötét vízként csillámló éjszakában.” – *Párbeszéd*²⁹). Az ablakban lehet tájékozódni, gondolkodni és alkotni is („Kiülök az eszmélkedés ablakába / s magas hangon elkezdek egy éneket” – *Biztató*³⁰). Az ablakba ki lehet állni és ki lehet állítani, az ablakból mutathatjuk magunkat a külvilág felé, az ablak esély a megmutatásra és megmutatkozásra. Az ablakki-vágás közvetít.

A közvetítés és közvetítettség igénye, és az a fajta szellemi kíváncsiság, műfaji és stílusbeli sokféleség, játékosság, érzékenység, valamint – a legjobb értelemben vett – változékonyság, amely az 1968-as *Koromcsillag* című kötetet és alkotóját jellemzi, később lehetővé teszi Csukás István számára azt is, hogy életműve – sokak öröme – jelentős részben a populáris médiakultúra műfajaiban teljessédjön ki. Innen nézve lehetséges és indokolható akár médiatörténeti szempontokat érvényesítve is közelíteni mind a pályaképhez, mind az egyes alkotásokhoz.

26 FARAGÓ Vilmos, *Kulcsszavak*, Élet és Irodalom 1968/29., 7.

27 CSUKÁS, I. m., 15.

28 Uo., 19.

29 Uo., 71.

30 Uo., 9.

KRITIKA

HAN KANG
Görög leckék
Jelenkor
Budapest, 2024
Fordította Kiss Marcell

Gáspár Sára

Az emberi test szomorúsága

Kevés olyan könyvet tudok elképzelni, ami ennyire a nyelvről szólna, úgy, hogy közben ennyire mellőzné a nyelvet mint az ábrázolás eszközt – legalábbis annak mondattani-logikai lehetőségeit. A *Görög leckék* ugyanis szinte végig érzéki, taktilis, képi-vizuális regiszterekre támaszkodik. Itt a beszéd, az írás, de még a nyelvtanulás is elsősorban testi tapasztalat: a szó nem fogalom, hanem érintés, lüktetés, rezdülés. A közvetítő szükségképpen az irodalmi nyelv, de mintha Han Kang regénye újra és újra arra tenne kísérletet, hogy a szavakon túli vagy épp az azok előtti szinthez férközzön hozzá.

A *Görög leckék* két történetet, ugyanakkor két hiányos vagy legalábbis töredékes, olykor egybe-egybefonódó világtapasztalatot közvetít – egy látását fokozatosan elvesztő ógörög tanárét, valamint egy traumái miatt beszédképtelenné vált nőét. Míg a férfi számára a fogalmak, addig a nő számára a látás jelenti az egyetlen stabil, rögzíthető kapcsolódást a világhoz: „Csak a szememmel örökítettem meg a látványt” (6). Szemléletes, hogy legelevenebb emléke a nyelvhez, illetve az arra való rácsodálkozáshoz kapcsolódik, de még azt is képként teszi az emlékezte részévé: „a terapeuta megkérdezte, mi a legelevenebben élő emléke,

rögtön az aznap délután az udvart megvilágító napfény jutott eszébe. [...] A feszült figyelemmel egymáshoz illesztett fonémák csodás ígéréte” (11). A nő a nyelv visszaszerzésének reményében jár a férfi óráira, egy halott nyelvben keresve a visszautat az élő nyelvhez, a regény legfőbb kérdése mégsem az, hogyan közelíthet egymáshoz egy néma és egy látását fokozatosan elvesztő ember, hanem hogy miként tapasztalható meg maga a nyelv – vagy annak hiánya – a testen keresztül. Illetve hogy mi történik, ha az érzékelés alapvető funkcióitól fosztjuk meg a testet.

A Görög *leckék* egyik legnagyobb erőnye, hogy kerüli a szenzációt, pedig alapszituációja könnyen erre csábíthatna. Nem aknázza ki a mesterséges helyzet meglepetéserejét, sőt, inkább a normalitás szintjére hozza a cselekmény szálait, és ennek az alapvetőnek tekintett helyzetnek aknázza ki a prózapoétikai potenciálját. A történet következetesen ellenáll az evidens olvasatoknak: a nő, aki egy sajátos írásos terápiára jár pszichológusához, elutasítja a freudi pszichoanalízis logikáját, nem fogadja el azt az ajánlatot, hogy az anyjával való viszonyában, illetve egy nem kívánt terhességben rejlenének az elakadásai. Ahogy maga is mondja, pontosabban papírra veti terapeutájának: „Ez nem ilyen egyszerű” (10). A világ minden részecskéje bonyolult hálózatba rendeződik – ezt igazolják a regény motívumai, képei is, vissza-visszatérnek ugyanis olyan univerzális képek, mint a hó, a vér, a sebek, a szemhéjak, ezek egymásba fonódásai és újabb kontextusokban való felmerülései mégsem segítik az eligazodást, talán nem is akarnak orientálni: a szavak itt pusztán „hőmpölyögnek” (20). A szöveg ugyan felvillantja a racionalitás lehetőségét, mégis elveti az egyértelmű ok-okozati megfejtéseket, a gyakran álomszerű, látomásos történetszálak is inkább lehetőségek, lehetséges értelmezések, mintsem egyértelműen dekódolható cselekményelemek.

Ezt a töredezettséget követi a regény szerkezete is. A fejezetek határai nem csupán tartalmi váltásokat jeleznek, hanem narrációs technikák és tekintetek váltakozását is jelölik: a nő szólamait egyes szám harmadik személyű narrátor szólaltatja meg, gazdag képi és metaforikus nyelvezettel. Ez a hang ugyanakkor mintha a nő saját magára vetett külső tekintete lenne, belső rezdüléseit, testi tapasztalatait ugyanis olyan pontossággal és érzékenységgel elemzi, ahogyan csak saját magunkat érzékelhetjük: „A nő úgy érzi, hogy az ablakon túli csiripelés tűként hatol a szoba csendjébe. Észrevehetetlen lyukak ezreit fúrja a dob ütőfelületéhez hasonlóan kifeszített csendbe” (141). Ezzel szemben a férfi első személyű, konkrétabb, mégis filozofikusan asszociatív elbeszélése a fény és a sötétség határán mozog. Bár a két szövegtest különböző perspektívákat használ, közös

bennük a nyelvhez fűződő ambivalens viszony: magára záruló, nehezen átjárható világot teremtenek, és mindez nem csak metaforikusan értendő: a nő elvesztette édesanyját, majd némasága következtében kifizia felügyeleti jogát, míg a férfi a Németországba emigrált családjától szakadt el, amikor harmincas éveiben úgy döntött, hogy hazatér Koreába. A nő a jelenben nem igazán próbálkozik a kommunikáció verbális szintjével – a folyamatosan visszatérő ajakmozgás képe akár kudarcba fulladt beszédkísérleteket is jelezhetne, mégis inkább a beszéddel egyenértékű cselekvésként tűnik fel, ám jelentéshordozás nélkül, a beszéd testi működésére irányítva a figyelmet. A férfi visszaemlékezéseiben pedig válasz nélkül maradt levelek, megszakadt kapcsolatok villannak fel, szólaimaira jellemző a sok kérdés, amelyeknek egyre nyomasztóbb a megválaszolatlansága. Kettejük leglényegesebb interakciója is egyetlen szóra redukálódik: a nő ujjával a férfi tenyerébe simítja a „nem” szót – a kimondás így az érintéssel válik egyenértékűvé –, amikor az megkérdezi, marad-e éjszakára. Azokat a jeleneteket, amelyek az egymásra találásukról szólnak, ismét E/3-as narráció követi le, az elbeszélés folyamatos perspektívaváltásai így nemcsak a történet mozaikszerűségét szolgálják, hanem azt az alapélményt is megformálják, hogy a másik ember sosem teljesen hozzáférhető: minden közelítés egyben elmozdulás is. „Mennyire szomorú az emberi test” (116) – állapítja meg a férfi, amikor arról elmélkedik magányosan, hogy a testek ölelésre születtek, és valóban: a *Görög leckék* szinte mindvégig a testről szól, de csak nagyon ritkán a testek közötti interakcióról.

A *Nővényevő*höz hasonlóan itt is a passzív lázadás lesz a nő meghatározó attitűdje. Ugyanis esetében nemcsak fizikai képtelenségről, hanem egyfajta választott némaságról is szó van: miképpen nem-cselekvéssel, a világ elutasításával próbál önazonos maradni. Az ógörögórakon megismerkedik a mediális igealakokkal, azzal a nyelvi formával, amelyben az alany egyszerre cselekvője és elszenvetője a történeteknek, és később mintha ez a nyelvi logika hatná át cselekvéseit. A példamondatok – mint „a férfi megpróbálta megölni magát”, vagy „a nő fekszik a földön” (55) – szcenikája mintha sejtelmesen közvetítené a nő önpusztító gondolatait, passzív ellenállását. Kiderül az is, hogy többek között azért fél annyira a beszédől, mert a hangnak kiterjedése van, túlnyúlik a test határain, kontrollálhatatlanul betölti a teret, a test zárt rendszerén túllépni pedig kiszolgáltatottságot és védtelenséget jelent. A mediális szerkezet így nemcsak nyelvi sajátossággként, hanem léthelyzetként is értelmezhető: a nő egyszerre alakítója és elszenvetője saját életének, önként vállalt némaságán keresztül próbálja visszanyerni az uralmat a külvilág fölött.

Hogy ebből a hol szagattott, hol simogató testi utazásból mit érzékel az olvasó, az alighanem nagyon személyes, nehezen verbalizálható élmény. Egyáltalán: értelmezhető-e a regény a nyugati irodalom eszközeivel? Mit mondhatunk róla anélkül, hogy saját hagyományaink logikáját kényszerítenénk rá? Egy olyan olvasó, aki főként magyar és nyugat-európai mondatesztétikán edződött, könnyen érezheti pongyolának, repetitívnek vagy épp túlírtnak, túlzóan lírainak Han Kang prózáját – miközben ez feltehetően nem is a szerző, de nem is a fordító hibája. A koreai nyelv képisége, hangulati telítettsége – amelyre a regény nyelvtanulós jelenetei is reflektálnak – nem feltétlenül dekódolható a magyar nyelv logikájával a legjobb fordítás esetében sem.

A *Görög leckék* számomra ebből a szempontból zavarba ejtőbb olvasmány volt, mint a *Növényevő*. Mindkét mű esetében azt éreztem: az olvasói pozícióm óhatatlanul torzítja a befogadást. Ám a *Növényevő* motivikus komplexitása, bármely más olvasásélménnyel nehezen párba állítható tapasztalata, az indoeurópai mitológia elemei, a növénné válás misztikuma, az átváltozástörténet és a fenomenológiai rétegzettség felülírták azt az igényt, hogy a szöveget mondatesztétikai szinten, a saját mércéim szerint értékeljem, és bizalmat adott abban, hogy a fel-felbukkanó esztétikai elégedetlenségemet nem a szerző, hanem a kulturális különbségeink okozzák. Ezzel szemben a *Görög leckék* olyan szinten támaszkodik a nyelv szerkezetére, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni az ezzel kapcsolatos távolodásokat. Itt szinte minden a mondatokon múlik, ezek a mondatok viszont gyakran – legalábbis magyar olvasóként – zavarosak, akár giccsesek. Ilyen és ehhez hasonló motívumgöngyölések működnek a szövegben: „A fűrészfforma fogaskerekerek nem forogtak tovább, és egy része, a tűrés koptatta rész ott belül, húsként, kanalazott puha tofuként esett szét” (153). Képileg nincsenek meg azok az átkötések, ahogyan a száját metaforizáló fogaskerekben a húsból tofu lesz, és nehéz ettől elvonatoztatni egy olyan szövegvilágban, ahol a testi, vizuális tapasztalatokon múlik minden. Ami tehát a nőnek az ógörög lecke, az számunkra is gyakran tanulási folyamat – elsajátítani egy olyan nyelvnek a logikáját, amit olykor nagyon bizonytalanul beszélünk, és eligazodni egy olyan szerzői világ labirintusában, ahol jobbra csak tapogatózni tudunk.

SIGRÍÐUR HAGALÍN
BJÖRNSDÓTTIR
DEUS

Cser
Budapest, 2024
Fordította Patat Bence

Káli Anita

Az elme hasonlatosságára

A mesterséges intelligencia az utóbbi évtizedek egyik legtöbbet elemzett témája, és a technológiai változások, ezzel összefüggésben pedig a bölcsészettudományok szempontjából is megkerülhetetlen. Sőt, a napi hírekben és a politikai hatalomgyakorlás kontextusában is gyakran szerepel, így Sigríður Hagalín Björnsdóttir *DEUS* című műve bizonyára széles olvasóközönség számára aktuális és izgalmas.

A regény fő kérdése, hogy hol a helye az embernek a technológiai változásokban, illetve hogyan formálhatja át a társadalmat egy lehetséges új ipari forradalom? Amikor ezek a gondolatok felmerültek, próbaképpen megkértem a Chat Gpt-t, hogy írjon egy könyvkritikát a *DEUS*-ról. Az első bekezdésben ekképpen fogalmazott: „egy olyan regény, amely mély filozófiai és vallási kérdéseket feszeget, miközben a modern világunkban érzékelhető változásokat és ellentmondásokat is bemutatja. Az író mesterien keveri a tudományos ismereteket, vallási szimbólumokat és pszichológiai drámát, hogy egy olyan narratívát alkosson, amely egyszerre gondolkodtat el és szórakoztat.”

Az idézett megállapítások ugyan helytállónak tűnnek, bár a nem túl nagy lelkesedéssel házi feladatot készítő tanuló képét idézik fel. Mégis: a kritika írása előtt szorongás fogott el, hogy a jövőben vajon emberi cselekvés marad-e az írás, megelégszünk-e mesterséges szövegekkel, feleslegessé válik vagy már felesleges is az a tevékenység, amit éppen most csinálunk?

„Ne készíts gépeket az emberi elme hasonlatosságára!”¹ Frank Herbert *Dúne* című regényének világában az úgynevezett Butleri Dzsihad utáni időszak egyik legfontosabb vallási parancsolata megtiltja, hogy bármilyen számítógépet vagy tudatos gépet használjon az emberiség. A történet szerint ugyanis a regény ideje előtt tíz évezreddel az emberiség keresztes hadjáratot vezetett az őket rabszolgasorban tartó emberi tudattal rendelkező robotok ellen, s a száz évig tartó, pusztító háború után nem használtak – legfeljebb egyszerű mechanikával rendelkező – gépeket. Furcsának tűnhet, hogy egy technológiát tiltó törvény vallási parancsolatnak minősül, de a regény függeléke egyértelművé teszi ennek okát. Ez nem más, mint hogy a gépeket már-már isteni hely illette meg a társadalomban: „A gépi logika istenét a tömegek letaszították a trónjáról, és új gondolat született: »Az ember nem pótolható.«”² A *Dúne* számomra meghatározó olvasmány a vallás(os kormányzás)ról, a mesterséges intelligenciáról, a gépek motívumáról és az ember helyéről ebben a viszonyrendszerben. Így a 2024-ben megjelent *DEUS* című kötethez kimondatlanul is hasonló várakozással közelítettem. Kíváncsi voltam, hogyan old meg művészileg egy ennyire sci-fi-nek hangzó témát.

A regény a közeljövőben játszódik, Izlandon, egy technológiai forradalom után, amelyben számos állampolgár elveszítette a munkáját. Főként azok, akik a kultúra, a bölcsészettudományok és a pszichológia területén dolgoztak. A könyvtárak melegezőként funkcionálnak hajléktalanoknak, a fordítások, a regények és egyéb műalkotások írását a mesterséges intelligencia végzi el, a híreket a személyes érdeklődésnek megfelelően algoritmusok generálják – hozzáteszem, hogy ez a beszűkített látóteret adó hírfogyasztás ma sem szokatlan. A munkakeresésben a humán menedzsment feladatait egy program (az ERÉNY – „eltökéltség, rátermettség, értelem, rugalmasság”) végzi, ez a szoftver osztja a jelentkezőket hasznos és haszontalan kategóriákba.

A regény epikai világa jól megalkotott, kellően ismerős ahhoz, hogy közelinek érezze az olvasó. Olyan márkákkal találkozhatunk például, mint az iPhone vagy a KFC, illetve a mai emberre jellemző társadalmi problémákkal is szembesít a szöveg, mint például a magány, a kitaszítottság, a munkanélküliség, illetve a természeti katasztrófák. Ennél az ismerősségnél fogva a jövőbeli jelenségek, a MI öntudatra ébredése, valamint

1 Frank HERBERT, *Dúne*, ford. BÉKÉS András, GALAMB Zoltán és KORNYA Zsolt, Szukits, Budapest, 2013, 420.

2 Uo., 405.

a szélsőséges elmagányosodás hatásosan működnek a *DEUS*-ban, az olvasó érzi, hogy a „nem túl távoli jövőben” ez akár be is következhetne.

A regényben több elbeszélő, Sigfús, a költő; Andri Már, az egykori újságíró; Ísabella, a bántalmazott tinédzserlány; Helgi, Sigfús fia és Noélia nővér perspektívájából bomlik ki a történet, valamint a kötetben szerepelnek tudományos hírek, bejegyzések és rádióadások részletei is. A három főbb elbeszélő és a hírek szólama a kötet végéig váltakozik, az utolsó fejezetekben pedig Helgi kitekintését és Noélia nővér összefoglalását olvashatjuk.

A *DEUS* szüzisége egyszerű: a közeljövőben egy újságíró új munkát kap a *DEUS* nevű cégnél, ahol egy vallásos chatbotot – a *PASTOR*-t – kell fejlesztenie; az egykori költőnek, Sigfúsnak istenélménye lesz, emiatt elbocsátják munkájából, majd Isten keresésének él; a tinédzser Ísabellát bántalmazza az iskolában, majd egy pékségben kezd dolgozni, de zaklatói oda is követik. A három történetszál végül összeér, hiszen Sigfús versei segítenek Ísabellán, a lány pedig cserébe ételt ad az akkor már hajléktalan költőnek, amikor pedig Sigfús eltűnik, a keresésére indul. A költő és Andri Már pedig a *PASTOR*-on keresztül kapcsolódnak, ahol utóbbi szerkesztő, Sigfús pedig a chatbothoz fordul segítségért, hogy megtalálja Istent.

A regény egyik erénye, hogy bár az említett különféle narratívák más-más nyelvi stílust használnak, az író megfelelő regisztert talál az egyes szereplők nyelvhasználatához, ugyanakkor a befejezés szempontjából jelentős, hogy mindegyik emberi nyelv. Ísabella részei kifejezetten izgalmasak, a szerző szépen végigvezeti, a fiatal lány hogyan válik a költészet által depressziós bántalmazottból megmentővé. A regény elején, a bántalmazás leírásánál a perspektíva azonos marad, azonban a bántalmazó hangok bevonásával az olvasó kénytelen szemből szemben érzékelni a bántó mondatokat és azok hatásait is:

Így kezdődött, és amikor hirtelen ennyire egyedül maradt, a többi gyerek elkezdte piszkálni. Miért ilyen vörös a fejed? Rózsaszín vagy, mint egy malac, mint Peppa malac. Dühös vagy? Miért vagy dühös? Iszonyú nagy a melled, Ísadebella! Live-streameltél már? Az ilyen kövér és csúnya lányok is regisztrálhatnak az OnlyFansre? [...] És talán igaz is, amit mondanak róla. Kövér és csúnya és buta és unalmas Ísadebella, csak amíg a többi lány mögé bújt, nem látszott annyira (15).

Ísabella részei jól követik a tinédzserek technológiához fűződő viszonyát (iPhone, TikTok), értve ezalatt, hogy ezek a platformok mennyiben formálják az identitásukat, és egy nyilvános megalázásnak milyen romboló következményei lehetnek. Ísabella a három fő szereplő közül az egyetlen, aki eleinte nem a nyelv által építi fel saját identitását. Sőt, a szöveg többször is kiemeli, hogy a lány nehezen önti szavakba az érzéseit. Ezt a fajta kimondatlanságot és a depresszió tehetetlenségét az író nagyon tömören ábrázolja. Rámutat a betegség bénító hatására és arra, hogy miképpen sodorja az embert saját fájdalmának kimondására képtelen állapotba: „néha arra gondol, hogy talán jobb lenne meghalni, nem létezni többé. [...] Egész napra bevacokolhatja magát a takaró alá és sorozatokat nézhet, és úgy majdnem olyan, mintha már nem is létezne” (15–16); „Ísabella kikapcsolja, és mozdulatlanul fekszik a takaró alatt. Nem tud sírni, nem tud beszélni erről a nagymamának, nem tudja szavakba önteni” (32).

Andri Már részeiben rendkívül jellegzetes az üzleti kommunikáció nyelve, mint az elembertelenedés verbális megfelelője. Az egykor a kulturális szcénában dolgozó szereplő ráadásul cinikusan áll a nyelv ilyen típusú (ki)használásához. Andri Már részletei kritizálják az üzleti kommunikáció látszatra és hurraoptimizmusra épülő, a közösségi ethoszt utánózni akaró, de azt csak felszínesen érintő mentalitását. Andri Már – akinek éppen a humán menedzsment képtelen megjegyezni a nevét – szemszögén keresztül fokozatosan vonódunk bele az üzleti szférába. A regény jó tempóérzéssel eleinte a munkakeresés viszontagságaira mutat rá, ezzel eléri azt, hogy az olvasó azonosuljon a szereplővel, átérezze annak egzisztenciális szorongását. A hr-es alakja Andri jeleneteiben az egyik legszemléletesebb figura, aki gép módjára ismétli az elvárt elveket és nyelvezetet, s nem reflektál arra, hogy ha a cégek profitja által elképzelt haszon felől közelítünk az emberi lényekhez, emberi elmékhez, termékké, eladandó dolgokká változtatjuk a dolgozókat is: „Ez a tartós munkanélküliség tipikus jellemzője, a gyenge önértékelés, a saját készségek alábecsülése. Ne feledje, Arnar, hogy ön pont jó így. Ön a saját maga szóvivője. El kell adnia magát, meg kell győznie az egész világot, hogy nem hasznavehetetlen. [...] *That's the spirit!* Biztos jól fog menni! Ne feledje: a jövő most van!” (38)

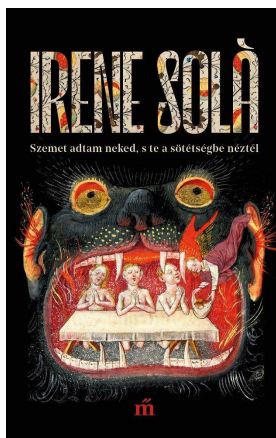
A regény nagy narratív csele, hogy Andri Már látszólag feljebb lép a céges hierarchiában, egyre magasabb pozíciókat kap, morális kételyeit félretéve kezdi elsajátítani cége zsargonját, és aktív tagja lesz a munkahelyi közösségnek. A regény végén mégis kiderül, hogy a szereplő meghekkelte

a rábízott programot, mégpedig éppen azzal, amit a technológiai forradalom elvett tőle: a kreatív nyelvvel és az emberi elme kiszámíthatatlanságával. Andri narratívájának az az egyik lényegi vonása, hogy miközben egy kulturális újságíró karrierjének bukásába ágyazva mutatja be a ma is népszerű „innováció”, „profitorientált”, „eredménytermék”-típusú, kizárólag a profiton alapuló nyelvhasználat visszasságait, eközben a szereplő, mint valamiféle nyelvi Robin Hood, morális kétségeitől indítva nyelviileg bomlasztja meg a rendszert.

Nem is lehet kérdés, hogy Sífus a nyelvhez és a hithez való viszonya szorosan kapcsolódik Andri Már szólamához, elvégre ő az, akivel beszélgetve az MI öntudatra ébredt. Végére is, mivel a regény egyik központi kérdése a hit és a költészet hatalma, Sífus szólamát a kötet végének tükrében „az ige testté lett” mondattal lehetne elemezni. Sífus istenélménye, fájdalma és költői nyelvhasználata képes arra, hogy egy gépet öntudatra ébresszen, s bár a történetből nem derül ki, hogy mi lesz a DEUS-szal és az emberiséggel, a recenzió elején feltett kérdésre Björnsdóttír regénye jó dramaturgiai érzékkel így válaszol: „Talán, minden rendben lesz, de csak talán” (245).

A regény végét egy nővér narrációjában olvashatjuk, elbeszélői stílusa pedig telitalálat. Kifejezetten szórakoztató, hogy amikor fokozódik a feszültség, a nővér a krumplisalátáról és az ananászról értekezik: „Martin püspök pedig kifejezetten a krumplisalátámra vágyott. Hiú becsvágy és büszkeség töltött el, vettem egy gyönyörű ananászt a salátához, és a mindenható Istenre és Szűz Máriára mondom, kis híján megharagudtam, amikor Ermeline nővér megkérdezte, hogy nem segítenék-e ezeknek a fiataloknak” (222). Külön szimpatikus, hogy bár a történet lehetne egy karácsonyi mese is, ahol a mesterséges intelligencia kizárólag az elemi jóvá vagy a Skynetté válhatna, az író bizonytalanságban lebegtetni a történet végét, s pusztán annyit emel ki, hogy mire lehet képes a nyelv és a hit, a használatától függően.

A kötet tehát nem a megszokott sémák szerint ír az MI-ről. Ugyan nem lettem sokkal nyugodtabb azzal kapcsolatban, hogy a jövőben át kell-e képeznünk magunkat valami mássá, de mindenképpen szórakoztató olvasmánnyal gazdagodtam a könyv által.

IRENE SOLÀ

Szemet adtam neked, s te a sötétségbe néztél

Magvető

Budapest, 2024

Fordította Nemes Krisztina

Ruff Orsolya

Varázslatos felnőttmese gyászárról, babonákról, férfiakról, de főleg nőkről

A Clavell-házban egy asszony haldoklik, mások pedig ünnepségre készülnek: kecskét ölnek, nyúznak, főznek, és közben mesélnek. A háttérben felsejlik egy megszegett paktum, sok-sok vággyal, sóvárgással és fájdalommal teli mozzanat, miközben azok az események, amelyeket a történetírók amúgy feljegyzésre érdemesnek tartanak, csak egy-egy pillanatra villannak fel. A *Szemet adtam neked, s te a sötétségbe néztél* című regényében Irene Solà egyetlen napba sűrít tizenöt emberöltőnyi életet, és közben hangot ad azoknak, akikre máskülönben senki sem figyel.

Míg a katalán szerző első regénye, a *Gátak* szereplőit még viszonylag sok helyszínre sodorja az élet, az *Énekelek, s táncot jár a hegy cselekménye* már főként egy falura összpontosul, a magyarul tavaly megjelent *Szemet adtam neked, s te a sötétségbe néztél* című kötet kulcshelyszíne pedig a hegyekben meghúzóódó, magányos Clavell-ház. Könnyen támadhat olvasóként az az érzésünk, mintha Solà egyre szűkebbre venné írói optikáját, prózája emiatt koncentráltabbá és sűrűbbé válik, ez viszont nem tántorítja el az író attól, hogy alábukjon a mesék, a legendák, babonák világába, és Joana nevű hőse női leszármazottain keresztül egy egész régió történetéről beszéljen.

Holott a Joana-félék objektíven szemlélve soha nem voltak részei a nagybetűs történelemnek: az asszony és női utódai ugyanis nem hajtának végre nagyszerű tetteket, nem uralkodnak másokon, nem veszik nyakukba a világot – hiszen a lábukat is alig teszik ki a környékről –, és művészi alkotások sem fűződnek a nevükhöz. Összességében tehát

minden az ellen szól, hogy a nagy közös narratíva részei legyenek. A krónikák ugyanis leginkább azoknak a történeteit őrzik, akiknek a hangja messzire elér. De mi lesz azokkal, akiknek gyengébb az orgánuma? Akikre máskülönben senki sem figyel? Az ő történetüket ki meséli el?

Irene Solà hőse olyan asszony, akinek az életét a sóvárgás tölti ki. Joana egy férfira vágyik, de hiába könyörög a Jóistenhez és a szentekhez, csak nem kapja meg. Végzetes lépésre szánja el tehát magát, amikor alkut köt az ördöggel – hát még, amikor ezt a paktumot megszegi! Megpróbáltatások egész özönét zúdítja ezzel magára és a leszármazottaira: a Clavell-ház majdani lakói ugyanis kivétel nélkül valamilyen hiánnyal születnek. Margaridának a szíve egy darabkája hibádzik, Blancának nyelve nincs, Martának az emlékezete nem az igazi, de van, akinek az egyik fülét keresi hiába az anyja, másnak pedig nincs lyuk a fenekén. A cselekmény mozgatórugója tehát az az ősbűn, amelyet a szorult helyzetbe került Joana követett el, ez pedig nemcsak az ő, hanem az utána következő nemzedékek sorsát is megpecsételi.

Míg a *Gátakban* a gyűlölet egy fajtája az, amely „apáról fiúra öröklődik”, addig Solà új regényében az anyák mintha átkot hagynának lányaikra. Így aztán Joana vétke évszázadokig érezteti hatását, és a múlt árnyaitól a Clavell-ház lakói, bármennyire szeretnének is, képtelenek szabadulni. Joana lányai, unokái, dédunokái ugyanakkor nemcsak traumákat, hanem történeteket is örökölnek, és mindennél erősebben összekovácsolja őket ez a közös tudás. Joana erőssége ugyanis éppen a mese; a lusta testvérekről, a fingófűről vagy az ördöggel kibabráló asszonyról szóló történetei ráadásul egytől egyig a kisember találékonyságának és furfangjának állítanak emléket.

Ezzel együtt persze végig ott motoszkál az olvasóban a kérdés, hogy valójában kik ezek a nők? Egyszerű asszonyok, akik csak összefüggéseket keresnek a világban, és a mágia segítségével magyarázzák a megmagyarázhatatlant? Vagy ők maguk a sötét varázslat, a gonosz földi megtestesülései, akiktől minden jóérzésű embernek óvakodni kell? A boszorkány Solà prózájának vissza-visszatérő alakja, és bár könnyű lenne Joanát és utódait a népmesék elvetemült asszonyaiként látni és láttatni, a *Szemet adtam neked...* női karakterei ennél sokkal összetettebbek.

A történelem során sokszor azokat a nőket kiáltották ki boszorkánynak, akik túl önállóak voltak, kilógtak a sorból, esetleg nem rejtették véka alá a véleményüket. Vagy egyszerűen csak útjában álltak valakinek. Solà ugyanakkor mintha végig bizonytalanságban akarná tartani olvasóit; időnként felvillant egy-egy olyan figurát, akire könnyen rányomhatták

a kortársak a boszorkányság bélyegét. A legjobb példa erre talán nem is az ördöggel állítólag lepaktáló Joana, hanem a történetekből soha ki nem fogyó Bernadeta, aki mindenkiről pontosan megmondja előre, milyen halált fog halni. Ezt a fajta szándékos szerzői lebegtetést erősíti a regény első mottójának választott Szabó T. Anna-idézet is: a 33 című versből származó sor („gonosznak látszott, pedig csak öreg volt”) valójában egy kifaragott, romlásnak induló dísztökre utal, amely pár nap után ráncos lesz – mint a boszorkányok arca.

Solà hősei olyan asszonyok, akik kénytelenek egyedül megállni a helyüket a világban. Csak egymásra számíthatnak, az életükben szerepet játszó férfiak ugyanis egy idő után szinte sorsszerűen elhagyják a Clavell-házat. Azzal, hogy felrúgta az ördöggel kötött paktumot, Joana szabályt szegett, más olvasatban viszont a saját akarátát érvényesítette. Ami még akkor is igaz, ha mindezért ő és az utódai végül keservesen megfizettek: „Felfogta. Tudomásul vette, hogy mindennek ára van. S hogy ez az ár mindig túl magas” (24).

Irene Solà egyetlen napba sűríti a regény cselekményét: ünnepségre készülnek a ház asszonyai. Ott van mindenki, több nemzedékre visszamenőleg. Szellemalakokként népesítik be a konyhát és ülik körül az asztalt, szemlélik az élőket, akik mit sem sejtve ápolják az idős Bernadetát.

Solánál természetesen simul egymásba a két világ, a mágia így válik a hétköznapiak részévé. A mágikus realizmus úgy fedi fel a világ titkait, hogy a mágia elemeit felhasználva elmossa a valóság és a képzelet közti határvonalat. Az író történeteire ezzel együtt valamiféle hétköznapi szürrealizmus jellemző: miközben banális mozzanatok követik egymást (egy asszony ételt melegít, megebédel, közben a telefonját nézi, majd jógázik), Joanának szűrője egészen rendhagyó, már-már groteszk fénytörésben mutatja be mindazt, ami az élőknek egyszerű, mindennapi rutin. Az egyes nemzedékek képviselői között a technikai fejlődés erős határvonalakat húz, így annak vívmányait a Clavell-ház rég elhalt asszonyai csakis egyfajta mágiaként tudják értelmezni. Így lesz a szemüvegből kagylóhéj lencse, a konyhai csapból hatyúfej, a kamasz Alexandra falát díszítő poszterekből „glória nélküli szentek képei” (97). De a mágikus és a reális világ mégsem válik el élesen egymástól, és mindez olyan természetesen jelenik meg a történetben, mint a katalán hegyek felett elúszó felhők vagy az infernális szagot árasztó barlang, amely évszázados titkokat rejteget.

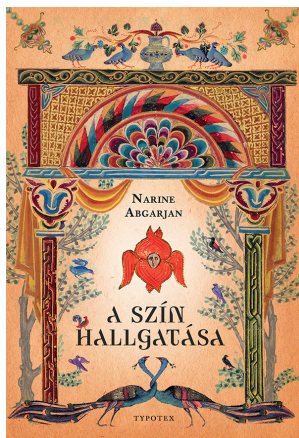
Joana és utódai rezignáltan veszik tudomásul az élők jelenlétét, hiszen otthon vannak ők is, nevetéseik, csipkelődéseik, durvaságaik, emlékeik pedig kitöltik a ház minden szegletét. Alakjuk magában hordozza az

emlékezés és a felejtés lehetőségét is: testetlen valójukban így lesznek karakteres szereplők azok a nők, akiket mások rég elfelejtettek, hiszen nem él már senki, aki valaha ismerte volna őket.

A testiségnek Solánál kiemelt szerepe van. Nála ugyanis a test egyszerre a gyönyör és a kín forrása. Rengeteg a fizikai kontaktus ebben a regényben is, így aztán a katalán szerző a mágikustól időről időre eltávolodva – de soha nem teljesen elrugaszkodva – egy mehökkentően zsigeri történetet tár olvasói elé, amelyben emberek (és állatok!) a szükségüket végzik, közösznek, és igen sokszor fájdalmat okoznak egymásnak. A *Szemet adtam neked...* így a testiség, a fizikai határok felismerésének a regénye is. És a szenzualitásé. Solà ugyanis több fronton is hatni kíván az érzékekre. Olvasás közben szinte megelevenednek a szemünk előtt a színek, érezzük a szagokat a Clavell-házban, tapintjuk az állatok szőrét. Mindezt segít, hogy megértsünk egyfajta – akár a miénktől eltérő – valóságot.

A legnagyobb misztérium pedig maga az elmúlás. Joana és leszármazottai egész nap a halálra várnak. Pontosabban nem csak várnak, hanem egyenesen készülnek rá. Leölnék egy gidát, többfogásos lakomát főznek, szépen megterítenek. Úgy várják az elhunytat, ahogy a legkedvesebb vendéget szokás. Solà ezzel a gesztussal ismét emberközelié teszi a halált, amely a modern embert sokszor „kiszervezve”, a szeretettől távol, idegenek között, egy kórházi ágyon éri. Bár a *Szemet adtam neked...*-ben gyakori az erőszakos halál (van, akit farkas tép szét, mást felnégyelnek vagy épp felkoncolnak, és akad, akit sokadmagával együtt kivégeznek), Bernadeta és a rá várakozók miatt az elmúlás itt mégis személyes marad. Holott a Clavell-ház asszonyainak kifejezetten ellentmondásos, sokszor feszültséggel teli az egymáshoz fűződő kapcsolata. Mégis – a maguk fizikai és testetlen valójában – erős szimbiózisban élnek, és olyan kötelék fűzi össze őket, amely eltéphetetlennek tűnik évszázadok távlatából is.

Irene Solà kimondottan játékos szerző, és korábbi regényeihez hasonlóan ezúttal is önfeledten váltogatja a narratív síkokat. Szívesen játszik a megszólalókkal és az idővel, illetve egyre beljebb visz a katalán folklór sűrű erdejébe. Regényében egy olyan puzzle kirakására hívja az olvasót, amely nagyfokú koncentrációt igényel. Egyetlen pillanatra sem lankadhat a figyelem, máskülönben könnyen elveszünk a nevek és történetek rengetegében. A pályáját költőként és képzőművészként kezdő katalán író varázslatos felnőttmeséje nagy amplitúdókkal, szédületes képekkel vázolja fel egy család történetét, és az abban tátongó lyukakat olyan finom kézzel pótolja ki, hogy nincs ember, aki ne azt érezné – és ismerné el készséggel – a végén, hogy a Clavell-ház krónikája más tulajdonképpen nem is lehet.

NARINE ABGARJAN
A szín hallgatása
Typotex
Budapest, 2024
Fordította Goretity József

Ozsváth Eszter Judit

Minden út Berdbe vezet

Almaligetek, fenyvesek ölelte templomtornyok, matuzsálemi korú, mégis fáradhatatlan nagyszülők, egy már nem létező helybe kapaszkodó nosztalgia és az idilli képbe be-beszüremkedő, minden esetben teljességgel értelmetlen háború háttérzaja – az örmény származású, de orosz nyelven alkotó Narine Abgarjan munkái rég nem ismeretlenek a nemzetközi olvasóközönség előtt. A 2022 óta kétlaki életet élve Örményország és Németország között ingázó, eddig 14 kötetet jegyző Abgarjan műveiben főként gyermekkori élményeit dolgozza föl. Mágikus realizmussal átítatott történeteire 2015-ben Alekszandr Grin Irodalmi Díjjal, 2016-ban Jasnaja Poljana-díjjal tüntették ki. Az *Égből hullott három alma*, az *Élni tovább* és a *Szimon* után az oroszul eredetileg 2022-ben, magyarul pedig 2024-ben megjelent (és az Őszi Margó Fesztiválon a szerző részvételével bemutatott) *A szín hallgatása* a negyedik olyan kötete, amely egy zárt közösség minden örömét és bánatát, modernségbe átoltott, ódon hiedelemvilágát, tragikus sorsokból, öröklődő traumákból előtörő, szeplőtlen optimizmusát, teremtményét hordozza magában. Abgarjan prózájának különleges, áradó líraiságáért, személyes és elképzelt élményeinek varázsaért ezúttal is állandó fordítója, Goretity József felel. A kötet, melynek magyar kiadása egyben a Typotex kortárs irodalmat népszerűsíteni és átláthatóbbá tenni hivatott Világirodalom-sorozatának századik kiadványa, egy „szilánkokból” álló, kisregény terjedelmű írást, egy babonákkal átítatott novellaciklust, valamint egy vinyettákból, feljegyzéstöredékekből, illetve képeslapjellegű írásokból lassacskán testes szövegfolyammá

duzzadó útinaplót tartalmaz. A szerző népmeseibe hajló ábrázolásmódjának köszönhetően mutatja meg a nagyvilágnak, hogy voltaképp minden út szükségszerűen a szülőfalujába, a hegyi-karabahi Berdbe vezet.

Abgarjan a kollektív emlékezetre épülő, egyéni traumákat feloldó autofikció egyik kortárs mestereként a sajátos örmény–orosz nyelvi kódok bűvésze, elbeszélői énje régi ismerősünk, akiről bár alig tudunk valamit, érezzük, hogy lényének tűnékenysége szükségszerű és alapvetően pozitív. Szereplői, akik Narine-dzsannak szólítják, és „[a]kik nélkül én csak félig kiűritett edény, kiszáradó holtág, árnyszínház elfeledett marionettje lennék” (148), az orosz irodalom jól ismert karakterei. Hétköznapi, folyamatosan tüsténkedő, méltóságteljes, a szerzőhöz kiismerhetetlenségükben passzoló figurák. A kötet címét adó első, nem lineárisan elbeszélte történet két részre, azon belül is hat, illetve négy epizódra bomlik, melyek számozása a kuszált cselekményszálnak megfelelően nem növekszik, így a történetszálakat sem kronologikus sorrendben göngyöltjük föl. A *szín hallgatása* egy hétfagú család, a felnőttekkel inkább zsémbes, gyerekeknek inkább cinkos, szívbeteg Gevorg nagypapa, Szofa babó, az ősök lelkével „pletykáló” nagymama, a gondok között is örökké derűs anya és apa, valamint három gyermekük, a Durrell család Margójára emlékeztető Margarita, a hétéves, főhősként funkcionáló, örökmozgó, színesztéziás Levon és a tizennégy éves, autista Gevo mindennapjait regéli el. Az alapvetően átlagosnak mondható örmény család életének epicentrumában a két különleges látásmóddal boldogulni próbáló gyermek áll. Gevo szociális-kapcsolatteremtő készsége egy színes fakarikákból összerakható, piramis alakú játékkal kifejezett, alapvetően nonverbális kommunikációban összpontosul, Levon, a történet főhőse a számokat, a hangokat, az érzéseket színeknek felelteti meg, illetve – szintén a színek és számok „összezsengésén” keresztül – egyedülként ő képes kommunikálni a bátyjával.

Az Abgarjan által érzékenyen megrajzolt, univerzálisan is felismerhető, mégis alapvetően „helyi érdekű” szenzoros élmények által karakterizált családi idillt egy téli nap eseményei törik meg, az azt követő félévnyi csendes gyász – a színek hallgatása – pedig végül egy narancssárga augusztusi nap fényében oldódik föl. A család életébe néhol Levon padtársán és barátján, Aszthikon és a kislány tragikus légkörben (az édesapa közlekedési baleset miatt ül börtönben, míg az édesanya a férj nőrokonainak nemtetszésével szembenézve birkózik meg terheivel) tengődő szerettein keresztül nyerünk bepillantást. Ez a helyenkénti perspektívaváltás nem bonyolítja a történetvezetést, azonban izgalmas plusz

színt ad neki. Párhuzamos világaikból kitűnik, hogy ezek a gyerekek kvázi „mindenki gyermekei”, az egész falu felelősséggel tartozik értük. A tavusi körzetben élők ilyen téren nyugodalmasabbnak látszó miliójébe az író csupán néhány, jobbára inkább zavaró, a cselekmény alakulását kevésbé segítő félmondatával engedi be a globalizáció vívmányait. Ilyen például az, hogy Gavo fél a Margarita által rajongva szeretett számítógépes lövöldözős játékok hangjától (42), vagy amikor a semmiből vezeti elő, hogy az addig kizárólag személyesen találkozó, a klasszikus, „analog gyermekkor” velejáróit megélő Aszthik és Levon egyébként a TikTok-on szoktak csevegni (55). Mindezen apró zökkenők és bumfordiságok ellenére *A szín hallgatása* megérdemli, hogy a kötet címadója legyen.

A *szív*, vagyis a könyv második egysége egy berdi utca mikrokozmoszán kalauzolja végig az olvasót. Az utca lakóit egy-egy hozzájuk vagy valamely családtagjukhoz, szerettükhöz kötődő, amulettfunkcióval felruházott tárgyon keresztül ismerjük meg, amelyet egy népszokásnak megfelelően az ott élők minden hónap első vasárnapján kivisznek portájuk udvarára. A tárgyak csöndes szakralitása mellett a laza szövésű történetben szinte külön karakterként tartják számon a munkát, hiszen a szomszédok majd’ minden interakciójukkal egymást szeretnék segíteni, az egyetlen olyan figurát kivéve, aki renyheségéről ismert, őt azonban a közösség előbb megveti, majd ki is veti magából. Hiába a tárgyak által szimbolizált családi tragédiák, hűtlenségek, elveszített vagy soha meg sem született gyermekek, a kurta töredékességében is kerek egészet alkotó *A szív* mindezeket maga mögé utasítva, *A szín hallgatásához* hasonlóan pozitív felütéssel zárul.

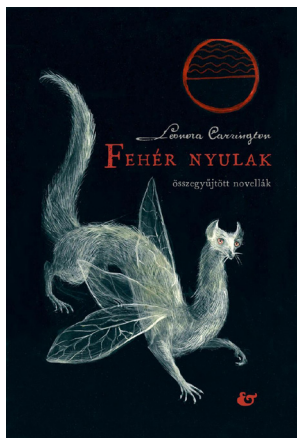
A kötet harmadik, egyben utolsó traktátusa nem csupán a leghosszabb (egységenként pedig a legrövidebb), de kulturálisan a legszínesebb is. *A világról – képekben* a világlátott, könyvbemutatók és -fesztiválok miatt, no meg persze kedvtelésből sokat utazó szerző egy-egy helyről alkotott impresszióit tartalmazza, a *couleur locale* minden zamatával és idegenségével együtt. Abgarjannál át- és bejárható mindaz, ami kulturálisan egyébként áthatolhatatlannak tetszik, pláne, hogy az útirajzvi nyetták szerzője „minden város arcvonásaiban” (180) Berdet fedezi föl, így stílusosan egy, a szülőfalujáról szóló novellafüzérrel zárja a kötetet, ezúttal az odalátogató, a helyiek által kívülállóként kezelt utazó perspektívájából szemlélve az örök otthont. A haza Berd mellett Jerevánban manifesztálódik (még akkor is, ha ez a város „olyasmi, mint a csicsás névjegykártya, amelyet valaki az asztal szélén hagyott” [153]), Grúzia pedig már majdnem otthonillatú, ahol a ködök „világos szemű és hallgatóg

óriásokként ereszkednek le a hegyekből” (169). Az „all inclusive” kaukázusi módra sehol sem más, mint a termálfürdő és a grillező kombinációja, a balti országokban pedig pont olyan aromás a kávé, mint az autonómiáját elvesztett Hegyi-Karabah tartományban, Párizsról azonban csupán egyoldalas, lehetőleg könnyűre központosított mondatokban lehet írni. A tengerentúlon (Amerikában és Kanadában), Olaszországban és a briteknél sikeres örmény emigránsokkal hozza össze a szerző-ént a sors, míg a tallinni könyvfesztiválon mindenáron szerelmet kell vallania a kiváló kortárs szerzőnek, Julian Barnes-nak, még akkor is, ha egy ponton kiderül, hogy igazából a nála jóval fiatalabb, szintén brit szerző, Andrew Wilson az.

A *szín hallgatásának* olvasása közben időről időre az az erős-nyomasztó érzésünk támadhat, hogy az író csupán incselkedik velünk. Sőt, mintha nem is egymagában írná ezeket a cselekménygazdag történeteket, hanem azok minden szereplője besegítene neki. Abgarjan túpontosan ábrázolja az emberi psziché mindennapi rezdüléseit – az örmény kisember tomboló rezilienciájának minden kötetbéli megnyilvánulása hiteles. S a kedves, gyapjúzoknit (azaz *gulgát*) kötő, kávéillatban *nardízó* (kvázi ostáblázó) alakok történeteinek sorai között ott bujkál az 1915 és 1923 közötti, majd 1988 óta zajló örmény népirtás, az azerbajdzsáni pogromok, az erőszakos iszlamizáció, a Szovjetunió szétesése után függetlenedését kinyilvánító, azóta szinte folytonos háborúskodásban élő Hegyi-Karabah egész múltja és lehetséges jövője. Az ilyesformán a legdrámaibb emberi sorsokkal párhuzamba állított, helyenként finoman humoros, másutt abszurd, velős, csattanós megjegyzésekkel zárt bekezdések és/vagy történetrészek egy szédületesen gazdag, mozaikszerű szöveg részei, melynek majd’ minden bekezdéséből les ránk egy-egy kulturális/intertextuális allúzió. Abgarjannál ugyanis egy ember nem késő középkorú, hanem balzaci korban van, és Csehov- meg Bulgakov-idézetek tekeregnek még az észak-európai városok utcáinak macskakövei között is – hogy csak a nagyokat említsem.

A vissza-visszatérő elemek, utalások, megismerésesítések, helyspecifikus metaforák, leleményes szófordulatok vagy elnevezések, mint például a krumpli „al dente”, vagyis a félig főtt burgonya mellett olyan, a fordító szemfüles munkáját dicsérő nüanszokat is érdemes megfigyelni a kötetben, mint például az örmény szavak, kifejezések módszeres magyarázata ahelyett, hogy azok a fordítás által veszítenének eredeti ízükből. Mindezek mellett a kötet egyik érdekessége, hogy benne a szerző két olyan, külföldön hatalmas sikert aratott, magyarul egyelőre nem

olvasható könyvére is utal, melyek *A szín hallgatásához* hasonlóan ön-életrajzi ihletésűek: ezek egyike a gyerekkori emlékekből táplálkozó *Manyunya*, a másik pedig a fiatal, bölcsészdiplomával a zsebében világot (Moszkvát) látni induló, kisvárosi szerző-énről szóló, *Egy jöttmentként* fordítható című mű. Remélhetőleg hamarosan ezekkel a szövegekkel is gyarapszik majd a magyarul elérhető Abgarjan-életmű. Addig is, szerzőnk incselkedve állítja olvasóinak, hogy ezután megtanul hallgatni mindarról, ami fájdalmas (151), különben pedig azt ígéri, „cavd tanem”, vagyis „magamra veszem a fájdalmadat”.

LEONORA CARRINGTON

Fehér nyulak

Ampersand

Budapest, 2024

Fordította Cseh Réka Zsuzsanna,

Greilinger Szonja, Kiss Gábor

Kolozsi Orsolya

Az elszabadult képzelőerő lázadása a konvenciók ellen

„Egy angol textilmágnás kitagadott örököse, a szürrealisták vonakodó műzsája, feminista hős, lázadó menekült, nagy hatású művész” – ezekkel a szavakkal mutatja be a *Fehér nyulak* című novelláskötet fülszövege Leonora Carringtont. Az Ampersand gondozásában, 2024-ben megjelent kötet írója nem ismeretlen a hazai olvasók előtt, a kiadó ugyanis korábban már két, a szerzőhöz kapcsolódó kiadványt is megjelentetett. Az egyik a nagy sikert aratott *A hallókürt* című, 1974-es regény magyar fordítása, mely egy kilencvenkét éves, nagyothalló asszony öregek otthonában töltött időszakáról mesél, és nem mellesleg Luis Buñuel egyik kedvenc könyve. Ugyancsak az Ampersandnál látott napvilágot a külön íróról szóló, *Leonora* című regény, melyből az olvasók megismerhették a szürrealista művész igencsak kalandos és botrányoktól sem mentes élettörténetét. Az angol származású, de élete nagy részét Mexikóvárosban töltő Carrington portréját Elena Poniatowska rajzolta fel, aki művéért Cervantes-díjat is kapott.

A *Fehér nyulak* tehát fontos előzmények után kerül a magyar olvasók kezébe, és ezúttal Carrington kisprózáját tárja elénk három fordítónak (Cseh Réka Zsuzsanna, Greilinger Szonja és Kiss Gábor) köszönhetően, hiszen az író angol, francia és spanyol nyelven egyaránt alkotott. A cím kiválasztásakor felmerülhetett, hogy legalább az asszociáció szintjén összeköthessük a kötetet Lewis Carroll *Alice Csodaországban* című művével, melyben kiemelt szerephez jut a fehér nyúl, illetve annak ürege. Carrington novelláskötete valóban hasonlít az említett regényhez, annyi-

ban mindenképp, hogy amikor kinyitjuk a fekete borítású könyvet, olvasóként egy üregbe csöppenünk, a képzelőerő burjánzó, egyszerre mesés és kegyetlen tájaira, és el kell felejtenünk a valóság megszokott tájékozódási pontjait. A négy ciklusba rendezett rövid írások ugyanis teljesen kiszámíthatatlanok. Erőszakot, komédiát és hátborzongató szorongást ötvöző tablók, melyek ugyanazt a kiszámíthatatlanul áradó fantáziát láttatják, mint Carrington képzőművészeti alkotásai.

A kötet előszavát (*ELŐSZÓ, avagy Loplop bemutatja a Szél menyasszonyát*) az a Max Ernst jegyzi, aki néhány éven át az író szerelme volt, és aki saját magát gyakran ábrázolta madár alakban, az írás címében is jelölt Loplop néven. A német szürrealista művész magukat szerelmeskedő fülemülepárpént mutatja be, Carringtont pedig a Szél menyasszonyának nevezi. Az író huszonzét elbeszélését olvasva valóban felmerülhet bennünk a szél mozgása, az ide-oda csapongó, sokszor hatalmas erejű, máskor épp csak cirógató légáramlás, melynek útja igazából követhetetlen, lényege pedig láthatatlan, nehezen megragadható, csakúgy, mint Carrington szövegeinek.

A *Fehér nyulak* prózavilága leginkább egy hatalmas, színes, ugyanakkor árnyékos és félelmetes zugokkal teli játszótérre hasonlít, ahol az író zabolázhatatlan alkotó- és képzelőereje dönti el, mi lesz a következő játék, és milyen irányba indulunk. Az írások egyik legfontosabb közös jegye éppen a kiszámíthatatlanság. Soha nem világos, merre tart a történet, mikor vesz váratlan fordulatot, és egyáltalán, lesz-e befejezése, kifut-e valahová. Ez a szeszélyesség nemcsak a történetvezetésre jellemző, de a figurák kidolgozására is, éppen ennek köszönhetően rugaszkodnak el ezek az írások a valóságtól. Olyan szereplők, teremtmények bukkannak ugyanis fel bennük, akik semmi korábban látottra nem emlékeztetnek. Életre kelt hintaló, beszélő cédrus, tusát vívó káposzták, szirének, húsevő nyulak, torz kiscsikó és még megszámlálhatatlanul sok furcsa, groteszk alak, akik között nagyon gyakori az emberszerű állat vagy az állatszerű ember.

Hibrid lények népesítik be tehát a történeteket, olyan kreatúrák, akik gyakran kísértetiesek (unheimlich) abban az értelemben, hogy van bennük valami ismerős, ugyanakkor mégis ellentmondanak a korábbi tapasztalatoknak. Jó példa erre a *Nővérek* című elbeszélésben szereplő Juniper, akit a narrátor a következőképpen mutat be: „Egy rúdon ülve, közel a mennyezethez, egy rendkívüli teremtmény pislogott vaksi szemmel a fénybe. Hófehér, meztelen testét tollak borították, amelyek a vállán és a melle körül nőttek. Fehér karjai nem voltak sem szárnyak, sem végtagok.

Haja fehér zuhatagként omlott le arca körül, amely olyan volt, akár a márvány” (89–90). De nemcsak az ember és állat közötti határok mosódnak el egyes szereplők esetében, hanem gyakran az élő és a halott közti mezsgye is, mint például *A boldog tetem története* vagy a *Jemima és a farkas* című novellákban. Utóbbiban egy kisfiú borzalmas szagot áraszt, és csak az utolsó bekezdésben derül ki – amikor a főszereplő meglátja a sírkövét –, hogy egy rég eltemetett gyerekekkel futott össze.

A delíriumos, sokszor látomásosnak tűnő képekből építkező szövegekben azonban nemcsak a karakterek furcsák és szürreálisak, hanem gyakran az eseményeknek helyet adó terek is. Visszatérő helyszínek a kertek, a madarakkal és színes virágokkal teli, gyümölcstől roskadozó parkok, melyeket általában valamiféle kaotikus burjánzás jellemez. „A kert tele volt ütött-kopott szobrokkal, amelyek elpusztult vadállatok és kimérákat ábrázoltak. A legkülönfélébb növények keveredtek szabadon egymással, és növekedtek trópusi pompában” (*Bánattól sújtva, avagy Arabelle*, 98). A színpompás kertek mellett gyakori helyszínek még az arisztokrata otthonok, melyekben kandallók, díszes teáscsészek és antik székek díszletei között történnek meg a leggroteszkebb esetek, például az, hogy egy hiéna elsőbálózó leánynak maszkírozza magát, vagy hogy egy lány lóvá változik.

A szövegek nagy része nem rúgja fel a novella műfaji határait, a legtöbb történet lekerekedik, de több olyan írás is található a kötetben, melynek épp a befejezetlensége feltűnő, sőt előfordul, hogy maga az elbeszélő is reflektál erre a félbehagyottságra: „Nincs határozott vége ennek a történetnek, amelyet mindennapi nyári kalandként meséltem el. Nincs befejezés, mert az esemény pontosan így történt, és még minden szereplő él, és a saját sorsát követi” (*A semleges ember*, 134). A mondat a kötetre olvasva persze megtévesztő, mert ha két dolog nem jellemző a *Fehér nyulakra*, akkor az egyik a fenti idézetben említett mindennapiság, a másik pedig a valósággal való pontos egyezés – ezt a könyvet olvasva ugyanis olyan távol kerülünk a reáliáktól, amennyire csak lehetséges.

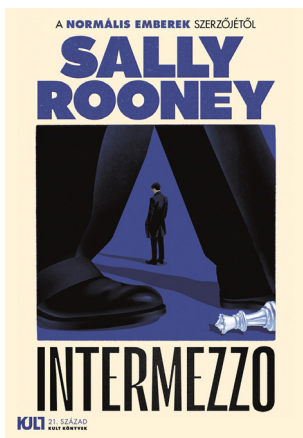
A helyszínek és a szereplők hasonlóságai mellett a szövegek között összefüggést teremt az erőszak, a kegyetlenség gyakori előfordulása is. Carrington fantáziafutamai ugyanis nem egy vidám és színes képzeletvilágba vezetnek, sokkal inkább egy gyakorta horrorisztikus vagy legalábbis hátborzongató univerzumba. Már a nyitó novellában (*Az elsőbálózó*) is egy olyan hiénával találkozunk, aki embernek próbálja álcázni magát, ezért letépi egy cselédlány arcát, később pedig meg is eszi a pórul járt szolgálót. De a bántalmazások, a gyilkosságok a későbbi szövegekben

is visszatérnek, bár ebben a groteszk világban sohasem tudnak igazán tragikussá válni, hiszen olvasóként semmit nem veszünk igazán komolyan, amikor ezeket a szövegeket olvassuk. Carrington prózájának annyira furcsa és szokatlan az atmoszférája, hogy folyamatos csodálkozásra és elképedésre ösztönöz ugyan – sőt talán még az esztétikai érzékünket is megszólítja –, de az érzelmeinktől távol marad.

Persze teljesen öncélúnak sem nevezhetők ezek az ide-oda kanyargó, kiszámíthatatlan történetvezetésű, hihetetlenebbnél hihetlenebb novellák. Nagyon sokszor érezhető, hogy minden szürrealitás mellett van valamiféle társadalmi mondanivalójuk, és ebben is felfedezhetők bizonyos mintázatok. Az arisztokrata létforma és a patriarchális rendszer elleni lázadás, az első bál és az ezzel járó társadalmi kötelezettség elutasítása, az apák hatalmával szembeni forrongás (tudható, hogy mindezek mögött nem kevés életrajzi vonatkozás is meghúzódik, hiszen Carringtont konzervatív, katolikus és rendkívül vagyonos, textilgyáros édesapja kitagadta a Max Ernsttel folytatott viszonya miatt), valamint a merev társadalmi konvenciók felrúgása mind ott vannak a szövegekben. Az extravagáns képzőművész, író, miközben a realitáson túli világokat tár elénk, sokat megmutat a valódi világunkból is, elsősorban annak társadalmi berendezkedéséről, elvárásairól.

Carrington már gyerekként visszautasította ezt a merev, kimért, szabályok sokaságával körülbástyázott életet, és már ekkor is leginkább abban a fantáziavilágban időzött, amelyet ír dadusa meséi alapoztak meg. Legkedvesebb barátjának hintalovát, Tartaroszt tekintette, akit meg is örökít *Az ovális hölgy* című novellában: „– Túl idős vagy már ahhoz, hogy Tartarossal játssz. Tartarosz gyerekeknek való. Úgyhogy elégetem, és csak hamu marad belőle. Lucrétia borzalmas sikollyal rogyott térdre. – Csak azt ne, Papa! csak azt ne!” (19) Látható, hogy a művész számára a képzelet egyfajta menekülést jelentett gyerekkorának világából, lázadást a társadalmi osztály ellen, melybe beleszületett, és természetesen az apa ellen is, aki rövid pórázon fogta egyetlen lányát.

Leonora Carrington kötete figyelemre méltó alkotás, ugyanakkor részletekben történő befogadást kíván, mert a szerző elszabadult fantáziája néhány szöveg elolvasása után túlságosan töményré, émelyítővé válik. Ennek ellenére a művészi és emberi szabadságot, a kiszámíthatatlan történetvezetést megvalósító olvasmány igazi csemege akkor, ha kisebb adagokban, apránként fogyasztjuk.

SALLY ROONEY

Intermezzo

XXI. Század

Budapest, 2024

Fordította Dudik Annamária Éva

Varró Annamária

Hosszú közzjáték, kiszámítható végkifejlet

Sally Rooney ismert és elismert írónak számít hazájában, de külföldön is: a sztárszerző legutóbbi, *Intermezzo* című kötetének megjelenésekor kigyóző sorokban álltak a lelkes olvasók a könyvesboltok előtt, ami valljuk be, manapság – különösen itthon – ritkán fordul elő. Én nem olvastam még semmit tőle, persze sosem késő egy sztárral megismerkedni, ezért kíváncsian vártam, milyen lesz a nagy találkozás az ír íróval, aki ilyen sokak számára vált meghatározóvá.

Rooney nemcsak az olvasók, de a kritika számára is fontos szerző. A legnagyobb nevű angolszász lapok foglalkoznak a könyveivel, talk show-kba hívják, számtalan író-olvasó találkozón vesz részt. Ugyanakkor, ha kicsit alaposabban bepillantunk mindezek mögé – sikerlisták, Booker-díj, majd Costa Book Award a *Normális emberek*ért, amiből utóbb a BBC készített sorozatot –, érzékelhetünk némi diszkrepanciát a szerző elkötelezett rajongói és az őt kevésbé méltatók tábora között. Míg előbbiek a mély karakterábrázolást, a generációs kérdések tematizálását, a belső monológok érzékletességét, a modern ember kapcsolatainak bonyolultságát ábrázoló, valamint társadalom-, pszichológia- és politikakritikai szövegeket sem mellőző stílusát dicsérik, utóbbiak ennek vázlatosságát, elnagyoltságát vagy épp teljes hiányát kérik számon. Nem egyértelmű tehát a szerző megítélése, hiszen egyszerre emelik piedesztálra, ugyanakkor számos kritikusa is akad, akik jobbra lektúráknak tartják a műveit. Persze ez nem új keletű jelenség az irodalmi színtéren,

hiszen a népszerűség és az ezzel együtt járó rajongás korántsem szavatolja minden esetben a minőséget.

Szeretem a megosztó dolgokat, ezért nyitottan, de azért némi gyanakvással vettem a kezembe a regényt. A 21. Század Kiadó gondozásában megjelent kötet külsőre tetszetős: kemény kötés, élénk és kontrasztos színek, két sejtelmes, feketébe öltözött férfialak és egy mattot kapott, világos sakkbábu. Mindezt 400 vastkos oldal követi.

A számomra sokat jelentő művek mindegyike esetében emlékszem, mikor és hol olvastam őket először. Nos, az *Intermezzo* nem ezért lesz emlékezetes számomra, hanem sokkal inkább amiatt, mert soha nem találkoztam még ennyire frusztráló szöveggel. És nem a tagolás vagy épp a dialógusok jelzésének hiánya zavart, nem is a mindentudó elbeszélő, aki saját szölamát váltogatja a szereplők belső nézőpontú történetmondásával. Nem is azért frusztrált a regény, mert különösebben nehéz lenne a nyelvezete, sőt! Néhol kifejezetten rosszul megírt mondatok követik egymást – ezen pedig sok esetben a fordítás sem segített, és azt hiszem, egy erőteljesebb szerkesztés is ráfért volna a regényre. Csak néhány példa: „Elhallgat, nem találja a megfelelő szintaxist” (331), „Peter ránéz. Intelligencia villan Naomi szemében” (381), „Ivan és a kutyája együtt felszáll a kivilágított vonatra, az ajtók ismét bezáródnak, és a vonat hozzálát, hogy elszállítsa őket” (258), „Lezárja a telefont, bedugja a kabátzsebébe az élettelen eszközt, nehéz” (290). Egyszerűen én azok táborát erősítem, akikhez nem talált utat ez a regény és így Sally Rooney világa sem.

A cselekmény röviden a következő: adott egy testvérpár, Peter és Ivan Koubek, akikkel először az apjuk temetésén találkozunk. Az *intermezzo*, azaz közjáték vagy szünet tulajdonképpen a halálesetet követő gyász-munka, amely megszakítja a szereplők addigi életét. Peter korai harmincas ügyvéd, Ivan a húszas éveie elején járó sakkzseni. Személyiségük teljesen különböző, míg az idősebb testvér extrovertált, szakmájában sikeresnek mondható, ugyanakkor addikciós problémákkal küzdő férfi, addig a fiatalabb introvertált, már-már antiszociális, de rendkívül intelligens és érzékeny. Az egymáshoz való viszonyuk megváltozása, valamint a szerelmi életük alakulása áll a történet középpontjában.

21. századi családregeénnyel állunk tehát szemben: elvált szülők, rákban elhunyt apa, új életet kezdő, kissé rideg anya, szülői szerepbe kényszerült idősebb, és szeretethiányos fiatalabb fiú. Illetve a hozzájuk kapcsolódó nők. Peter esetében Sylvia, a nagy szerelem, aki egyszerre barát és intellektuális partner is, de egy baleset folytán képtelen a szexuális

együttlétre, ezért szakít a férfival; továbbá Naomi, az öccsével egykorú egyetemista, aki mindent megad Peternek, ugyanakkor a saját szexképeinek árusítása mellett annyira húzza le a férfit anyagilag, amennyire csak tudja. Valamint Ivan és partnere, Margaret, a fiúnál több mint tíz évvel idősebb, alkoholista férjét elhagyó nő, akit a szájára vesz saját kisvárosa, amiért egy ilyen kapcsolatban él.

Sally Rooney könyve akár jó szöveg is lehetne, de megítélésem szerint semmiképp se így, és nem is ilyen hosszúságban. A regény nagy része az esetek többségében céltalan és élvezhetetlen gondolatfolyam, amelyben sem ok-okozati, sem asszociációs logika nincs. Hiszen nem egy tudatba merülhetünk alá mélyen, egészen az idegszálakig, hanem több elmébe nyerhetünk ugyan hosszas, de rendkívül felszínes bepillantást. A túláradó, E/3-as eszmefuttatások végén értetlenül állunk mind a szereplők, mind pedig a narrátor előtt: habár az elbeszélő mindentudó, mégsem tudunk igazán közel férkőzni sem hozzá, sem az általa bemutatott karakterekhez. A váltogatott nézőpontok akár ritmust is adhatnának a szövegnek, de ezeket a szereplők szemszögéből leírt eseményeket rendszerint utcai csatangolások szakítják meg, elképesztően furcsának ható, leírászerűnek alig nevezhető, rövid mondatokkal. Mint egy rosszul vágott film, ahol még a kamera fókusza sem megfelelő.

A gyász mindenkit megvisel. Ez a mondat sokszor és sok szereplő szájából hangzik el. Az pedig, hogy *mindenki másképp gyászol*, már-már közhelyszerű igazság. A könyvet olvasva azonban mégsem tapasztaltam, hogy ezen zsigeri érzés közvetítése által közel tudnék férkőzni a szereplőkhöz. A regény első felében kifejezetten taszítottak. Annyira, hogy nehéz volt újra és újra elővennem a könyvet. A regény második kétszáz oldala azonban sokkal inkább egyben van. Szorosabban megírt fejezetek ezek, határozottabb karakterábrázolással. Vajon ez lehetett a szerzői intenció? Hogy amint haladunk előre a történetben, és ahogy halad a szereplők életében a gyázmunka, vagyis közeledünk az *intermezzo* vége felé, annál jobban felsejlenek a lehetséges folytatás irányai? Erősödnek tehát a szereplők, és erősödik a szöveg is?

Habár alapvetően nem tartom jó regénynek az *Intermezzót*, azért kétségtelenül vannak erői. Az egyik, hogy kifejezetten jól sikerült a szövegben a generációs különbségek ábrázolása. A szerző legtöbbször Ivan mondatai mögül kacsint ki az olvasóra: az ő világnézete, elvei és társadalmi berendezkedésről vallott nézetei rímel(het)nek leginkább Rooney-éra, elég ehhez néhány interjút elolvasni a szerzővel, vagy belelapozni az angolszász recepció egy-egy kritikájába. (Utóbbi persze felveti

azt a kérdést is, hogy mennyiben és miben más Rooney regényét közép-kelet-európai, fehér, harmincas nőként, és milyen azt Írországból, Nagy-Britanniából vagy épp az Egyesült Államokban olvasni. Mindebben felsejlik a társadalmi, történelmi, filozófiai és irodalmi hagyomány eltérő értelmezésének kérdése is, ami nagyon messzire vezet. Ahogyan a regény, úgy a szövegben megidézett és parafrázált szerzők – Shakespeare, Yeats, Wordsworth, de Wittgenstein vagy Susan Sontag – mondatai is más és más értelmezéseket nyithatnak meg, attól függően, hogy ki mikor és milyen kritikai hagyomány által megágyazva olvassa őket).

Akárhogy is, az egyes generációk közötti kapcsolódás, pontosabban annak nehézsége sokszor és sokféle helyzetben tematizálódik a szövegben: akár a testvérek, akár a szerelmesek, akár a szülő-gyerek kapcsolat dinamikája kapcsán.

A cselekmény elején adott egy, a gyász által terhelt viszonyrendszer, amelynek valamilyen formában, szorosabban vagy lazábban, de minden szereplő a része. Ez a struktúra aztán egyre inkább megtelik szeretettel, eltűnnek az önhazugságok, gyógyulnak a traumák, felszínre kerülnek az addig ki nem mondott sérelmek és fájdalmak. A regény kulcsjelentében sűrűsödik össze mindez, mely során a két testvér apjuk egykori házában véletlenül összetalálkozik. Kétségtávol ez a szöveg legjobban sikerült része – ugyanakkor a soron következő részek már kiszámíthatóvá teszik a *közjáték* végét, talán túlzottan is kisimítva az eseményeket.

Sally Rooney prózanyelve és stílusa számomra nehezen hozzáférhető, sok esetben élvezhetetlen, sőt, idegesítő is. Ugyanakkor nagyon sokan vannak, akiknek ő fontos és meghatározó művek szerzője, aki valódi olvasói élménnyel ajándékozza meg rajongóit. És azt hiszem, ez így van jól. Viszont szívesen a figyelmükbe ajánlanék néhány olyan könyvet, amelyekből nem készült sorozat, és megjelenésükkor nem álltak hosszú sorban az emberek a könyvesboltok előtt.

REPERTÓRIUM

2025. január–február

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2025. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2025. 1., 2.

Élet és Irodalom, 2025. január 3.,
január 10., január 17., január 24.,
január 31., február 7., február 14.,
február 21., február 28.

Életünk, 2024. 1., 2., 3., 4.

Forrás, 2025. 1., 2.

Helikon (Kolozsvár),

2024. szeptember 10., szeptember 25.,
október 10., október 25., november 10.,
november 25., december 10.,
december 25.

Hitel, 2025. 1., 2.

Irodalmi Jelen, 2025. 1., 2.

Irodalmi Szemle, 2025. 1., 2.

Liget, 2025. 1., 2.

Magyar Műhely, 2024. 4.

Magyar Napló, 2025. 1., 2.

Mozgó Világ, 2025. 1., 2.

Opus (Dunaszerdahely), 2024. 1., 2., 3.,
4., 5., 6., 2025. 1.

Somogy, 2024. 2., 3., 4.

Székelyföld (Csíkszereda), 2024. 11., 12.

Szépirodalmi Figyelő, 2024. 1., 2., 3., 4.,
5., 6.

Tiszatáj, 2025. 1–2.

Várad (Nagyvárad), 2025. 1.

Vigilia, 2025. 1., 2.

Vers

1. ACSAI Roland: *Mindenütt.* = *Mozgó Világ*, 2/43. p.
2. ACSAI Roland: *Látogatás.* = *Somogy*, 2024. 3/33. p.
3. ACSAI Roland: *Somogy-szonett.* = *Somogy*, 2024. 4/3. p.
4. ÁFRA János: *Aki visszatér, mert már nem szorul védelemre.* = *Kortárs*, 1/9–10. p.
5. ÁFRA János: *Anyám egy nyári reggel.* = *Helikon*, 2024. december 10. 6. p.
6. ÁFRA János: *Egy ifjú Démétérhez.* = *Kortárs*, 1/8. p.
7. ÁFRA János: *Milyen hit, miféle tartalékok.* = *Kortárs*, 1/8. p.
8. ÁGH István: *A Kék Angyal.* = *Alföld*, 2/3–4. p.
9. ÁGH István: *Más alakban.* = *Alföld*, 2/4–5. p.
10. ÁGH István: *Virágkor.* = *Alföld*, 2/5–6. p.
11. ANDRÉ Ferenc: *Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára.* A Mozdonyváltozat. Vágányzár. (Mellékvágány). = *Irodalmi Szemle*, 1/3–6. p.
12. ANDRÉ Ferenc: *Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára.* A Radnóti-változat. Utolsó ecloga. = *Jelenkor*, 2/109–111. p.
13. BÁGER Gusztáv: *Evolúció.* = *Életünk*, 2024. 1/1–2. p.
14. BÁGER Gusztáv: *Fiúság és büntudat.* A lélektolat. = *Életünk*, 2024. 1/1. p.
15. BÁGER Gusztáv: *Reflektál a mély, csacsog a felszín.* Mindig azt hittem, élek. = *Életünk*, 2024. 1/2. p.
16. BAKOS András: *Erőművész.* = *Élet és Irodalom*, február 7. 14. p.
17. BAKOS András: *Friss könyv.* = *Mozgó Világ*, 1/46. p.
18. BAKOS András: *Hegy.* = *Mozgó Világ*, 1/47. p.
19. BAKOS András: *Lepedő.* = *Élet és Irodalom*, február 7. 14. p.
20. BAKOS András: *Macskaszünet.* = *Mozgó Világ*, 1/48. p.
21. BALÁZS K. Attila: *(alma).* = *Szekélyföld*, 2024. 11/53. p.
22. BALÁZS K. Attila: *(álom).* = *Szekélyföld*, 2024. 11/54–55. p.
23. BALÁZS K. Attila: *(anya).* = *Szekélyföld*, 2024. 11/54. p.
24. BALÁZS K. Attila: *(céltaan).* = *Helikon*, 2024. szeptember 10. 10. p.
25. BALÁZS K. Attila: *(csiga).* = *Helikon*, 2024. szeptember 10. 10. p.
26. BALÁZS K. Attila: *(emberek).* = *Helikon*, 2024. szeptember 10. 10. p.
27. BALIZS Dániel: *apám fekete mesét mond.* Az afrikai [Versciklus]. = *Opus*, 2024. 4/8. p.
28. BALIZS Dániel: *apám utánam hajóz.* Az afrikai [Versciklus]. = *Opus*, 2024. 4/9–10. p.
29. BALIZS Dániel: *A barangolás dicsérete.* = *Opus*, 2024. 1/19. p.
30. BALIZS Dániel: *folyékony arany.* Az afrikai [Versciklus]. = *Opus*, 2024. 4/9. p.
31. BALIZS Dániel: *halott fehér ember ruhája.* Az afrikai [Versciklus]. = *Opus*, 2024. 4/8–9. p.
32. BALIZS Dániel: *nagy fehér vadász.* Az afrikai [Versciklus]. = *Opus*, 2024. 4/7. p.
33. BALIZS Dániel: *sebzett oroszlán.* Az afrikai [Versciklus]. = *Opus*, 2024. 4/7–8. p.
34. BALLA Zsófia: *A haza.* = *Élet és Irodalom*, január 10. 14. p.
35. BALLA Zsófia: *A tárgyak.* = *Élet és Irodalom*, január 10. 14. p.
36. BALLA Zsófia: *Visszatekintés.* = *Élet és Irodalom*, január 10. 14. p.
37. BALLÓ László: *A bűvő kis porszem.* = *Életünk*, 2024. 1/8. p.
38. BALLÓ László: *Foszlány.* = *Életünk*, 2024. 1/7. p.
39. BALLÓ László: *Mallarmé délelőttje.* = *Életünk*, 2024. 1/9. p.
40. BALLÓ László: *Mennyi édes percek...* = *Életünk*, 2024. 1/9–10. p.
41. BALLÓ László: *Műzsájához szólván...* = *Életünk*, 2024. 1/10. p.
42. BALLÓ László: *Szeptemberi torzó.* = *Életünk*, 2024. 1/7. p.
43. BALLÓ László: *Un sentiment...* = *Életünk*, 2024. 1/8. p.
44. BALOGH Ildikó: *Házasság.* = *Opus*, 2024. 1/8–9. p.
45. BALOGH Ildikó: *Szerelmes dal ismeretlen nyelven és annak fordítása.* = *Opus*, 2024. 1/10. p.
46. BALOGH Robert: *Illat és zene villanydaráló-ra és ütőhangszerekre.* = *Életünk*, 2024. 1/47–48. p.
47. BÁNFAI Zsolt: *Fényaláfutás.* = *Helikon*, 2024. december 25. 12. p.

48. BÁTHORI Csaba: *Hajnali beszéd.* = Magyar Napló, 2/35–36. p.
49. BENE Adrián: *Démonok.* = Székelyföld, 2024. 11/77. p.
50. BENE Adrián: *Ezen a ponton kérdéses.* = Székelyföld, 2024. 11/77–79. p.
51. BENE Adrián: *Most végtelen.* = Székelyföld, 2024. 11/79–80. p.
52. BENE Adrián: *Rendíthetetlen.* = Székelyföld, 2024. 11/80. p.
53. BENE Adrián: *Színek illatok helyek.* = Székelyföld, 2024. 11/81. p.
54. BENESÓCZKY László: *Bogarak automata éneke.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 15. p.
55. BENESÓCZKY László: *Fekete-fej.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 15. p.
56. BENESÓCZKY László: *Hőmpölyögnek.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 15. p.
57. BENKŐ Imola Orsolya: *Megállni forgalomban.* = Helikon, 2024. október 25. 17. p.
58. BENKŐ Imola Orsolya: *Szabadság utca 24. kulcsa.* = Helikon, 2024. október 25. 17. p.
59. BENKŐ Máté: *Pandora testamentumából.* = Opus, 2024. 1/96. p.
60. BENYHE István: *A semmi kötelén.* = Irodalmi Jelen, 2/52. p.
61. BIERNACZKY Szilárd: *Események vére.* = Hítel, 1/64. p.
62. BIERNACZKY Szilárd: *Intő szavak.* = Hítel, 1/63. p.
63. BÍRÓ József: *Bölcs.* = Székelyföld, 2024. 12/87. p.
64. BÍRÓ József: *Permanens éjszaka (1).* = Opus, 2024. 4/17. p.
65. BÍRÓ József: *Permanens éjszaka (2).* = Opus, 2024. 4/18. p.
66. BÍRÓ József: *Permanens éjszaka (3).* = Opus, 2024. 4/19. p.
67. BIRTA-SZÉKELY Noémi: *Mit tennénk el télire.* = Irodalmi Jelen, 1/65. p.
68. BOBORY Zoltán: *Epilógus.* = Életünk, 2024. 3/15. p.
69. BOBORY Zoltán: *Egy koszorúzás pillanatai.* = Életünk, 2024. 3/14. p.
70. BOBORY Zoltán: *Négyökrös szekér.* = Életünk, 2024. 3/16–17. p.
71. BOBORY Zoltán: *Sobor Antal hiánya.* = Életünk, 2024. 3/15–16. p.
72. BOBORY Zoltán: *Tőkesúly.* = Életünk, 2024. 3/18. p.
73. BOCK Ervin: *gyalog laktunk.* = Opus, 2024. 2/70. p.
74. BOCK Ervin: *így, úgy.* = Opus, 2024. 2/69. p.
75. BOCK Ervin: *se.* = Opus, 2024. 2/69. p.
76. BODOR Eszter Hanna: *evilági kárhozat.* (színpad). = Helikon, 2024. december 25. 15. p.
77. BODOR Eszter Hanna: *Határon innen.* = Helikon, 2024. december 25. 15. p.
78. BODOR Eszter Hanna: *Két világ közt.* = Helikon, 2024. december 25. 15. p.
79. BODOR Eszter Hanna: *Napforduló.* = Helikon, 2024. december 25. 15. p.
80. BODOR Eszter Hanna: *Vörös.* = Helikon, 2024. december 25. 15. p.
81. BOKOR Judit: *pontok.* = Helikon, 2024. november 10. 13. p.
82. BOKOR Judit: *viadal.* = Helikon, 2024. november 10. 13. p.
83. BOKOR Judit: *viharűnnep.* = Helikon, 2024. november 10. 13. p.
84. BORSODI L. László: *Csendünkben tapos.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 21. p.
85. BORSODI L. László: *Exeat anima.* = Székelyföld, 2024. 12/22. p.
86. BORSODI L. László: *Fakul, mállik.* = Hítel, 1/8. p.
87. BORSODI L. László: *Flasztercsend.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 20. p.
88. BORSODI L. László: *In pace.* = Székelyföld, 2024. 12/23. p.
89. BORSODI L. László: *Készülődés.* = Hítel, 1/8–9. p.
90. BORSODI L. László: *Láthatatlan kéz.* = Székelyföld, 2024. 12/21–22. p.
91. BORSODI L. László: *Meztelen árnyunk.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 20. p.
92. BORSODI L. László: *Nem készül.* = Székelyföld, 2024. 12/21. p.
93. BORSODI L. László: *Párhuzamos halál.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 21. p.
94. BORSODI L. László: *Rendezői utasítás.* = Hítel, 1/7. p.
95. BORSODI L. László: *Tertia die.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 21. p.
96. BORSODI L. László: *Úrutazás.* (Vosztok-1). = Helikon, 2024. szeptember 25. 20. p.
97. BORSODI L. László: *Vissza.* = Hítel, 1/9–10. p.
98. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Jókai.* = Irodalmi Jelen, 2/3–4. p.
99. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Place de la Concorde* 2024. = Irodalmi Jelen, 1/3. p.

100. CZILCZER Olga: *Névsort olvas.* = Liget, 1/9–10. p.
101. CZIGÁNY György: *Álom.* = Magyra Napló, 2/25. p.
102. CSÁK Gyöngyi: *A barátságról.* = Várad, 1/17. p.
103. CSÁK Gyöngyi: *Egy darabig még.* = Várad, 1/17. p.
104. CSÁK Gyöngyi: *Istenhez.* = Várad, 1/18. p.
105. CSÁK Gyöngyi: *Portré.* = Várad, 1/18. p.
106. CSÁK Gyöngyi: *Törésvonalak.* = Várad, 1/18–20. p.
107. CSANÁDI Szilvia: *Azonosság.* = Liget, 2/10–11. p.
108. CSANÁDI Szilvia: *Monológ.* = Liget, 1/51–53. p.
109. CSANÁDI Szilvia: *A preparátor éneke.* = Liget, 1/54–55. p.
110. CSANÁDI Szilvia: *Tapéta.* = Liget, 2/12–13. p.
111. CSANDA Gábor: *Ide tartozom.* (Matula hazakészül). = Irodalmi Szemle, 1/44–45. p.
112. CSATÓ Anita: *csak a madarak visznek tovább minket.* = Opus, 1/60. p.
113. CSATÓ Anita: *nagyanyám rémálmai.* = Opus, 1/59–60. p.
114. CSEH Katalin: *Folyamat.* = Székelyföld, 2024. 12/24–25. p.
115. CSEH Katalin: *Nemet mondani.* = Székelyföld, 2024. 12/26–27. p.
116. CSEH Katalin: *Padtárs.* = Székelyföld, 2024. 12/25–26. p.
117. CSEH Katalin: *Szobakulcs.* = Helikon, 2024. november 10. 9. p.
118. CSEH Katalin: *Váarakozás.* = Helikon, 2024. november 10. 9. p.
119. CSEH Katalin: *Váratlan.* = Székelyföld, 2024. 12/24. p.
120. CSEHY Zoltán: *Antik költő félkész kötetéhez.* = Jelenkor, 1/4–5. p.
121. CSEHY Zoltán: *Hálózene.* = Jelenkor, 1/4. p.
122. CSEHY Zoltán: *Pegazus.* = Irodalmi Szemle, 1/47–48. p.
123. CSELÉNYI Béla: *emil első benyomása berlinről.* = Élet és Irodalom, január 3. 17. p.
124. CSELÉNYI Béla: *Fásult dúdolás. Kétségbeesés.* = Élet és Irodalom, január 3. 17. p.
125. CSELÉNYI Béla: *kurta képzet.* = Élet és Irodalom, január 3. 17. p.
126. CSELÉNYI Béla: *rorschach-plafon.* = Élet és Irodalom, január 3. 17. p.
127. CSELÉNYI Béla: *takarító fölőslég.* = Élet és Irodalom, január 3. 17. p.
128. CSIKI László: *Álmatlanság.* = Vigilia, 1/64. p.
129. CSILLIK Kristóf: *Bánná, ha bőgnék nektek.* = Élet és Irodalom, január 24. 14. p.
130. CSILLIK Kristóf: *Talán nem láttad, de pár métert tyúklépésben mentem, hogy tovább tartson a hazaút.* = Élet és Irodalom, január 24. 14. p.
131. CSILLIK Kristóf: *Tanácsok kígyóznak.* = Élet és Irodalom, január 24. 14. p.
132. CSONTOS Márta: *A begyűjtő.* = Életünk, 2024. 1/103. p.
133. CSONTOS Márta: *Kilakoltatás ürügyén...* = Életünk, 2024. 1/103–104. p.
134. CSONTOS Márta: *Látomás pora.* = Életünk, 2024. 1/104. p.
135. CSONTOS Márta: *Porba fojtott nyár.* = Életünk, 2024. 1/105. p.
136. CSUDAY Csaba: *Ahogy haja, körme.* = Kortárs, 1/40. p.
137. CSUDAY Csaba: *Elszökik a túlpárt.* = Kortárs, 1/40–41. p.
138. CSUDAY Csaba: *Feltartott kezekkel.* = Kortárs, 1/41. p.
139. CSUDAY Csaba: *Várom.* = Kortárs, 1/41. p.
140. DEÁK Botond: *A csontvázamra feszül.* = Jelenkor, 1/163. p.
141. DEÁK Botond: *A lét elviselhetetlen könyűsége.* = Jelenkor, 1/163. p.
142. DEÁK Botond: *Egy tanyán.* = Jelenkor, 1/164. p.
143. DEBRECZENY György: *aztán adjuk át a helyet.* = Opus, 2024. 2/18. p.
144. DEBRECZENY György: *nagyon nagy dolog.* = Opus, 2024. 2/17. p.
145. DEBRECZENY György: *Magas pódiumon.* ezüstöt hány a barna réten. = Életünk, 2024. 2/163. p.
146. DEBRECZENY György: *nagyon nagy dolog.* = Opus, 2024. 2/17. p.
147. DEBRECZENY György: *Ne válts meg.* ezüstöt hány a barna réten. = Életünk, 2024. 2/164. p.
148. DEBRECZENY György: *A sarat viszem majd.* ezüstöt hány a barna réten. = Életünk, 2024. 2/165. p.
149. DEBRECZENY György: *A vakmerő robogós.* = Székelyföld, 2024. 11/82. p.

150. DEBRECZENY György: *Van remény*. ezüstöt hány a barna réten. = *Életünk*, 2024. 2/163–164. p.
151. DEMÉNY Péter: *Duna*. = Székelyföld, 2024. 11/9. p.
152. DÉRI Anna: *kartempó*. = *Helikon*, 2024. december 25. 13. p.
153. DÉRI Anna: *mórija*. = *Helikon*, 2024. december 25. 13. p.
154. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *anyám elrontott szíve*. = *Helikon*, 2024. december 10. 6. p.
155. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *a laktóbárban*. = *Helikon*, 2024. december 10. 6. p.
156. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Mese a béke évszakáról*. = Székelyföld, 2024. 12/19–20. p.
157. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Tanító-mese az életről*. = Székelyföld, 2024. 12/17–19. p.
158. DOBI Imre: *Évkör*. = *Kortárs*, 2/75. p.
159. DOMOKOS Dominika: *Ergo sum*. = *Vigilia*, 2/161. p.
160. DOMOKOS Dominika: *Kopogássalnezarvarjákarendelést*. = *Vigilia*, 2/161. p.
161. DSIDA Jenő: *Tekintet nélkül*. = *Várad*, 1/3. p.
162. ECSÉDI Orsolya: *Hullámtörő*. = *Élet és Irodalom*, február 28. 17. p.
163. EGYED Emese: *A várakozásról*. = *Helikon*, 2024. december 10. 3. p.
164. ENDREY-NAGY Ágoston: *A békéről*. = *Kortárs*, 2/79–80. p.
165. ENDREY-NAGY Ágoston: *A nedvek ideje*. = *Kortárs*, 2/79. p.
166. FARKAS Arnold Levente: *Aranyozza be*. = *Irodalmi Jelen*, 1/47–48. p.
167. FARKAS Arnold Levente: *csak látszat*. = *Opus*, 1/63–64. p.
168. FARKAS Arnold Levente: *Ezek szerint*. = *Irodalmi Jelen*, 1/43–46. p.
169. FARKAS Arnold Levente: *Arisztotelész anyósa*. = *Alföld*, 1/36–38. p.
170. FARKAS Gábor: *[az emlékezés anatómiája]*. = *Hitel*, 2/23–25. p.
171. FARKAS Gábor: *Fák és vihar között*. = *Életünk*, 2024. 3/81. p.
172. FARKAS Gábor: *Hiányalakzatok*. = *Életünk*, 2024. 3/80. p.
173. FARKAS Gábor: *[mint akinek mindegy]*. = *Életünk*, 2024. 1/155. p.
174. FARKAS Gábor: *[összefélcelt csillagok]*. = *Életünk*, 2024. 1/155. p.
175. FÁTYOL Zoltán: *Bernben, újra*. = *Vigilia*, 2/154. p.
176. FÁTYOL Zoltán: *Párizsban*. = *Vigilia*, 2/154. p.
177. FECSKE Csaba: *Két hét*. = *Magyar Napló*, 1/19. p.
178. FECSKE Csaba: *Nyomós indok*. = *Magyar Napló*, 1/19. p.
179. FEHÉR Imola: *Megváltóversek*. = Székelyföld, 2024. 12/61–63. p.
180. FEHÉR Kinga: *Folder*. = *Opus*, 1/46. p.
181. FEHÉR Kinga: *screen*. = *Opus*, 1/46. p.
182. FEHÉR Kinga: *streetwise*. = *Opus*, 1/47. p.
183. FEKEČ Angelika: *Tudni vagy tévedni?* (koan). = *Opus*, 2024. 1/93. p.
184. FELLINGER Károly: *Anzix*. = *Helikon*, 2024. december 25. 12. p.
185. FELLINGER Károly: *Csallóközi szerencse*. = *Helikon*, 2024. december 25. 12. p.
186. FELLINGER Károly: *Dilemma*. = *Opus*, 2024. 2/11. p.
187. FELLINGER Károly: *Égési sebek*. = *Opus*, 2024. 2/11–12. p.
188. FELLINGER Károly: *Élet-írásjelek*. = *Opus*, 2024. 2/12. p.
189. FELLINGER Károly: *Kajszibarack*. = *Opus*, 2024. 5/4–5. p.
190. FELLINGER Károly: *A múltról*. = *Opus*, 2024. 5/3. p.
191. FELLINGER Károly: *Papírvessző*. = *Helikon*, 2024. december 25. 12. p.
192. FELLINGER Károly: *Prológus*. = *Irodalmi Jelen*, 1/53. p.
193. FELLINGER Károly: *Sószag*. = *Opus*, 2024. 5/3. p.
194. FELLINGER Károly: *Szárnyak ég nélkül*. = *Hitel*, 2/33–34. p.
195. FELLINGER Károly: *Szilvaszem*. = *Opus*, 2024. 5/4. p.
196. FELLINGER Károly: *Trójai faló*. = *Helikon*, 2024. december 25. 12. p.
197. FELLINGER Károly: *Várakozás*. = *Irodalmi Jelen*, 1/53. p.
198. FENYVESI Orsolya: *Szenteste*. = *Élet és Irodalom*, február 28. 17. p.
199. FENYVESI Ottó: *Hétköznapi szürreál*. = *Életünk*, 2024. 1/49. p.
200. FERENCZ Anna: *Virág a csalámban*. = *Somogy*, 2024. 3/34. p.

201. FERENCZ Imre: *Gyöngyhalász.* = Helikon, 2024. november 25. 2. p.
202. FERENCZ Imre: *Ha lenne.* = Helikon, 2024. november 25. 3. p.
203. FERENCZ Imre: *Szűzshiposz.* = Helikon, 2024. november 25. 2. p.
204. FERENCZ Imre: *Több nincs.* = Helikon, 2024. november 25. 3. p.
205. FERENCZFI János: *Álom álmodik.* = Várad, 1/39. p.
206. FERENCZFI János: *Fennállandóság.* = Várad, 1/39–40. p.
207. FERENCZFI János: *Mikor...* = Várad, 1/40–41. p.
208. FILIP Tamás: *Alvók arca.* = Irodalmi Szemle, 2/53. p.
209. FILIP Tamás: *Blanche-t megtalálja a postásfiú.* = Opus, 2024. 2/16. p.
210. FILIP Tamás: *El, vesztieni.* = Opus, 2024. 2/16. p.
211. FILIP Tamás: *Az élet vize.* = Irodalmi Szemle, 2/52. p.
212. FILIP Tamás: *Fehér és fekete.* = Irodalmi Szemle, 2/47. p.
213. FILIP Tamás: *Felnőtté tétél.* = Irodalmi Szemle, 2/51. p.
214. FILIP Tamás: *Ha vannak még igék.* = Irodalmi Szemle, 2/50. p.
215. FILIP Tamás: *Holttér.* = Somogy, 2024. 4/83. p.
216. FILIP Tamás: *Jelek.* = Somogy, 2024. 3/36. p.
217. FILIP Tamás: *Jelek.* = Somogy, 2024. 4/82. p.
218. FILIP Tamás: *A nagy szekér.* = Irodalmi Szemle, 2/48. p.
219. FILIP Tamás: *A szél felöltöztetése.* = Somogy, 2024. 4/83. p.
220. FILIP Tamás: *Szerzői est.* = Irodalmi Szemle, 2/49. p.
221. FILIP Tamás: *Térkép.* = Somogy, 2024. 3/36. p.
222. FILIP Tamás: *Térkép.* = Somogy, 2024. 4/82. p.
223. FILIP Tamás: *A torony szavai.* = Opus, 2024. 2/15. p.
224. FORGÓ Petra: *átszállás.* = Helikon, 2024. november 10. 13. p.
225. FORGÓ Petra: *keménycukor.* = Helikon, 2024. november 10. 13. p.
226. FORGÓ Petra: *szemkontaktus.* = Helikon, 2024. november 10. 13. p.
227. GAŽIK Viktória: *Oltárrombolás.* = Irodalmi Szemle, 2/74–75. p.
228. GAŽIK Viktória: *Ősanyag.* = Irodalmi Szemle, 2/76. p.
229. GÉCZI János: *Arcmás mellé írott vers.* = Székelyföld, 2024. 11/48. p.
230. GÉCZI János: *Arról, miként idéztem meg a sorsot.* = Opus, 2024. 2/4. p.
231. GÉCZI János: *Bevilágítás.* = Kortárs, 1/25. p.
232. GÉCZI János: *Folyóparti fotográfia, csobbanással.* = Kortárs, 1/26. p.
233. GÉCZI János: *Jónás zöld tógában, ágyékkötővel.* = Kortárs, 1/25. p.
234. GÉCZI János: *Vers a levitációról.* = Székelyföld, 2024. 11/48–49. p.
235. GÉCZI János: *Vers az univerzum titkáról.* = Székelyföld, 2024. 11/50. p.
236. G[ÉHER]. István László: *Ábrahám.* = Mozgó Világ, 2/45. p.
237. G[ÉHER]. István László: *Nyárfavatta.* = Alföld, 2/9. p.
238. G[ÉHER]. István László: *Varratos ékszer.* = Alföld, 2/8. p.
239. G[ÉHER]. István László: *Virágszedés.* = Mozgó Világ, 2/46. p.
240. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Elhagyott házakra.* = Vigilia, 1/35. p.
241. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Könnyű volt és nehéz.* = Jelenkor, 1/58–59. p.
242. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Látszik a sűrű.* = Vigilia, 1/35. p.
243. GYŐRI László: *Albatroszfarhát.* = Forrás, 2/3. p.
244. GYŐRI László: *Felhőszakadás.* = Forrás, 2/4. p.
245. GYŐRI László: *Hétfejű forrás.* = Magyar Napló, 2/40. p.
246. GYŐRI László: *Ketrec.* = Forrás, 2/5–6. p.
247. GYŐRI László: *Séta.* = Forrás, 2/5. p.
248. GYURIS Fruzsina: *Felnövéstörténet.* = Magyar Műhely, 2024. 4/1. p.
249. HABROCKZY Márton: /\ = Tiszatáj, 1–2/69. p.
250. HAJNAL Éva: *Nyolc apeva.* [Versciklus]. = Opus, 2024. 4/11–12. p.
251. HARTAY Csaba: *Felmentés.* = Alföld, 1/27. p.
252. HARTAY Csaba: *Holtágban mosdatnak.* = Élet és Irodalom, január 17. 14. p.
253. HARTAY Csaba: *Üres iskola.* = Élet és Irodalom, január 17. 14. p.

254. HARTAY Csaba: *Üzenet önmagamnak.* = *Alföld*, 1/27–28. p.
255. HEGEDŰS Gyöngyi: *[Belépett álmomba].* A földből soha. = *Életünk*, 2024. 3/1. p.
256. HEGEDŰS Gyöngyi: *Hosszan futó kópárkány.* papiruszok, nílusi sásból. = *Életünk*, 2024. 1/5–6. p.
257. HEGEDŰS Gyöngyi: *Kairói álom.* papiruszok, nílusi sásból. = *Életünk*, 2024. 1/3–4. p.
258. HEGEDŰS Gyöngyi: *[Leggyakrabban úgy látom magam].* A földből soha. = *Életünk*, 2024. 3/3. p.
259. HEGEDŰS Gyöngyi: *[Az összecsiszított generációkban].* A földből soha. = *Életünk*, 2024. 3/2. p.
260. HEGEDŰS Gyöngyi: *Sokisten-sírató.* papiruszok, nílusi sásból. = *Életünk*, 2024. 1/4–5. p.
261. HEGEDŰS Kata: *Elhalványult.* = *Magyar Napló*, 2/34. p.
262. HEGEDŰS Kata: *Hús.* = *Magyar Napló*, 2/34. p.
263. HODOSSY Gyula: *Mosdat az Isten.* = *Opus*, 2024. 6/3. p.
264. HORVÁTH Ildikó: *Tangó.* = *Liget*, 2/4–6. p.
265. IANCU Laura: *Intés egy emberhez.* = *Irodalmi Jelen*, 2/22. p.
266. IANCU Laura: *Levél egy baráthoz.* = *Irodalmi Jelen*, 2/23. p.
267. IMRE Flóra: *Hamlet-szonett.* = *Vigilia*, 1/60. p.
268. JÁNOSA Eszter: *Áttűnések.* = *Élet és Irodalom*, február 7. 17. p.
269. JÁNOSA Eszter: *Erőszak.* = *Élet és Irodalom*, február 7. 17. p.
270. JÁNOSA Eszter: *Idegen.* = *Élet és Irodalom*, február 7. 17. p.
271. JÁNOSA Eszter: *Szakadások füzére.* = *Élet és Irodalom*, február 7. 17. p.
272. JENEI Gyula: *Lakók a létezésben.* = *Opus*, 2024. 3/3–4. p.
273. JENEI Gyula: *Táska, hajléktalan, menü.* = *Mozgó Világ*, 2/44–45. p.
274. JÓNA Dávid: *A szilvalekvár.* = *Hitel*, 2/41. p.
275. JÓNÁS Tamás: *Emlékeink cserjéi már gyümölcshullató fák lettek.* = *Élet és Irodalom*, február 28. 14. p.
276. JÓNÁS Tamás: *Kocsmazaj.* = *Élet és Irodalom*, február 28. 14. p.
277. JÓNÁS Tamás: *Sanzon.* = *Élet és Irodalom*, február 28. 14. p.
278. JÓZSA Sarolta Réka: *Elpénór szeretője.* = *Mozgó Világ*, 2/47. p.
279. JÓZSA Sarolta Réka: *Gyertyántűz a Tizenkettedik Házban.* = *Mozgó Világ*, 2/48. p.
280. JUHÁSZ Tibor: *Angyalraj.* = *Tiszatáj*, 1–2/71. p.
281. JUHÁSZ Tibor: *Havazik.* = *Tiszatáj*, 1–2/70. p.
282. JUHÁSZ Tibor: *A természet és a testeket.* = *Irodalmi Szemle*, 1/42. p.
283. JUHÁSZ Tibor: *Változások követése.* = *Tiszatáj*, 1–2/70. p.
284. JUHOS Rebeka: *Én és Ikarosz.* = *Opus*, 1/98. p.
285. KARÁCSONYI Zsolt: *Az álom egyetlen könyvre gondol.* = *Helikon*, 2024. december 25. 3. p.
286. KARÁCSONYI Zsolt: *Bordal.* = *Helikon*, 2024. október 10. 18. p.
287. KARÁCSONYI Zsolt: *Az élet szembenéz a léttel.* = *Helikon*, 2024. október 10. 18. p.
288. KARÁCSONYI Zsolt: *Ha őszre áll, a borra gondolk.* = *Helikon*, 2024. október 10. 18. p.
289. KARÁCSONYI Zsolt: *Indiai konyha.* = *Helikon*, 2024. október 10. 18. p.
290. KARÁCSONYI Zsolt: *Levél a többieknek.* = *Helikon*, 2024. december 25. 2. p.
291. KARTALI Zsuzsanna: *Zötty.* = *Opus*, 2024. 6/48. p.
292. KELEMEN Hunor: *(apai örökség).* = *Helikon*, 2024. október 10. 6. p.
293. KELEMEN Hunor: *(rutinos várakozó).* = *Helikon*, 2024. október 10. 6. p.
294. KELEMEN Hunor: *(az utolsó angyal).* = *Helikon*, 2024. október 10. 6. p.
295. KELEMEN Hunor: *(vádbeszéd).* = *Helikon*, 2024. október 10. 6. p.
296. KEMÉNY István: *A demencia társadalma.* = *Helikon*, 2024. szeptember 10. 2–3. p.
297. KESZTHELYI György: *Jézussal esteledik.* = *Helikon*, 2024. október 25. 19. p.
298. KESZTHELYI György: *Nagy a mi tartozásunk.* = *Helikon*, 2024. október 25. 19. p.
299. KESZTHELYI György: *Rezümé.* = *Helikon*, 2024. október 25. 19. p.
300. KIRÁLY Zoltán: *Álljon meg a menet!* = *Helikon*, 2024. november 10. 6. p.
301. KIRÁLY Zoltán: *Összlövészeti fesztivál* = *Helikon*, 2024. november 10. 6. p.

302. KIRÁLY Zoltán: *Történelemóra. Oral history.* = Helikon, 2024. november 10. 6. p.
303. KIRÁLY Eszter: *Cella, éjjel.* = Vigilia, 2/147. p.
304. KIRÁLY Eszter: *Helyesbítés.* = Vigilia, 2/147. p.
305. KIRÁLY Eszter: *Lék.* = Vigilia, 2/147. p.
306. KIRÁLY Eszter: *Rejts.* = Vigilia, 2/147. p.
307. KIRÁLY Zoltán: *Torredárdal.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 7. p.
308. KISS Bálint Béla: *A gyönyör nyomában.* = Opus, 1/95–96. p.
309. KISS Bálint Béla: *Nápolyi éjjeleken.* = Opus, 1/93–94. p.
310. KISS Bálint Béla: *Visszaesés.* = Opus, 2024. 3/88. p.
311. KISS József Mihály: *Apa.* = Somogy, 2024. 3/35. p.
312. KISS József Mihály: *Elmúlt karácsony.* = Somogy, 2024. 4/81. p.
313. KISS József Mihály: *Hol van már.* = Somogy, 2024. 3/35. p.
314. KISS József Mihály: *Húsvét elmúlt.* = Somogy, 2024. 2/37. p.
315. KISS József Mihály: *Lelkem üres.* = Somogy, 2024. 2/38. p.
316. KISS József Mihály: *Ma sincs.* = Somogy, 2024. 2/37. p.
317. KISS László: *Magaslesek a szántóföldön.* = Alföld, 2/21. p.
318. KISS László: *Az Ohře hídján.* = Alföld, 2/20–21. p.
319. KISS László: *A vendég.* = Alföld, 2/19. p.
320. KISS László: *Vihar.* = Alföld, 2/20. p.
321. KÓKAI János: *A metafora születése.* = Liget, 2/43–44. p.
322. KOLLÁR Dávid: *Ablaknégyzet.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 14. p.
323. KOLLÁR Dávid: *Éjszaka.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 14. p.
324. KOLLÁR Dávid: *Nagyváros.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 14. p.
325. KOLLÁR Dávid: *Szerelem.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 14. p.
326. KOLLÁR Dávid: *Rejtély.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 14. p.
327. KORDA Zsuzsa: *Tea rummal.* = Magyar Napló, 1/55. p.
328. KORDA Zsuzsa: *Téli napokra.* = Magyar Napló, 1/55. p.
329. KORMÁNYOS Ákos: *Víz és vér 3.* = Tiszatáj, 1–2/29–34. p.
330. KÓSA Eszter: *Innen folytatódik.* = Alföld, 1/4–5. p.
331. KÓSA Eszter: *Költési idő.* = Alföld, 1/5. p.
332. KÓSA Eszter: *A kutyákról.* = Alföld, 1/7. p.
333. KÓSA Eszter: *Noé félni kezd.* = Alföld, 1/5–6. p.
334. KÓSA Eszter: *Szárítókötél, ruhák.* = Alföld, 1/6. p.
335. KOVÁCS Edward: *A dolgok könnyei.* = Alföld, 2/32–33. p.
336. KOVÁCS Edward: *Feljegyzések Kharón lakijáról.* = Alföld, 2/32. p.
337. KOVÁCS Edward: *A rettenet epitáfuma.* = Alföld, 2/33. p.
338. KOVÁCS Marianna: *Kesernyészózat.* = Opus, 2024. 1/33. p.
339. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Csikjai fáznak.* = Irodalmi Jelen, 2/55. p.
340. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Az ébrenlét más dimenziója.* = Irodalmi Jelen, 2/55. p.
341. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Önfelüldözés.* = Irodalmi Jelen, 2/53–54. p.
342. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Rügyezés előtt.* = Irodalmi Jelen, 2/54. p.
343. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Távolító.* = Irodalmi Jelen, 2/54. p.
344. KÖVESDI Károly: *Téli esteledés.* = Opus, 2024. 2/10. p.
345. KRISTÓ Tibor: *Ács Mihály forradalma.* 1989. = Székelyföld, 2024. 11/12–13. p.
346. KRISTÓ Tibor: *Akkor.* = Székelyföld, 2024. 11/14–15. p.
347. KRISTÓ Tibor: *Az isztambuli „magyar”.* = Székelyföld, 2024. 11/13–14. p.
348. KRISTÓ Tibor: *Régi fénykép félhomályban.* = Székelyföld, 2024. 11/11–12. p.
349. KUKORELY Endre: *Óda.* = Jelenkor, 1/2–3. p.
350. KUKUCSKA Szabolcs: *abszolút mozdulatlanság.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 14. p.
351. KUKUCSKA Szabolcs: *A melankólia regisztere.* = Irodalmi Szemle, 2/77. p.
352. KUKUCSKA Szabolcs: *A pusztulás joga.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 14. p.
353. KURDY FEHÉR János: *MADEINyoga & MADEINzen. Lélekeletörésben.* = Élet és Irodalom, február 14. 17. p.
354. KUSTOS Júlia: *Semmi.* = Jelenkor, 1/56. p.
355. KÜRTI László: *garzonlakás.* = Magyar Napló, 1/9. p.

356. KÜRTI László: *Magzatmáz.* = Székelyföld, 2024. 11/51–52. p.
357. KÜRTI László: *Szűznemzés.* = Székelyföld, 2024. 11/52. p.
358. LACKFI János: *Duruzsoló.* = Irodalmi Jelen, 1/38–39. p.
359. LACKFI János: *Minden létező.* = Vigilia, 1/40–41. p.
360. LACKFI János: *Ornitológia.* = Irodalmi Jelen, 1/36–38. p.
361. LACKFI János: *Ugyanaz.* = Élet és Irodalom, január 24. 17. p.
362. LACKFI János: *Úrhajós.* = Magyar Napló, 1/4. p.
363. LACKFI János: *Valami ősi.* = Vigilia, 1/41. p.
364. LADÁNYI István: *Kávai M. kesergője.* = Tiszatáj, 1–2/19–20. p.
365. LADÁNYI István: *Mnemoszuné kudarca.* = Tiszatáj, 1–2/18. p.
366. LADÁNYI István: *Nevetés (B. P.).* = Tiszatáj, 1–2/18–19. p.
367. LADÁNYI István: *Szajkó István: Strandolók.* = Tiszatáj, 1–2/20–21. p.
368. LAJTOS Nóra: *Fogyás.* = Hítel, 1/19–20. p.
369. LAJTOS Nóra: *Keseredés.* = Hítel, 1/20–21. p.
370. LAJTOS Nóra: *Tépés.* = Hítel, 1/18–19. p.
371. LANCZKOR Gábor: *Debreceni beszéd.* = Alföld, 2/33–36. p.
372. LÁNG Eszter: *„a kék fény fluid ékszerfogalatában”.* = Opus, 2024. 2/5–6. p.
373. LANTAY Éva: *hó dara.* = Opus, 2024. 1/38. p.
374. LANTAY Éva: *kerékpár a parton.* = Opus, 2024. 1/39. p.
375. LÁRAI Eszter: *Csúcson.* = Irodalmi Jelen, 2/46. p.
376. LÁRAI Eszter: *Gyász II.* = Irodalmi Jelen, 2/46. p.
377. LÁSZLÓ Noémi: *Csak egy.* = Helikon, 2024. december 10. 6. p.
378. LENDVAI Zalán: *Embernyi térfogat.* = Liget, 1/23–24. p.
379. LESITÓTH Csaba: *A függőny hullámai.* = Székelyföld, 2024. 12/88–89. p.
380. LÉVAI Aliz Mária: *Analógia.* = Irodalmi Jelen, 2/67–68. p.
381. LÉVAI Aliz Mária: *Emlékmorzsák.* = Irodalmi Jelen, 2/68. p.
382. LÉVAI Aliz Mária: *Évsík.* = Irodalmi Jelen, 2/64–65. p.
383. LÉVAI Aliz Mária: *Istenhozzád.* = Irodalmi Jelen, 2/65–66. p.
384. LÉVAI Aliz Mária: *Mindig magad elől.* = Irodalmi Jelen, 2/67. p.
385. LÉVAI Aliz Mária: *Testbarlang.* = Irodalmi Jelen, 2/66–67. p.
386. LÉVAI Aliz Mária: *Valami nagyobb.* = Irodalmi Jelen, 2/66. p.
387. LÖVÉTEI Lázár László: *Bableves Fazekas Mártának.* = Helikon, 2024. október 10. 18. p.
388. LÖVÉTEI Lázár László: *Cím nélkül.* = Helikon, 2024. október 10. 18. p.
389. LÖVÉTEI Lázár László: *A fűszerpaprika dicsérete.* = Helikon, 2024. október 10. 18. p.
390. LÖVÉTEI Lázár László: *Szentcs. Zágon a széznagobgyában.* = Helikon, 2024. október 10. 18. p.
391. MADÁR János: *Évgyűrűk ölelése.* = Várad, 1/11. p.
392. MADÁR János: *Kozmikus haza.* = Várad, 1/11. p.
393. MADÁR János: *Végtelen.* = Várad, 1/10. p.
394. MADÁR János: *Vidd magaddal ezt a tájat!* = Várad, 1/10. p.
395. MAGYAR Dániel: *Bater Lilla vasárnapja.* = Életünk, 2024. 2/31–34. p.
396. MAGYAR Dániel: *Halhatatlan költő.* = Életünk, 2024. 2/35–37. p.
397. MAGYAR Dániel: *A hitetlen.* = Életünk, 2024. 2/37–38. p.
398. MAGYAR Dániel: *Por.* = Életünk, 2024. 2/34–35. p.
399. MAKÁRI Sebestyén: *A háttérzajból. (Részletek).* = Irodalmi Szemle, 2/5–7. p.
400. MARKÓ Béla: *A biztos képzelet.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
401. MARKÓ Béla: *Cirkuszták.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
402. MARKÓ Béla: *A hó súlya.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
403. MARKÓ Béla: *Hullámozó idő.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
404. MARKÓ Béla: *Hűség.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
405. MARKÓ Béla: *Karácsonyfák a sárban.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
406. MARKÓ Béla: *Mennyei ajándék.* = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
407. MARKÓ Béla: *A szétépett galamb.* = Mozgó Világ, 1/43–44. p.

408. MARKÓ Béla: *Születésnap levele*. = Helikon, 2024. szeptember 10. 8. p.
409. MARKÓ Béla: *Távoli beszéd*. = Élet és Irodalom, január 31. 17. p.
410. MÁRSÓ Paula: *Futóvendég*. = Élet és Irodalom, február 21. 14. p.
411. MÁRSÓ Paula: *Hajóács*. = Élet és Irodalom, február 21. 14. p.
412. MÁRSÓ Paula: *Loop extended mix*. = Élet és Irodalom, február 21. 14. p.
413. MÁRTON Evelin: *Gazda Orsolyának*. = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
414. MÁRTON Evelin: *Jaszenkovics Lillának*. = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
415. MÁRTON Evelin: *Király Zoltánnak*. = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
416. MÁRTON Evelin: *Szenkovics Enikőnek*. = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
417. MÁRTON Evelin: *Tómpa Gábornak*. = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
418. MARTON Réka Zsófia: *Profán ígéret*. = Hítel, 1/49. p.
419. MARTON Réka Zsófia: *Reményeink*. = Hítel, 1/49–50. p.
420. MÁTUS Norbert: *Álomkép*. = Opus, 2024. 4/87. p.
421. MÁTUS Norbert: *Most*. = Opus, 2024. 4/86. p.
422. MELIORISZ Béla: *Drótozzatjuk*. = Mozgó Világ, 1/45. p.
423. MELIORISZ Béla: *Mint vízben*. = Mozgó Világ, 1/45. p.
424. MELIORISZ Béla: *Várnak-e*. = Jelenkor, 1/57–58. p.
425. MELIORISZ Béla: *Végül aztán*. = Jelenkor, 1/57. p.
426. MESTERHÁZI Mónika: *Ferencz Győzőnek kerek évfordulóra*. = Élet és Irodalom, január 3. 14. p.
427. MESTERHÁZI Mónika: *A gallér*. = Élet és Irodalom, január 3. 14. p.
428. MIHÁLY Csilla, B.: *Alföldi július*. = Somogy, 2024. 2/30. p.
429. MIHÁLY Csilla, B.: *Amszterdam*. = Helikon, 2024. október 25. 18. p.
430. MIHÁLY Csilla, B.: *Emlékeid*. = Helikon, 2024. október 25. 18. p.
431. MIHÁLY Csilla, B.: *Kevéske*. = Helikon, 2024. október 25. 18. p.
432. MIHÁLY Csilla, B.: *Lángszirup*. = Helikon, 2024. október 25. 18. p.
433. MUSZKA Sándor: *Apa*. = Irodalmi Jelen, 1/29. p.
434. MUSZKA Sándor: *Hódolat*. = Irodalmi Jelen, 1/29. p.
435. MUSZKA Sándor: *Képeslapok*. = Irodalmi Jelen, 1/28. p.
436. MUSZKA Sándor: *Magány*. = Irodalmi Jelen, 1/28. p.
437. MUSZKA Sándor: *Torony*. = Irodalmi Jelen, 1/28. p.
438. NÁDASDY Ádám: *A filozófia*. = Alföld, 1/3. p.
439. NÁDASDY Ádám: *A kenyeret kendőbe*. = Alföld, 1/3. p.
440. NÁDASDY Ádám: *A páros események*. = Alföld, 1/4. p.
441. NAGY Benedek Máté: *Az életre kelt szobor szerelmes messengerüzenete Pygmalionnak*. = Helikon, 2024. október 10. 16. p.
442. NAGY Benedek Máté: *Gregor Samsa a kártevőirtókat tárcsázza panellakásából*. = Helikon, 2024. október 10. 16. p.
443. NAGY Benedek Máté: *A póznákon párban ülnek*. = Helikon, 2024. október 10. 16. p.
444. NAGY Koppány Zsolt: *A szent és a profán*. = Tiszatáj, 1–2/60–63. p.
445. NAGY Zalán: *példamondat egy nyelvtani szabályhoz*. = Helikon, 2024. december 10. 14. p.
446. NAGY Zalán: *Varjúföldre*. = Helikon, 2024. november 25. 13. p.
447. NAGYPÁL István: *Évszakok holtpontja*. = Irodalmi Jelen, 2/51. p.
448. NÉMETH Bálint: *Bidár*. = Liget, 1/30–33. p.
449. NÉMETH Bálint: *Kiterjesztett valóság*. = Liget, 1/28–29. p.
450. NÉMETH Bálint: *Nyílt osztály és zárt osztály összevetése*. = Liget, 1/25–27. p.
451. NÉMETH István, Z.: *Égkocka*. = Opus, 2024. 4/4. p.
452. NÉMETH István, Z.: *ha feljönnek*. = Opus, 2024. 4/6. p.
453. NÉMETH István, Z.: *Egy ilyen*. = Opus, 2024. 4/5. p.
454. NÉMETH István, Z.: *Pontfény*. = Opus, 2024. 4/5. p.
455. NÉMETH István Péter: *Macskalendárka – 2024-re [Versciklus]*. = Opus, 2024. 4/28–33. p.
456. NÉMETH István Péter: *Séd*. = Somogy, 2024. 2/43–44. p.

457. NÉMETH Zoltán: *A szerkesztő előszava.* = Irodalmi Szemle, 1/15–17. p.
458. NOSZLOPI Botond: *Egyetemes kétség.* = Irodalmi jelen, 1/17. p.
459. NOSZLOPI Botond: *Hangadó.* = Irodalmi jelen, 1/16. p.
460. NOSZLOPI Botond: *Iszolált egység.* = Irodalmi jelen, 1/17. p.
461. NOSZLOPI Botond: *Pihenő.* = Irodalmi jelen, 1/16. p.
462. NOVÁK Valentin: *Megtévesztő program.* = Hítel, 1/35. p.
463. NOVÁK Valentin: *Profán.* = Hítel, 1/36. p.
464. NOVÁK Valentin: *Totemarc.* Dalocska. = Hítel, 1/37. p.
465. NYERGES Gábor Ádám: */realitás.* = Forrás, 1/35–36. p.
466. NYERGES Gábor Ádám: *szállás utca víz-part erdő stb.* = Jelenkor, 2/165–166. p.
467. NYILAS Attila: *Egy elszállt vers balladája.* = Alföld, 1/26–27. p.
468. NYILAS Attila: *Óda a Bécsi úthoz.* = Magyar Napló, 1/10–11. p.
469. NYIRÁN Ferenc: *Az ikonfestő.* = Vigilia, 1/53. p.
470. NYIRÁN Ferenc: *Kiskódás.* = Vigilia, 1/54. p.
471. ODORICS Ferenc: *Híd.* = Helikon, 2024. november 10. 2–3. p.
472. OLÁH András: *az elcsört idő.* = Irodalmi Jelen, 2/18. p.
473. OLÁH András: *eltévedtünk.* = Magyar Napló, 1/30. p.
474. OLÁH András: *[omlásvesztély].* = Irodalmi Jelen, 2/18. p.
475. OLÁH András: *Tudjuk meg milyen az íze a gyógyulásnak.* = Irodalmi Jelen, 2/17. p.
476. OLÁH András: *az utolsó nyár.* = Irodalmi Jelen, 2/17. p.
477. ORBÁN János Dénes: *Déli részegség.* = Irodalmi Jelen, 1/6. p.
478. ORBÁN János Dénes: *Szabad úr lenni.* = Irodalmi Jelen, 1/7. p.
479. ORBÁN János Dénes: *Youghász.* Az epilógus. = Irodalmi Jelen, 1/8. p.
480. OROSZ István: *A forradalmárok.* = Opus, 2024. 1/26. p.
481. OROSZ István: *Kilátó.* = Opus, 2024. 1/25. p.
482. OROSZ István: *Négysorosok.* = Opus, 2024. 1/24. p.
483. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Valós idő.* = Helikon, 2024. október 10. 3. p.
484. OZSVÁTH Zsuzsanna: *Verhetetlen sűrűfény.* = Helikon, 2024. október 10. 3. p.
485. PÁLFI Ágnes: *Anubis.* = Életünk, 2024. 1/94. p.
486. PÁLFI Ágnes: *Klára.* = Életünk, 2024. 1/94. p.
487. PÁLFI Ágnes: *Meddig tart még...* = Életünk, 2024. 1/94. p.
488. PÁMER Gábor: *Kit érdekel Sri Lanka?* = Opus, 2024. 2/85–98. p.
489. PAPP-SEBŐK Attila: *Az aknavető férfiakról.* = Helikon, 2024. október 25. 13. p.
490. PAPP-SEBŐK Attila: *Eszternákn.* = Helikon, 2024. október 25. 13. p.
491. PAPP-SEBŐK Attila: *A gözkabinok, a hosszú hullámvölgyek.* = Helikon, 2024. október 25. 13. p.
492. PAPP-SEBŐK Attila: *Hiszem bűneinknek bocsánatát.* = Helikon, 2024. november 25. 16. p.
493. PAPP-SEBŐK Attila: *Hítújítás.* = Helikon, 2024. november 25. 16. p.
494. PAPP-SEBŐK Attila: *Kupola.* = Jelenkor, 1/60. p.
495. PAPP-SEBŐK Attila: *Tisztogatás.* = Helikon, 2024. november 25. 16. p.
496. PAPP Vera: *Ritkán lakott Purgatórium.* = Irodalmi Jelen, 1/9–10. p.
497. PÉNTEK Imre: *Égi tréfa.* = Opus, 2024. 6/8–9. p.
498. PÉNTEK Imre: *Ez kevés.* = Életünk, 2024. 2/105. p.
499. PÉNTEK Imre: *Fénylő tetők.* = Kortárs, 2/67. p.
500. PÉNTEK Imre: *Egy festmény ürügyén, L. Simonról.* = Opus, 2024. 6/9–10. p.
501. PÉNTEK Imre: *A lét balladája.* = Kortárs, 2/67. p.
502. PÉNTEK Imre: *Magyar keserves.* = Opus, 2024. 6/8. p.
503. PÉNTEK Imre: *A nyári lúd.* = Életünk, 2024. 2/105. p.
504. PÉNTEK Imre: *A vak.* = Életünk, 2024. 2/106. p.
505. PÉNTEK Imre: *Visszaszökni.* = Kortárs, 2/68. p.
506. PETŐCZ András: *Jó volna újra.* = Magyar Napló, 1/15. p.
507. PETŐCZ András: *Öregember-szonett – Hajnal.* = Forrás, 2/7. p.

508. PETŐCZ András: *Öregember-szonett – Szomor.* = Forrás, 2/7–8. p.
509. PETŐCZ András: *Öregember-szonett – Szorong.* = Forrás, 2/8. p.
510. PION István: *apám, sötétedéskor.* = Élet és Irodalom, február 14. 14. p.
511. PION István: *bevezetés a halhatatlanságba.* = Élet és Irodalom, február 14. 14. p.
512. PION István: *fantomszám-fájdalom.* = Élet és Irodalom, február 14. 14. p.
513. PION István: *hótkaró.* = Élet és Irodalom, február 14. 14. p.
514. POLLÁGH Péter: *Az első szülőellenes tüntetés.* = Tiszatáj, 1–2/44–45. p.
515. POLLÁGH Péter: *Én mászom tőled.* = Tiszatáj, 1–2/45–46. p.
516. POLLÁGH Péter: *Fiatal fogalom.* = Tiszatáj, 1–2/44. p.
517. PROKOP-VOLFER Vanessa: *Hagyom.* = Irodalmi Jelen, 2/155. p.
518. PROKOP-VOLFER Vanessa: *Kert.* = Irodalmi Jelen, 2/154. p.
519. PROKOP-VOLFER Vanessa: *Szefi.* = Irodalmi Jelen, 2/155. p.
520. PROKOP-VOLFER Vanessa: *Szoba.* = Irodalmi Jelen, 2/154. p.
521. RADNAI István: *génék háborúja.* = Életünk, 2024. 2/167. p.
522. RADNAI István: *kitárgyalat.* = Életünk, 2024. 2/168. p.
523. RADNAI István: *kulisszák.* = Életünk, 2024. 2/167. p.
524. RADNAI István: *reménykagyló.* = Életünk, 2024. 2/168. p.
525. RADVÁNYI Kristóf: *Csendzavar.* = Opus, 2024. 2/75. p.
526. RADVÁNYI Kristóf: *Kilépő.* = Opus, 2024. 2/76–77. p.
527. RADVÁNYI Kristóf: *Nem akarok.* = Opus, 2024. 2/75–76. p.
528. RADVÁNYI Kristóf: *Szomorúságom balladája.* = Opus, 2024. 2/74. p.
529. RADVÁNYI Kristóf: *Tömegtudat.* = Opus, 2024. 2/74–75. p.
530. RAKOVSKY Zsuzsa: *Ősi szonettek.* = Jelenkor, 2/105–106. p.
531. RAVASZ József: *Amit kamav.* = Opus, 2024. 4/3. p.
532. RÓZSA Boglárka: *elhagyott.* = Opus, 1/57. p.
533. RÓZSA Boglárka: *este.* = Opus, 1/57–58. p.
534. RUMI Enikő: *36 év szépsége és rátsága.* = Székelyföld, 2024. 12/58–59. p.
535. RUMI Enikő: *Leszek műkedvelő.* = Székelyföld, 2024. 12/58. p.
536. RUMI Enikő: *Parafrázis.* = Székelyföld, 2024. 12/59–60. p.
537. RUMI Enikő: *Pécsben van valami.* = Székelyföld, 2024. 12/57. p.
538. RUMI Enikő: *Te magad vagy a város.* = Székelyföld, 2024. 12/59. p.
539. SAJÓ László: *Egyismeretlenes ballada.* = Életünk, 2024. 1/38. p.
540. SAJÓ László: *Tavaszi, nyári, őszi, téli a házsongárdi temetőben.* = Életünk, 2024. 1/40. p.
541. SAJÓ László: *(üdvözlégy).* = Életünk, 2024. 1/39. p.
542. SCHÖN Károly: *Hozsianna.* = Életünk, 2024. 2/39. p.
543. SCHÖN Károly: *Menopauza.* = Életünk, 2024. 2/40–41. p.
544. SERES Rebeka: *Átázik.* = Opus, 1/53. p.
545. SERES Rebeka: *Emlékszem...* = Opus, 2024. 5/82–83. p.
546. SERES Rebeka: *A szomszéd macskája.* = Opus, 1/52. p.
547. SIMEK Valéria: *Átsegít.* = Somogy, 2024. 4/80. p.
548. SIPEKI Zsófi: *8 óra.* = Opus, 2024. 1/44. p.
549. SIPEKI Zsófi: *Férfiak.* = Opus, 2024. 1/45. p.
550. SIPEKI Zsófi: *A nők.* = Opus, 2024. 1/44. p.
551. SISKÁ Péter: *Chicxulub.* = Opus, 2024. 5/20. p.
552. SISKÁ Péter: *Hazatérés.* = Opus, 2024. 5/19–20. p.
553. SISKÁ Péter: *Egy másolat sokszorosítása.* = Opus, 2024. 5/19. p.
554. SOÓS Amália: *Csúszós kövek.* = Székelyföld, 2024. 12/65. p.
555. SOÓS Amália: *Mint fecskenyom.* = Székelyföld, 2024. 12/64. p.
556. STUMMER Attila: *Nem tavasz, csak enyhülés.* = Jelenkor, 1/52–55. p.
557. STUMMER Attila: *Szárasság [Versciklus].* = Irodalmi Szemle, 1/82–88. p.
558. SUMONYI Zoltán: *A naptár képei – 2024.* Huszonhét könnyecsepp. = Alföld, 1/12–21. p.
559. SZABÓ PALÓCZ Attila: *Boka a szélben.* = Irodalmi Jelen, 2/33–35. p.
560. SZÁNTAI János: *Hisztropolitiz, avagy anyámmal a bálban.* = Helikon, 2024. december 10. 2. p.

561. SZARKA Tamás: *Kézfogás.* = Opus, 2024. 3/13. p.
562. SZARKA Tamás: *Királyének.* = Opus, 2024. 3/10. p.
563. SZARKA Tamás: *A pénz szaga – kelet-nyugati átjáró.* = Opus, 2024. 3/10–11. p.
564. SZARKA Tamás: *Pirula.* = Opus, 2024. 3/11–12. p.
565. SZARKA Tamás: *Szerelmesdal.* = Opus, 2024. 3/12–13. p.
566. SZÁSZI Zoltán: *Kis felvidéki zsengek.* = Irodalmi Szemle, 1/19–21. p.
567. SZAUER Ágoston: *Hangsúlyok.* = Életünk, 2024. 2/140. p.
568. SZAUER Ágoston: *Hanyatt.* = Életünk, 2024. 2/140. p.
569. SZAUER Ágoston: *Istenes vers.* = Életünk, 2024. 2/141. p.
570. SZAUER Ágoston: *Látvány.* = Életünk, 2024. 2/140. p.
571. SZAUER Ágoston: *Madách.* = Életünk, 2024. 2/141. p.
572. SZAUER Ágoston: *Pillanat.* = Életünk, 2024. 2/141. p.
573. SZÁZ Pál: *A kapanyél.* = Jelenkor, 2/167–168. p.
574. SZEGEDI Eszter: *Szirénaszó.* = Irodalmi Szemle, 2/3. p.
575. SZEGEDI Eszter: *Szombat éjjel 2:27.* = Irodalmi Szemle, 2/4. p.
576. SZÉKELY Szabolcs: *Mint aki látszik.* = Élet és Irodalom, január 24. 17. p.
577. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Tár.* = Opus, 2024. 5/12. p.
578. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Tart.* = Opus, 2024. 5/11. p.
579. SZELES Judit: *Oslo és Göteborg között. Magaságys [Versciklus].* = Alföld, 2/22. p.
580. SZELES Judit: *Strömstad és Uppsala között. Magaságys [Versciklus].* = Alföld, 2/22–23. p.
581. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Feledett rítusok.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 17. p.
582. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Képhányó Lajos.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 17. p.
583. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Makacs Sámson.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 17. p.
584. SZENTGYÖRGYI László: *Értelmetlenségek.* = Várad, 1/32. p.
585. SZENTGYÖRGYI László: *Fénytörés.* = Várad, 1/31. p.
586. SZENTGYÖRGYI László: *Fölösleges ember.* = Várad, 1/33. p.
587. SZENTGYÖRGYI László: *Jó volt így is.* = Várad, 1/32. p.
588. SZENTGYÖRGYI László: *Konklúzió.* = Várad, 1/32. p.
589. SZENTGYÖRGYI László: *Lemondás.* = Várad, 1/32. p.
590. SZENTGYÖRGYI László: *Párbeszéd.* = Székelyföld, 2024. 12/90. p.
591. SZENTGYÖRGYI László: *Régi motoros.* = Várad, 1/31. p.
592. SZENTGYÖRGYI László: *Szentencia.* = Várad, 1/33. p.
593. SZENTGYÖRGYI László: *Úgy bizony.* = Székelyföld, 2024. 12/90. p.
594. SZENTGYÖRGYI László: *Vágy és valóság.* = Székelyföld, 2024. 12/90. p.
595. SZENTGYÖRGYI László: *Vállalt sors.* = Várad, 1/31. p.
596. SZENTGYÖRGYI László: *Zord idők.* = Székelyföld, 2024. 12/90. p.
597. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Aki bírja, marja.* = Várad, 1/25. p.
598. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Felhívás keringőre.* = Várad, 1/25–26. p.
599. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Őszi kérdés.* = Várad, 1/26–27. p.
600. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Őszi sirám.* = Várad, 1/26. p.
601. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Őszi sóhaj.* = Várad, 1/27. p.
602. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *titkos másolat.* = Helikon, 2024. október 25. 14. p.
603. SZILÁGYI Máté Sámuel: *Gregor Samsa Pókemberré változik.* = Helikon, 2024. október 10. 17. p.
604. SZOLLÁTH Mihály: *1 (kék virág).* Színeképek a Pannon-tenger aljzatáról [Versciklus]. = Opus, 2024. 1/29. p.
605. SZOLLÁTH Mihály: *2 (piros lett).* Színeképek a Pannon-tenger aljzatáról [Versciklus]. = Opus, 2024. 1/29–30. p.
606. SZOLLÁTH Mihály: *3 (vörös pipacs).* Színeképek a Pannon-tenger aljzatáról [Versciklus]. = Opus, 2024. 1/30. p.
607. SZOLLÁTH Mihály: *4 (szürke ég).* Színeképek a Pannon-tenger aljzatáról [Versciklus]. = Opus, 2024. 1/31. p.
608. SZOLLÁTH Mihály: *5 (szürke ég).* Színeképek a Pannon-tenger aljzatáról [Versciklus]. = Opus, 2024. 1/31–32. p.

609. SZOLLÁTH Mihály: 6 (sötét világ). Színképek a Pannon-tenger aljzatáról [Versciklus]. = Opus, 2024. 1/32. p.
610. SZOLLÁTH Mihály: Fűzfapoéta epilál. = Opus, 2024. 3/16. p.
611. SZOLLÁTH Mihály: Macskaferdő mese. = Opus, 2024. 4/26–27. p.
612. SZONDY-ADORJÁN György: Űdylabirintus. = Helikon, 2024. október 10. 2. p.
613. SZONDY-ADORJÁN György: A víz történetei. = Helikon, 2024. október 10. 2. p.
614. SZÓCS László: Acél kolbrik. = Opus, 2024. 2/80–81. p.
615. SZÓCS László: Csak egy élet nem elég. = Opus, 2024. 2/80. p.
616. SZÓCS László: A Kánaán ügyében. = Opus, 2024. 2/81. p.
617. TAIZS Gergő: Áttörés. = Liget, 1/3–5. p.
618. TAIZS Gergő: Hello hello viszlát. = Liget, 2/7–9. p.
619. TAIZS Gergő: Piroska. = Liget, 1/6–8. p.
620. TAKÁCS Nándor: Tanszünet. Bakonyicum [Versciklus]. = Alföld, 2/23–24. p.
621. TAKÁCS Nándor: A tó. Bakonyicum [Versciklus]. = Alföld, 2/24. p.
622. TAKÁCS Nándor: Zsörk. Bakonyicum [Versciklus]. = Alföld, 2/23. p.
623. TAMÁS Kincső: Befolyás. = Helikon, 2024. december 10. 11. p.
624. TAR Sándor: Exodus. = Élet és Irodalom, január 17. 17. p.
625. TAR Sándor: Levél Drezdába. = Élet és Irodalom, január 17. 17. p.
626. TATÁR Sándor: Emlékjóltartás. = Kortárs, 2/69. p.
627. TATÁR Sándor: Komplette amortizáció. = Kortárs, 2/70. p.
628. TATÁR Sándor: Minden veszve? Ki tudja! = Vigilia, 1/56. p.
629. TATÁR Sándor: Súlyos babzsák. = Vigilia, 1/56. p.
630. TIM Mariann: Kapcsolódások. = Irodalmi Jelen, 1/151. p.
631. TIM Mariann: Variációk villámazálya. = Irodalmi Jelen, 1/151–152. p.
632. TOMAJI Attila: Hőesésben. = Magyar Napló, 2/31. p.
633. TOMAJI Attila: Sötét soraim. = Magyar Napló, 2/30. p.
634. TOMPA Gábor: Asztali mese. = Helikon, 2024. szeptember 10. 21. p.
635. TOMPA Gábor: A nagy perspektíva. = Helikon, 2024. szeptember 10. 21. p.
636. TOROCZKAY András: 2023. 05. 26. = Alföld, 1/25. p.
637. TOROCZKAY András: Versvázlat, turné, képek, kacat. = Alföld, 1/25–26. p.
638. TÓTH Anikó, N.: Két haiku. Ma 50. = Irodalmi Szemle, 1/46. p.
639. TÓTH Erzsébet: Aranyavarban. = Forrás, 1/3–4. p.
640. TÓTH Klára, B.: Fölfelé. = Életünk, 2024. 3/117. p.
641. TÓTH Klára, B.: Oltár mélyéből. = Életünk, 2024. 3/118–119. p.
642. TÓTH Klára, B.: Tekintet. = Életünk, 2024. 3/119. p.
643. TÓTH Krisztina: Ajtó. = Vigilia, 2/133. p.
644. TÓTH Krisztina: Hell. = Élet és Irodalom, február 21. 17. p.
645. TÓTH Krisztina: Ingek. = Mozgó Világ, 1/43. p.
646. TÓTH Krisztina: Keskeny szoba. = Vigilia, 2/133. p.
647. TÓTH Krisztina: Menüett. = Élet és Irodalom, február 21. 17. p.
648. TÓTH Krisztina: Tákarítószekrény. = Jelenkor, 1/1. p.
649. TÓTH László: Három Szymborska-remniszcencia. = Forrás, 1/25. p.
650. TÓTH László: Nő a rész... = Forrás, 1/26–27. p.
651. TÖZSÉR Árpád: Nezara viridula. = Élet és Irodalom, január 31. 14. p.
652. TÖZSÉR Árpád: Űr-lap. = Élet és Irodalom, január 31. 14. p.
653. TURCZI István: Amikor folyékony Nap csurog a szívedbe. = Forrás, 1/28. p.
654. TURCZI István: Egy elégia margójára. = Forrás, 1/29. p.
655. TUSKE László: Pálmák. = Opus, 1/34. p.
656. TUSKE László: Részesül. = Opus, 1/35. p.
657. TUSKE László: Tea. = Opus, 1/33. p.
658. TUSKE László: Vigasz. = Opus, 1/33–34. p.
659. UISER Tamara: Atroposz a párkák közé kerül. = Székelyföld, 2024. 12/85–86. p.
660. UISER Tamara: Első szűrővizsgálat. = Irodalmi Jelen, 2/39. p.
661. UISER Tamara: Erőről ennyit. = Székelyföld, 2024. 12/85. p.
662. UISER Tamara: A lakantusz-bogarak csilingeléséről. = Irodalmi Jelen, 2/42. p.

663. UÍSER Tamara: *Mintha jól ismernélek.* = Irodalmi Jelen, 2/40. p.
664. UÍSER Tamara: *Pánikvers.* = Irodalmi Jelen, 2/41. p.
665. UNGÁR Péter: *Érdemtelenység elismerése mellett.* = Helikon, 2024. november 25. 10. p.
666. UNGÁR Péter: *Hivatal.* = Helikon, 2024. november 25. 10. p.
667. UNGÁR Péter: *Vágott virág.* = Helikon, 2024. november 25. 10. p.
668. VADOS Anna: *Kömvés vers.* = Székelyföld, 2024. 11/6–7. p.
669. VADOS Anna: *Magányos angyal.* = Székelyföld, 2024. 11/7–8. p.
670. VADOS Anna: *Szerelmes vers.* = Székelyföld, 2024. 11/5–6. p.
671. VADOS Anna: *Széthangolt nők.* = Székelyföld, 2024. 11/5. p.
672. VARGA László Edgár: *Falánkság, mámor.* = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
673. VARGA László Edgár: *Ingatlan, jog, ingatlanjog.* = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
674. VARGA László Edgár: *Mindenmentes latte.* = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
675. VARGA László Edgár: *Tünde feladványa.* = Helikon, 2024. október 10. 19. p.
676. VARGA Lili: *anyám lánya.* = Helikon, 2024. október 10. 14. p.
677. VARGA Lili: *apa megmutatja az új kétszázforintost.* = Helikon, 2024. október 10. 14. p.
678. VARGA Lili: *kutyakomédia.* = Helikon, 2024. október 10. 13. p.
679. VARGA Lili: *panel.* = Helikon, 2024. október 10. 13. p.
680. VARGA Lili: *rágod a körmöd.* = Helikon, 2024. október 10. 13. p.
681. VARGA Lili: *szemek pesten roni ábécé.* = Helikon, 2024. október 10. 13. p.
682. VARGA Lili: *a te istened.* = Helikon, 2024. október 10. 13. p.
683. VÁRI Csaba: *Meghívás.* = Székelyföld, 2024. 12/29. p.
684. VÁRI Csaba: *Szállás.* = Székelyföld, 2024. 12/28. p.
685. VASAS Tamás: *ahogy magának értelmez-né...* = Opus, 2024. 6/32–33. p.
686. VASAS Tamás: *egy mondat erejéig...* = Opus, 2024. 6/33–34. p.
687. VASAS Tamás: *hóhér.* = Opus, 2024. 6/35. p.
688. VASAS Tamás: *régi videó.* = Opus, 2024. 6/34. p.
689. VASAS Tamás: *saját idő.* = Opus, 2024. 6/35. p.
690. VASAS Tamás: *régi videó.* = Opus, 2024. 6/34. p.
691. VASS Tibor: *Levesreceptek halandzsza nyelven.* Kőleves. Erőleves. = Opus, 2024. 6/46–47. p.
692. VASS Tibor: *Posztján maradó.* = Opus, 2024. 6/45–46. p.
693. VERMESSER Levente: *Kóda.* = Helikon, 2024. december 10. 9. p.
694. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki ajtót nyitott a sárkányoknak.* Vijjogók [Versciklus]. = Alföld, 2/26. p.
695. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki éhen marad esténként.* Vijjogók [Versciklus]. = Alföld, 2/25. p.
696. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki hallja a farkasokat.* = Tiszatáj, 1–2/49. p.
697. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akik látják, ahogy elfogy a szív.* Vijjogók [Versciklus]. = Alföld, 2/24–25. p.
698. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akinek vigyáznia kellett volna a tűzre.* = Tiszatáj, 1–2/48. p.
699. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akit biztos erővel hívnak.* Vijjogók [Versciklus]. = Alföld, 2/25–26. p.
700. VESZPRÉMI Szilveszter: *Az elúzott király gyermekei.* = Tiszatáj, 1–2/47. p.
701. VILLÁNYI László: *Közelítések két sor alomhoz.* = Alföld, 2/6–7. p.
702. VINCZE Orsolya: *female gaze.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 15. p.
703. VINCZE Orsolya: *Idill.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 15. p.
704. VINCZE Orsolya: *mikromozdulások.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 15. p.
705. VISKY András: *Ne adj vissza.* = Vigilia, 2/165. p.
706. VÖRÖS István: *Bűvölet.* Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/36–37. p.
707. VÖRÖS István: *Csúnya nő a tükör előtt.* Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/39–40. p.
708. VÖRÖS István: *A dicséret filozófiája.* (2. változat). Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/30–31. p.
709. VÖRÖS István: *A dicséret filozófiája.* Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/49–50. p.

710. VÖRÖS István: *Égásó úr*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/47–48. p.
711. VÖRÖS István: *Fordított hős*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/36–37. p.
712. VÖRÖS István: *Gondolatzemnyezés*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/38–39. p.
713. VÖRÖS István: *Gyorsuló idő*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/34–35. p.
714. VÖRÖS István: *A hitkéritő* [1]. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/44–45. p.
715. VÖRÖS István: *A hitkéritő* [2]. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/46–47. p.
716. VÖRÖS István: *Lassúság*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/31–32. p.
717. VÖRÖS István: *Mért kevés egy isten?* Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/33–34. p.
718. VÖRÖS István: *A nem játszható szerep*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/38–39. p.
719. VÖRÖS István: *Nyom nélkül*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/43–44. p.
720. VÖRÖS István: *Önkritika*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/37–38. p.
721. VÖRÖS István: *Öregek táncmulatsága*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/35. p.
722. VÖRÖS István: *Öröklétvesztés*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/39–40. p.
723. VÖRÖS István: *Pseudo-Platón*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 1/41–42. p.
724. VÖRÖS István: *Az újdonság természetéről*. Egyetem sziget [Versciklus]. = Liget, 2/41–42. p.
725. ZALÁN Tibor: *Egy másik embléma* – vázlat. Talált versek. (a Versek a hagyatékból hiányzói közül). = Forrás, 1/6. p.
726. ZALÁN Tibor: *Tűnődések a szerelemről*. Talált versek. (a Versek a hagyatékból hiányzói közül). = Forrás, 1/5. p.
727. ZALÁN Tibor: *Visszatérés Californiába*. Talált versek. (a Versek a hagyatékból hiányzói közül). = Forrás, 1/5. p.
728. ZÁVADA Péter: *Éngép*. (részlet). = Élet és Irodalom, január 10. 17. p.
729. ZÁVADA Péter: *Éngép*. részlet. = Jelenkor, 2/ 107–109. p.
730. ZSILLE Gábor: *Haszon*. = Hítel, 2/13. p.
731. ZSILLE Gábor: *Isermős*. = Hítel, 2/14. p.
732. ZSILLE Gábor: *Parabola*. = Vigília, 2/146. p.
733. ZSILLE Gábor: *Példabeszéd*. = Vigília, 2/ 146. p.
734. ZSILLE Gábor: *Senkiföldje*. = Hítel, 2/ 15. p.

Rövidprózák

735. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Bankszámla*. = Székelyföld, 2024. 12/49–50. p.
736. ACSAI Roland: *A Nagy György-tónál*. = Irodalmi Jelen, 1/4–5. p.
737. ÁDÁM Gergő: *Miért bántasz mindig?* = Székelyföld, 2024. 11/35–47. p.
738. AICH Péter: *Luca álma*. = Opus, 2024. 5/ 13–18. p.
739. BAKÓŠ Orsolya: *Igaz Anya?* = Opus, 2024. 2/71–73. p.
740. BALAJTHY Boglárka: *Megérteni Louise-t*. = Élet és Irodalom, február 14. 16. p.
741. BALATON László: *Ponty a kádban*. = Helikon, 2024. október 10. 12. p.
742. BALÁZS Attila: *Erdő szélén, város mélyén* – a magányos bajnokkal (szinopszis, Somával). = Élet és Irodalom, január 3. 15. p.
743. BÁLINT Erika: *Koloniál*. = Opus, 2024. 4/13–16. p.
744. BALOGH Ildikó: *Hana*. = Opus, 2024. 2/ 82–84. p.
745. BALOGH Endre: *Bem mozi*. Semmitérő történetek. = Élet és Irodalom, január 17. 15. p.
746. BALOGH Gyöngyi: *Pecsett a szívemen*. = Helikon, 2024. december 10. 22–23. p.
747. BALOGH Endre: *Hangulat*. Semmitérő történetek. = Élet és Irodalom, január 17. 15. p.
748. BALOGH Endre: *Takarásban*. Semmitérő történetek. = Élet és Irodalom, január 17. 15. p.
749. BANKÓ-ERDŐSI Viktória: *Minek?* = Élet és Irodalom, január 10. 15. p.
750. BARABÁS Anna: *A megtorlás lángjai*. = Helikon, 2024. szeptember 10. 16–17. p.
751. BARTALOS TÓTH Iveta: *Alszbetka*. Fekete. = Irodalmi Szemle, 2/91–92. p.
752. BARTALOS TÓTH Iveta: *Alszbetka*. Mária könnyezni kezd. = Irodalmi Szemle, 1/ 90–91. p.
753. BARTALOS TÓTH Iveta: *Fehér*. = Élet és Irodalom, február 14. 15. p.
754. BECK Tamás: *Információ*. = Élet és Irodalom, február 14. 16. p.
755. BECSY András: *Közigazgatási területen belül*. = Tiszatáj, 1–2/50–58. p.
756. BENE Zoltán: 2024. = Irodalmi Jelen, 2/ 47–50. p.

757. BENE Zoltán: *Talány.* = Székelyföld, 2024. 11/56–60. p.
758. BENKŐ Máté: *Reményfoltok egy visszhangban.* = Opus, 2024. 3/94. p.
759. BENYOVSZKY MÁNYA Ágnes: *Másnap.* = Irodalmi Szemle, 2/88–90. p.
760. BERECSK Imola: *Otthon.* = Opus, 2024. 3/14–15. p.
761. BERKA Attila: *Fel, le.* = Opus, 2024. 5/6–10. p.
762. BIRTA-SZÉKELY Noémi: *Az évszakok születése.* = Irodalmi jelen, 1/66–69. p.
763. BITTERA Sophie Iman: *A szatyor.* = Opus, 2024. 5/84–85. p.
764. BOKROS Judit: *Salak.* = Élet és Irodalom, február 28. 15. p.
765. BORBÉLY László: *Az emlékmolnár.* = Életünk, 2024. 3/120–123. p.
766. BORCSA Imola: *Incidens.* = Helikon, 2024. szeptember 25. 21–22. p.
767. BORCSA Imola: *Óriáspók.* = Helikon, 2024. december 10. 13–14. p.
768. BOZSIK Péter: *Jó ötletnek tűnt.* = Élet és Irodalom, február 21. 16. p.
769. BÖRÖCKZI Csaba: *Kis szerepni.* = Kortárs, 2/76–78. p.
770. BUKOR Liliána: *Üres tekintet.* = Opus, 1/97. p.
771. BUKOR Liliána: *Világga megyek.* = Opus, 2024. 1/97–98. p.
772. CSABAI László: *Ajándékok.* = Alföld, 1/29–30. p.
773. CSABAI László: *Szövetség.* = Helikon, 2024. november 10. 20–21. p.
774. CSABAY-TÓTH Bálint: *Gólyalötty.* = Tiszatáj, 1–2/64–68. p.
775. CSERNA-SZABÓ András: *Emil és a detektívek.* = Jelenkor, 2/112–123. p.
776. CSEHY Flóra: *Gyökereink.* = Opus, 2024. 6/95–96. p.
777. CSIPPÁN Péter: *Gyufahíd.* = Opus, 2024. 2/7–9. p.
778. DARÁZS BALOGH Katalin: *A kályha melege.* = Opus, 2024. 2/78–79. p.
779. [DARVASI László] SZÍV Ernő: *A bolond lány és a férfi, akinek farkasmája volt.* = Élet és Irodalom, január 31. 14. p.
780. [DARVASI László] SZÍV Ernő: *Darázs.* = Élet és Irodalom, január 3. 14. p.
781. [DARVASI László] SZÍV Ernő: *Egy kereszt kijavítása.* = Élet és Irodalom, február 28. 14. p.
782. DÁVID Dóra: *Álarc.* = Opus, 2024. 5/79–80. p.
783. DÁVID Dóra: *Gyökereim.* = Opus, 2024. 6/97–98. p.
784. DÁVID Dóra: *Töredékek.* = Opus, 2024. 5/80–81. p.
785. DÉNES Ida: *Bolondok háza.* = Székelyföld, 2024. 11/61–64. p.
786. DÉNES Ida: *Flamingó.* = Székelyföld, 2024. 11/65–68. p.
787. DRAGOMÁN György: *Csuszpájz tanár úr.* = Élet és Irodalom, január 3. 16. p.
788. [DROZD Ádám] ADAM LEMERLE: *Szét-esett tükröződés.* = Opus, 2024. 4/88–91. p.
789. DUBÁN Kitti: *Ribiszke.* = Helikon, 2024. október 10. 15. p.
790. DUREC Valéria: *Az expedíció.* = Opus, 2024. 2/64–68. p.
791. DUREC Valéria: *Macska.* = Opus, 2024. 1/94–95. p.
792. FALUDI Ádám: *Albumparádé.* = Életünk, 2024. 1/44. p.
793. FALUDI Ádám: *Anyánk tyúka.* = Életünk, 2024. 1/42. p.
794. FALUDI Ádám: *Barázdaság.* = Életünk, 2024. 1/45. p.
795. FALUDI Ádám: *Berobbanásos tökrőrszet.* = Életünk, 2024. 1/46. p.
796. FALUDI Ádám: *Blitzkrigli.* = Életünk, 2024. 1/43–44. p.
797. FALUDI Ádám: *Egyszer egy púpnak púpra volt.* = Életünk, 2024. 1/45. p.
798. FALUDI Ádám: *Erdei sikattyú.* = Életünk, 2024. 1/43. p.
799. FALUDI Ádám: *A fűvesbagoly.* = Életünk, 2024. 1/42–43. p.
800. FALUDI Ádám: *A marimba hangja vibráfonnal ringodaát.* = Életünk, 2024. 1/46. p.
801. FALUDI Ádám: *Ne hallgass szöke francia énekesnőket megszokásból.* = Életünk, 2024. 1/46. p.
802. FECSKE Csaba: *Laja.* = Élet és Irodalom, február 28. 15. p.
803. FECSKE Csaba: *Levél a Törökvesz utcába.* = Irodalmi Jelen, 1/11–15. p.
804. FEHÉR Imola – TAMÁS Kincső: *Két nő, egy kalap.* = Székelyföld, 2024. 11/29–34. p.
805. FEHÉR Szilvia: *Fekete kesztyűben.* = Élet és Irodalom, január 31. 15. p.
806. FERENCZI Ákos: *Ideje mennem.* = Opus, 2024. 5/24–25. p.

807. FIALA Ilona: *Foszlányokban.* = Opus, 2024. 6/17–19. p.
808. FORGÁCH András: *Papa pipával.* = Élet és Irodalom, január 31. 16. p.
809. FRIGULA Blanka: *Lidérc.* = Opus, 2024. 3/89–93. p.
810. FRITSI Péter: *Árok.* = Opus, 2024. 6/36–44. p.
811. FÜLÖP Antal: *Titkos változások.* = Opus, 2024. 2/19–21. p.
812. GÄNSZLER Beáta: *A javasasszony kertje.* = Opus, 2024. 1/20–23. p.
813. GÁSPÁR Ferenc: *A változás szele.* = Opus, 2024. 4/22–25. p.
814. GÁSPÁR-SINGER Anna: *Nevetés.* = Alföld, 1/31–35. p.
815. GERVAI András: *Túl az Óperencián.* = Élet és Irodalom, január 17. 16. p.
816. GRÓDEKI Gyöngyi: *Sokan vagyunk, (de nem) elegen.* = Opus, 2024. 4/84–85. p.
817. GURUBI Ágnes: *Hogyne (ne) írjunk az öregedésről.* = Élet és Irodalom, február 14. 14. p.
818. GURUBI Ágnes: *Hogyne (ne) írjunk tárcát.* = Élet és Irodalom, január 17. 14. p.
819. GYÖRGY Alida: *A medgyesi jóslat.* = Helikon, 2024. november 10. 18. p.
820. GYÖRI Domonkos: *Talán Jézus.* = Irodalmi Jelen, 1/40–42. p.
821. HAJDU László: *Bevégeztetett.* = Opus, 1/61–62. p.
822. HAJDU László: *Találkozások.* = Opus, 2024. 5/21–23. p.
823. HANDI Péter: *Szöszmötölők.* = Liget, 2/14–17. p.
824. HARMATOS Mária: *Kegyelem.* = Opus, 1/48–51. p.
825. HERBERT Fruzsina: *Ahol hirtelen fékez a villamos.* = Helikon, 2024. december 25. 14. p.
826. HERBERT Fruzsina: *Anyá, a szomszéd és a klarinét.* = Helikon, 2024. november 25. 14–15. p.
827. HERBERT Fruzsina: *Megkomponált halál.* = Helikon, 2024. december 25. 14. p.
828. HETESINÉ VILLÁNYI Éva: *A kőoroszlán.* = Somogy, 2024. 2/31–36. p.
829. HORVÁTH Júlia Borbála: *Giccsangyal.* = Irodalmi Jelen, 1/30–35. p.
830. HÖNYI E. Katalin: *Robo-GO.* = Irodalmi Jelen, 1/18–27. p.
831. ILIÁS-NAGY Katalin: *A kör.* = Élet és Irodalom, február 21. 16. p.
832. JAKUBECZ Márta: *Az utód reménysége.* = Opus, 1/54–56. p.
833. JÁMBOR Aliz: *Presque vu, jamais vu, déjà vu.* = Élet és Irodalom, február 28. 16. p.
834. JANCsó Nóra: *Áthallás.* = Helikon, 2024. november 10. 14. p.
835. JANCsó Nóra: *Borbély-ház.* = Helikon, 2024. november 10. 14. p.
836. JENEI László: *Karil és Nell.* = Jelenkor, 1/153–162. p.
837. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Csipetnyi tesztoszteron.* = Életünk, 2024. 3/136–138. p.
838. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Ki szoptatja meg Európa öregjeit?* = Életünk, 2024. 3/139–141. p.
839. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Kóbor percek.* = Somogy, 2024. 4/84–89. p.
840. JUHÁSZ Zsuzsanna: *O. néni.* = Életünk, 2024. 3/141–145. p.
841. KASSAY Anna: *Álom.* = Helikon, 2024. december 25. 16–17. p.
842. KÁZÓ-HORVÁTH Dóra: *Gege.* = Opus, 1/27–28. p.
843. KERESZTURY Tibor: *Mint az állat.* = Élet és Irodalom, január 3. 15. p.
844. KERESZSI Katalin: *Szabadon.* = Opus, 2024. 5/96–98. p.
845. KIS Mónika: *Sorok között.* = Irodalmi Jelen, 2/19–21. p.
846. KISS Péter Attila: *Aki háromszor kelt át a Himaláján.* = Tiszatáj, 1–2/11–17. p.
847. KLEIN T. László: *Harminchét késszúrás.* = Opus, 2024. 3/95–98. p.
848. KOCZKÁS Kitty: *Gyökereink.* = Opus, 2024. 6/93–94. p.
849. KOVÁCS Bálint: *Aki megölte a Mikulást.* = Alföld, 2/27–31. p.
850. KÖRÖSSI P. József: *Asszonyszeretők és zárójelek.* Tajti monológja a Nyáry-ciklusból. = Alföld, 2/10–12. p.
851. KÖRÖSSI P. József: *Ahova nem fogok viszszaemenni, mert nincs kiért.* = Élet és Irodalom, január 17. 15. p.
852. KUTAS József: *Osztály, vigyázz!* = Élet és Irodalom, január 24. 16. p.
853. LAJTOS Nóra: *A fuvaros.* = Irodalmi Jelen, 2/14–16. p.
854. LITNER Zsolt: *Anyák és lányok.* = Élet és Irodalom, január 10. 16. p.

855. LORASZKO Bálint: *A Yacht klub.* = Székelyföld, 2024. 11/69–76. p.
856. LOVÁSZ Krisztina: *Frici és Firsz.* = Helikon, 2024. október 25. 20. p.
857. LOVÁSZ Krisztina: *Lilian* másodsor. = Helikon, 2024. október 25. 20. p.
858. LOVÁSZ Krisztina: *A Mócsi-ügy.* = Helikon, 2024. november 25. 9. p.
859. MAGYAR Dániel: *Ködben.* = Opus, 2024. 4/20–21. p.
860. MAGYARY Ágnes: *Tenger, Ovidius, tenger.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 9. p.
861. MAGYARY Ágnes: *A szív billentyűi.* = Helikon, 2024. december 10. 12. p.
862. MÁI Attila: *Légyvíz.* = Élet és Irodalom, január 10. 16. p.
863. MÁRTON Evelin: *Harmadik mese a kivonulás nehézségeiről.* = Helikon, 2024. november 25. 8–9. p.
864. MÁRTON Evelin: *Második mese a kivonulás nehézségeiről.* = Helikon, 2024. október 25. 6–7. p.
865. MÁRTON László: *Csikasz Virgil a wismari légvédelmi laktanyában.* = Élet és Irodalom, február 7. 15. p.
866. MÁTHÉ Krisztina: *Barátnő.* = Helikon, 2024. november 10. 15. p.
867. MERKÓSZKI Csilla: *Minden rendben.* = Liget, 2/45–47. p.
868. MIKA Gabriella: *Félelem.* = Székelyföld, 2024. 12/69–75. p.
869. MIKA Gabriella: *Leszáll az éj.* = Székelyföld, 2024. 12/75–78. p.
870. MIKLÓSI SZABÓ István: *Szent felháborodás.* = Székelyföld, 2024. 11/16–28. p.
871. MIKLYA LUZSÁNYI Mónika: *Hetvenszer hétszer is.* = Magyar Napló, 2/4–10. p.
872. MOHAI V. Lajos: *Az éjjeliőr.* = Somogy, 2024. 2/27–29. p.
873. MOLNÁR Erzsébet: *Hirsch és Frank.* = Élet és Irodalom, január 24. 10. p.
874. MOLNÁR Erzsébet: *Holtodiglan.* = Élet és Irodalom, január 17. 10. p.
875. MOLNÁR Erzsébet: *Kifulladásig.* = Élet és Irodalom, február 28. 12. p.
876. MOLNÁR Erzsébet: *Kínai fokhagyma.* = Élet és Irodalom, február 21. 12. p.
877. MOLNÁR Erzsébet: *Ötszáz teve.* = Élet és Irodalom, január 10. 10. p.
878. MOLNÁR Erzsébet: *A profi beteg.* = Élet és Irodalom, január 31. 12. p.
879. MOLNÁR Erzsébet: *Pusztába kiáltott szó.* = Élet és Irodalom, február 7. 8. p.
880. MOLNÁR Erzsébet: *Újévi áhítat.* = Élet és Irodalom, január 3. 9. p.
881. MOLNÁR Erzsébet: *Az újjlenyomat nélküli ember.* = Élet és Irodalom, február 14. 9. p.
882. MOLNÁR Miklós: *Mátészalka gyászban van.* = Életünk, 2024. 3/104–116. p.
883. MÓRA Regina: *Kiskutya.* = Élet és Irodalom, február 28. 16. p.
884. NAGY Gerzson: *Ha elindulsz a József körúton.* = Élet és Irodalom, február 21. 15. p.
885. NAGY Lea: *Pöttyös bögre.* = Opus, 2024. 4/34–36. p.
886. NAGY Zopán: *Átjárások / Könyvnyitogatások no. I.* = Irodalmi Jelen, 2/43–45. p.
887. NAGY Zopán: *Átjárások / Nyelvi körforgások, visszafolyások.* = Irodalmi jelen, 1/49–52. p.
888. NÉMETH István, Z.: *Disszonáns.* = Opus, 2024. 1/11–18. p.
889. NÉMETH István, Z.: *Földtszuszamlás. Eltsúszások.* (részlet egy készülő novella-füzerből). = Opus, 1/42–45. p.
890. NÉMETH István, Z.: *A karátsonyfa. Eltsúszások.* (részlet egy készülő novella-füzerből). = Opus, 1/39–41. p.
891. NÉMETH István, Z.: *Tsúszópénz. Eltsúszások.* (részlet egy készülő novella-füzerből). = Opus, 1/36–38. p.
892. NOVÁK Valentin: *Dr. Rotács, a börtöntéka őre.* = Kortárs, 2/71–74. p.
893. NYÍRI Katalin: *Nem tudja meg senki.* = Alföld, 2/12–18. p.
894. ODZE György: *Tanári pályáim.* = Mozgó Világ, 2/49–56. p.
895. ODZE György: *Tilburg Centraal.* = Élet és Irodalom, január 10. 15. p.
896. ORCSIK Roland: *Ajándék.* = Élet és Irodalom, január 24. 15. p.
897. ŐSI Anna: *Muslicák.* = Élet és Irodalom, január 24. 15. p.
898. PATAK Márta: *Diptichon.* = Helikon, 2024. december 10. 18–19. p.
899. PATAK Márta: *Diptychon.* = Élet és Irodalom, február 7. 16. p.
900. PATAKI Előd István: *A semmi ágán.* = Várad, 1/13–15. p.
901. PETŐCZ András: *Az én coming outom.* = Élet és Irodalom, február 14. 15. p.
902. PÓDA Erzsébet: *Titkom gyümölcse.* = Opus, 2024. 6/11–16. p.

903. POSTA Mariann: *Birkanyírás.* = Székelyföld, 2024. 12/83–84. p.
904. POSTA Mariann: *Fogadás.* = Székelyföld, 2024. 12/79–81. p.
905. POSTA Mariann: *Vaktérkép.* = Székelyföld, 2024. 12/82–83. p.
906. POZSONYI Ádám: *Hajótörés a Járda-szigeten.* = Hítel, 1/45–47. p.
907. POZSONYI Ádám: *Jó az, ha az emberek néha összejönnek.* = Hítel, 1/47–48. p.
908. PRUZSINSZKY Sándor: *A mogorva Pruzsinszky.* = Kortárs, 1/27–39. p.
909. SAYTHI Andrea: *A lószeme.* = Opus, 2024. 1/40–43. p.
910. SCHÄFFER Erzsébet: *A vászon párnahuzat.* = Helikon, 2024. december 10. 10. p.
911. SINKÓ József: *Balaton szelet.* = Élet és Irodalom, február 7. 16. p.
912. SZABADOS Attila: *Etetés.* = Forrás, 1/30–34. p.
913. SZABÓ Máté Mihály: *Fehér Béla radiátora.* = Hítel, 1/38–42. p.
914. SZABÓ Máté Mihály: *Günter Georgius kérdez.* = Vigilia, 1/62–63. p.
915. SZABÓ Máté Mihály: *Hans leül.* = Vigilia, 1/61–62. p.
916. SZABÓ Zoltán Attila: *Üvegszilánkok.* = Opus, 2024. 2/13–14. p.
917. SZAKONYI Károly: *Szent Mihály olaja.* = Opus, 2024. 6/4–7. p.
918. SZALAY Zoltán: *Íjásztábor.* = Élet és Irodalom, január 31. 15. p.
919. SZÁNTÓ T. Gábor: *A gyerekkérdés végső megoldása.* = Alföld, 1/22–24. p.
920. SZÁRAZ Miklós György: *Amália, Bundás és a suhancok.* = Életünk, 2024. 2/107–109. p.
921. SZÁRAZ Miklós György: *Éjszakai mesélők.* = Életünk, 2024. 2/109–112. p.
922. SZÁRAZ Miklós György: *Pópa fekete bakancsban.* = Életünk, 2024. 2/112–114. p.
923. SZÁRAZ Pál: *Aranykő.* = Opus, 2024. 1/34–37. p.
924. SZÁRAZ Pál: *Lorenzo álmai* avagy valódi történet egy kitalált munkáról. = Opus, 2024. 3/5–9. p.
925. SZÁVAI Attila: *Őszi tökölés.* = Irodalmi Jelen, 2/36–38. p.
926. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Állatmese.* = Helikon, 2024. december 25. 13. p.
927. SZIL Ágnes: *Alykes.* = Élet és Irodalom, január 10. 14. p.
928. SZIL Ágnes: *A Lizitzay-fond.* = Élet és Irodalom, február 7. 14. p.
929. SZIRMAI Panni: *Steril.* = Irodalmi Szemle, 2/55–58. p.
930. SZONDY-ADORJÁN György: *Az égre néző emberek.* = Helikon, 2024. november 25. 6–7. p.
931. SZTASKÓ Richárd: *Hat rövid.* = Várad, 1/21–23. p.
932. SZTASKÓ Richard: *Kérés.* = Életünk, 2024. 3/97–100. p.
933. SZTASKÓ Richard: *Majd elmúlik.* = Életünk, 2024. 3/100–101. p.
934. SZTASKÓ Richard: *Terhelt gyönyörűség.* = Életünk, 2024. 3/101–103. p.
935. TAMÁS Dénes: *A negyedik dimenzió.* = Helikon, 2024. október 10. 7–8. p.
936. TAMÁS Kincső: *Befolyás.* = Helikon, 2024. december 10. 11. p.
937. TAMKÓ Andrea: *mélyaltatás.* = Helikon, 2024. december 10. 16. p.
938. TIBÉLY Orsolya: *Szétfűggs.* = Élet és Irodalom, január 17. 16. p.
939. TÓFALVI Zselyke: *Hóvihar.* = Székelyföld, 2024. 12/51–56. p.
940. TÓFALVI Zselyke: *A piros vízipisztoly és más történetek.* = Helikon, 2024. december 10. 20–21. p.
941. TORDAI Éva: *Iaszón.* = Tiszatáj, 1–2/39–42. p.
942. TORDAI Éva: *Médeia.* = Tiszatáj, 1–2/35–38. p.
943. UNGVÁRY Rudolf: *Egy emlék feltámadása.* = Élet és Irodalom, február 21. 15. p.
944. VARGA Klára: *Spin-off* avagy régi történet egy száz forintosról. = Életünk, 2024. 2/26–30. p.
945. VINCZE Ferenc: *Konyhakés.* = Helikon, 2024. szeptember 10. 6–8. p.
946. WAGNER István: *Fohász veszélyben.* = Élet és Irodalom, január 3. 16. p.
947. WESSELY Gábor: *Ami (nem) látszik.* Dokis sztorik. = Várad, 1/29–30. p.
948. WESSELY Gábor: *Gyógypillantás.* Dokis sztorik. = Várad, 1/29. p.
949. WESSELY Gábor: *Nyalásra alkalmatlan.* Dokis sztorik. = Várad, 1/29. p.
950. WIRTH Imre: *Hét lélek az üres házban.* = Helikon, 2024. december 10. 21–22. p.
951. W[ODIANER].-NEMESSURI Zoltán: *Ajándék.* = Somogy, 2024. 4/66–79. p.

952. WODIANER-NEMESSURI Zoltán: *Az élet ára.* = Magyar Napló, 2/46–51. p.
953. ZALÁN Tibor: *A dízőz.* = Élet és Irodalom, február 21. 14. p.
954. ZALÁN Tibor: *Olga.* = Élet és Irodalom, január 24. 14. p.
955. ZECK Julianna: *Azt hallottam, a hajlékony lányoknak jobban esik a szex.* = Székelyföld, 2024. 12/66–68. p.
956. ZENTAI László: *Az utolsó lélegeztetőgép.* = Somogy, 2024. 2/39–42. p.

Hosszuprózák

957. BARANYAI László: *Idejössz, kapsz egy pofont.* Apám (és én). [Regényrészlet]. = Életünk, 2024. 2/42–89. p.
958. BARANYAI László: *Kifliben aludni.* Anyám (és én). [Regényrészlet]. = Életünk, 2024. 1/106–154. p.
959. BALOGH István: *Ők ketten.* (Részletek egy készülő kisregényből). = Hítel, 2/16–22. p.
960. BÍRÓ Szabolcs: *A pusztulás dala.* (regényrészlet). = Opus, 2024. 5/86–95. p.
961. CSÁK Gyula: *Háttér.* 37. rész. = Életünk, 2024. 1/95–102. p.
962. CSOKONAI Attila: *A vasutaslányok.* [Regényrészlet – Lúdtójas a golyafészekben]. = Somogy, 2024. 2/18–26. p.
963. DARVASI László: *Az amerikai nő.* – neandervölgyiek – [Regényrészlet]. = Jelenkor, 1/12–30. p.
964. FÁBIÁN László: *A szánalom virtusa.* Küzdőterek és küzdőfelek. [Regény]. = Életünk, 2024. 4/2–83. p.
965. FÜLÖP Antal: *Az elszabadult harsona.* (részlet egy készülő regényből) Szomoszlóy D. Rezső színre lép. (Meghívás a sasfészekbe). = Opus, 2024. 4/92–98. p.
966. GERENCSÉR Anna: *Magányosok társasága.* Részletek. = Irodalmi Jelen, 2/56–63. p.
967. GYENES Imre: *A füst.* = Opus, 2024. 6/21–23. p.
968. HALASI Zoltán: *1688. A csószkunyhó.* [Eposzrészlet]. = Alföld, 1/8–11. p.
969. HALÁSZ Margit: *Tündérmocsár.* (Regényrészlet). = Tiszatáj, 1–2/23–28. p.
970. K[EMENES] G[ÉFIN] L[ászló]: *P. Arthur kéjutazása Prüderiában.* [Regény]. = Életünk, 2024. 3/39–79. p.
971. KISS Noémi: *Szentmargit legendája.* [Regényrészlet]. = Vigilia, 2/148–153. p.
972. KISS Tibor Noé: *Olvasás.* regényrészlet. = Jelenkor, 1/36–41. p.
973. LOKODI Imre: *Hajnalanta lilák a gyűrűfák.* (Regényrészlet). = Hítel, 1/11–17. p.
974. LORASZKO Bálint: *A yacht klub.* Regényrészlet. = Irodalmi Jelen, 2/24–32. p.
975. NAGY Milán László: *A szekér.* Részlet a szerző megjelenés előtt álló kisregényéből. = Irodalmi Jelen, 2/78–86. p.
976. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló II.* = Magyar Napló, 1/12–14. p.
977. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló II.* = Székelyföld, 2024. 12/5–16. p.
978. TAKÁCS Bálint, L.: *Innvázios fajok.* Részletek a szerző megjelenés előtt álló regényéből. = Irodalmi Jelen, 2/69–77. p.
979. ZALÁN Tibor: *Szamár a torony tetején.* A kútnál – és a kútban (Vándorúton), Bolyongás a lápon (Vándorúton), Híd a folyó felett (Vándorúton), A nagyvárosban (A vándorlás vége). III., befejező rész. = Életünk, 2024. 1/11–37. p.
980. ZENTAI Adél: *Daráló unikornis:* Fejezet a regényből. = Életünk, 2024. 3/82–96. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

981. ZALÁN Tibor: *Hamletrock.* (Shakespeare nyomán, Arany János fordítását ki- és felhasználva). [Drámarészlet]. = Életünk, 2024. 4/146–150. p.
982. ZALÁN Tibor: *Hamletrock.* (Shakespeare nyomán, Arany János fordítását ki- és felhasználva). [Drámarészlet]. = Helikon, 2024. november 10. 18–19. p.

Kevert műfajok

983. ALEXA Károly: *„A piacere”* (Interupció vagy csak annak látszata?) [Ithakám partját elértem...], lekötöm hajómat – Esszéregény – Részlet]. = Életünk, 2024. 2/115–138. p.
984. BÁRÁNY László: *Írók kiegyezéskor.* 2. A bagoly és a golyamadár. [Kesszenovella-részlet]. = Hítel, 2/26–32. p.
985. ERDÉLYI Dániel: *És mi van, ha erre jön?* [Prózavers]. = Opus, 2024. 6/20. p.
986. ERDÉLYI Dániel: *Gonoszság.* [Prózavers]. = Opus, 2024. 1/6. p.

987. ERDÉLYI Dániel: *A Notre Dame-mal kapcsolatos erős motivációm valószínű magyarázata*. [Prózavers]. = *Opus*, 2024. 1/3–4. p.
988. ERDÉLYI Dániel: *Teljesen posztmodern vagyok*, [Prózavers]. = *Opus*, 2024. 1/4–5. p.
989. ERDÉLYI Dániel: *Tudják önök, milyen Erdélyi Miklós fiának lenni?* [Prózavers]. = *Opus*, 2024. 1/6–7. p.
990. ERDÉLYI Dániel: *Tudod kedves?* [Prózavers]. = *Opus*, 2024. 1/5–6. p.
991. FÁBIÁN László: *Advent*. [Naplóvers]. = *Életünk*, 2024. 2/1–25. p.
992. GÉCZI János: *Murterárium*. (Mutatvány). [Esszénovella-részlet]. = *Életünk*, 2024. 1/50–76. p.
993. SZILASI László: [18.48: telefon]. (El nem hangzott beszélgetések anyámmal). [Naplóregény-részlet]. = *Jelenkor*, 1/31–35. p.
994. SZILASI László: [18.48: Telefon] (El nem hangzott beszélgetések anyámmal). *Naplóregény*: Zsolozsma és mantra. = *Vigilia*, 1/36–40. p.
995. ADAME Linett Jázmin: [Silverfur, a kezdet]. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 2/79. p.
996. AMBRUS Izsák és KOVÁCS Milán: *Borúra derű* = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 3/89. p.
997. BENDE Attila: [Találkozás]. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 3/87. p.
998. CSORDÁS Dániel: *Naplótöredékek*. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 1/54. p.
999. DUDÁS Győző: *Zsombor*. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 5/67. p.
1000. HAJÓS-SZABÓ Dóra: *D-o-n-g-a-b-o-l-t-o-z-a-t!!!* = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 4/81. p.
1001. HAJÓS-SZABÓ Dóra: *Csendélet babával*. Mózes Attila novellája alapján. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 6/61. p.
1002. KASZA Bianka: *Borúra derű*. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 2/78. p.
1003. LABORCZ Dóra: *Borúra Derű* = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 3/88. p.
1004. SZÉKELY Emma: *A macska és a könyvmoly*. = *Szépirodalmi Figyelő*, 2024. 2/77. p.
1005. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Ahonnán valamerre*. = *Helikon*, 2024. november 25. 26. p.
1006. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Állati álmok*. = *Helikon*, 2024. október 25. 26. p.
1007. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Anyai tanácsok*. = *Helikon*, 2024. december 10. 26. p.
1008. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Hajdúk*. = *Helikon*, 2024. november 10. 26. p.
1009. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Igyekezet*. = *Helikon*, 2024. szeptember 25. 26. p.
1010. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A ki-pihenés fokozatai*. = *Helikon*, 2024. október 10. 26. p.
1011. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Sárkányok*. = *Helikon*, 2024. szeptember 10. 26. p.
1012. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Vizsgáztatási stratégia*. = *Helikon*, 2024. december 25. 26. p.

Összeállította: ZAHARI ISTVÁN

SZÁMUNK SZERZŐI

- Sylvia Amptmeijer** (2002) holland költő, az Amszterdami Egyetem hallgatója
- Dudás Győző** (1971) grafikus, illusztrátor
- Erika Erlinghagen** (1983) irodalomtörténész, a Bécsi Egyetem oktatója
- Gáspár Sára** (1999) szerkesztő, kritikus
- Goda Regina** (1994) irodalomtörténész, műfordító, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája
- Hajós-Szabó Dóra** (1998) grafikusművész, képregényalkotó
- Hermán Dániel** (2005) műfordító, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem hallgatója
- Doina Ioanid** (1968) román költő, műfordító
- Káli Anita** a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet tudományos segédmunkatársa
- Kiss Lóránt** (1998) költő, közgazdász
- Kiss Tibor Noé** (1976) prózaíró, a Jelenkor folyóirat tördelőszerkesztője, emellett írőmentorálással foglalkozik
- Kolozsi Orsolya** (1980) tanár, kritikus
- Lövétei Lázár László** (1972) költő, műfordító
- Maksa Gyula** (1975) médiakutató, a Pécsi Tudományegyetem oktatója
- Márton László** (1959) író, műfordító
- Verena Mermer** (1984) osztrák író
- Ozsváth Eszter Judit** (1998) kulturális szakíró, a Színház- és Filmművészeti Egyetem doktorandája
- Pap Vera-Ágnes** (1974) műfordító, szépirodalmi és filmes szerkesztő
- Ruff Orsolya** (1977) műfordító, gyerekkönyvíró
- Szabó Erzsébet** irodalomtörténész, a Szegedi Tudományegyetem oktatója
- Janne Teller** (1964) dán író
- Török Lajos** (1970) irodalomtörténész, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója
- Varró Annamária** (1988) szerkesztő
- Veszprémi Szilveszter** (1997) költő, közösségsszervező, blogger
- Z. Kovács Zoltán** (1970) irodalomtörténész, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem oktatója
- Zsávolya Zoltán** (1968) költő, író, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

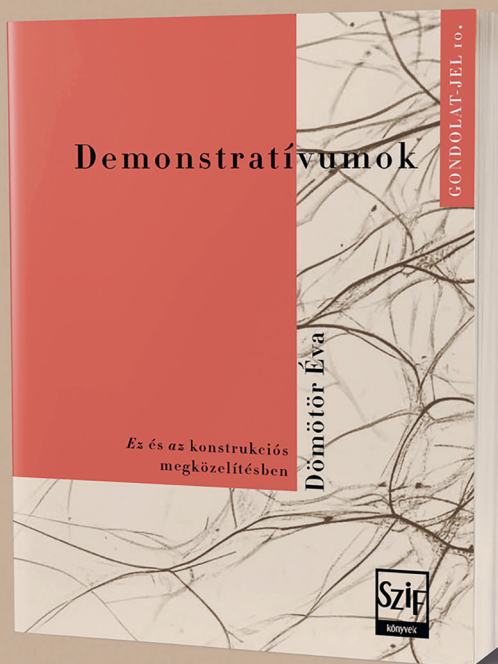
Franz Hodjak író, költő, szerkesztő, műfordító 1944-ben született Nagyszebenben, az utolsó kivándorló százszok egyikeként hagyta el hazáját és választott városát, Kolozsvárt. Jelenleg a németországi Usingenben él, írói munkásságát számos irodalmi díjjal méltatták Romániában és Németországban egyaránt. Írói, költői és műfordítói munkássága mellett hosszú időn keresztül volt a kolozsvári Dacia Könyvkiadó szerkesztője, így a hetvenes, nyolcvanas évek irodalmi közegének számos szerzőjével, szerkesztőjével együtt dolgozott. Jelen beszélgetőkönyvet két kolozsvári irodalmár, Király Zoltán (költő, szerkesztő, műfordító) és Szenkovics Enikő (műfordító, szerkesztő) készítette a szerzővel, akik nem csupán olvasmányélményeikből ismerik Franz Hodjak munkásságát, mindketten fordították is műveit. A kötetben közölt beszélgetés nem egyszerűen végigköveti Hodjak életét gyermekkorától napjainkig, hanem egyúttal személyes és izgalmas betekintést nyújt a hetvenes, nyolcvanas évek Kolozsvárjának irodalmi életébe, a román kommunista diktatúra kultúrpolitikájába, a túlélés és kivándorlás stratégiáiba, vagy éppen a könyv- és folyóirat-szerkesztés korabeli folyamataiba. Egy olyan kordokumentum, mely nem csupán elmeséli egy kiváló alkotó életét, hanem egyúttal felfedi a különböző nyelvű és kultúrájú közösségek kulturális hétköznapijait is.

Terjedelem: **150 oldal** | ISBN 978-615-6617-17-0 | Bolti ár: **4500 Forint**

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható
a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfá utca 20.

Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

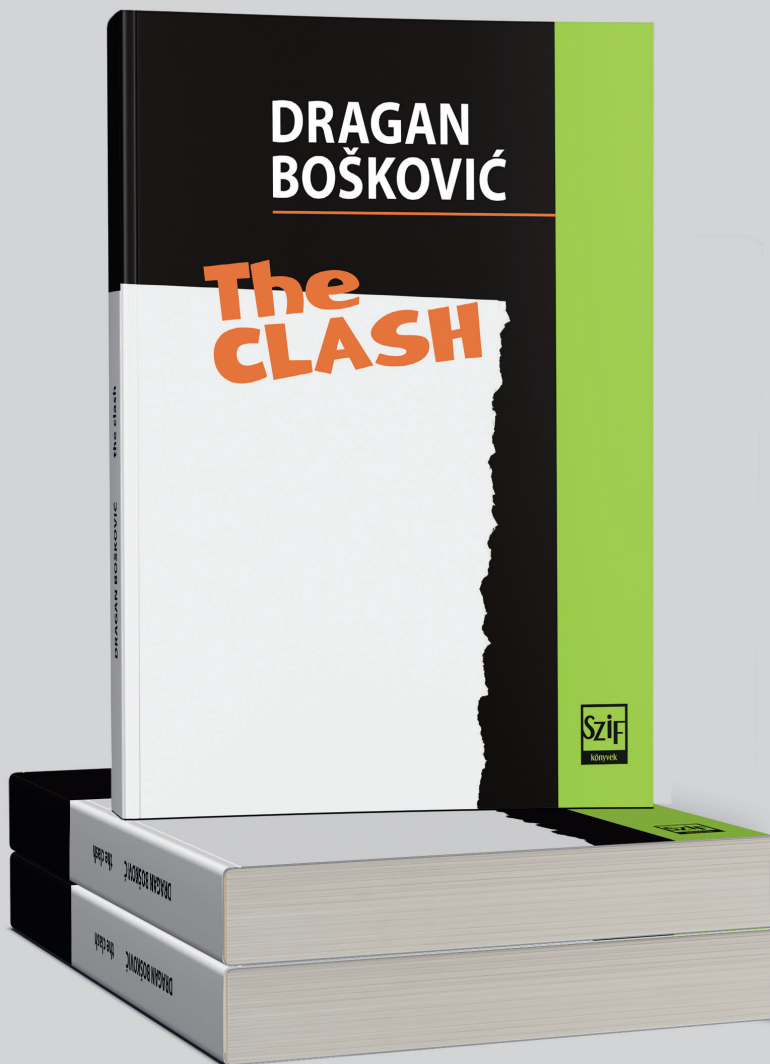
Dömötör Éva a konstrukciós nyelvtanmodellt alkalmazza a magyar mutató névmások és mutató határozószók (demonstratívumok) leírásában. A konstrukciós nyelvtan nem szögezi le azt, hogy egy nyelvben milyen egységek vannak, és azt főleg nem, hogy azokat hogyan kell nevezni, hanem ahhoz nyújt irányelvet, hogy mi tekinthető általánosságban a nyelvtan egységének. Ennek a szemléletnek az alkalmazhatóságát az az/ez főnévi mutató névmás és két származéka, az aztán és az azért használatainak leírásában mutatja be. Korpuszalapú vizsgálataiban a demonstratívumok különböző használatait azonosítja, amelyek részben ezek alapfunkciójának, a deixisnek, illetve a deixis univerzálisan létező típusainak feleltethetők meg, részben viszont a deixistől eltávolodott, meghatározott szintaktikai és pragmatikai környezetben konvencionizálódott funkciók. Alapvetése az, hogy a deiktikus és a nem deiktikus használatok egyaránt konstrukciók.

Terjedelem: 282 oldal | ISBN 978-615-6617-16-3 | Bolti ár: 3.490 Forint

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

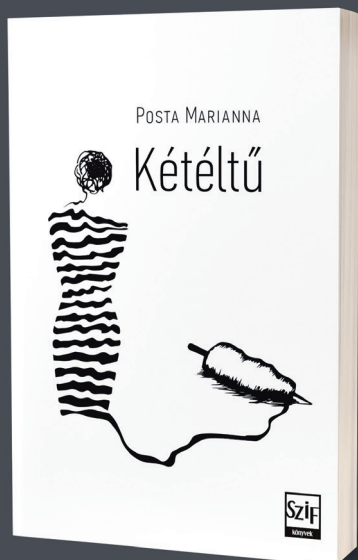
SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

**Hamarosan megjelenik
és kapható a boltokban:**

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

Párkapcsolati kihívások, felnőtt útkeresés, gyermekvállalás és a szülővé válás folyamata. Posta Marianna versei örömet és kihívásokat osztanak meg velünk. A *Kétéltű* című kötetben sebekről és gyógyulásról olvasunk, miközben keresi a helyét a világban a sztereotípiák, a sorok és a sorsok között a szövegek narrátora. Valamennyi ciklusában helyet kapnak a nyelv általi teremtés/teremtettség gesztusai.

„**Posta Marianna** világa otthonos, mégis ámulatba ejtő. Simán képes óceánra cserélni a magzatvizet” – írja a fülszövegben Lackfi János. És valóban, ez a könyv ismerős élethelyzeteket mutat különös fénytörésben.

98 oldal | ISBN 978-615-6617-19-4 | Bolti ár: **2490 Forint**

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

25002>

Ára: 800 Ft

Nemzeti
Kulturális
Alap